

ΚΑΝΑΚΗ Ι. ΓΕΡΩΝΥΜΑΚΗ
ΛΟΓΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΔΗΜΟΣΙΕΜΕΝΑ ΚΑΤΑ ΚΑΙΡΟΥΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΝΑΚΗ ΓΕΡΩΝΥΜΑΚΗ

ΚΑΝΑΚΗΣ Ι. ΓΕΡΩΝΥΜΑΚΗΣ
ΤΟ 1950

ΤΟ 2009

ΒΟΥΒΑΣ 2009

Το παρόν βιβλίο μου αφιερώνω
στη νύφη μου Ιωάννα Βουξούρη, σύζυγο του
γιού μου Γεωργίου Γερωνυμάκη και στους
Γυμνούς μου
Νικόλαο Ι. Αθητόκη σύζυγο της κόρης μου
*Ολγας
και στον Μανόλη Α. Ήπρεολόγο σύζυγο της
κόρης μου Μαρίας

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Το 1945, έφηβος ακόμα, έγραψα το πρώτο μου ποιήμα σχετικά με την γερμανική Κατοχή. Από τη δεκαετία του 1960 άρχισα να αρθρο-γραφή στις εφημερίδες. Έχω γράψει εκατοντάδες ποιήματα. Έχω γράψει εκατοντάδες όβρα και εργασίες μου στις εφημερίδες. Έχω κάνει εκπομπές σε Τ.Β. και σε Ρ. Σταθμούς και έχω κάνει ομιλίες σε εκδηλώσεις. Σχεδόν όλα αυτά είναι γραμμένα σε εφημερίδες. Φυλάω τις σελίδες που γράφουνε δικό μου κείμενο ή και αποκόμματα και τελευταία έκανα την σκέψη να τα κάνω βιβλία να τα δεχτυλογραφίσω και στη συνέχεια να φωτοτυπήσω μερικά υγιέταρα για δικάς μου και για φίλους μου. Τα ταξινόμησα σε 4 βιβλία 1) Ότι έχω γράψει και αφορά το ζεακιά και το θεατρικό κούπια να τα διαδώσω 2) Περίπου 150 από τα ποιήματά μου τα έκανα επι-λογής βιβλίο 3) Ότι έχει σχέση με την λογογραφία και με την πολιτιστική μας κληρονομιά. Είναι το παρόν βιβλίο. Σε λίγες περιπτώσεις που έχω στα αρχεία μου αποκόμματα φαίνεται σε ποιό εφημερίδα εγρύφτηκε μα δε φαίνεται η ημερομηνία. Σε πολλές περιπτώσεις κόνω περικοπή στο κείμενο αφού *τύχαινε* να είναι γραμμένο μέρος αυτού του κειμένου σε άλλα κείμενα. Σε πολλές περιπτώσεις συμπλήρωσα στοιχεία που, εν το μεταξύ πέρασε στην αντίληψή μου. Σε πολλές περιπτώσεις είναι ακριβές αντίγραφο του κειμένου που γράφτηκε στην εφημερίδα. Σε καμιά περίπτωση δεν άλλαξα το νόημα του κειμένου. 4) *Το τέταρτο κείμενο γενικά ενδιαφέροντος*

Στο παρόν βιβλίο έχω βάλει πολλές σκίτσες μου που δεν είναι γραμμένα σε εφημερίδες μα τα πήρα από τα βιβλία που έχω εκδώσει κατά κατοχύρ. Είναι δικό μου σκίτσο και νομίζω ότι αξίζει να συμπεριληφθούν, διότι το σκίτσο με τη λεζάντα του, κάνει κοινωνική ξενάγηση, και *ενδείκνυται να είναι και στο παρόν έργο*.

Όλα τα όβρα μου ήτανε ουτατελή και μπορεί, κάποιες φορές να συναντήσαμε ορισμένα περιστασιακά σε περισσότερες από μια περιπτώσεις, παρ'όλον ότι όπου έχω βάλει αποσιωπητικά σημαίνει ότι περικόβω κάτι που είναι και υλλού γραμμένο.

Από την εφηβική μου ηλικία εκατόγραφε ορισμένα πράματα που έβλεπα ότι χάνονται ή αλλοιώνονται και όταν τα δημοσίευα στον τύπο, δεν τα έγραφα για να δείξω πως υπάρχει, μα τα έγραφα για να τα διαδώσω, γιατί καταλαβαίνω ότι και τώρα αξίζει να διαβάζονται μα πολύ περισσότερο θα αξίζουσε στο *απότερο μέλλον*.

Εμείς που τα ζήσαμε δεν πρέπει να τα πύρουμε να φύγουμε, μα να τα αφήσουμε στην διάθεση των επερχομένων. Για *αυτού του λόγου* μαζεύω τα σπουδαιότερα και τα παραδίνω μαζεμένα σε βιβλίο.

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου καταγράφω γεγονότα που τα έζησα ή που τα άκουσα από αξιόπιστα άτομα. Όμως στο δεύτερο μέρος θέλω, πρώτον να χρησιμοποιήσω την κρητική διάλεκτον όπως την έζησα στα μικρά μου χρόνια, και δεύτερο θέλω να καυτηριάσω καταστάσεις. Πάρα πολλά από τα κείμενα της κρητικής διαλέκτου, τα έγραφα αρχές της δεκαετίας του 1980 στα "Χανιώτικα νέα" με το γενικό τίτλο "ΛΕΥΚΟΡΕΙΤΙΚΑ" και το υπέγραφα με το ψευδώνυμο "Κάπνης" και είναι εν μέρη ή εν όλο από την φαντασία μου.

Γ* Θα είναι το τρίτο μα δεν το άρχισα ακόμα

ΤΑ ΣΤΗΘΑ ΣΤΑ ΣΦΑΚΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΟΡΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΦΟΥΡΝΟ

Τα Σφακιά και εις ότι αφορά τη γεωργία ήτανε διαφορετικά από την άλλη Κρήτη. Άγρονη επαρχία στη μεγαλύτερη της έκταση. Όχι μόνο τα έργο-να λευκά Όρη που καλύβουνε τη μεγαλύτερη της έκταση, μα ακόμα και η πεδινή λωρίδα γης που είναι στα παράλια του λιβυκού, μόνο προς τα ανατο-λικά είναι ικανοποιητικά γόνιμο χώμα. Σε μέτρια χρονιά ο σπόρος μπορεί να πάει 5, 6, 7 οκάδες η οκά. Στα "αγδρία" (στα ψηλά χωριά) Έρχε καλύτερη απόδοση. Ο Τούρκος ιστορικός Ελβιά Τσελεμπί τον 17ο αιώνα, επαιμώντας την κρητική γή γράφει ότι ο σπόρος στην Κρήτη αποδίδει ένα προς εκατό και ο Ηρόδοτος λέει ότι στη Μεσοποταμία αποδίδει ένα προς διακόσια ενώ ένα προς τριακόσια. Οι κλιματολογικές και οι εδαφολογικές συνθήκες στα Σφακιά είναι διαφορετικές, μα ακόμα και οι βροχοπτώσεις. Όλα μαζί δημι-ουργούνε εδώ διαφορετικό μικροκλίμα με χαμηλότερη απόδοση.

Επειδή οι συγκοινωνιακές και οι επικοινωνιακές συνθήκες και ακόμα το γεγονός ότι στα Σφακιά κατοικούσε αμιγώς χριστιανικός κόσμος, καθιστού-σανε τα Σφακιά μια χωριστή γεωγραφική ενότητα και ως εκ τούτου αναπτύ-ξανε στα Σφακιά σε αρκετό βαθμό διαφορετικό τρόπο ζωής σε πολλούς το-μείς, μα ακόμα και διαφορετικά έθιμα. Συντηρείσε και η μεγγερέα αυτιά.

Σε ότι αφορά τη γεωργία σε πολλά σημεία δεν αλλάξαμε και πολύ από αυτά που περιγράφει ο Ισόδοτος τον 8ο π.Χ. αιώνα μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα. Εγώ και ζευγάρισα με το ξιλιώδιον άρωτροσμα και πελέκησα ο ίδιος το άρωτρο αυτό. Επίσης, ενώ σε άλλα χωριά είχανε "βολδουρους" για το αλώ-νισμα (ένα πλακέ παχύ ξύλο που από κάτω έχει οδοντωτά λαμάνια για να κόβουν τα στάχια), εμείς, όπως και επί Ισόδου, δέναμε 5-6 βουηδογάϊδου-ραφκοντά μεταξύ τους και τα γυρίζαμε γύρω-γύρω ώσπου να αλωνεύονταν τα στάχια με τα πόδια τους.

Από ενωρίς το φθινόπωρο ετοιμάζε ο ζευγάς τα ζυγάλετρά του, τα γινό-λουρά του, εκανόνιζε το σπόρο του, τις τρωφές των βοδιών του. Εφρόντιζε να βρει χωράφια από τους μη ζευγάδες, αν δεν τον φτάνανε τα δικά του. Τα ξένα χωράφια που νοικιάζανε πληρώνονταν ενοίκιο με όσο σπόρο βάζει το χωράφι για να σπαρθεί και το ενοίκιο αυτό το λέγαμε "χωραφροσκέπηση" και πληρώνετο άμα έβγαине η σοδειά. Άκόμα αν έκανε "συμμισιακό" ζευγά-ρι (μαζί με άλλον) ήθελε να βεβαιωθεί αν ο "συζευτής" του θέλει και το ερχόμενο να είναι συζευτάδες. Συχνά, άμα έβλεπε κανείς ότι τα άχερά του μπορεί να πέσουνε λίγα, εμαδούσε τις συκιές του και ακόμα τις αγριοσυ-κιές από τα δάση και τα φαράγγια και ζέριανε τα φύλλα και τα αποθή-κευε. Για τα μουλαροζεύγαρα μαζεύανε μάζες από τα βουνά και τις κόβανε με το σκεπάρνι σαν τα άχυρα και ταΐζανε τα μουλάρια.

Στα συνεταιρικά ζευγάρια έβαζε από ένα ζώο καθέννας, εβάζανε μαζί τον κόπο, τον σπόρο και τα χωράφια και έπαιρνε καθέννας τη μισή σοδιά. Αν εί-χε ο ένας τα χωράφια και τα ζώα, έβαζε και το σπόρο και ο άλλος έβαζε

Ο ΖΕΥΓΑΣ

Μόλις ξημερώνει, ο ζευγάς παίρνει τα ζυγάειρα, το γινώλευρο, το σαύρο του, και φαΐ δικό του και τροφή, του μουλαρτιού, φέρνει για κατσίκι έβρένη και οι άλλες ακολουθούνε.

μόνο τον κόπο και έκαιρνε το 1/3 από τη σοδειά. Αυτό τον λέγαμε "τριτάφ". Στα ορεινά χωριά της επαρχίας, άμα έκανε πρώιμα νερά, κάνανε και "καλλουριές". Εξευγαρίζανε τα χωράφια πριν να τα σπέρνουνε. Δεν έβγαζε χόρτα ελιάζετο το χώμα και γινότανε πιο γόνιμο, μα ήτανε και πιο ευκολοκάμω όταν θα το σπέρνανε.

Τον Οχτώβριο μήνα αρχίζανε τα ζευγάρια. Στα παραλιακά χωριά, που πέφτει λιγότερη βροχή, συχνά αρχίζανε και αρχές Νοεμβρίου. Πάντως ξέραμε ότι "το πρώιμο είναι πρόθυμο". Η φακή πρέπει να σπαρθεί γρήγορα (ως τ' Αγίου Νικολά γη φακή σπαρμένη, γη ξεφτυρωμένη". Το ρόβι (ένα ψυχανθές που το σπέρνανε για κτηνοτροφή, ιδίως για βόδια) μπορούσαμε να το σπείρουμε μέχρι και του Αγίου Καραλάμπη (10 Φεβρουαρίου). Την εορτή των Εισοδίων λέγαμε ότι γιορτάζει η Άμεισοσπορέτισσα Παναγία "γιατί μέχρι τότε πρέπει να έχουμε ρίξει στη γη το μισό μας σπόρο. Ότι αφορά στην πικνότητα του σπόρου λέγαμε: "Στου βουγιού την πατηχιά δυο και τρία τα κουκκιά", στα φτωχά χωράφια, μα στα πιο γόνιμα "εξε κι εφτά" (όταν λέγανε κουκκιά εννούσανε κόκκους κριθαριού).

Νύχτα εσηκωνόμαστε για να ετοιμαστούμε και να φτάσαμε λίαν πρωί στο χωράφι. Στην κατοχή, παιδί ακόμα εξευγαρίζα με ένα θελό μου. Τρώγαμε το πρωί κάτι στο σπίτι μας, και στο σακκουλι μας σκρατούσαμε μόνο χαρούπια και νερό. Το βράδυ στο σπίτι μας ξανατρώγαμε κατοχικά φαγιά. Στα μέρη μας συνηθέστατα εσπέρνανε "μιγάδι" (σταροκρίθαρα). Εσπέρνανε και φακές, φάβες, λαθούρια, που τα λέγαμε «μαγερέματα». Εσπέρνανε και κτηνοτροφές. Για τα μουλάρια ταή και για τα βόδια ρόβι, όμως την κατοχή τις υστερούσαμε τις κτηνοτροφές από τα ζώα, γιατί τις τρώγαμε εμείς. Την ταή πην κάναμε αλεύρι και έκανε υποφερτό για την κατοχή φωμί. Το ρόβι όμως είναι τοξικό για τον άνθρωπο και το βράζανε και του αλλάζανε το νερό πολλές φορές, για να φύγει λίγη τοξικότητα και μετά το τρώγαμε. Άμα το κάναμε αλεύρι το βάζανε στο νερό και έκανε 2-3 μέρες και του αλλάζανε το νερό αρκετές φορές και μετά μαζί με λίγο κριθαράλευρο το κάναμε φωμί.

Τα σιτηρά φυτρώνουνε σε λίγες μέρες άμα τα σπείρουμε μα τον χειμώνα δεν προχωρούνε. Πέντε μήνες ένα γρόθο, κι ένα μήνα πέντε γρόθους βε λέγανε. Τον Απρίλη, μέσα σ' ένα μήνα, ξεοταχυάζουνε και μεστώνουνε. Υστερες Μαΐου αρχίζανε θέρος στα παραλιακά χωριά, στα ψηλά αργότερα. Στο θέρος πηγαίναμε λίαν πρωί οικογενειακώς. Και τα μωρά των λίγων ημερών τα παίρνανε και άμα ήτανε ανοιχτός κάμπος χωρίς έ έντρα εβάζανε σε μικρή απόσταση μεταξύ τους δυο δεμάτια στάχια και απάνω ένα άλλο και κάτω από το γεφυράκι που κάνανε τα δεμάτια εβάζανε το μωρό για να έχει ίσκιο. Όσα στάχια έβαζαν τα δυο μας χέρια τα δένανε μαζί και τα λέγαμε "πιάσμα" ή και «χερόβολο». Έίκοσι πέντε πιάσματα τα δένανε μαζί και τα λέγαμε "δεμάτι" ή και "αγγαλέ". Τέσσερις αγγαλιές φορτώνανε στο γαϊδουράκι και τις λέγαμε ένα γομάρι. Ενώναμε ευλύγιστους θάμνους, βέργες, και τα δένανε και λέγαμε "δεματικά" αυτούς τους ξύλινους σπάγκους

Αμα τελειώσει ο θέρος έχει σειρά το αλώνισμα. Είναι η μόνη απασχόληση του γεωργού που δεν αρχίζει λίαν πρώι και τούτο επειδή τα στάχυα τη νύχτα "αναπαλιάζουνε" και πρέπει να λιαστούνε για να κόβονται με τα πέλδια των ζώων. Συμμετέχουνε και εδώ όλοι. Εδένανε 5-6 βουϊδογαίδουρα μαζί και τα γυρίζαμε γύρο-γύρω μέχρι να αλωνευτούνε τα στάχυα. Αυτός που τα λαλούσε λέγαμε πως έκανε τη "δούλα" του. Ξκρατούσε μια βέργα για να τα δέσει να πηγαίνουνε γρήγορα και στο άλλο χέρι εκρατούσε ένα δοχείο και άμα έβλεπε τα ζώα ότι ετοιμάζονται να αποβάλουνε τα περιττώματά τους έβαζε το δοχείο και τα παραλάβαινε πριν πέσουνε στα στάχυα. Τα ζώα στο αλώνι τα φιμώνανε με τις "μουρίδες", για να μην τρώγε τα στάχυα.

Τα αλωνεμένα στάχυα τα λέγαμε "μάλαμα". Τα κάναμε δυο σωρούς και στον κάθε σωρό, από την έξω μεριά εστεκότανε ένας άντρας με το "θρινάκι" του (είναι σαν φυάρι μα η μισή παλάμη καταλήγει σε τέσσερα δόντια). Στην άκρη του αλωνιού εβάζαμε ένα ζύλο όρθιο και σ' αυτό δένανε με ένα σπάγκι 2-3 ξερά χορταράκια για να μας δείχνει την κατεύθυνση του ανέμου. Το λέγαμε "καλόγερο". Οι δυο λιχνηστάδες, όταν ήτανε ευνοϊκή η κατεύθυνση του αέρα εκτελούσανε με τα θρινάκια τους το μάλαμα κατά τέτοιο τρόπο που, ενώ ο αέρας επήγαινε τα άχερα στην "αλωνιάστρα", ο καρπός έπεφτε ανάμεσα στους δυο σωρούς. Μια γυναίκα με τη σκούπα απόσερνε τα άχερα που τυχόν πέσανε στον καρπό. Απαλλαγμένος από τα άχερα ο καρπός στη μέση του αλωνιού τον λέγαμε "λαμνί". Τώρα του κάνανε ένα σταυρό στην κορφή και μετά τον ζυγίζανε ογκομετρικά. Είχανε ένα κόσκινο που έβαζε 13 οκάδες κριθάρι ή 15 οκ. στάρι γιατί αυτό έχει μεγαλύτερο ειδικό βάρος. Το κόσκινο αυτό το λέγαμε "μουζούρι". Το πολυγεμίζανε και μετά σέρνανε από πάνω το χέρι του θρινακιού και εμενε τίγκα.....

Πριν πάμε το "άλεσομα" στο μύλο το καθαρίζανε οι γυναίκες από τυχόν ξένες ύλες και λέγαμε ότι το "αλεσματίζουνε". Στο μύλο από τα ανατολικά Σφακιά πηγαίναμε από Ασφένδου και Καλλικράτη στην Αργυρούπολη ενώ τα παραλιακά χωριά πηγαίναμε στο Φοινικιά και στη Μύρτιο, ενώ για κάποια χρόνια ελειτουργούσε ο μύλος στου Τζιέρη κοντά στα ανατολικά σύνορα των Σφακίων και ακόμα στην Αγ. Ρουμέλη. Στη δεκαετία του 1930 φέρανε στο Φραγκοκάστελο ένα μύλο πετρελαιοκίνητο. Για να πάμε στην Αργυρούπολη να αλέσομε από το Ασφένδου, πηγαίναμε τη μια μέρα και μέναμε στο μύλο και γυρίζαμε την άλλη μέρα, ή φεύγαμε πολύ πριν ξεμερώσει και γυρίζαμε πολύ νύχτα, και ήρθε η ώρα που θα κάναμε το ψωμί.

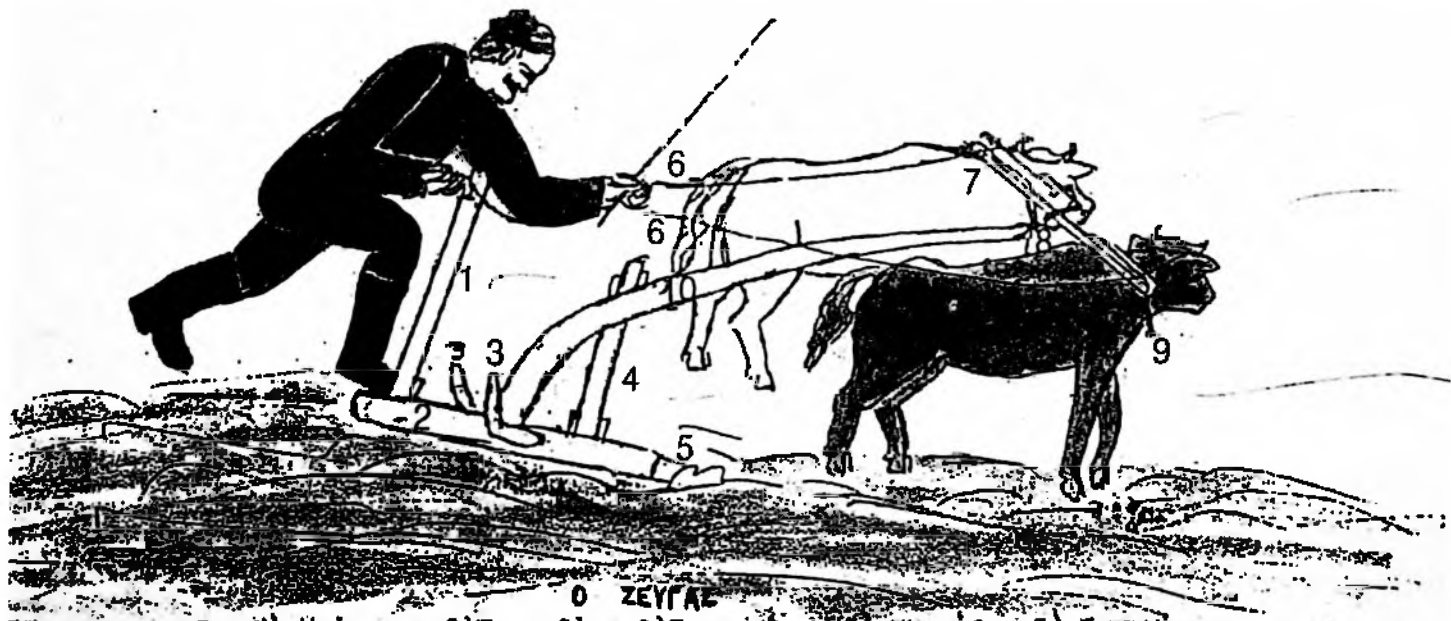
Όταν η γυναίκα θα εζύμωνε, από το προηγούμενο βράδυ "ανάπιζε". Κάθε φορά άφηνε από το ζυμωτό "προζύμι". Ένα βόλο ζύμη όσος είναι ο γρόνθος του ανθρώπου. Για να ξαναπέσει έβαζε 5-6 οκάδες αλεύρι και αυτό το προζύμι και το ζύμωνε καλά με χλιαρό νερό που το λέγαμε "θερμό". Το σκέπαζε για να διατηρήσει θερμότητα και την επομένη μέρα έβαζε πάλι γύρω στις 10 οκάδες αλευρί και το ζύμωνε μαζί με το αναπιτό πάλι σε χλιαρό νερό, γύρω στους 40 βαθμούς κελσίου. Αν ήτανε πολύ ζεστό θα ζεμάτιζε τους υι-

κροοργανισμούς που προκαλούνε τη ζύμωση.Μα και αν ήτανε κρύο δεν τους ενεργοποιούσε. Άμα δεν έπαιρνε ανέβαση, λέγανε πως έμενε "λειψό" και ήτανε άνοστο και μακοχώνευτο. Τώρα έκανε τις πίτες η ζυμώτρα και μια-μια την έκανε και την πήγαινε στην "ψωμοσανίδα" και τη σιέπαζε με την «ψωμομαντήλα» όπου τις σιέπαζε μετά με κουβάρες και άναβε το φούρνο. Όταν το "πορόφουρνο" άσπριζε ήτανε ένδειξη ότι ο φούρνος ήτανε πυρωμένος. Τα κάρβουνα τα σέρνανε με το "πάνιστρο". Ένα ξύλο γύρω στα δυο μέτρα πού στην άκρη του δένανε μια λινάτσα, όπου τη βρέχανε και μετά το πάνιστρο με τη λινάτσα του, πλόσερνε τα κάρβουνα και μετά βάζανε τις πίτες με το "φουρνόφτυαρο". Μπροστά στο φούρνο άφηναν την αθάλη. Εκεί ανάβανε 2-3 θάμνους μόλις εφουρνίζετο το ψωμί για να το "ροδίσουνε" και στη συνέχεια κλείνανε το φούρνο με ένα τενεκέ. Επειδή κρατούσε πολλές μέρες η "φουρνέ" το ψωμί, αν το κάνανε όλο πίτες θα μπορούσε να μουλιάσει, γι'αυτό κάνανε μερικό παξιμάδι. Το έκαναν πρωτά μακρουλά ψωμάκια που τους έκαναν 3-4 εγκοπές, που τα λέγανε "καύλους". Όταν βγάζανε τις πίτες βγάζανε και τους καύλους και τους χωρίζανε από τις εγκοπές σε "ντάκους" και αυτους τους ντάκους τους ξαναγυρίζανε στο φούρνο για να καξιμαδιαστούνε, όπου γινετανε «διπυρίτης»

Αν υπολογίσουμε την εργασία που διέθετε ο γεωργός σε όλες τις φάσεις θα δούμε ότι σε κάθε μεροκάματο του, δεν αντιστοιχούσε πάνω από τρεις οκάδες ψωμί, ενώ δούλευε 12-15 ώρες το εικοσιτετράωρο, δε χόρταινε ψωμί. Ήτανε όμως καταναγκαστική προσέγγιση. Δεν υπήρχε διάξεδος. Ούτε μετανάστευση, ούτε καράβια, ούτε μεροκάματο έβρισκες. Ήτανε τότε που λέγανε ότι το σπίτι που είχε λάδι και ψωμί δεν ήτανε φτωχό. Ήτανε τότε που, αν γλιστρούσε από τα χέρια του ανθρώπου ένα κομμάτι ψωμί το έπιανε με ευλάβεια, το φιλούσε και έλεγε: «Μπέφε το θε μου όπου το λείπουνται». Λιόμα τα ζυγάλετρα τα θεωρούσανε ιερά σύνεργα και λέγανε πως όποιος θα κάψει αλέτρι ή ζυγό, θα βασανίζεται στον ψυχομαχημό του και η ψυχή του δε θα βγει αν δεν θα του σκουπήσουνε πάνω του αλέτρι ή ζυγό
 «Αγώνας της Κρήτης» 6-2-1998 (σε συνέχεται)

ΟΙ ΣΥΖΕΥΤΑΔΕΣ

Πέρα πολλά στοιχεία διαφόρων κατηγοριών, βρίσκονται αποθηκευμένα στη μνήμη μου, από τα παιδικά μου χρόνια ακόμα, που τότε που τα άκουγα δεν ήξερα ότι αξίζουνε να τα θυμούμαι, μα τώρα που τα συναντώ παραπεταμένα σ'αυτή την αποθήκη τα θεωρώ πολύτιμα. Άκουσα π.χ. από το γέρο Σήφη Πυροβολάκη και από τον Μανώλη Χιωτάκη «Μπογγοτζομανόλη» πολλά στοιχεία ιστορικού και κοινωνικού περιεχομένου. Ήτανε και οι δύο σχεδόν δυο γενιές πιο μεγάλοι από μένα. Για το σημερινό μας θέμα π.χ. άκουσα από αυτούς ότι το χωριό μου, ένα χωριό 250 κατοίκων είχε στις μέρες τους 60 ζευγάρια ενώ στα δικά μου νεανικά χρόνια είχαμε 30 και τώρα και αρκετές δεκαετίες δεν έχουμε κανένα. Εγώ πάντως

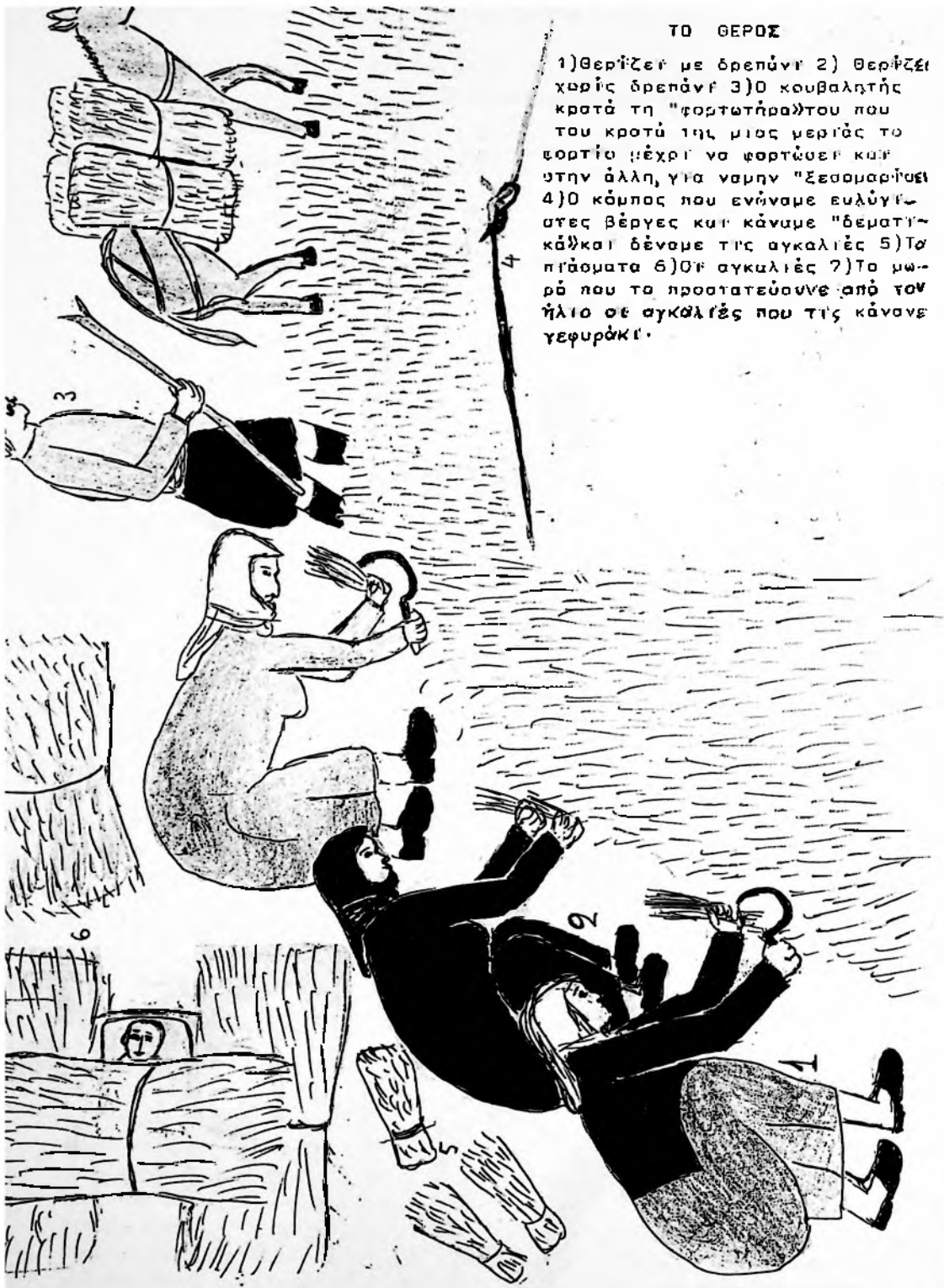

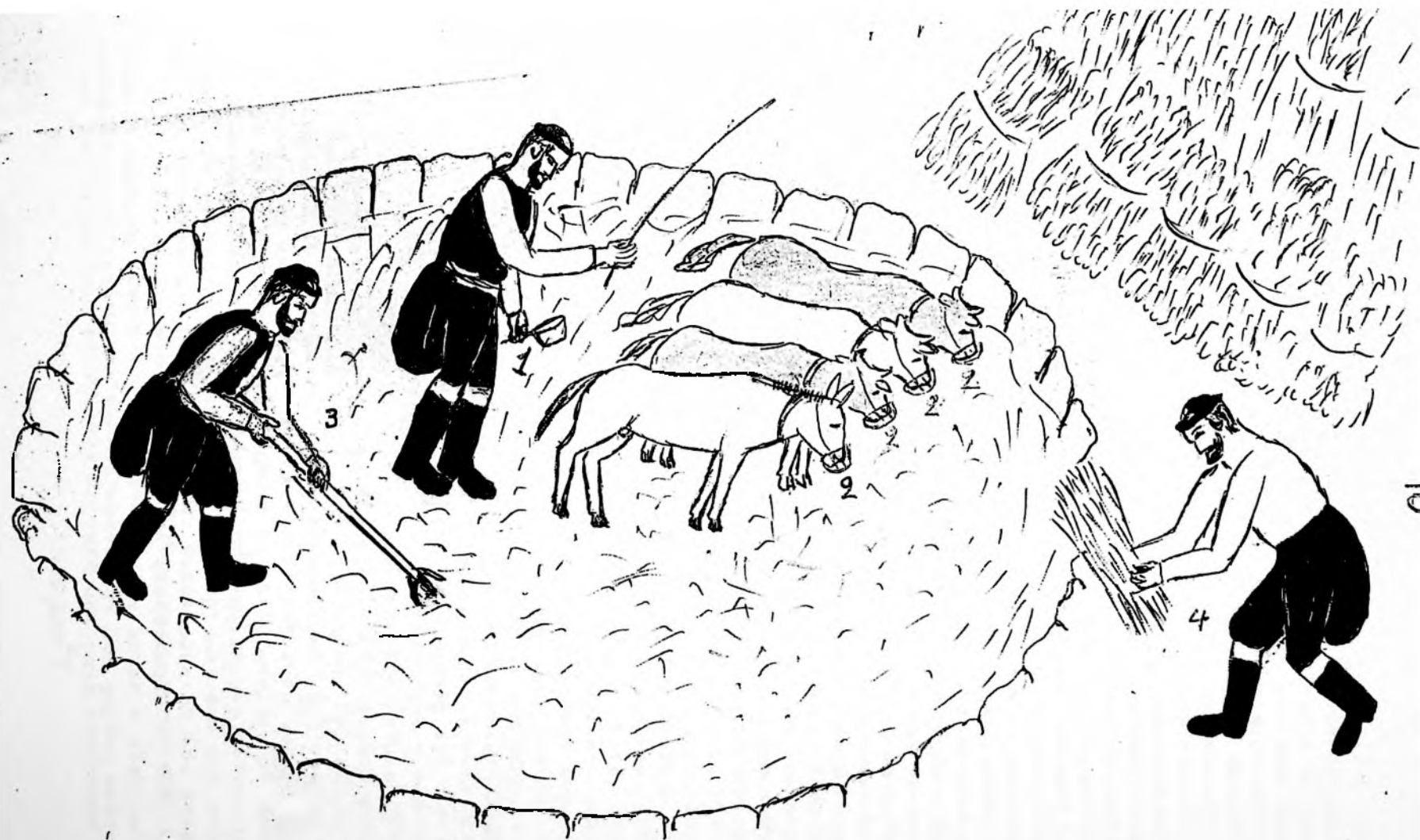
Ο ΖΕΥΓΑΣ

- 1) Η έγχερη 2) Το παδάρι 3) Τα παραυτία 4) Η σπάση 5) Το ζεύγος
 6) Ο ζεύκτης, το σκοϊνί που, όποιος μεριάς τον ζεύκτη τραβά, προς
 τα εκεί γυρίζουνε τα βόδια 7) Ο ζυγός 8) Τα λούρα (σιδερένιοι
 κύκλοι που συνδέουνε το αλέτρι με το ζυγό) 9) Τα ζευλιό που
 κρατούνε τα βόδια από το λαιμό 10) Το στοβάρι

ΤΟ ΓΕΡΟΣ

1)Θερίζει με δρεπάνι 2) Θερίζει χωρίς δρεπάνι 3)Ο κουβαλατζής κρατά τη "φορτωτήρα"του που του κρατά τη μισή μερίδα το φορτίο μέχρι να φορτώσει και στην άλλη, για να μην "Ξεσομαρώσει" 4)Ο κόμπος που ενώνουμε ευλύγιστες βέργες και κάνουμε "δεματικά"και δένουμε τις αγκαλιές 5)Τα πιάσματα 6)Οι αγκαλιές 7)Το μωρό που το προστατεύουμε από τον ήλιο σε αγκαλιές που τις κάνουμε γεφυράκι.

ΤΟ ΑΛΩΝΙΣΜΑ

1) Αυτός που λικνεί το ζώο κάνει τη "δούλο" του και κρετά τη βέρ-
γα και το βοχείο για να περιπτάματα των ζώων 2) Στα βάδια εβά-
ζουμε φάματα 3) Με το διχάλι ανακατεύουμε τα στάχια για να κόβο-
νται καλύτερα 4) Συχνά βάζουμε και άλλα στάχια

και ο ίδιος εζευγάριζα στην κατοχή, αν και παιδί ακόμα.

Στο δικό μου χωριό τα πιο πολλά ζευγάρια ήτανε συνεταιρικό και οι συνεταιρικοί αυτοί ελεγόντουσαν συζευτάδες. Είχε ο καθένας τους ένα βόδι. Εβάζανε μαζί τα χωράφια, τον σπόρο και τον κόπο και μοιράζανε την παραγωγή. Δανειζόμενοι τη λέξη, ελεγόντουσαν συζευτάδες και όσοι είχανε μαζί τα πρόβατα ή τις μέλισσες. Από το φθινόπωρο εκοίταζε ο ζευγάς αν είναι γερά τα ζυγάλετρό του, αν έχει τα γινόλουρά του, αν τον φτάνει ο σπόρος που εφύλαξε, αν φτάνουνε τα ζώα του οι τροφές. Εκκοιτάζανε να ενοικιάσουνε χωράφια, αν δεν τους φτάνανε τα δικά τους. Για ενοίκιο εδίνανε τόσο καρπό όσο βάζει το χωράφι σπόρο για να το σπείρουνε και αυτό το ενοίκιο το λέγανε «χωραφασκέπηση». Αρχίζανε ζευγάρια αρχές Νοεμβρίου, γιατί στα δικά μας μέρη έχουνε λίγες βροχοπτώσεις και αργεί να «απαλήνει» η γη. και συνήθως δεν είχαμε ρίξει το μισό σπόρο μέχρι της «Μεσοπορίτισσας Παναγίτσας» όπως θέλει η παραίμια. Άλλος τρόπος συζευτιάς είναι όταν ο ένας έχει και τα χωράφια, και τα δυο βόδια και βάζει και τον σπόρο και ο άλλος βάζει μόνο τον κόπο και παίρνει το 1/3 από τη σοδιά και τον λέγαμε «τριτάρη». Η πικρότητα του σπόρου στη γη στα φτωχά χωράφια: «στου βουγιού την πατηχιά δυο και τρία τα κουκιά» και στα καλύτερα χωράφια «έξε κι εφτά». Μέχρι τα μέσα του Γενόρη ήτανε καλά να τελειώσαμε τη σπορά, ενώ η κακή θέλει πρώιμη ως τ' Αγίου Νικόλα γή φακή σπαρμένη, γή ξεφυτωμένη ενώ το ρόβι (ένα ψυχανθές που το βάζαμε για κτηνοτροφή) μπορούσαμε να το σπείρουμε μέχρι και του Αγίου Καραλόρη (10 του Φλεβάρη).

Στα μέσα του Μάη αρχίζαμε το θέρος στα «μαγεριά» (φάβες, φικές, φακές, μπιζέλια). Τα βερίζαμε, τα αλωνεύαμε τα σιδεύαμε και εντός του Μαΐου αρχίζαμε το θέρος και στα σταροκρίθαρα. Συνηθέστερα εσπέρναμε «μιγάδι» (στάρι και κριθάρι μαζί). Συν γυναιξί και τέκνοίς και οι δύο οικογένειες ευρίσκονταν με το πρώτο φως της μέρας στο χωράφι. Για τα πολύ μαρά εκάναμε με τρία δερμάτια σταχια ένα γεφυράκι και τα βάζαμε στον ίσκιο άμφι. Είχαμε θέρος σε ανοιχτό κάμφο. Βραδιάσματα εγυρίζαμε στα σπίτια μας. Όσα στάχια βάζανε τα δυο μας χέρια τα δέναμε και τα λέγαμε πιάσμα ή χερόβαλα 25 πιάσματα τα δέναμε μαζί και τα λέγαμε δερμάτι ή αγκαλέ. Τέσσερις αγκαλές εφορτώναμε στο γαϊδουράκι και το λέγαμε ένα γομάρι «Δερματικά» γινα δέναμε τες αγκαλές εκάναμε ενώνοντας ευλύγιστες βέργες. Και ήρθε η σειρά για το αλώνισμα. Δεν υπήρχανε τότε τσιμέντα για να κάνουμε πάτο στο αλώνι. Εβρίσκαμε φρέσκα περιττώματα των βοδιών και τα ανακατεύαμε με αργιλόχωμα και κάναμε πάτω που κρατούσε για μια χρονιά. Στο αλώνι βάζαμε 5-6 «βουΐδογαϊδουρα» τα δέναμε πολύ κοντά μεταξύ τους, τους βάζαμε «μουρίδες» (φίματα) και τα γυρίζαμε γύρω-γύρω, όσες μέρες εχρητάζετο μέχρι να αλωνευτούνε τα στάχια με τα πόδια τους. Αυτός που τα λαλούσε λέγαμε πως κάνει τη «δούλα» του. Εκρατούσε στο ένα χέρι τη βέργα και στο άλλο ένα δοχείο και όταν έβλεπε ότι θα αποβάλουμε τα περιττώματά τους επήγαίνε το δοχείο και τα παραλάμβανε πριν πέσουνε στα στάχια.

Και ήρθε η σειρά για το λήχνισμα. Δυο σωρούς εκάναμε τα αλωνιμένα στάχια που τα λέγαμε «μύλαμα» και υπήρχε ένα κενό ανάμεσά τους. Στην άκρη του αλωνιού έβαζαμε ένα ξύλο όρθιο και του

Γ* σπάγκους

δένουμε δυο-τρία χωρτάκια, συνήθως αγριόταγή για «ανεμούρι». Από ένας άντρας στεκότανε από την έξω μεριά στον κάθε σωρό του μαλάματος και όταν το ανεμούρι (που το λέγαμε «καλόγερο») έδειχνε κατάλληλη διεύθυνση του αέρα επετούσαν με το λιχνάκι τους το μάλαμα ψηλά, κατά τέτοιο τρόπο που να πάει ο καρπός ανάμεσα στους δυο σωρούς και τα άχερα να τα πάει ο αέρας στη «αλωνιάστρα». Μια γυναίκα με τη σκούπα της απόσερνε τυχόν άχερα που πέφτανε πάνω στον καρπό. Τελικά έμενε καθαρός ο καρπός ένας σωρός στη μέση του αλωνιού. Τον λέγαμε «λαμνί». Το ζύγισμα, (μα και το μούρασμα, αμα ήτανε το ζευγάρι συνεταφρικό) το κάναμε με το «μουζούρι» και το ζυγίζαμε ογκομετρικά. Το μουζούρι ήταν ένα κόσκινο που χωρούσε 13 οκάδες κριθάρι, ενώ στάρι εχωρούσε 15 οκάδες, γιατί τα στάρι έχει μεγαλύτερο ειδικό βάρος. Πρώτα εκάνανε ένα σταυρό με το λιχνάκι απάνω στο λαμνί. Μετά έβγαζαν το πρώτο κόσκινο για τον παπά της ενορίας, διότι τότε οι παπάδες δεν ήτανε μισθωτοί και συντηρούνταν από τους ενορίτες και από τα εισοδήματα των ναών. Και από τα μητάτα όταν μούραζαν το τυρί το πρώτο και το καλύτερο τυρί το βγάκανε για τον παπά. Τότε τους παπάδες τους λέγαμε «δρακοντάρηδες με υπόληψη». Τώρα επαγαγεμίζανε το μουζούρι και μετά αποσέρνανε απάνω το χέρι του λιχνάκιου και έμενε τήγκα όπου και στο βάρος ακρίβειά ήταν.

Τα θεροαλωνιστικά βάζανα γίνονταν στους ζεστότερους μήνες του χρόνου και είναι κουραστικά. Γιαυτό λέγαμε τη μαντινάδα:

Το βούι αν δεν αλώνευε, γυναίκα αν δεν εγέννε
και η κόρη αν δεν εθέρριζε ποτέ τζη δεν εγέννε
«Χανιώτικα νέα» 3-1-2004

Στις κτηνοτροφικές περιφέρειες ο κτηνοτρόφος, σε σκληρές συνθήκες, ήτανε σημαντικός παράγοντας ειδικά στην οικονομία του τόπου. Ο γεωργός π.χ. είχε σταθερά και καθορισμένα οικονομικά όρια. Δε μπορούσε να πουλήσει ούτε το κρόφι του, ούτε τη σόδα του παρά μόνο εν εσχάτη ανάγκη. Ο κτηνοτρόφος μπορούσε σε μία ανάγκη να πουλήσει ένα μέρος από το κοπάδι του να αντιμετωπίσει την κρίση και σε ένα-δύο χρόνια πάλι αναπλήρωνε τον αριθμό. Επίσης ο κτηνοτρόφος που πάλευε συνέχεια με τα στοιχεία της φύσεως και συχνά ερχόμενος σε αντίθεση με άλλους κτηνοτρόφους και σε πρασπιβές εδημιουργούσε ένα πιο αγέροχο χαρακτήρα. Στα Σφακιά π.χ. που ήτανε κατ'εξοχήν κτηνοτροφική περιοχή, μα και φυτώριο καπεταναίων, οι περισσότεροι καπετάνιοι αναδεικνύονταν από τις κτηνοτροφικές φάρες. Ακόμο οι ζωοκλοπή ήτανε στο είδος τους και κλέβανε τα τουρκικά πρόβατα προκαλώντας ανασφάλεια στον εχθρό. Το κοπάδι είναι ρευστό κεφάλαιο και, αν πιάσει η τιμή του...

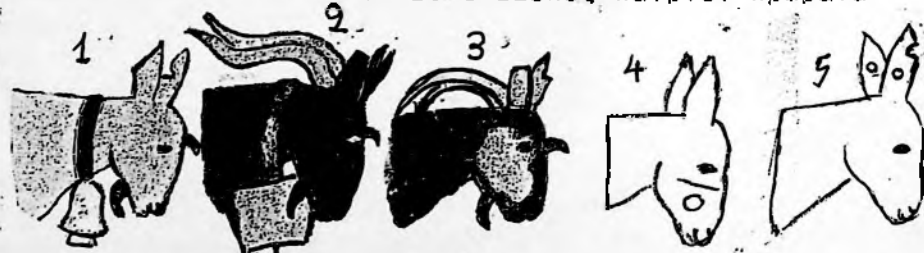
Εδώ θα καταγράψω την κτηνοτροφία όπως την έζησα στα Σφακιά

Τα πιο πολλά κοπάδια στα Σφακιά ήτανε συνεταιρικά. Κάποιοι νοικοκυραίοι είχανε βοσκοτόπους, μαδάρες και χειμαδιά. Είχανε μητάτα (ορεινά γιουροκομεία) και ποτιστήρια και άλλες ευκολίες. Αυτά εύκολα εύρισκαν βοσκούς, που δε διαθέτανε αυτές τις ευκολίες και γινότανε συνεταιίροι, που λεγόντουσαν "σουζευτάδες".

Τους όρους που συνεταιρίζετο ο νοικοκυραίος με τον βοσκό του, αν και άγραφτοι, μπορούμε να τους χαρακτηρίσουμε κτηνοτροφικό δίκαιο και είναι οι ακόλουθοι:

1) "Μαξουλασημισιακα" (μαζούλι=εισοδήμα) Παραλαμβάνει ο βοσκός ένα αριθμό προβάτων και τα βόσκει στις ευκολίες του νοικοκυραίου. Από την ίδια ώρα μοιράζουμε τα εισοδήματα. Τα αρνάκια που μεγαλώνουμε και κεφαλαιοποιούνται είναι εισοδήμα που το παρήγαγε ο βοσκός και σε 10-12 χρόνια που δεν υπάρχουνε πια στη ζωή από τα πρόβατα που παρέλαβε, του ανήκει το μισό κοπάδι και ένα θέλει τα παίρνει και φεύγει. Αν θέλει παραμένει και ο νοικοκυραίος του πληρώνει κάτι για βοσκική. Αν προκύψει λόγος που επιβάλλει να χωρίσουμε σε λίγα χρόνια που ζούσανε ακόμα από τα πρόβατα που παρέλαβε στην αρχή, μοιράζουμε μόνο τα πρόβυτα που αυτός ανέθρεψε.

2) "Ξεχαρτζιστά" (ξεχαρτζίζω=εξοφλώ). Ένας βοσκός παραλαμβάνει ένα κοπάδι πρόβατα. Εκτιμούνε τι αξίζει στο σύνολό του. Τα εισοδήματα τα μοιράζουμε από την αρχή. Όταν θα καταφέρει να πληρώσει ο βοσκός όλη την αξία του κοπαδιού είναι τα μισά δικά του. Τα πληρώνει όλα και παίρνει τα μισά, μα δεν ηπέρχε άλλος τρόπος να κάνει πρόβατα μα ούτε να παλιώσει τη ζωή προσούσε. Αν χωρίτανε πριν τα αποπληρώσει ο βοσκός παίρνει πρόβατα

ΟΙ ΣΑΜΕΣ ΤΩΝ ΖΩΩΝ (η ταυτότητά τους)

Στο 1) δεξιό ξυραύτι και αριστερό πίσωκώκι

Στο 2) δεξιό κουτσούτι και αριστερό πέρουνη

Στο 3) δεξιό κουτσούτι και αριστερό οκαρδελαύτι

Στο 4) δεξιό βεργόβουλα και εαχτυλιζόβουλα (με πυρωμένο σίδερο)

Στο 5) διτρύπαυτα και δεξιό μπρούκκι

ανάλογα με τα χρήματα που έχει δώσει.

3) Χρονιές: Ένας τρόπος εκβίβης συζευγιάς είναι που συμφωνούνε να βόσκει ο άλλος τα κοπάδι υγιεινά χρόνια, να μοιράζουμε τα εισοδήματα και όταν τελειώσουνε οι χρονιές δικαιούται ο βοσκός να πάρει τα μισά πρόβατα. Αν χωρίσουμε πριν εξαντληθούνε τα χρόνια παίρνει ο βοσκός πρόβατα ανάλογα με τις χρονιές που τα έβοσκει. Σε πόσες χρονιές, ανάλογα με τις ευκολίες του γοιόκοιμαριού

Οι όροι συνεργασίας στα μιστά.

Ισχύουνε και εδώ οι άγραφοι νόμοι του "κτηνοτροφικού δικαίου". Υστερες Μαρτίου, αρχές Απριλίου, που ήδη είχε γυρίσει από τα χειροδιά τα πρόβατα, συμφωνούσανε οι κτηνοτρόφοι και στείρωνε τα μιστά. Ο νοικοκυραίος μπορεί να είχε τρεις ή και περισσότερους συζευτάδες. Μπορεί όμως να ενώσει εκεί τα πρόβατά του και κάποιος που τα είχε μοναχικά του. Έπρεπε να ορίσουνε την κατανομή της εργασίας. Ο τυροκόμος είχε θέση διευθυντού του μιστάτου. Αυτός κρατούσε και τους λογαριασμούς. Η πληρωμή των υπηρεσιών στο μιστά γίνεται σε εικονικά πρόβατα που προστίθενται στα πραγματικά με ίση δικαιώματα. Ο τυροκόμος δικαιούται ένα εικονικό πρόβατο για κάθε δέκα έγγαλα πρόβατα ή αίγες που είναι στο μιστά. Τα εικονικά πρόβατα τα λέγανε «ανεμικά». Ο γαλονόμος (που βόσκει τα έγγαλα) δικαιούται ανεμικά ένα πρόβατο για κάθε δέκα έγγαλα που ήσκει. Επίσης ο γιδάρης δικαιούται ανεμικά ένα πρόβατο για κάθε δέκα έγγαλες αίγες που βόσκει. Έχομε όμως και τους "στειράρηδες", που βόσκουνε τα στείρα πρόβατα. Δικαιούνται και αυτοί ανεμικά ένα πρόβατο για κάθε δέκα έγγαλα που έχει το κοπάδι τους, άσχετον πόσα είναι τα στείρα. Αυτό ισχύει και για τις στείρες αίγες που τις λέμε "γίτσικιά". Στους στείράρηδες σπαραχωρούσανε λίγες έγγαλες προβατίνες για να γράει γάλα και που αυτές τις λέγανε «στειράγγαλες». Ακόμα δίνανε δέκα πρόβατα ανεμικά σε ένα παιδί που φέρνει το νερό, τα ξύλα, πλύνει τα σκεύη και πλησιάζει τα πρόβατα στους αρμεχτάδες στην μάντρα. Είναι ο "μαντρατζής". Δίνανε ακόμα δέκα πρόβατα ανεμικά στο καζάνι που βράζανε το γάλα και πέντε στο αρμεγάρι (το καζανάκι που αρμέγανε τα πρόβατα). Όταν λειπόν στο μιστά ήτανε 400 έγγαλα πρόβατα, μαζί με τα ανεμικά (τα εικονικά πρόβατα) το τυρί μοιράζεται σχεδόν σε 600. Μέχρι να πληρωθούνε τα έξοδα του μιστάτου, και επειδή εκατάναλάνετο πάρα πολύ γάλα, αφού σε δύσκολα χρόνια τρώγανε μόνο γάλα, γισούρτη και μηζύθρα συνήθως χωρίς ψωμί 3-3,5 μήνες τελικά το κάθε πρόβατο έπαιρνε γύρω στη μια ή μιάμισυ σκά τυρί και γύρω σε μια σκά αβότυρο. Αυτούς που συνεργαστήκανε στην κάθε "βιατζέ" (σαιζόν του μιστάτου) τους λέμε "μυλισταπήδες".

Πως κάνανε το τυρί

Μόλις βγάλουμε το γάλα το φιλτραίνουμε από ένα πανί βάζοντας το στο καζάνι, το ζεσταίνουμε στους 35 βαθμούς του βάζουν την πητιά το ανακατεύουν και σε λίγη ώρα πύζει. Στα χρόνια της γερμανοκρατηής δε θριακότανε πητιά και άμα σφάζανε κανένα αρνάκι ή ριψάκι (πριν ακόμα αρχίσει να τρώει χόρτα) εφυλόγανε το κοιλιδάκι του που το λέγανε "αγαστέρα", το κρεμούσανε κοντά στην "καζανιάστρα" για να καπνίζεται να μη μυρίσει, για να στράγιζε η υγρασία του και μετά διαλυούσανε με γάλα ή και με νερό από λίγο-λίγο και το βάζανε και αντικαθηστρώμε την πητιά. Αμα έπυ-

και να πληρωθεί το ενόκιο της μαδάρας

Ζε το γάλα το χτυπούσανε με την "ταράχτη", ένα ξύλο στο οποίο είχανε στερεώσει πολυδихαλετά ξυλάκια και η "μαλάκα" χωριζόταν σε θρυσαλάκια μέσα στον "νουρά" (στα υγρά). Τα ζεσταίνουνε πάνω σε 45 βαθμούς C και μετά βγάζουνε τη μαλάκα με ένα πανί που το λένε "τσοντίλα" και τυλιγμένα μ' αυτήν το βάζουνε στο "τσουπί" (στο καλούπι). Πιο παλιά τα τσουπιά ήτανε πλεχτά με βέργες. Ακόμα τότε δεν είχαμε πιεστήριο, ούτε καν αυτοσχέδια και το πιέζανε με πέτρες. Πρώτα του βάζανε ελαφρότερες πέτρες, διότι δεν πρέπει απότομα να πάρει μεγάλη πίεση και μετά βάζανε βαρύτερες. Το γύριζαν στο τσουπί μια-δύο φορές και την άλλη μέρα το ξεκαλούπιαζαν και για αρκετές μέρες το αλάτιζαν και το γύριζαν στην αποθήκη όπου πρέπει να υπάρξει ορισμένη υγρασία και χαμηλή θερμοκρασία. Άμα βγει η μαλάκα από το γάλα φεύγει το τυρί νο στοιχείο από το γάλα, μένει όμως στην "νουρά" μωζήθρινο και του προσθέτουμε ακόμα λίγο γάλα (που το λένε ανόχημα) και το βράζουμε όπου γίνεται η μωζήθρα. Τη μωζήθρα τη βάζει ο τυροκόμος στα "τσιφιδιά" (στα καλούπια που έχουνε σχήμα κοφηνιού και που ήτανε πλεχτά με βέργες παλιά) και κάνει τους αθωτύρους. Ένα μικρό αθωτύρακι έφτιαχνέ κάθε βράδυ και το μοιράζε στους γγαλονήρους που το βάζανε την επομένη στο σακούλι τους και το τρώγανε το μεσημέρι κοντά στο "γαλαομάντρι" τους πολύ συχνά τότε χωρίς ψωμί. Μόλις αρμέγανε τα πρόβατα βάζανε στο πάτωμα το μεγάλο τσουκάλι με το γισαύμητη και καθένας τους κάθιζε σε μια πέτρα και τρώγανε όλοι μαζί. Όταν γινότανε η μωζήθρα βάζανε πάλι ένα λεκανάκι στο πάτωμα και τρώγανε τη "σούχουρη" ζεστή όλοι μαζί. Όταν η μωζήθρα έχει λίγο από τα λήμματα του γάλακτος τη λέμε σούχουρη, διότι τα λήμματα αυτά τα λέμε "χουμά". Η κουρά των προβάτων γινότανε τέλη Μαΐου. Ήτανε σε ένα βαθμό γιορτή των προβάτων. Οι φίλοι τους ερχόντουσαν για να βοηθήσουνε μα και για να συμμετέξουνε. Τα μωλλιά τότε ήτανε και ακριφέβα, αγ τα πουλούσανε μα και πάρα πολύ αναγκαία για δική τους χρήση. Έφτιαχναν οι γυναίκες ρούχα ενδύσεως, κουβέρτες και τις πριέκες των κοριτσιών.

Η ζωή στα μητάτα ήτανε ημιπροτόγονη τότε. Τα πιο πολλά εμπάζανε νερό άμα έβρεχε. Τα πιο πολλά δεν είχανε πόρτα μα ένα στουμπερό κλαδί εφροκέρναμε στην πόρτα άμα λείπαμε. Μαλακούς θάμνους έβάζαμε στο πάτωμα και κάνομε τη "αρωματέ" μας και βάζοντες το ράσο μας (την κόπα μας) χωρίς να βγάλουμε τα ρούχα και τα υτιβάνια μας εξαπλώναμε εκεί.

Ιούλιο μήνη διαλύουνε τα μητάτα και μοιράζανε τα τυρί.

Κάθε 20 πρόβατα, πραγματικά ή εικονικά αποτελούσανε ένα κούκι και για κάθε κούκι κάνανε μια "βούβα" (μια ντάνα τυριά) και βάζανε από ένα τυρί στην κάθε ντάνα και μετά το ζυγίζανε για να μην αδίκηθει κανείς.

Κάθε χρόνο στις αρχές του καλοκαιριού κούρευουνε τα πρόβατα οι κτηνοτρόφοι. Η κουρά έχει θέση γιορτής των προβάτων. Οι φίλοι και οι δικαί τους έρχονται για να βοηθήσουνε μα και για συμμετοχή. Μετά την κουρά έχει σειρά το φαγοπότι και το γλέντι. Στο σκίτσο μας στο 1) οι κουρίσκοι 2) δυο άντρες συνέχεια κρατούνε κρασί και μεζέδες και κερναούνε 3) Το μαγειρείο 4) Ένας άνδρας φέρνει από τη μάντρα στους κουρίσκους τα πρόβατα 5) Η γυναίκα σακιάζει τα μωλλιά 6) Βλέπουνε στη μάντρα τα πρόβατα

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΤΑΤΟΥ

Το 1943, παιδί ακόμα εγώ ήμουνα μαντρατζάκι στο μητάτο του Ξηρουχογιάννη στη "Χιονίστρα". Ο μαντρατζής είναι υπηρέτης του μητάτου. Φέρνει τα ξύλα, το νερό, πλένει τα σκεύη και να πλησιάζει τα πρόβατα των αρμεχτόδων στη μάντρα, όπου και μαντρατζής καλείται, αν και στον τόπο μου τη μάντρα τη λέμε "κούρτα".

Από τις ύστερες του Μάρτη "στελιώναμε" τα μητάτα και μέχρι τα μέσα περίπου του Ιουλίου επήρα για πληρωμή γύρω στις 20 σκάδες τυρί και αβοτύρο. Ειδικά στην κατοχή, σπανίως είχαμε λίγο ψωμί. Αρμέγαμε πρωί και μετά τρώγαμε το γιαούρτι. Ένα πολύ μεγάλο τσιγκάλι το βάζαμε στο πάτωμα και γύρω-γύρω καθόμαστε σε πέτρες 4-5 άτομα με τα κουτάλια μας και το τρώγαμε χωρίς ψωμί. Σε δυο ώρες περίπου γινότανε η μυζήθρα και πάλι στο πάτωμα το πιάτο και πάλι καθίζαμε στις πέτρες μας και τρώγαμε όλοι από το ίδιο πιάτο, επίσης χωρίς ψωμί. Για τους "γγαλονόμους", που έπρεπε να ακολουθήσουνε τα έγγαλα να μην πάνε σε ζημιές και δεν σταματούσανε μέχρι να βγει η μυζήθρα, έφτιαχνε ο τυροκόμος από την προηγούμενη ένα μικρό αβοτυράκι και έπαρνε ο καθένας τους το μισό στο σακούλι του και το έτρωγε και αυτός χωρίς ψωμί. Το λέγαμε "γγαλονομικό". Το βράδυ πάλι αρμέγαμε τα πρόβατα και πάλι το γιαούρτι μας με το μεγάλο τσιγκάλι και άμα έβγαζε η μυζήθρα πάλι όλοι από το ίδιο πιάτο, πάλι τραπέζι το πάτωμα και πάλι χωρίς ψωμί. Η μυζήθρα όπως βγαίνει έχει ακόμα λίγο "χουμά" (λύμα του γάλακτος) και τη λέμε "σούχουρη".

Είπαμε ότι οι "γγαλονόμοι" πάνε κοντά στο "γγαλομάντρι" τους (στα πρόβατα που βγάζουνε το γάλα) μα ο τυροκόμος, που έχει θέση διευθυντού στο μητάτο) μαζί με το μαντρατζή μένουνε στα μητάτα για να επεξεργαστούνε το γάλα. Το ζεσταίνουνε γύρω στους 35 βαθμούς Κελσίου, του βάζουνε την πηκτιά, το ανακατεύουνε και σε λίγο γίνεται πηχτόγαλο. Κατά το διάστημα της κατοχής δε βρίσκαμε στο εμπόριο πηκτιά και άμα σφάζαμε κανένα αρνάκι ή ριζάκι, πρώτου αρχίζει να τρώει χόρτα, βάζαμε το κοιλιδάκι του μαζί με τα περιεχόμενά του στον καπνό μέχρι να στραγίσει καλά και μετά βάζαμε λίγο από αυτό το περιεχόμενο και το διαλούσαμε σε νερό ή σε γάλα και πύζαμε το γάλα. Το λέγαμε "αγαστέρω". Η δόση έπρεπε να είναι κανονική. Αν ήτανε λίγη δεν έπιζε, αν ήτανε πολλά έκανε σκάσματα το τυρί.

Είχαμε θάμνους απλωμένους στις πέτρινες πεζούλες και κάθε βράδυ, χωρίς να βγάλαμε ούτε τα στιβάνια μας εβάζαμε τα ράσα μας και εκαιμόμαστε εκεί.

Τους πρώτους αβοτύρους που κάμαμε όταν ήτανε 20 σκάδες τους βάλανε σε ένα τσουβάλι και για φουντώματα ανάμεσά τους (για να μη σπάσουνε μεταξύ τους) τους βάλανε πολλές ασφεντιγιές και μετά μου τους έδωσαν να τους πάω στη Νίμπρο στον πελάτη του μητάτου με τη ράχη μου. Πάνω από 26 κιλά σε απόσταση 4 χιλιομέτρα. Αν μου λέγανε ότι θα μου εύρισκαν μετά γάιδαρο να τους μεταφέρνω, δεν θα θεωρούσα υποχρεωμένο το παιδικό μου μυαλό να βρει τρόπο να αντιδράσει. Αν αρνιόμουν να πάω θα έπρεπε να υποβάλω την παραίτησή μου και ο "διορισμός" σ' αυτή τη σκληρή

δουλειά σε κείνα τα δύσκολα χρόνια δεν ήτανε βουκαταφρόνητος Εσήκωσα λοιπόν τους αβοτύρους για να τους πάω στη Νίμφρα μα ησκέψη ότι θα έπρεπε να μεταφέρω σε όλο το διάστημα του μητάτου πολλές εκατοντάδες οκάδες με κούραζε περισσότερο από τους αβοτύρους. Έσπασα λοιπόν με τους γρονθους μου τους τέσσερις από τους 13 αβοτύρους για να μην επαναληφθεί αυτή η ιστορία και άμα γύρισα στο μητάτο είπα πως μου πέρασε και σπάσανε. Πραγματικά μου βρήκανε μετά γάιδωρο και κουβαλούσα τους αβοτύρους Τώρα ύστερα από δεκάδες χρόνια σχολιάζοντας την τότε παιδική μου ενέργεια, σκέφτομαι ότι άμα δεν έχει κανείς αρθρόδοξα τρόπο να αντιδράσει στην καταπίεση, αντιδρά ανορθόδοξα.

Η ψυχαγωγία είναι απαραίτητο στοιχείο στη ζωή του ανθρώπου. Εμείς 4-5 άτομα σε μια κορφή εζούσαμε μια ημιπρωτόγονη ζωή. Η ψυχαγωγία μας ήτανε να κοροϊδεύει ο ένας τον άλλο μας. (Για φορτό θόδωρος που ήτανε γγαλονόμος, άμα φάγαμε το γιαούρτη έβαλε το γγαλονομικό του (το κομμάτι τον αβοτύρο που θα τον έτρωγε για μεσημέρι) στο σακκούλι του, το άφησε για λίγο μέσα και βγήκε λίγο έξω. Την ώρα που ήτανε έξω ο θόδωρος, ο Γιώργης (που ήτανε τυροκόμος) έβγαλε από το σακκούλι του θοδώρου το γγαλονομικό και το κράτισε και του έβαλε μέσα μια μουζουδαμένη πέτρα. Όταν είχε απομακρυνθεί περί τα 500 μέτρα ο θόδωρος, ενώ βιαζότανε να προλάβει τις αίγες πριν πάνε στα αμπέλια, του φωνάζει ο Γιώργης: "Ε, θόδωρε, να μου γιαείρεις πάλι την πέτρα αφού είναι στο σακκούλι σου". Δε γύρισε γιατί βιαζότανε αυτός, μα το βράδυ όταν επλησιάζανε οι αίγες στο μητάτο τις άφησε για λίγο και ήρθε και έβγαλε το μαχαίρι από τη μέση του και χώρισε στα δυο το μεγαλύτερο αβοτύρο, λέγοντας του Γιώργη: "Ναμη μου ξανακάνεις τέτοιο αστείο". Εκάθισα κι εγώ κοντά και έτρωγα από τον κομμένο αβοτύρο λέγοντας: "Ο λύκος χαίρεται στην ανεμοζάλη».

Στης Σέλης το μητάτο, την ώρα που ο μαντρατζής και ο τυροκόμος επεξεργάζονταν το γάλα, ο γγαλονόμος και ο γιδάρης, άμα φάγανε το γιαούρτη εκοιμηθήκανε και, ως γνωστό, όποιος τρώει γάλα βαρκοιμάται. Επήγε λοιπόν ο τυροκόμος και έτριψε τα χέρια του στις μουτζούρες του καζανιού και μετά επήγε και τα έτριψε απαλάφρα στα πρόσωπα και των δύο που εκοιμόντουσαν. Αμα έγινε η μυζήθρα ξεπνήσανε και το γιδάρη και το γγαλονόμο να φάνε κι εκείνοι. Εγελούσε ο γγαλονόμος που έβλεπε μουζουδαμένο το γιδάρη. Εγελούσε και ο γιδάρης που έβλεπε μουζουδαμένο το γγαλονόμο. Εγελούσανε και οι άλλοι που βλέπανε και τους δυο. Κάποια φορά λέει ο γγαλονόμος του γιδάρη: "Κατέεις μαρέ γιαντα γελούμενε; Ολομούζουδο σε κάμανε κακομοίρη». Μα λέει και ο γιδάρης: "Δεν εθάρουνε γω τα μούτρα μου μα εθάρουνε τα δικά σου και για κείνο δα εγέλουνε".

Σε ένα μητάτο του Καλλικράτη επήγε ένας από τους "μαλισταπήδες" να πάρει τους αβοτύρους του μα δεν εχάνε καντάρι να τους ζυγίσουνε και του είπανε να πάει να τους πουλήσει και μετά θα τους περ πόσες οκάδες ευγήκανε. Όμως όταν εγύρισε και τους ειπε ότι ήτανε μόνο 16 οκάδες δεν πιστέψανε και βγάλανε μαντινιά νάδα του θωμά:

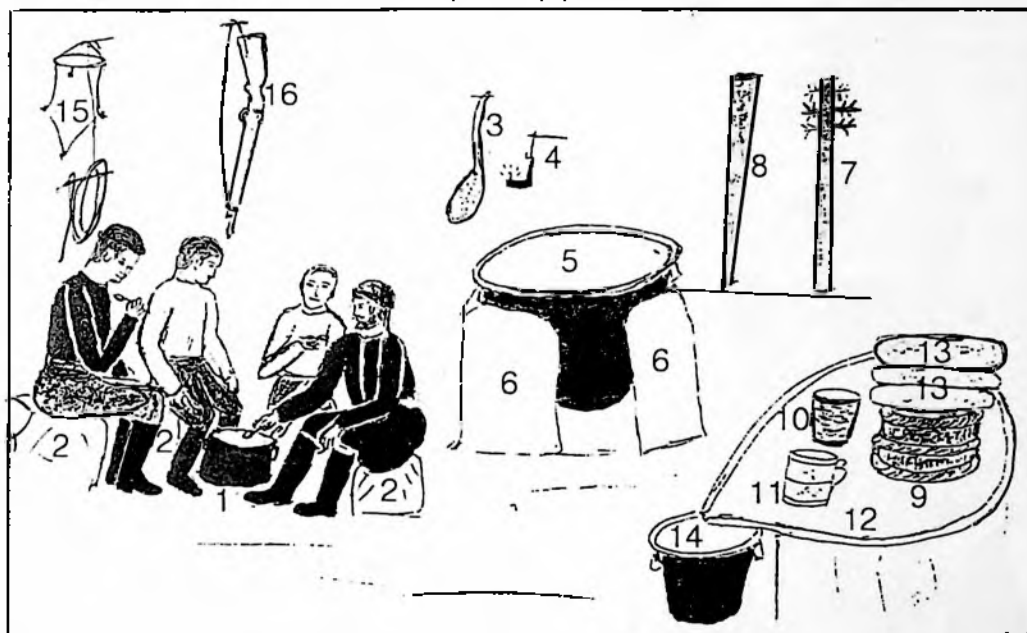
Άφης τ' αστεία σου θωμά δεν είναι αυτό σε ήρι
Δεκαζε οκάδες πως να βγουν οι δεκανία αβοτύροι;

Γεύμα στο μητάτο

Ένα μεγάλο τσουκάλι γύρω στα έξι κιλά γιαούρτι έφτιαχναν δυο φορές την ημέρα στο μητάτο. Το κολατσιό μετά την αρμεγιά και το βράδυ μετά την αρμεγιά πάλι τρώγανε το γιαούρτι. Όμως και δυο φορές την ημέρα που "αναζάινανε" (έβραζαν το γάλα για να κάνουνε τη μυζήθρα έτρωγαν και τη "σύχουμη". Μυζήθρα με λίγο χουμά (έτσι λένε τα λειμματα του γαλάτου). Συνήθως δεν είχανε ψωμί ούτε άλλο φαγώσιμο. Χαριτολογώντας λέγανε πως όποιος τρώει ψωμί στο μητάτο "κάνει ψείρες".

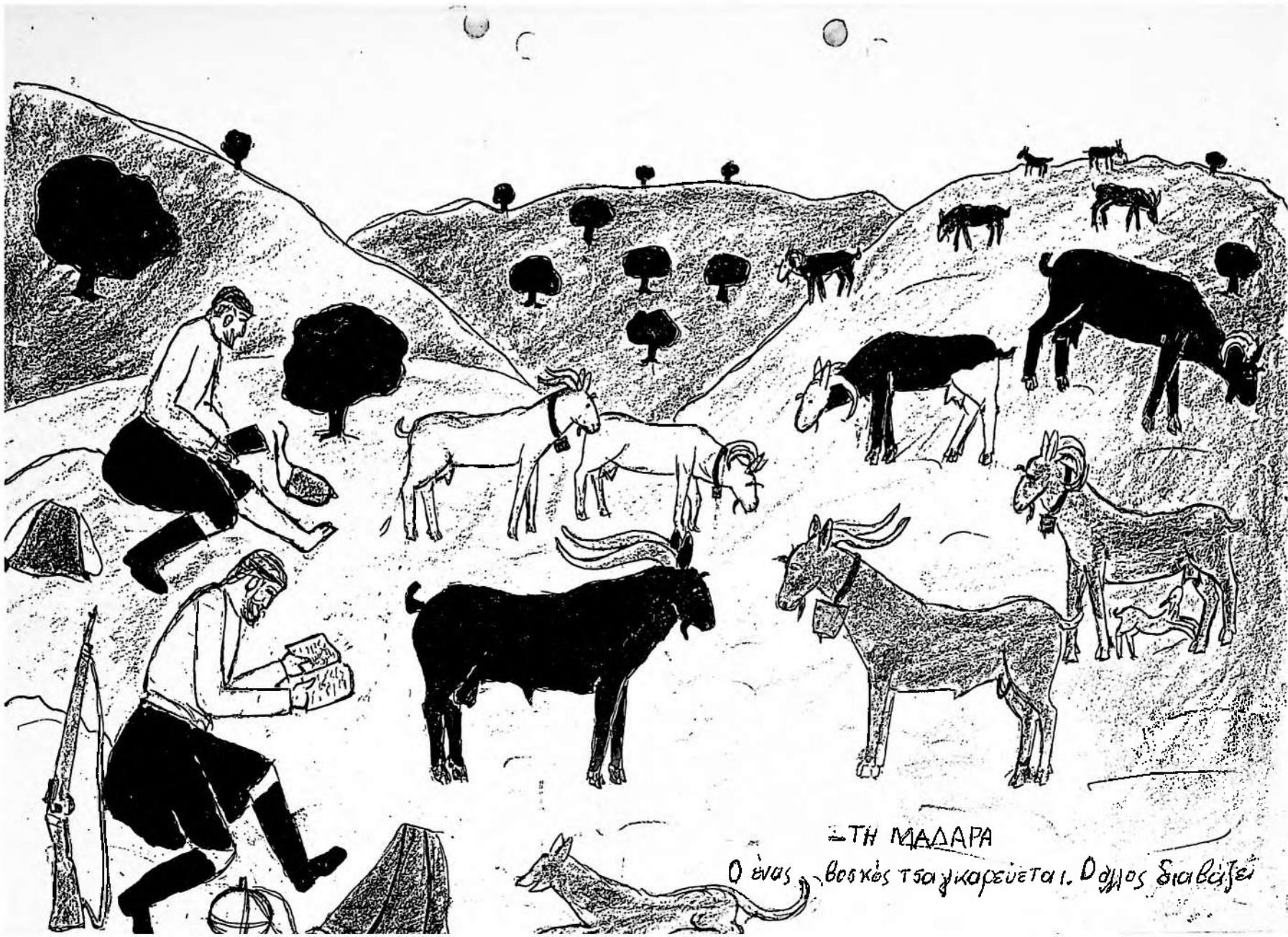
Στο μητάτο είχανε μόνο τα σκεύη που ήτανε απαραίτητα για τη δουλειά τους. Κανένα έπιπλο.

Γεύμα στο μητάτο

Οι πέτρες για καθίσματα, το πάτωμα τραπέζι
τσιγάλι τεσσαράυγιο, ρόλο του πιάτου παίζει

Στο σκίτσο: 1. Το μεγάλο τσουκάλι με το γιαούρτι. 2. Για καθίσματα είχανε πέτρες. 3. Η τρυπητή κουτάλα που βγάζουσε τη μυζήθρα από το λαβέτζι. 4. Ο λύχνος. 5. Το λαβέτζι. 6. Η "λαβεντζιάστρα". 7. Ο "ταράχτης". Με αυτόν χτυπούσε το πηγμένο γάλα για να γίνει "μαλάκα" και να το βάλουσε στο καλούπι. 8. Ο "αϊδόνισος". Με αυτόν τρίβουσε το λαβέτζι για να μη "τσουκνώσει" το γάλα (να μην πιάσει στον πάτο). 9. Το "τουπί" (καλούπι) του τυριού. Ήτανε πλεχτό με ειδική τέχνη για να αντέχει την πίεση. 10. Το "τσιφίδι" καλούπι για τον αθότυρο. 11. Το "κάρτο". Ογκομετρικό δοχείο χωρητικότητας δυο και μισή οκάδες. Οι δύο-μισι οκάδες είναι το ένα τέταρτο του "μίστατου" (δέκα οκάδες υγρό = ένα μίστατο). Το ένα τέταρτο στα ιταλικά το λένε κάρτο. Κάρτο λέγανε παλιά και το τέταρτο της ώρας. 12. Η "ξεπορταρέ". Ένα μονοκόμματο παχύ ξύλο που απάνω του πιέζανε το τυρί μα και απάνω του έβαζαν τον αθότυρο για να σουρώσουνε τα λειμματα. 13. Το τυρί το πιέζανε με πέτρες και του βάζανε δυο-τρεις πέτρες γιατί δεν ενδεικνυται να παίρνει μαζεμένη την πίεση. 14. Κάτω από την ξεπορταρέ είναι το "αρμεγάρι" και τρέχουσε εκεί τα λειμματα. 15. Αντί για γουβά, καμιά φορά, είχανε την "ασκοντάβλα" από δέρμα ζώου. 16. Σπάνια έλλειπε το "σιτερικό" από τα μητάτα (το όπλο).

—ΤΗ ΜΑΔΑΡΑ

Ο ένας βοσκός τσαγκορεύεται. Ο άλλος διαβάζει

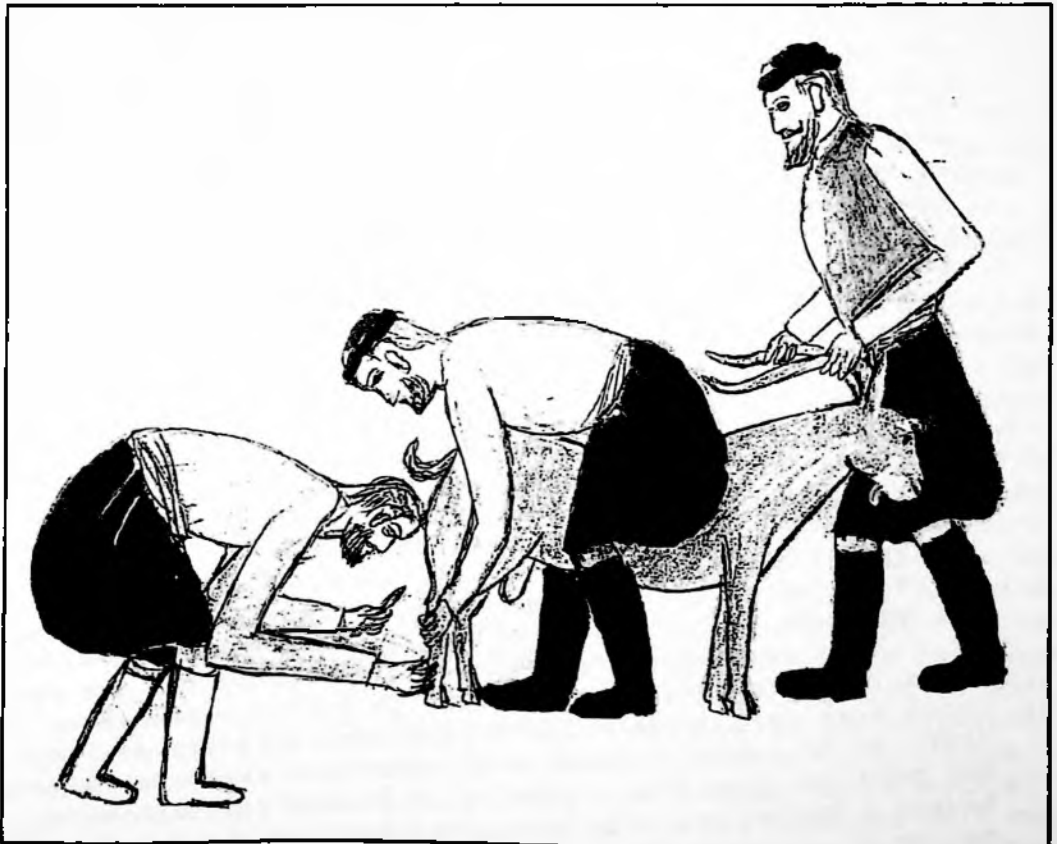
Αγριμοκόκκαλο στον τράγο

Τα χρόνια εκείνα οργιάζε η ζωοκλοπή. Είχανε φύγει οι Τούρκοι και οι ζωοκλέφτες ασκούσανε το "επάγγελμά" τους σε βάρος των δικών μας. Πολλοί βοσκοί θέλανε τις αίγες τους άγριες για να μην τις πίνουν εύκολα οι κλέφτες. Αυτό πιστεύανε πως το επιτυγχάνανε σκίζοντας λίγο την προβιά των τράγων από το πίσω πόδι και βάζοντας μέσα στη σάρκα του σκόνη από κόκκαλο αγριμιού ή εν ανάγκη από περδικοκόκκαλο. Το κόκκαλο το κοπάνιζαν με πέτρα ώσπου να γίνει σκόνη. Άμα έβλεπε κανείς άγριες αίγες έλεγε πως έχουνε αγριμοκόκκαλο. Είναι «μαγαρισμένες με αγριμοκόκκαλο».

Τα πρόβατα τα θέλανε να πηγαίνουνε μαζί. Όποιο φεύγει από το κοπάδι το λένε "Ξελοξιάρι" και του το χρέωναν ελάττωμα. Με τον ίδιο τρόπο λοιπόν έβαζαν στους κριούς σκόνη από ψαροκόκκαλο για να "σμαριάζουνε". Πιστεύανε ότι με τον τρόπο αυτό επιρρεάζουνε το χαρακτήρα του επιβήτορα και μελλοντικά στην δημιουργία ράτσας αφού σε λίγα χρόνια όλα τα ζώα θα ήτανε παιδιά των επιβητόρων, τράων ή κριών.

Στο σκίτσο μας η σκηνή επέμβασης στον τράγο.

Βάζουνε αγριμοκόκκαλο στο πόδι του τράγου

Αίγες μ' αγριμοκόκκαλο πού' νιεψμαγαρισμένες »
σα γ-και ι' αγρίμια άγγριγες το' έκουνε καμομένες

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΖΩΩΝ

Και η γλώσσα που επικοινωνούσαμε μ' αυτά

Από τα προϊστορικά χρόνια ο άνθρωπος εξημέρωσε ζώα και τα χρησιμοποιούσε για την εργασία τους, για το γάλα τους, για το κρέας τους, για το μαλλί τους και το δέρμα τους. Στο πέρασμα των αιώνων και των χιλιετηρίδων, περίπου το ίδιο τα αντιμετώπιζε και περίπου το ίδιο επικοινωνούσε με αυτά. Όμως τον τελευταίο αιώνα οι τεχνικές εξελίξεις τίποτα δεν άφησαν στη θέση του και άλλαξε και ο τρόπος που αντιμετωπίζουμε τα ζώα.

1) Οι κότες ήτανε ελεύτερες και αγωνίζονταν για την επιβίωσή τους. Εψάχνανε για κανένα σποράκι, κανένα σκουληκάκι κ.α. Έστω άμα θα τους δίναμε λίγη ελαιουρίνα ή άλλη τροφή, των φωνάζαμε: πτρούι, πτρούι ή πι, πι, πι. Άμα θέλαμε να τις διώξουμε τους λέγαμε: ξιώ, ξιώ. Άμα έσπρνε η κλώσσα τα πουλιά της, αν τύχαινε να περάσουμε από κοντά της έβραρούσε συναγεμμό μα ακόμα επιχειρούσε να επιτεθεί. Για να την καταπραΰνουμε της λέγαμε: στα καλά σου, στα καλά σου. Τώρα είναι στο κοτέτσι τους και τους βάζουμε τροφή και νερό μα για πη δεν έχομε.

2) Τους χοίρους τους «δρομάζαμε» στα βουνά και στα φαράγγια που βρισκανε χόρτα, χοχλιούς, ρίζες κ.α. Ακόμα στο χωριό κυκλοφορούσανε ελεύτεροι και για να δώσω πληρέστερη εικόνα θα αναφέρω ότι δεν επιβαρύνανε το περιβάλλον και μάλλον "το φροντίζανε" διότι τότε δεν υπήρχανε κανονικές τουαλέτες και οι χοίροι ήτανε ζωντανή βόθροι. Δεν είχαμε τότε να τους δίνουμε κτηνατρωνές μα άμα θέλαμε να τους δώσουμε βελάνια ή άγρια αχλάδια ή και ότι δε μπορούσαμε να το φάμε εμείς τους φωνάζαμε τσου, τσου. Άμα θέλαμε να τους διώξουμε τους λέγαμε: ούχι, ούχι, τσο. Ο χοίρος είναι μοναδικός στο να προσανατολίζεται. Αν τον βάλουμε σε ένα σακί να τον πάμε 20 χιλιόμετρα αυτός θα γυρίσει στη βάση του. Επίσης είναι ικανός κλέψτης. Άμα καταφέρει να μπει στο σπίτι να αρπάξει κάτι τρέχει μακριά να το φάει. Τα νηπιάκια τους λένε τσοτσό. Τώρα όπως είναι στο χοιροστάσιο τους πηγαίνομε τροφή και νερό μα δεν επικοινωνούμε.

3) Τον σκύλο όλοι τον ξέρουμε μα από μερικές πλευρές, κανείς πια δεν θα τον δει όπως τον είδαμε εμείς πριν 60-70 χρόνια. Τους είχαμε ελεύτερους. Πολλοί σκύλοι βγαίνανε από μόνοι τους στο κυνήγι και άμα πιάνανε το λαγό τον φέρνανε στο σπίτι του αφεντικού τους. Είναι το μόνο ζώο που κινώντας την ουρά του είναι σαν να μας λέει ευχαριστώ και ακόμα, άμα τον μαλώσαμε μας ζεύεται και βάζει την ουρά στα σκέλια του σαν να ζητά συγγνώμη. Ως σύντροφος, αν τσακώνεται το αφεντικό του λαμβάνει μέρος με τα δόντια του. Τότε που ήτανε η ζωοκλοπή, έμπαινε στο νόημα και μπορούσε να τον σέρνει το αφεντικό να κρύβονται κάπου και αν τύχαινε να περάσει κανείς από κοντά, του άγκιζε στο σβέρκο και αυτός καταλάβαινε και δε γάβγιζε. Άμα κυνηγούσανε να πιάσουνε δικό τους πρόβατο «ερπάχιζε» (εγάβγιζε) για να τρομοκρατηθεί να το πιάσει, αν όμως κυνηγούσανε να κλέψουνε πρόβατο δεν γάβγιζε. Όταν ένας άντρας είχε διαφορές με άλλους και κινδύνευε, ο σκύλος του είχε μπει στο νόημα και άμα πηγαίνανε κάπου τη νύχτα, έμπαινε ο σκύλος μπροστά 200-300 μ, και άμα αν κάλυβε την ύπαρξη ανθρώπου γύριζε πίσω και τριβότανε στα πό-

δια του αφεντικού του και έκανε σιγανά (1φ, 1φ)

Είναι ικανός κλέφτης ο σκύλος και δεν κλέβει από τον αφεντικό του, αν κατο φέρει όμως να κλέβει από ξένο σπίτι, παίρνει τα κλοπιμαία και τρέχει μακριά να τα φάει και άμα έχει περισσευμα τροφής σκάβει στο χώμα και την κρύβει και πάει να την φάει άμα πεινάσει. Είναι και ζηλιάρης ο σκύλος. Άμα έχομε δυο σκύλους, αν χαϊδέψομε την ένα έρχεται και ο άλλος και τρίβεται και θέλει και αυτός χάδι. *Καμία φορά πηγαίνει νύχτα και σκωτάει ξένα πρόβατα.*

Άμα θέλομε να τον ταΐσομε του λέμε «ξέλα να». Άμα θέλομε να τον διώξομε του λέμε «ντο, φιτ». Άμα θέλομε να τον διατάξομε να επιτεθεί του λέμε «πούχιου». Τα νηπιάκια τον λένε «ντοντό»

4) Τα φορτηγά ζώα που τα λέγαμε και "χτήματα"

Το γαϊδουράκι και το μουλάρι ήτανε οι πολύτιμοι συνεργάτες μας. Μ'αυτά εξευχαρίζαμε, αλωνίζαμε και τα καθαλούσαμε για να μην κουραζόμαστε περπατώντας. Άμα προ πάντων εμεταφέραμε μ'αυτά τα φορτία μας. Για τροφή στα "χτήματα" είχαμε τα άχυρα μα σπέρναμε και ταή γιαυτά, όμως στην κατοχή την ταή την κάναμε εμείς ψωμί και την σπέρναμε των ζώων. Στο γαϊδάρο και στο μουλάρι για να σταματήσει τους λέγαμε προου, για να πηγαίνουνε πιο γρήγορα λέγαμε «μούλε» στο μουλάρι και στο γαϊδάρο λέγαμε «σε». Για να τα ταΐσομε δε χρειαζότανε να τα κράξομε αφού τα είχαμε μαζί μας. Χαρακτηριστικό της γαϊδουρίσας είναι η στοργικότητά της σαν μάνας. Μια φορά μια γαϊδάρια διψούσε και περίμενε στο πηγάδι να πάνε να την ποτίσουνε. Το παιχνιδιάρικο γαϊδουράκι της έπεσε στο πηγάδι και έπεσε και εκείνη για να το βρει. Επίσης στο δρόμο όταν είχαμε περισσότερα από ένα γαϊδουράκια στο δρομο, πολλές φορές εσυνερίζοντο ποιά να είναι μπροστά. Ακόμα ο γαϊδάρος σέβεται το περιβάλλον. Άμα έχεις σε ένα φραχτό τον γαϊδάρο κάνει τα περιττώματά του πάντα στο ίδιο μέρος. Τα γαϊδουράκι ήτανε απαραίτητο στον γεωργό. Στη δεκαετία του 1970 ήμουνα στατιστικός ανταποκριτής, σαν γραμματέας κοινότητας και θυμούμαι που είχαμε στο χωριό 26 γαϊδάρους και 13 μουλάρια. Τώρα δεν έχομε κανένα. Τα νηπιάκια τα λέγαμε «ντοντό»

5) Βόδια είχαμε στα μικρά μου χρόνια 30 ζευγάρια στο χωριό, μα πιο γέροι μου λέγανε ότι πιο παλιά είχε το χωριό 60 ζευγάρια. Τώρα δεν έχομε κανένα. Τα βόδια τα είχαμε αποκλειστικά για το ζευγάρι, φυσικά και άμα τα σφάζαμε τρώγαμε το κρέας, γάλα όμως ποτέ δε βγάζαμε από τα βόδια. Τότε δεν ήτανε ούτε αλωνιστικές μηχανές, ούτε τρακτέρ. Το σερνικό βόδι το λέγαμε και «ντανά». Το χρονιάρικο θηλυκό το λέγαμε "ματζέτα", το συνηθισμένο στο αλέτρι το λέγαμε καματερό. Στο αλώνι δένανε μαζί και κοντά-κοντά 5-6 "βουΐδο γαϊδουρα και τα γυρίζαμε γύρω-γύρω όλη μέρα και όσες μέρες χρειαζότανε μέχρι να αλωνευτούνε τα στάχια με τα πόδια τους. Αυτός που τα λαλούσε λέγαμε ότι έκανε τη «δούλα» του. Έκρατούσε ένα δοχείο και άμα έβλεπε ότι αποβάλουνε τα περιττώματά πηγαίνε το δοχείο και τα παραλαμβανε στον αέρα για να μην ανακατευτούνε με τα στάχια. Όταν ήθελε να τα γυρίσει (επειδή αυτά που είναι στην άκρα κάνουνε μεγαλύτερους κύκλους) τους έλεγε "έσω" και για να πηγαίνουνε πιο γρήγορα τους έλεγε «ίω». Συνηθισμένη φράση που λέγαμε στα βόδια στο αλωνιξίω γειά σας, ίω γειά σας κι ούλα τ'άχερα δικά σας». Όταν τα λαλούσαμε τους λέγαμε και «έω» και τα νηπιάκια τα λέγαμε «μεω». Βασική τροφή για τα βόδια ήτανε τα άχυρα μα τους σπέρναμε και ρόβι το οποίο

όμως στην κατοχή το τρώγαμε εμείς, μα επειδή για τον άνθρωπο έχει αρκετή τοξικότητα το βράζαμε και του αλλάζαμε το νερό πολλές φορές για να τη λιγοστεύουμε. Αμα βλέπαμε ότι μπορούσε να μας πέσουνε λίγα τα άχαρα εραδούσαμε τις συκίες μας, μα και απο τον αγρό εραδούσαμε τις αγριοσυκίες και ξεραίναμε τα φύλλα για να τα δίνουμε στα βόδια τον χειμώνα.

δ) Τα γιδοπρόβατα, ειδικά παλιότερα, ήτανε η κινητήριος δύναμη στην κατέξοχήν τότε κτηνοτροφική επαρχία μου και οι περισσότερες οικογένειες αποζούσανε από την κτηνοτροφία. Το μικρό αρνάκι άμα είναι θηλυκό το λέμε «μάρπο», όταν είναι χρονιάρικο το λέμε «στειροπρόβατο». Αμα αρχίζει να γεννά «πρωτόγεννο» «δίδυμο» «κλπ. Αν γεννήσει τον πρώτο χρόνο το λέμε «μάρπογεννη». Αν δέ γεννήσει στα δυο χρόνια το λέμε «πρωτόστειρα». Όταν κουρτίζουμε τα πρόβατα (τα βάζουμε στη μάντρα), τους λέμε «στησω» (στα έσω) ενώ στις αίγες λέμε «λάσω» (έλα έσω) όταν τα φωνάζουμε για να έρθουν υπό νερό τους λέμε «προύσω». Για να τα ταΐσουμε πιο παλιά δεν είχαμε ειδική λέξη, ώρα που τα ταΐζουμε, μόλις ακούσουμε την κόρνα του αυτοκινήτου τρέχουμε στο φαΐ. Τα πρόβατα αγαπούνε την «παγανέ» τους (τον τόπο που ζούνε) και αν τα πάμε μακριά θα γυρίσουνε μόνο τους στον τόπο τους. Οι Σφακιανοί είχανε χειμαδιά στον Αποκόρωνα, στην Κυδωνία και προ πάντων στη Μεσσαρά. Ακόμα τα δυο Πυξιδιά στον κόλπο της Μεσσαράς μα και η Γαβδοταύλα ήτανε σφακιανές ιδιοκτησίες και πηγαίνανε με καράβι τα πρόβατά τους. Τα πρόβατα ξέρανε τον καιρό που πηγαίνανε και που γυρίζανε από τα χειμαδιά και άμα υργούσανε να τα φέρουνε φεύγανε από μόνο τους, καμιά φορά. Από ένα μεγάλο γιδαριό Καλλικρατιανών φύγανε μια φορά 80 τράσι από τη Μεσσαρά και ήρθανε στο Καλλικρατιανό δάσος.

Ο κτηνοτρόφος διατηρεί θηλυκά ζώα όσα μπορεί. Ασερνικά διατηρεί για επιβήτορες τουλάχιστον ένα για κάθε 40 θηλυκές. Διατηρεί όμως και τους ευνούχους για «διοικητικό προσωπικό». Στους ευνούχους βάζει τα μεγάλα κουδούνια και τους έχουνε «μπροστά» τους. Αυτοί οδηγούνε το κοπάδι, ειδικά όταν κόβει δρόμο, όπως όταν πηγαίνανε και ερχόντανε στα Χειμαδιά. Στους επιβήτορες ποτέ δεν βάζουμε κουδούνια, διότι αυτοί έχουνε άλλη αποστολή. Τον καιρό που ζευγαρώνουνε τα ζώα, αν θα φορούσε κουδούνι ο επιβήτορας θα εδημιουργούσε συναγερμό. Την ώρα που θα κυνηγούσε τις «δύσκολες». Οι τράσι και οι κριγιοί είναι πιο έξυπνα ζώα από τις θηλυκές. Ακόμα το κουδούνι του, ειδικά ο τράγος το θεωρεί ιδιοκτησία του, το συνηθίζει και γνωρίζει τον ήχο του. Κάποτε ένας κτηνοτρόφος έβγαλε το κουδούνι από ένα τράγο και το φόρεσε σε έναν άλλο, μα ο πρώτος δεν το δεχότανε και συνέχεια εκουτουλούσε τον άλλο και ο κτηνοτρόφος αναγκάστηκε να επαναφέρει το κουδούνι στον «ιδιοκτήτη» του.

Τα πολλά πρόβατα από τα Σφακιά πηγαίνανε το χειμώνα στα χειμαδιά. Τα λίγα που μένανε στα Σφακιά δε βρίσκανε χόρτο. Επειδή στις κορφές βγαίνει περισσότερη φαΐ το διακινδυνεύανε και τα αφήνανε εκεί και συχνά τους τα σκότωνε το χιόνι, ειδικά τότε που δεν υπήρχε μετεωρολογική υπηρεσία.

Π* γιατί τότε δεν τα ταΐζαμε;

«Χανιώτικα Νέα» 9-3-2009

ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΑ

Η ελιά μας δίνει το σπουδαιότερο εξαγωγίμο γεωργικό προϊόν της χώρας μας. Ειδικά η Κρήτη είναι ζυμωμένη με την ελιά και με το λάδι. Ακόμα ο Μινωτικός πολιτισμός θα πρέπει να όφειλε τη μεγάλη του ανάπτυξη στην ευλογημένη ελιά με βέβαια και στη θάλασσα. Ιδιαίτερα στο νησί μας η ελιά επιέρουσε τα μέγιστα στην περιφερειακή οικονομία μας. Όταν είχαμε βεντέμα, εκέρδιζαν οι ελαιοπαραγωγοί, εκέρδιζαν οι μαζώχτρες, εκέρδιζαν τα ελαιουργεία. Εκέρδιζαν οι εργάτες τους, εκέρδιζαν οι "λαδομαγατζήδες". Εκέρδιζαν και τα πυρινελαουργεία και οι εργάτες τους. Εκέρδιζαν τα σπουναριά και οι εργάτες τους εκέρδιζαν οι μεταφορείς και οι εργάτες που εργάζονταν για την καλλιέργεια της ελιάς. Θα έμμεσα οφειλείτο όλος ο κύκλος που ζούσε στην Κρήτη. Ακόμα το ερμητικό κοινοτήματα στις πόλεις, όταν μας βλέπανε στο μαγαζί τους μας εταύσανε με ενδιαφέρον, αν εχουμε βεντέμα στις ελιές. Ξέρανε και αυτοί ότι όμα έχει και ο χωρικός τη δυνατότητα να αγοράσει και ένα δεύτερο σπτελόνι, αν όμας δε θα βγάλει λάδι θα περάσει με το πολιό. Όταν έχει τη δυνατότητα να αγοράσει και κρέας να φάει, αν δυσκολεύεται να το αγοράσει θα βολευτεί με το χορτοκόκιο του αγρού.

Η ελιά είναι σκευθός δέντρο που ευδακρυεί στις εύκρατες ζώνες και δεν αντέκειται στα υψόμετρα. Η καλλιέργειά της φαίνεται ότι άρχισε στη θέση Ανατολή με πρώτοι οι Έλληνες την καλλιέργειαν ανατολικό την β. π. χ. χιλιετία. Ο Όμηρος εχωριζήριζε το λιόλαδο "χρυσουφένιο όγρό". Το 950/ο της παγκοσμίου παραγωγή ελαιολάδου παράγεται στις Παραμεσόγειες χώρες.

Η ελληνική μυθολογία μας λέει ότι τότε που θα έδινον όνομα στην πόλη των Αθηνών εσυνερίζοντο η θεά Αθηνά με τον θεό Ποσειδώνα και, ενώ ο Ποσειδώνας θα έδινε στους Αθηναίους το άλογο η Αθηνά υποσχέθηκε την ελιά και σε ψηφοφορία επροτιμήθηκε η Αθηνά. Εδώανε το όνομά της στην πόλη και αμέσως επαρουσίασε την πρώτη ελιά πάνω εκεί στον ιερό βράχο.

Μέχρι που μπήκαμε στο τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα εμαζεύαμε της ελιές με το πρωτόγονο υύστημα. Ένα-ένα τον καρπό, από κάτω ή από πάνω ή και από τη "σκάρνα". Δεν αφήναμε να χαθεί ούτε μια ελίτσα. Το λάδι ήτανε ακριβό και οι ανάγκες μεγάλες και γυρίζαμε τους θάμνους μήπως μα κρύβεται κάπου κανένας λιόκαρπος. Μόλις άρχιζε να φέγγει η μέρα ήμασσε στην ελιά και μέχρι που φέγγαμε μαζεύαμε σε περιόδους ζόριφ και όμας ίσα-ίσα που φορτώναμε το γαϊδουράκι μας από την εργασία όλης της οικογένειας. Αν τώρα μαζευε οι οικογένεια ξένες ελιές της δίνανε για πληρωμή, από 7 καλάθια το δυο ή και από 3 το 1. Στο Ροδάκινο που ήτανε πάντα δυνατό λαδοχώρι, φέρνανε μαζώχτρες υπό όλλα χωριά και τους παρέιχανε φαΐ και ύπνο και μια σκά λάδι για την κάθε μέρα. Τις λέγανε "εκοδιάρες" αυτές για μαζώχτρες.

Εργάστηκε και στη φόρητικα. Τρεις άντρες δουλεύαμε κατά μέσο όρο 16 ώρες. Εργάζομα γύρω στο 12 "πάρωματα" (κάθε πάρωμα ένα μεγάλο σακί ελιές). Εργάζομα γύρω στις 200 ακ. λάδι και παίρναμα από 10 μία. 20 σκάδες "οξάγιτο". Εποίησε η φόρητικα το μισό και το υπόλοιπο μοιραζότανε προς τέσσερα, γιατί και το μούλαρι έρμαινε για μιλινός. Γύρω στις 2,5 σκάδες για 16 ώρες σκληρά και αχαρής εργασία

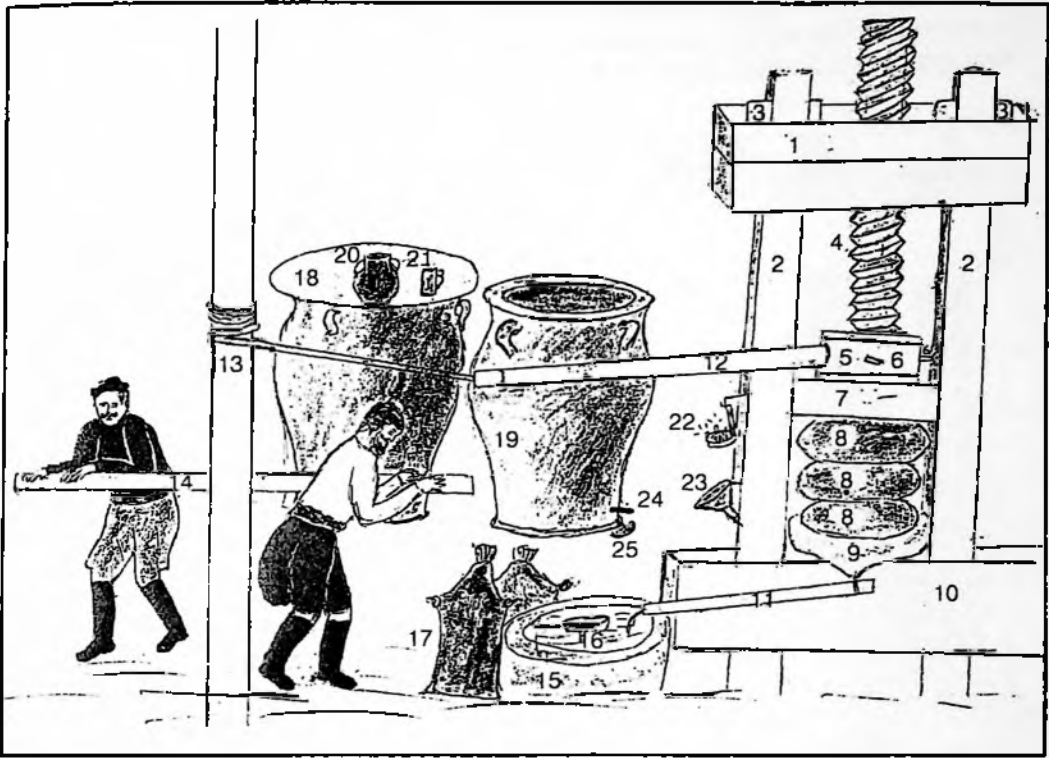
"Χονιότ ικα νέα"

« Λομάζεμα »

1. Η σκάμνα 2. Ο μαζωχτής πάνω στο σκαμνί της σκάμνας. 3. Ο μαζωχτής πάνω στην ελιά. 4. Ο νεαρός μαζεύει από χέμω 5. Από το ένα κλαδί στο άλλο κάνουνε κούνια για το μωρό. 6. Το μεγαλύτερο μωρό πάνω σε ένα πανί. 7. Το γαϊδουράκι. 8. Από κοντά και η μαρταρέ. 9. Το σακούλι με τα φαγιά. 10. Το λαϊνί με το νερό. 11. Το σακί με τις μαζεμένες ελιές. 12. Το κατσούνι που τραβούσε τα κλαδιά που δεν έφτανε η τα χτυπούσε να πέσουνε οι ελιές. 13. Ο ραβδιστής με την γκυλότα χτυπά με την ντέμπλα. 14. Διακρίνονται τα σκαρβέλια στο σαμάρι του ζώου.

Το σφίξιμο της ελιάς στο αλετριγουδιό

*Έφαγαν τα πουλιά τα' ελιές κι οι κοπελιές το λάδι
πράμα δεν εκερδίσανε οι γι-αλετριγουδιάρσι*

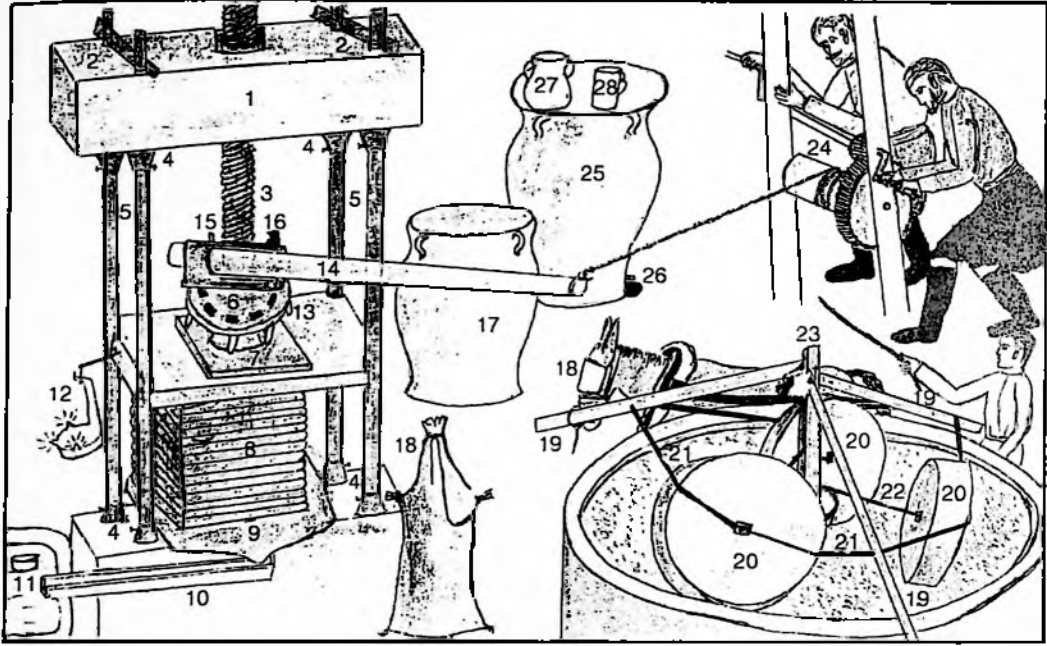
1. Πανωσανίδα. 2. Κολώνες. 3. Περόνες. 4. Αρδάχτι. 5. Στρόφαλος. 6. Πασούλια (που πιάνανε με τα χέρια και σφίγγανε μέχρι να θέλει πολύ δύναμη). 7. Πλακωτάρι. 8. Σε τρεις σακούλες εβαζαν τη ζύμη της ελιάς για να πιεστεί. 9. Τζιβέρα (που μαζεύει το λάδι. 10. Κατωσανίδα. 11. Το λούκι που οδηγά στη γούρνα το λάδι. 12. Η "τσιτά". Ετσι λέγανε το ξύλο που χρησιμοποιούσανε μοχλό για να σφίξουνε τις ελιές. 13. Ο "μποτζεργάτης" πού τυλίγανε το σκοινί για να σφιχτούνε οι ελιές. 14. Το "σταβάρι" που το σπρώχνανε για να τυλιχτεί το σκοινί στον μποτζεργάτη. 15. Η γούρνα. Δεν ήτανε τότε τσιμέντα και για να γίνει, ο κόπος που απαιτούσε τότε μια γούρνα μπορεί να αντιστοιχεί με εκατοντάδες χιλιάδες δρχ. σήμερα. 16. Πάντα έπλεγε στη γούρνα το "καφκι". Μισή νεροκολοκύθα, που με αυτό μαζεύανε το λάδι από τη γούρνα. 17. Η διακίνηση του λαδιού γινότανε με ασκιά από δέρμα κατσίκας (του προβάτου η προβιά δεν είναι ανθεχτική). Εβαζαν 30-40 οκάδες λάδι. Ήτανε βολικά για την πλάτη στα κοντινά και για το ζώο στα μακρινά. 18. Είναι το πιθάρι με τα αξάγια. 19. Ο "κατσιγαριάρης" όπως αλλού γράφομε. Εκεί βάζανε τα λείμματα του λαδιού που από αυτά ξεκαθάριζαν μια ποσότητα λαδιού. 20. Το "κουρούπι" είναι χάλκινο δοχείο και με αυτό μοιραζαν το λάδι. Εβαζε πέντε οκάδες. 21. Τενεκεδένιο δοχείο. Η "οκά", έβαζε μια οκά λάδι που ήτανε 400 δράμια (1280 γρμ.) είχε σημεία η οκά που φαινότανε μέχρι που είναι τα 300, τα 200 και τα 100 δράμια. 22. Είχανε τον πολύφωτο λύχνο. 23. Ένα μεγάλο χωνί που το έλεγαν "πίργια". Με αυτό έβαζαν το λάδι στα ασκιά. 24. Όπου είδα φάμπρικες δεν είχανε κατσιγαριάρη με κάνουλα. Ένα αγκιναρόξυλο στην τρυπίτσα και όταν θέλανε να βάλουνε καινούργια λείμματα έβαζαν το αγκιναρόξυλο και έτρεχαν καμπόσα από τα παλιά. 25. Αμέσως τα λείμματα που φεύγανε από τον κατσιγαριάρη μπαίνανε στο "κουτούτο" (αγωγός που τα οδηγούσε έξω υπογειώς).

Η φάμπρικα

Όταν τα υποκίνητα ελαιουργεία αντικαταστήσανε τα "αλετριγουδιά" η εξέλιξη στην επεξεργασία του ελαιοκάρπου ήταν σημαντική.

"Φάμπρικα" το λέγανε αυτό το ελαιουργείο, ευρωπαϊκά. Είχε και βίντσι.

Η φάμπρικα

Θέλουν πολλά πετρώματα να βγάλουν οι φαμπρικάροι γι' αυτό τσι κουβαλούν τσι' ελιές τσι' αυγές με το φεγγάρι

1. Πανωσανίδα. 2. Περόνες. Περνούνε περόνες και πάνω από την πανωσανίδα και κάτω από την κατωσανίδα. 3. Το αρδάχτι με τις στροφές. 4. Κεφαλοκλώνα. 5. Κολώνες. 6. Στρόφιγγας. 7. Πλακωτάρι. 8. Ντορμπάδες (που έχουνε μέσα το ζυμάρι της ελιάς). 9. Η τιβέρα που μαζεύει το λάδι. 10. Το λούκι που οδηγεί στη γούρνα το λάδι. 11. Η γούρνα με το λάδι. Στο λάδι πλέει το καυί (μισή νεροκολοκύθα που με αυτό μαζεύανε το λάδι). 12. Ο πολύφωτος λύχνος. (Έχει θέση στο πλακωτάρι για να φωτίζει καλά όταν μετρούνε το λάδι). 13. Τα πασούλια. Χειρολαβές που με αυτά ανεβοκατεβάζανε το πλακωτάρι, μέχρι να θέλει δύναμη. 14. Η τσίτα. Ετσι λέγανε ένα χοντρό και γερό δοκάρι που βάζανε για να είναι μοχλός να πολλαπλασιάζεται η δύναμη. 15. Μια περόνη σιδερένια έβαζαν στην τσίτα για να κρατιέται στη θέση της. 16. Μια σφήνα σιδερένια που εκατέβαινε στις τρύπες που φαίνονται στον στρόφιγγα. Ήτανε λοξά κομμένη από κάτω και όταν πήγαινε πηδούσε από τη μια τρύπα στην άλλη όπως σπρώχνανε τον στρόφιγγα, ενώ όταν γυρίζε έσφιγγε. Τη γυρίζανε αλλιώς όταν ξεσφιγγανε. 17. Το πιθάρι με τα "αξάγια". Ετσι λέγανε το λάδι που παίρνανε για δικαίωμα της φάμπρικας. 18. Στο μουλάρι βάζανε προσωπίδα γιατί αλλιώς τραβούσε να φύγει και δε γυρίζε γύρω-γύρω. 19. Τρία ξύλα που είναι στηριγμένα στον κεντρικό στήλο και που κρατούνε τους μύλους στη θέση τους, τα λένε σταβάρια. Σ' ένα απ' αυτά είναι δεμένη τα λουριά που τραβά το μουλάρι και αλέθει. Σ' ένα άλλο είναι δεμένο το χαλινάρι του. 20. Οι μύλοι. 21. Τα σίδερα που κρατούνε τους μύλους με τα σταβάρια τα λέγανε κοντομοιριά. 22. Ο άξονας που συνδέει το μύλο με τον κεντρικό στύλο. 23. Ο κεντρικός στύλος. 24. Το βίντσι έχει ένα μικρό γρανάζι που γυρίζει τη γριναζωτή τροχαλία για να πολλαπλασιάζεται η δύναμη.

ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ

Τον αίτα, τον οίνο, το έλιον ευλογεί το ιερό ευαγγέλιο. Αυτό το γεωργικό προϊόν παράγει και η ευλογημένη γη της Κρήτης. Το αρπέλι ήτανε και είναι αξιόλογη πλουτοπαραγωγική πηγή πλούτου για την Κρήτη. Μεγάλες ποσότητες προϊόντων του αρπελιού εξάγονται και εισάγονε συνάλλαγμα. Πιο παλιό τα καλλιεργάουσε με αποκλειστικό με τη σκαλίδα. Φεβρουάριο και Μάρτιο τα σκαβόμε. Απριλιομαγιόδες τα έισκαφίζουε. Σεπτέμβριο εστρυγούουσε και ποταύουσε το σταφύλιο, και γ' Αϊ Γιωργιού του «Μεθυστή» αρχίζουε το κρυσί, αν και δεν είχε ακόμη καλό ωριμάσει.

Το αρπέλι είναι μια ύφανση περιουσία του χωρικού και, ενώ το σκαφίρι ήτανε κουραστικό, όλες οι άλλες σκαλιές σχετικό με το αρπέλι ήτανε ειασκεδαστικός κόπος.

Το αρπέλι ευδοκίμει με όλα τα κλήματα, ιδιαίτερος όμως ευδοκίμει στις παραμεσόγειες χώρες.

Φαίνεται ότι μας ήμθε από τον Κυύκασο και κατά μίαν εκέσχη της μυθολογίας το έφερε πρώτος υταχ ελλαιικό χώρο ο υργοναύτης Αγκάρος στην Κεφαλλονιά.

Έκκολα πιάνει με κλήματα το αρπέλι και ευκολόγερα πολλαπλασιάζεται με καταβολάδες και ιδιαίτερα προσφέρονται τα κλήματα χωρίς να κόψουε το κλημα από τη μάνα σκόβομε βαθιά ένα λάκκο μακραυλό και βάζουε το κλημα και το βγάζουε στην επιφάνεια σε ύση απόσταση μας βολεύει. Σε δυο χρόνια γίνεται κανονική κουρμούλα και έχει αναπτύξει κανονικό ριζικό σύστημα και τότε την αποκόβομε από τη μάνα.

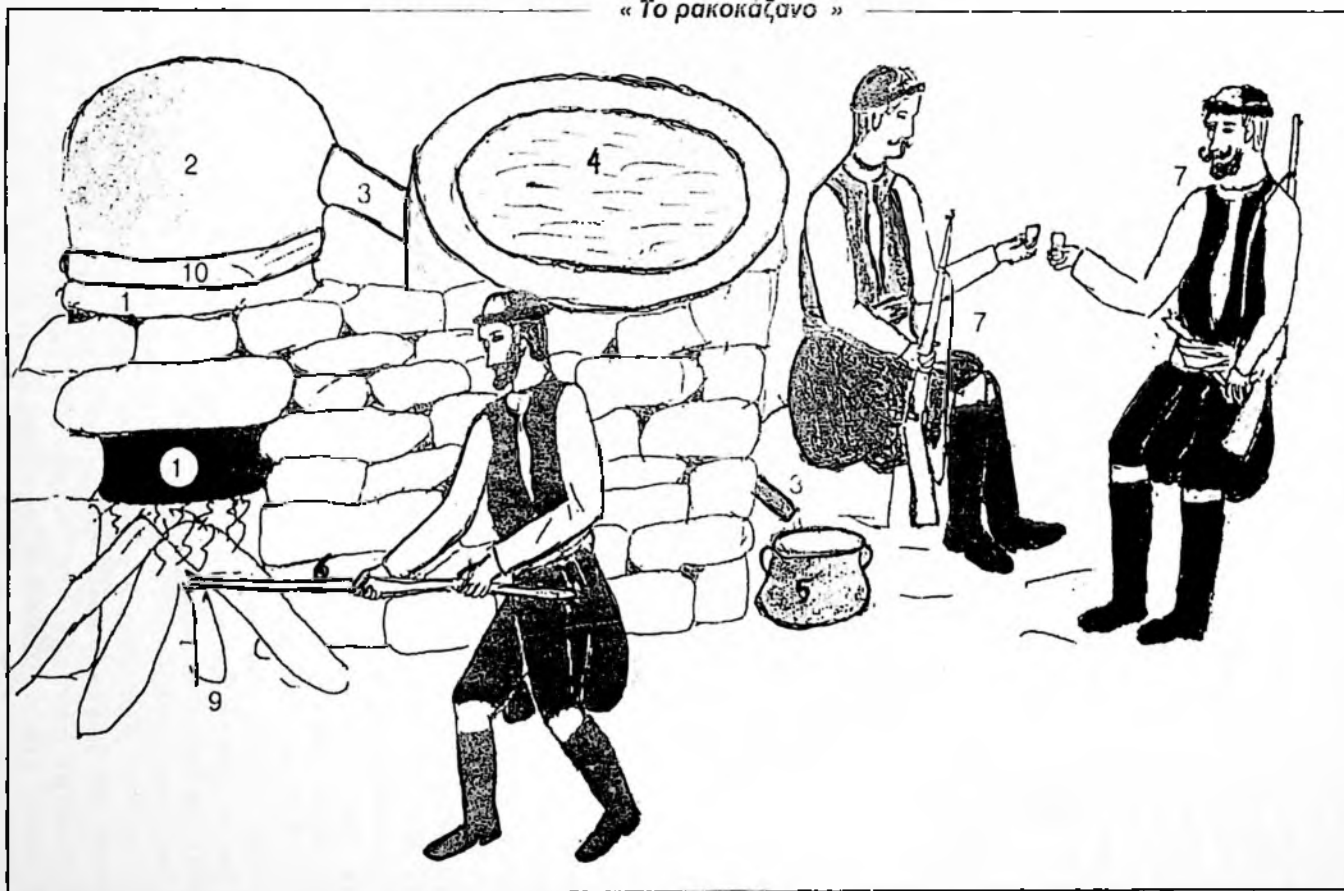
Ο τρύγος

*Στο Θέρισσο θερίζουνε, στα Κεραμά τρυγούνε
εις τα Σφακιά τα πίνουνε και τραγουδολογούνε*

Ο τρύγος ήταν πάντα από τα πιο ευχάριστα βάσανα του χωρικού. Δεν είναι πολύ κουραστικός, είναι συντροφικό βάσανο και αφορά τη συλλογή ωραίου εισοδήματος. Παλιότερα οι γυναίκες που έρχονταν για να βοηθήσουνε είχανε δεμένη στη μέση τους μια λιδοποδιά και εβαζαν τις σταφιδιασμένες ρώγες που τις έκαναν σταφίδες.

« Το ρακοκάζανο »

1. Το λαβέτζι (λέβητας). 2. Το καπάκι. 3. Ο λουλάς, που μέσα σ' αυτόν υγροποιείται ο ατμός και τρέχει η ρακή. 4. Το μαστέλο, δηλαδή το δοχείο με το νερό, που από μέσα περνά ο λουλάς. 5. Ένα σιντεροτσίκαιο που μέσα τρέχει η ρακή. 6. Ο συντρίφτης, ένα ξύλο που με αυτό συμπαίνουν τη φωτιά. 7. Το κάνανε "μαγαζάκι" και πηγαίνουνε οι μερακλήδες με τα όπλα τους να πιούνε καινούργια ρακή.

ΤΑ ΡΟΥΠΙΑ ΣΤΑ ΑΣΒΕΣΤΟΚΑΜΙΝΑ

Ρούπι είναι το 1/8 του εμπορικού πήχου. Ρούπι όμως λέγαμε και το ποσοστό συμμετοχής όταν κάτι μοιραζόταν σε ίσα μέρη. Στο ασβεστοκάμινο π.χ. τότε που κάναμε τον ασβέστη με το παλιό σύστημα τα αποτελούσαν συνήθως 4 ή 5 ρούπια. Το κάθε ρούπι το αποτελούσαν δυο άτομα και κάθε μέριμ εργαζότανε ένα άτομο από το κάθε ρούπι, επίσης στις δεξαμενές έστα σε μια δεξαμενή ήτανε κληρονομιά 4 αδέρφια. Λέγαμε στην περίπτωση αυτή ότι η δεξαμενή μοιράζεται σε 4 ρούπια. Στη συνέχεια τα παιδιά του κάθε αδέρφου είχανε από ένα ρούπι και αυτού που ήτανε 3 με ένα ρούπι και αυτού που ήτανε 8. Σε ίσα ρούπια υπολογίζανε το ποσοστό και σε άλλες περιουσίες που έμεναν αδρανείς σε παιδιά. Οι θι απόγονοι του ενός π.χ. ήτανε 8 είχανε ένα ρούπι, και οι απόγονοι του άλλου που ήτανε μόνο 3 και αυτού πάλι ένα ρούπι.

Τώρα, ως γνωστός πως κάναμε τον ασβέστη τότε (έχω εμπειρία προσωπική, γιατί εργάστηκα σε ασβεστοκάμινο το 1951)

Είπαμε ότι κάναμε το καμίνι 4-5 ρούπια (8-10 άτομα). Κάθε μέριμ εργαζότανε ένας από το κάθε ρούπι. Πρώτα εβγάζαμε τα ξύλα. Συνήθως βάρμους. Το καμίνι το μετρούσαμε με "ποδάρια" (δηλαδή το μήκος της πατούσας του ατιβανιού). Όσα ποδάρια ήτανε το άνοιγμα στο βορθί, τόσες εκατοντάδες δεμάτια ξύλα ήθελε για να ψηθεί. Αν ήτανε π.χ. 12 ποδάρια ήθελε 1200 δεμάτια. Μετά φτιαχναμε το βορθί. Ξεκάρναμε λάκκο περίπου 1,5 μέτρα από την επιφάνεια. Ξχτιζαμε τοίχο γερό κυκλικό που άφηνε άνοιγμα όσα ποδάρια θέλαμε το καμίνι. Τον τοίχο, άμα βγούμε στην επιφάνεια τον κάναμε πύχας πάνω από ένα μέτρο. Τον χτίζαμε από έξω και από μέσα και ανόμεσα εβάζαμε χώμα, γιατί ήτανε ένα τεράστιο καζάνι που σκεί θα ψήναμε τις πέτρες. Από έξω το κάναμε σκάρα και τον στενεύαμε δυο φορές και τις εγκοπές αυτές τις λέγαμε "μπογιαμάδες". Από τη μέσα μεριά παράλληλα με τον τοίχο του καζανιού, χτίζαμε ένα τοίχο στενό και χωρίς χώμα που έκλεινε στα 2 μέτρα σε ύψος. Τώρα γεμίζαμε το "καζάνι" πέτρες πρώτα μεγαλύτερες και στη συνέχεια μικρότερες και στο τέλος στην κορυφή εβάζαμε σκύρα. Το καμίνι από την επιφάνεια έφτανε ύψος περί τα 2,5-3 μέτρα. Τώρα κουβαλούσαμε τα ξύλα. Στα δεμάτια είχαμε βαλεκ βαριές πέτρες και με την πολυμερία ήτανε "τουπαρισμένα" σαν να ήτανε δεμένα. Κρατούσε κάθε κουβαλητής ένα ίσιο ξύλο περίπου 1,5 μέτρα και το κάρφωνε στη μέση του δεματιού και με μια κίνηση βρισκότανε στην πλάτη του και δρόμο. Άμα είχανε τα ξύλα κουβαλημένα του δύνανε φωτιά. Την πρώτη νύχτα έκαιγε τα ξύλα που έβαζαν στο βορθί και πατούσε ο μάστορας όταν το έχτιζε σαν σκαλωσιά. Στη συνέχεια στο ψήσιμο είχε το μεγαλύτερο ζοριλίκι και τώρα δουλεύαμε και τα δυο άτομα από το κάθε ρούπι. Το ψήναμε από 70-90 ώρες. Μετά το κλείναμε ερμητικά και μετά 2-3 μήνες το ανοίγαμε και μοιράζαμε τον ασβέστη. Ακόμα έκαιγε λίγο. Εβγάζε το κάθε καμίνι γύρω στα 1.000 καντάρια ασβέστη (44.000 ακάδες).

Όταν βλέπαμε μια μπλε φλόγα να βγαίνει από την κατρίδα (το σκύρα της κορυφής) ήτανε ψημένο το καμίνι.

1. Αυτοί πλησιάζουνε τα ξύλα. 2. Αυτοί με τις φουρκάδες σπρώχνουνε τα ξύλα στο βορθί. 3. Αυτοί με τις τσίτες τους κουβαλούνε τα δεμάτια τα ξύλα. 4. Στο δέντρο είναι κρεμασμένα τα σακούλια με τα φαγιά. 5. Στη ρίζα του δέντρου η λαίνα με το νερό. 6. Η γυναίκα φέρνει φαί. 7. Το πάνω μέρος του καμινιού το λέγανε κατρίδα. 8. Αυτός φορά καβαλιασμένη γκυλότα. 9. Οι εγκοπές στο χτίσιμο του καμινιού λέγονται μπογιαμάδες.

Υδρευση

Σε πολλά μέρη της Κρήτης δεν είχαν πηγαία νερά μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες που γίνανε οι γεωτρήσεις και ο κόσμος αντιμετώπιζε την κατάσταση με τις δεξαμενές. Το τσιμέντο τέθηκε στη διάθεση του χωρικού της Κρήτης τον εικοστό αιώνα. Πριν, οι παλιές δεξαμενές ήτανε επικονιασμένες με "βίσαλο". Σπασμένα πιθάρια και κεραμικά, τα κοπανίζανε, τα κάνανε σκόνη, τα μαλάζανε σαράντα μέρες με ασβέστη και "μπουσουλάνα" που έφερναν από τις Κυκλάδες και μετά κάνανε την επικονίαση. Ήτανε δύσκολο τότε να γίνει μια δεξαμενή. Για το λόγο αυτό και όταν τα αδέρφια μοιράζανε τις περιουσίες που άφηνε ο πατέρας τους ήθελε καθένα την μετοχή του στη δεξαμενή. Συνέβαινε λοιπόν να ακούσει κανείς ότι σε μια δεξαμενή έχει κάθε "μοιράσι" (μερίδιο) δυο απιθαμές και τρία δαχτύλια, π.χ.

Όποιος έμενε από νερό μπορούσε να αγοράσει μια ή δυο απιθαμές νερό από μια άλλη δεξαμενή που είχανε περιθώριο να δώσουνε.

Όταν συνέβαινε να σωθεί το νερό από τα ποτιστήρια των ζώων έπαιρναν τα κοπάδια τους οι βοσκοί και πήγαιναν σε άλλα χωριά ή και σε άλλες επαρχίες. Συνέβαινε καμιά φορά να τσακώνονται οι γυναίκες στο κοινοτικό πηγάδι, όταν ήτανε "αποκαμοσιά" του νερού. Πολλές φορές μεταφέρανε με τα γαϊδουράκια νερό από το ένα χωριό στο άλλο.

Στο σκίτσο *μας*. 1. Το άνοιγμα της στέρνας σέρνουνε τα μπάζα με "γεράνι". 1. Τράβες για εξέδρα. 2. Ο στύλος που κρατά το γεράνι. 3. Το κοφίνι. 4. Το σταβάρι του γερανιού. 5. Ένα αντίβαρο στην πίσω μεριά του γερανιού βοηθά να σέρνει ο άλλος το γεμάτο κοφίνι με λίγη δύναμη, ενώ όταν τραβά για να κατεβάσει άδειο το κοφίνι είναι ευκολότερο να τραβά προς τα κ

Το βίντσι στο άνοιγμα της δεξαμενής

Από δε σκάψει για νερό κι αμπέλι δε φυτέψει
δεν ημπορεί το βάσανο εινιά 'ναι να πιστέψει

Στο σκίτσο **μας** 1. Τράβες για εξέδρα. 2. Το "αργαστήρι". 3. Το κοφίνι. 4. Το βίντσι. Άλλοι εργάτες ήτανε μέσα που σκάβανε και φτυαρίζανε και δένανε το κοφίνι για να το σύρουνε οι έξω εργάτες.

*Καμίνι κάνω στο βουνό για κείνο να σου λείπω,
για κείνο να δε με θωρείς απ' όξω από το γ-κήπο.*

1. Το καμίνι.
2. Οι καπνοδόχοι.
3. Το καμίνι είναι τρυπημένο και το "ταΐζει" ο φίλος μας.
4. Τα βαρέλια με το νερό.
5. Ένα πρόχειρο καλυβάκι για τις ανάγκες τους.
6. Ξύλα για το τάισμα μα και για το επόμενο καμίνι.

Ομιλία στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων την 16-4-1997
ΣΦΑΚΙΑΝΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Αγαπητοί συνεπαρχιώτες και αγαπητοί φίλοι μας

Σας καλωσορίζω και σας ευχαριστώ που μου κάνατε την τιμή και ήλθατε να με ακούσετε.

Ευχαριστώ ακόμα τον αγαπητό μας Πρόεδρο του Συλλόγου Σφακιανών του Βιμού Χανίων που μου έκανε την τιμή να με ορίσει ομιλητή της βραδιάς,μα και τον συγχαίρω που είχε την έμπνευση να οργανώσει αυτή την εκδήλωση που, ασχέτως με το κατά πόσο θα έχει επιτυχία εκ μέρους μου, δεν παύει να είναι αξιόπαινη σαν ιδέα.

Βέβαια τα έθιμα των Σφακιών είναι στα πλαίσια των Κρητικών εθίμων με υπάρχουσα και οι τοπικές διαφορετικότητες παντού και ένα παραπάνω στα Σφακιά που αποτελούσανε μια χωριστή γεωγραφική ενότητα δεδομένου ότι η ορεινή Όρη δυσκολεύανε την επικοινωνία με την άλλη κρήτη, αλλά και η μορφολογία του εδάφους επέβαλε διαφορετικές ασχολίες και διαφορετικό τρόπο ζωής από τους άλλους Κρήτες με συνέπεια, διαμόρφωσης διαφορετικών εθίμων

Στην πορεία της ομιλίας μας θα αναφερθούμε και σε έθιμα που δεν ανήκουν μόνο στα Σφακιά μα με την ευκαιρία, επειδή πολλά πράγματα ξεχνιούνται και αποβάλλονται, καλό είναι να τα υπενθυμίζουμε και να τα φέρουμε στην επιφάνεια.

Στον παρατατικό χρόνο του ρήματος θα σας μιλήσω για όσα δε γίνονται πιά και στον ενεστώτα για όσα επιβιώσανε μέχρι τις μέρες μας

Οι κινητές εορτές αποτελούνε μια ολόκληρη αλυσίδα κεντρικός κρίκος των οποίων είναι το Πάσχα. Η ημερομηνία που γιορτάζουμε το Πάσχα ορίστηκε με απόφαση της Οικουμενικής Συνόδου της Νίκαιας το 325 και είναι για τους Ορθόδοξους Χριστιανούς η πρώτη Κυριακή μετά την πρώτη πανσέλινο που θα τύχει μετά την εαρινή ισημερία και αναλόγως ορίζεται η ημερομηνία των άλλων κινητών εορτών. Η λέξη Πάσχα παράγεται από την εβραϊκή λέξη "πεσάχ" που σημαίνει διάβαση και αυτό εις ανάμνηση του περάσματος της θρυφής θάλασσας των Εβραίων, οδηγούμενων από τον Μωυσή.

Η πρώτη κινητή εορτή που συναντούμε είναι η Κυριακή του Τελώνη και του Φαρισαίου. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή την Κυριακή διαβάζεται το ευαγγέλιο με αυτή την παραβολή. Έννοεί η παραβολή ότι πρέπει να βρεθούμε ψυχικά και σωματικά προετοιμασμένοι στη μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης. Για παράδειγμα προς αποφυγή έχουμε τον Φαρισαίο και παράδειγμα προς μίση την αυτοκριτική του τελώνη. Από την Κυριακή αυτή λέμε πως πηγαίνει το Τριώδιο. Το λέμε Τριώδιο γιατί από τότε μέχρι το Μεγάλο Σάββατο φέρνει ο παπάς ένα ψαλμό με τρεις ωδές, κάθε φορά που θα λειτουργήσει. Η δε ερημη Κυριακή είναι του Ασώτου υιού. Και αυτή η παραβολή θέλει να μας καταστήσει προσεχτικούς να μην πέσομε στην ασωτία μα και αν συμβεί αντίθετα υπενθυμίζει ότι υπάρχει και η ανάκαμψη. Η Πέμπτη που έρχεται μετά

ην Κυριακή του Δεσφτου είναι η Τριηνοπέμπτη. Έδσο πολύ πιστεύανε ότι πρέπει να φάνε κρέας την Τριηνοπέμπτη ώστε, αν κάποιος δεν εύρισε κρέας, έπρεπε να ξαιματώσει το δάχτυλό του να γλείψει αίμα. Την μεθεπομένη της Τριηνοπέμπτης έχουμε το Ψυχοσάββατο. Κάθε σπίτι κάνει ένα πιάτο κόλυβα και τα πηγαίνει στην εκκλησία όπου τα ανακατεύουνε σε ένα μεγάλο κόσκινο και τα μοιράζουνε. Την επομένη του Ψυχοσάββατου είχαμε απόκριες. Συνερίζαμε όμως να τρώμε γαλακτερά. Την επομένη κυριακή, που τη λέγαμε Τυριακή εκόβαμε πια και τα γαλακτερά. Πολλοί δεν τούγανε ούτε λάδι τα Τετραδοπάρασκευα" όλη τη Μ. Σαρακοστή. Την Κυριακή της απόκριας ορίζανε πολλές λάπτισες και άλλες εκδηλώσεις, επειδή, για μεγάλο διάστημα ο κόσμος δεν τρωγε πασχαλινά φαγιά, όλη τη σαρακοστή.

Ότι αφορά στους μακαρόδες, που τότε τους λέγαμε «κουκουγερους», στα διαιμά μας παιδικά χρόνια, δε μπορούσαμε να αγοράζουμε στολες ειδικές, ούτε καν μάσκες, όμως δανειζόμαστε ρούχα από άλλα άτομα και μάσκες κάναμε με σανιά ή με χαρτιά. Ωραίες μάσκες έκανε του λαγού η προβία με το γκούζο της χρώμα. Κουδούνια όμως είχαμε αυθόνα και ακουγόμαστε από μακριά.

Μετά από το Πρωτοκύριο και Παρασκευή έχουμε τους Χαιρετισμούς της θαναγίας κάθε βράδυ. Την Παρασκευή της πέμπτης εβδομάδας έχουμε ολοκληρωτον "Ακάθιστο Ύμνο". Μετά μπαίνουμε στην εβδομάδα του "Μεγάλου κανόνα". Από τότε ήτανε περισσότερο επιβεβλημένη η νηστεία. Ίδίως τα "Τετραδοπάρασκευα" βράζαμε όσπρια και τα τρώγαμε χωρίς λάδι και τα λέγαμε "παπούδια" τρώγαμε και χοχλιούς χωρίς λάδι και κυρίως ελιές με φωμί.

Την παραμονή των Βαΐων είναι "του Λαζάρου το Σάββατο" και γυρίζαμε τα παιδιά στα σπίτια και λέγαμε τα κάλαντα του Λαζάρου.

Μας ευχαριστούσε η μέρα των Βαΐων που μπορούσαμε να τρώμε ψάρι και λέγαμε και τη μαντινάδα:

Σήμερό' ναι τω Βαγιώ κ' είναι μέρα των Ψαριώ
και την άλλη Κυριακή, καλιτσούνι στο σκαμνί

Τη Μ. Δευτέρα, Μ. Τρίτη και Μ. Τετάρτη, λέμε "αυγικό" τον εσπερινό γιατί βέλνεται όρθρος. Τη Μ. Πέμπτη, στα 12 ευαγγέλια κρατά πολύ η αγρυπνία και τότε που πηγαίναμε "συν γυναίξί και τέκνοις" και στις αγρυπνίες, όμα νυστάζανε τα παιδιά, τα βάζανε οι μητέρες τους να κοιμηθούνε στο πάτωμα της εκκλησίας μπροστά στα πόδια τους. Οι μανάδες κρατούσανε σπαγάκια και σε κάθε ευαγγέλιο δένανε από ένα κόμπο στο σπαγάκη και μετά τα δένανε στο ναιμό των παιδιών τους για ευλαχτά με τους 12 κόμπους τους.

Από τη Μ. Πέμπτη αρχίζανε οι νοικοκυράδες της προετοιμασίες για να υποδεχτούνε τη μεγάλη γιορτή. Φτιάχνουνε τα τσουρέκια, βάζουνε τα αβγά, ασπρίζουνε τα σπίτια μέσα-όξω, φτιάχνουνε τα καλιτσούνια (που δε μπορούνε να λείπουνε από κανένα σπίτι των Δφακίων το Πάσχα) Είναι για μας το σκεσια-

λιτέ της ημέρας. Μάλιστα τους δικούς μας που μας έρχονται για τις μέρι χαριτολογώντας, τους λέμε "καλιτσουνάδες". Δίδεν ότι έρχονται για να π καλιτσούνια. Κάνουμε μεγάλα καλιτσούνια το Πάσχα και τα φηνομε στο νο. Μαςί με τα καλιτσούνια μας φτιάχνανε τότε των παιδιών μια φωμένι κουκλα που της βάζανε απάνω ένα κόκκινο αβγό και που τις λέγαμε "μα νες". Ένα αβγό από το Πάσχα φυλλάγανε οι ζευγάδες και το κουκλώνανε χωράφι για να πάει καλά η σοδειά τους. Απάνω στο αβγό ζωγραφίζανε έν στάχυ. Οι κτηνοτρόφοι ζωγραφίζανε στο αβγό ένα αρνάκι και το κουκλών στο βοσκότοπό τους για να "καλοχρονίσουνε" τα πρόβατα.

Τη Μ. Παρασκευή έχει θρησκευτικό πένθος η χριστιανοσύνη. Οι καμπάνει ηχούνε πένθιμα. Στις εκκλησίες απλώνουνε μαύρες κορδέλες. Τα κοριτσάκ ντυμένα στα μαύρα φέλλουνε το βράδυ τον επιτάφιο θρήνο. Τα αγόρια, όπ μου έλεγε ο κάππους μου, τότε που αυτός ήτανε παιδί, λέγανε τα θρηνηπ κάλαντα της Μ. Παρασκευής. Ενώ, όμως, στις παροιμίες, και στη λαϊκή ποίησι συναντούμε συνήθως την λαϊκή σοφία, στα κάλαντα, σε όλες τις περιπτώσε βλέπομε ότι λείπει η λογοτεχνία και ακόμα, φαίνεται, τα γράφανε ανιστ ριτοι. Στα θρηνητικά κάλαντα π. χ. της Μ. Παρασκευής περιλαμβάνεται διέ λογος μεταξύ Παναγίας και Αγ. Ελένης που τις χωρίζουνε τρεις αιώνες ι

".....Βάλε και σύ στο στόμα σου κι αμιά μπουκιά ν'αντέξει τσι πρίκες και τα βάσανα απο'χεις ν'απαλαίψεις

(υποτίθεται ότι η Παναγία κάθισε κάτι να φάει) μά,

".....Την ώρα κείνη επέρνανε και η Αγιά Ελένη:

«Ποιός είδε γιον εις το σταυρό και μάνα στο τραπέζι,

-Ανάργια κι αλειτρούητη νά'σαι κυρά Ελένη

Γιατί την παραπόνεσες τη μάνα την καημένη....."

Και τώρα πολλοί πιστεύουνε ότι: "Όντεν ήτονε ο Χριστός στο σταυρό, έφαεν η Παναγία μια μπουκιά φωμί κι αναγέλαξέ ντηνε η Αγία Ελένη, μα για κείνονιδα δε λουτρουγάται όξω μόνο για το χατήρι του γιού τζη... Παρατηρούμε επίσης ότι τα κατά τόπους κάλαντα ζωγραφίζουνε τοπικά εί μά, και δέν είναι σε γενικά πλαίσια....."

Τον επιτάφιο τον στολίζουνε τα κορίτσια τη Μ. Παρασκευή ενωρίς με λε λούδια που τα πηγαίνουνε από τα σπίτια τους, μα και με άνθη από τα σφ κειανά βουνά όπως είναι τα περιφημα ψήφια. Άμα φάλουνε τον επιτάφιο θρήνο είναι η ώρα των νεκρών. Τέσσερις νέοι κρατούνε τον επιτάφιο και τον γυρίζουνε και τον'ακουμπούνε σε όλα τα μνήματα και σε κάθε μνήμα αυτόλ που έχουνε τους νεκρούς δίνουνε ένα χαρτάκι στον παπά με τα ον ματα που πρέπει να μνημονεύσει. Το νεκροταφείο είναι "φωταγωγημένο" π τα κεριά που ανάβουνε στα μνήματα. Ο καπός με τον επιτάφιο και με τον κόσμο, με τα αναμένα κεριά κάνουνε λιτανεία στο χωριό.

Το Μ. Σάββατο οι γυναίκες συνεχίζουνε την προετοιμασία τους. Οι άνδρες σφάζουνε τα αρνιά, τα παιδιά τελειοποιούνε τον "οφανό" (κάνουνε ένα μεγάλο σωρό ξύλα και απάνω βάζουνε ένα σκιάχτρο που συμβολίζει τον Ιούδα) και μόλις θα πει πρώτη φορά ο καπός το "Χριστός ανέστη" του δίνουνε φωτιά. Το σκιάχτρο αωω ιρ λένε «οφανό»

Επίς μέρες μας, τη μέρα του Π. Σαββάτου, στις 11 μ.μ. μπαίνομε στην εκκλησία για τη λειτουργία της Λαμπρής, πιο παλιά μπαίνομε στην ώρα που υπολογίζαμε ότι θα τελειώναμε την ώρα που ξεμέρωνε. Η κατάνυξη είναι συνδεδεμένη, μα κορυφώνεται ιδιαίτερα σε τέσσερα σημεία: 1) Όταν ο παπάς θγαίνει στην Αγία Πύλη και λέει: "Δεύτε λάβετε φως εκ του ανεσπέρου φωτός" και συνοστίζονται ποιός θα πρωτοπάρει φως 2) Όταν ο παπάς θα πει πρώτη φορά "Χριστός ανέστη", που τρέχουμε και τα παιδιά με ενθουσιασμό και με την εντύπωση ότι κάνουνε "θεάρεστη" πράξη, να δώσουνε φωτιά στον Ιούδα, στον προδότη του Χριστού 3) Όταν περιφέρουμε την εικόνα της Αναστάσεως εν πομπή, τρεις φορές θγαίνοντας από τη νότια πύλη και μπαίνοντας από τη βυτική φέλλοντας το "Χριστός ανέστη" και ακολουθώντας με τα αναμένα κεριά όλος ο κόσμος και 4) Όταν βρσκαται έξω το εκκλησίασμα, μπαίνει υβσα στην εκκλησία ένας άντρας και κλείνεται. Ο παπάς χτυπά την πόρτα και λέει: "Άρατε τας πύλας και εισελεύσητε ο βασιλεύς της δόξης". Ο άλλος από μέσα λέει: "Τις εστήν ο βασιλεύς της δόξης;" και λέει πάλι ο παπάς: "Κύριος δυνατός και κρατερός εν πολέμω" οπότε ανοίγει η πόρτα και μπαίνουνε όλοι μέσα. Στα σημεία αυτά προσθήθεται στην κατασκευτικότητα και η γραφικότητα.

Πιο παλιά κρατούσανε κόκκινα αβγά και τα τσουγκρίζανε ζμα τελειωνε η λειτουργία. Κάποιες φορές κρατούσανε και καλιτσούνια και τρώγανε και δίνανε και σε άλλους. Μετά τη λειτουργία γυρίζοντας κάνανε ένα σταυρό στο χνώφλιο της πόρτας με το κερί που άναψε από το άγιο φως και μετά, πριν να βάλουμε στο στόμα τους τίποτα, πετούσανε συμβολικά ένα ψιχουλάκι κρέας και λέγανε: «Ψάτε φύλλοι και κοριοί, κι όφηδες και ποντικοί, κι ούλα τα κυρά τση γης, να πασκάσετε κι εσείς». Αυτή η ελάχιστη χειρονομία, συμβολίζει την αγάπη, τη συγγνώμη και την ελεημοσύνη, στοιχεία της θρησκείας μας. Τα ζωάκια που αναφέρονται είναι επιζήμια για τον άνθρωπο, μα και σε αυτά πρέπει να δώσομε συγγνώμη και ελεημοσύνη.

Τη μέρα του Πάσχα μα γενικά τις χρονιάρες μέρες, ειδικά στα σπίτια που είχανε χάσει πρόσφατα δικό τους άνθρωπο, κάνανε "θυμιατό". Ετοιμάζανε σε ένα λεκανάκι καλό φαί, το βάζανε στο τραπέζι που υπήρχε και αναμένο κερί. Το θυμιάζανε και στο θυμιατήρι βάζανε ένα ψιχουλάκι φαί και μια σταγόνα κρασί και το πηγαίνανε σε φτωχά σπίτια για να συγχωρέσουνε των περασμένων. Τα παιδιά σ' εκείνα τα χρόνια παίρναμε ένα σήμαντρο και γυρίζαμε και το χτυπούσαμε στα σπίτια και μας φιλοδωρίζανε όπως στα κάλαντα. Επιστεύχνε ότι με το σήμαντρο απομακρύνονται τα κακά πνεύματα από τα σπίτια, μα και τα "μυαρά" (φύλλοι, κατσαρίδες κλπ.)

Τις απογευματινές ώρες της Λαμπρής φέλλει ο παπάς τη "Διπλανόσταση" μετά το τέλος της οποίας, μετά ο παπάς τα λούλουδα που ήτνε στολισμένος ο επιτάφιος και οι άνθρωποι προσπαθούνε να τα πιάσουνε στον αέρα. Άμα τελειωνε η Διπλανόσταση, έβγαينه ο κόσμος έξω όπου έλεγε ο ένας στον άλλο "Χριστός ανέστη" και άγκαλιάζονταν και φιλιόντουσαν. Ακόμα μπορούσες να δεις ανθρώπους που δε λέγανε πριν το "Καλημέρα" να πεί ο ένας στον

άλλο: "Χριστός ανέστη, συχώρε μου κι ο Θεός αγιάζει σου" να αγαλιάστε
νε, να φιληθούνε και οι σχέσεις τους να περάσουνε σε άλλη φάση. Μας θυμί
ζει αυτή η περίπτωση τους στίχους του εθνικού μας ποιητή Δ. Σολωμού:

Χριστός ανέστη, νέοι και γέροι και κόρες
Όλοι μικροί, μεγάλοι ετοιμαστέστε
μέσα στις εκκλησιές τις δαφνηφόρες
Ήπροστά στους Αγίους φιληθείτε
Φιληθείτε γλυκά χείλη με χείλη
Ήστε "Χριστός ανέστη" εχθροί και φίλοι

Τις καμπάνες τις χτυπούσανε χαρμόсуνα τα παιδιά όλη μέρα το Πάσχα.

Από τις αγίες αυτές μέρες μαζεύανε "φυλαχτά" και τα κρεμούσανε στα ει
κονίσματα: Βαγί από τη μέρα των Βαΐων, της Μ. Πέμπτης αντίδωρο, κομματάκι
κερί από τον επιτάφιο, λουλούδια του επιτάφιου πιασμένα στον αέρα, όπου
είχανε και από τα θεοφάνεια αγίασμα σε ένα μπουκαλάκι και λιθάνι από
του Μεγάλου Αγιασμού και όλα μαζί τα κρεμούσατε στα ζικονίσματα.

Στα γλεντάκια που κάναμε τότε αυτές τις μέρες, ενόσδοιγμένο ριζιτικό ήτα
νε το παρακάτω,

Τούτες οι μέρες το καλιού, τούτες οι γι-εβδομάδες
κι αφού'χει φίλο τον καλεί, δικό τον κρεμαζώνει
κι αφού'χει αγάπη αλάργο ν-του κάνει γραφή και μπέμπει
και γράφει λόγια στη καρδιάς.

Πολλές εκδηλώσεις προσδιορίζανε για την Κυριακή του Θωμά επειδή κατά
τη σαρακοστή πολλής κόσμος ενήστυε τότε και ήτανε πρόβλημα στα φαγιά
ενώ την ημέρα του Πάσχα δεν ήθελε ο άλλος να λείψει από το σπίτι του.

Η τελευταία κινητή εορτή είναι των Αγίων Πάντων. Αυτή είναι και η από
κρια για τη σαρακοστή του θέρους. Πασχάζει αυτή η σαρακοστή στις 29 Ιουνί
ου τη γιορτή Πέτρου και Παύλου.....

Κανάνης Γερωνυμάκης

Σχετική εργασία μου για τα εφαινανά έθιμα των γιορτών του πάσχα έγραφε
ο "Αγώνας της Κρήτης" 11-3-2000

ΤΟ ΚΑΪΜΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Τα παιδιά μάζευαν μερικά φορτία ξύλα, τα έκαναν σωρό και απάνω έβαζαν ένα ομοίωμα του Ιούδα. Αυτό το έλεγαν "οφανό". Όταν ο παπάς άρχιζε το "Χριστός Ανέστη..." τα παιδιά δίνανε φωτιά στον οφανό τους. Αυτό το θεωρούσαν θεάρεστο έργο αφού εκδικούντανε τον προδότη του Χριστού. Ακόμα τον μουντζώνανε τον Ιούδα για να δείξουνε την αντιπάθειά τους που, όπως νομίζουνε, αυτό θα άρεσε στον Χριστό που τα έβλεπε.

Όταν γύριζε στο σπίτι κανείς και πριν αρχίσει να τρώει τα πασχαλινά, καλό ήτανε να πετάξει έξω λίγο κρέας και να πει: "Φάτε ψύλλοι και κοριοί, κι όφιδες και μποντικοί, κι ούλα τα μιανά τση γης να πασκάσετε και σεις". Η συμβολική αυτή χειρονομία είχε την σημασία της. Αναγνώριζε ότι η ημέρα του Πάσχα είναι ημέρα αγάπης, συγνώμης και ελεημοσύνης. Συχνά, άνθρωποι διχωνισμένοι, βγαίνοντας από την εκκλησία αγγαλιάζονταν, φιλιόνταν και συγχωριούνταν.

Στα πανηγύρια συχνά οι κτηνοτρόφοι πηγαίνανε "τασιμάρια" (πρόβατα που έταζαν στον Άγιο για κάποια συμπαραράσταση) και τα μοίραζαν βρασμένα στους πανηγυριώτες.

Το κάψιμο του "Οφανού"

*Σαν τον Ιούδα να καώ, σαν το κερί να λιώσω
όποιος μου πει να σ' αρνηθώ, α δεν τονε σκοτώσω*

Ο ΒΡΟΦΑΡΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Στην ύπαιθρο της δυτικής Κρήτης, σε κάθε οικογένεια είχανε το βροφάρη τους για τα Χριστούγεννα. Μπορεί και να είχανε πολλούς χοίρους, μα ένα που τον προορίζανε για να τον σφάζουνε τα Χριστούγεννα, του κάνανε ειδικότερη περιποίηση για να παχύνει. Στις δυο-τρεις μέρες προ των Χριστουγέννων μαζευότανε τέσσερις-πέντε οικογένειες, για να αλληλοβοηθούντα: και κάνανε ένα πρόχειρο σφαγείο και σφάζανε τους χοίρους τους. Είχανε τότε πολλή δουλειά, διότι τους μαρούσανε αφού τρώγαμε και την προβιά. Θρύζαμε σε καζάνια νερό και άμα τον σφάζαμε του ρίχναμε βρωστό νερό και μαρούσαμε τις τρίχες και μετά τον πλύναμε και βγάζαμε την προβιά λουρίδες (την "πετσαλίδα" όπως τη λέγαμε). Μετά εβγάζαμε ένα στρώμα υποδόριο λίπος όπου μαζί με τις "οξυγκρές" που βγάζουμε από την περιοχή των νεφρών τα λιώνανε και βγάζουμε τη "γλίνα" (το λίπος που το χρησιμοποιούσαμε για την επεξεργασία του κόκκινου κρέατος του χοίρου. Τις λουρίδες τις προβιάς τις κρεμούσαμε σε ένα σύρμα και κρατούσε για πολύ καιρό και όποτε θέλαμε την ψήναμε με πατάτες, με φασόλια κ.α.

Τσιγαρίδες. Όταν λιώναμε τα λίπη για να βγάλουμε τη γλίνα έμενε λίγο στερεό κρέας και αυτό λέγαμε τσιγαρίδες και ήτανε άριστη ξηρά τροφή για το σακκούλι του βοσκού ή όποιουδήποτε θα εγευματίζε μακριά από το σπίτι του.

Συντριμάς. Έτσι λέγαμε τα μικρά κομματάκια κόκκινο κρέας που του βάζαμε τα μπαχαρικά του και το ψήναμε στη γλίνα και μετά το βάζαμε σε κιαούπια να καλύβεται στη γλίνα και άντεχε για πολύ καιρό.

Σύγγλινα. Κάνομε λουρίδες το κόκκινο κρέας του χοίρου και το κρεμούμε κάπουσε ύψος 1-1,5 μέτρο και από κάτω καίμε αρωματικούς θάμνους και όταν είναι μεσοψημένο το κατεβάζομε, το κάνομε μικρά κομματάκια, το πλένομε και το ψήνομε στη γλίνα. Στη συνέχεια το βάζομε σε κιαούπια να καλύβεται στη γλίνα και άντεχει για πολύ καιρό.

Λουκάνικα. Τα έντερα του χοίρου τα πλένομε καλά και τα βάζομε στον αέρα να στραγγίσουνε. Τα γεμίζομε με κιμά από κρέας του χοίρου με τα μπαχαρικά του και το καπνίζομε με αρωματικούς θάμνους όπως τα σύγγλινα. Μεσοψημένα τα κατεβάζομε, τα πλένομε και στη συνέχεια τα ψήνομε στη γλίνα και τα βάζομε σε κιαούπια να καλύβονται στη γλίνα.

Οματές. Τα χοντρά έντερα του χοίρου τα γεμίζομε με ρύζι ή αλεσμένο σάρι, με στιφίδες, κομματάκια σκότη, μπαχαρικά κ.α. και τα ψήναμε. Είναι οι οματές.

Πυχτή. Όλο το ψαχνό της κεφαλής το βράζαμε και μετά βάζομε στο ζουμί που τη βρούσαμε δυο ποτήρια ζουμί και ένα ποτήρι ξίδι και το βάζομε εκεί το κρέας να καλύβεται.

Συλαμουριάδο. Κάνομε μικρά κομματάκια το κρέας και μετά το βάζομε σε πάραπολύ αλάτι, όπως τον βακαλάο και άμα θέλαμε να το ψήσομε το πλένομε πρώτα καλά να φύγει το αλάτι.

Σε κάθε περίπτωση το χοιρινό κρέας μπορούμε να το βάλομε δυό μέρες στο ξίδι πριν το επεξεργαστούμε.

Με τη γλίνα ανακατεύαμε ζύμη και την κάνομε γέμιμα και περιβλημα σκέτη ζύμη και ψήναμε τις γλινόφτες.

"Κρητικά νέα" (Αθηνών) Δεκέμβριος 2004

ΤΟ ΔΩΔΕΚΗΜΕΡΟ ΣΤΙΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Πριν από μισό αιώνα ετηρούσαμε σχολαστικά τη νηστεία της σα-
ρακοστής και, ιδίως το παιδίό εκείνης της εποχής, ανυπομονούσα-
με, για ακόμη έναν προσβετο λόγο να φτάσουν τα Χριστούγεννα
για να δούμε στα πιότα μας και καλό καί. Κάθε αγροτική οικογέ-
νεια είχε το χυίρο της για τα Χριστούγεννα. Μπορεί να είχε και
πολλούς χοίρους μα ένας ήταν ο "σιτευτός" που του παρείχαν
ιδιαίτερη περιποίηση και που τον λέγαμε «θροφόρη». Τους χοίρους
τους "έρομιάζαμε" στα βουνά και στα φαράκια για να υγωνισατού-
νε και αυτά για την επιβίωσή τους. Ετρώγανε χόρτα, σκουλήκια
σπορόκια και όμα ήτανε "απαλάδα" στη γη σκόβανε για ρίζες. Ερείς
μόνο ελοισπυρίνα και χορούπια είχαμε τη δυνατότητα να τους
προσφέραμε, όχι όμως και αγοραστές κτηνοτροφές. Τους μοζεύσαμε
βελόνια και άγρια αχλάδια, στην εποχή που τα βρίσκαμε. Με την
υπόρχουσα τροφοδοσία πάντας εκόναμε διάκριση στον θροφόρη. Ο
θροφόρης αυτός συντελούσε τα μέγιστα να περάσουμε καλά Χρι-
στούγεννα στα μίζερα εκείνα χρόνια.

Ερείς το τότε παιδίό δεν μας είνανε σονηθίσει ούτε σε έωρα
παιχνίδια, ούτε σε καινούρια ρούχα ή καινούρια παπούτσια, όμως
μας χοροποιούσε το γεγονός ότι θα είχαμε για ένα διάστημα κα-
λό φοί από τον θροφόρη και σκόμα που θα λέγαμε τα γέννα, τα κά-
λαντα και τα φώτα και (με όλον ότι συχνά εφορολογείτο το προ-
τόν από τα κάλαντα) εν πόσει περιπτώσει πάντα κότε έμενε και
για μός. Έτυχε αυτόπτης μάρτυρος όταν ένας γονέως ερώτηζε το
παιδί του τι κέρδιε από τα κάλαντα και ύστερα του είπε: «δωσ'
μουτα κακορίζικο να σου πάρω ένα πατελωνάκι». Όμως το 1936 μας
εκαθοδήγησε ο καλός μας εάσκαλος Μανταδάκης και τα είπαμε τα
κάλαντα μοζεμένο τα "εασοκάλια" και ύστερα πήραμε ότι χρειαζότανε
και κόμαμε ένα ωραίο γλεντακι. Θυμάμε σκόμα μαντινάδες που τρα-
γουέησαν εκεί τα παιδιά.

Τα κάλαντα που λέγαμε τότε ήτανε διαφορετικά και τα λέγαμε
σε ειαφορετικό σκαπό. Είναι τα ακόλουθα:

Αρχιμενιά κι αρχιχροινιά κι αρχή του Γεναρίου
Αύοιο ζημερόματα του Αγίου Βασιλείου
Κι αρχή που βγήκεν ο Χριστός στη γη να προπατήξει
κι εβγήκεν κι εδιωλόησεν ούλους τσοι ζευγολάτες
Μο ο πρώτος που τ'οπάντηξεν ήτ'ον Αγίος Βασίλης
-Αγιε Βασίλη έέροποτα, καλό ζευγάριν έχεις;
-Καλό το λέω Αφέντη μου καλό κι ευλογημένο
γιοτί τα βλόησε ο Χριστός με το δεξιό του χέρι
Με το δεξιό με το ζερβό, με το ατεφανοχέρι
Πιάσε βαγίτσα το κερί και πιώσε το δευτέρι
και πιώσε και λογάρισε ίντ'ε θα μασε φέρεις
Απόκι γη λουκάνικο γη από πλευράς κορμάτι
Γη απόυ τη μούρην όρθα σας κιανέναν αβγουλόκι
Γη απόυ το γέρο λίθουο κιαμιά στυλιά λαδάκι
Γη απόυ το βαρελάκι σας κιαμιά στα λιά κρασάκι
Κι αν είναι με το θέλημα χρυσή μου πελιστέρα
αναίξετε την πύρτα σας να πούμε καλησπέρα.

Δεν υπήρχανε τότε λεφτά στα χέρια του κόσμου και κρατούσα-
με ασκιά για να βάζουμε το λάδι και καλύθια για ύλλο δωσαύδια
Το ασκί το βάζουμε σ' ένα κάφινι και κάθε αυτί του καφινιού ε-
κρατούσε ένα παιδί.

Όταν φεύγαμε και σφού μας φιλοξενίζανε λέγαμε:

Επά που καλοντίσαμε πέτρο να μη ραΐσει
Ο νοικοκύρης και η κερά χρόνια πολλά να ζήσει
Να ζήσει χρόνια 100 και να τα αντιπεράσει
κι απάνω εις τα εκατό ν' ασπρίσει να γερούσει.

Τα κάλαντα στον 19ο αιώνα

Ο παππούς μου μου έλεγε ότι στα δικά του τα παιδικά χρόνια
λέγανε τα παρακάτω μακροσκελή και άτεχνα κύλαντα

Ταχυά, ταχυά ειν αρχιμενιά, ταχυά ειν αρχή του χρόνου
Ταχυά ένα σπου προπατήξεν ο κύριος του κόσμου
Ταχυά εβγήκεν ο Χριστός στη γη να προπατήξει
Κι εβγήκε κι εδιδάλασεν ούλους τσοι ζευγαλύτες
κι ο πρώτος που τ' απάντηξε: ήτοναγιοςβουίλης

-Άγιε θασίλη δέσποτα, καλό ζευγάριν έχεις;

-Καλό το λέω αφέντη μου καλό κι εβλοημένο
γιατί το βλόησε ο Χριστός με το δεξιό του χέρι
με το δεξιό με το ζερβό με το στεφάνοχέρι

-Νο σε ρωτήξω Δέσποτα πόσα μουζούρια σπέρνεις;

-Μετὰ χαράς Αφέντη μου να σου τα μολοήσω,
Σπέρνω κριθάρι έώδεκα και στάρι δέκα πέντε
Ψορές και ρόβι δεκοχτώ κι από νωρίς στο σταύλο
Μ' αλήθεια κάτω στο γιαλό, κάτω στο περιγιαλί
μουζούρια στάριν έσπειρα μ' ένα πλατέ πινύκι
μα εκείά τ' ανερισστήκανε λαγουδιά και περδίκια
και στένω πλάκες και βραχιά να πιάσω τα περδέκια
μούδε λαγουδιαν έπίσσα μούδε και τα περδίκια
μα βέρια κι αλώνεσα χίλια σχτώ μουζούρια
Με τ' αποσκυβαλίδια μου σα χίλια πεντακόσια
Εκειά απού εστάθην ο Χριστός χρυσό δεντρίν εβγήκε
κ' ειν' η κορφή του ολόχρυση κ' οι ρίζες του σσημένιες
Και στα κλαδάκια του δεντραύ πέρδικες κακαρίζα
Κακαρίζε, κακάριζε πέρδικα κορωνότη

κι εγώ θα χτίσω εκκλησιά με δεκοσχτώ καμπάνες.

Κάθε καμπάνα και κερι και κάθε δυο λαμπάδα
και κάθε τρεις και τέσσερις ώρια, πανώρια βρούση
Όσοι διαβάτες κι αν διαβαούν, περάτες κι αν περάσουν
να πιούσινε κρυγιό νερό τον κύριο να δοξόσουν

Όσα άστρα έχει ο ουρανός και φύλλα το σπασμένο
τόσα ψιλά ποκάμια να κατάλύσει ο αφέντης

Θωρείς εκείνη την κορφή την πέρα την παρέκει;

Εκειά κοιμάται αφέντης μας, εκείά τον πήρε ο ύπνος

και ποιός θα μπει και ποιός θα βγει για να τονε ξυπνήσει
Θάλε πανέρια κάστανα, πανέρια με καρύδια

κι εγώ θα μπω, κι εγώ θα βγώ και θα τονε ξυπνήσω

Ξυπνησε αφέντη ξύπνησε να φάμε και να πιούμε

Να φάμε από λαγού μερί κι απ' αγριμιού τη μέση

Κερό μαρμυροτρύχηλη και φεγγυρομογούλα
 και κρουαταλλένιο του Μωγίου και πόχνη χιονιυμένη
 υπαύ τον έχεις τον υγιό το μασκακονακόρη
 Λούγεις τον και χτενίζεις τον και στο σκαλειό τον μέρπει
 *Αψε βωγίτσα το κερί και πιύσε το λυχνώρι
 και κάτσε και λογάρισε ίντα θα μασε φέρεις
 Απάκι. γη λουκόνικο γη από πλευράς κορμότι
 Γη σπού τη μούρην ήρθε σος κιονέναν σβγουλάκι
 Γη σπού το κασελάκι σας κιανένα τοικινάκι
 Γη σπού το γέρο πίθορο κισιά στολιό λαδάκι
 Κι αν είναι με το θέλημα χρυσή μου περιστέρα
 Αγαίξετε την πάυτα σας να πούμε καλησπέρα.

Συχνά την πρωταχρονιά μας φωνάζανε οι γειτόνισσες για να κά-
 νουμε το παδορικό. Επαίρναμε μια πέτρα από έξω και καθίζαμε σ'
 αυτή, ευχόμεστε καλή χρονιά και μας δίνανε καρύδιω, ούκο, στυφί-
 δες και φεύγαμε.

Την παραμονή των Θεοφανείων λέγαμε πως είναι του "Μικρού Αγί-
 ου" και νηστεύαμε το λύδι γιατί την επομένη θα πίνουμε αγία-
 σμα που ήτανε «μιατό μεταλάβομα». Εμείς το παιδιό λέγαμε τα φώτα:

Ήρθανε τα φώτα και οι φωτισμοί
 κ' οι καλές ημέρες κ' οι αγισμοί
 *Ήρθε κ' η κερό μας η Μαγδαληνή
 ήρθε να βαφτίσει του Θεού παιδί
 Να βαφτιστούν τα βαφτιστά να μυροθούν τα μύρα
 Κάτω στα Γερσοόλυμα εις του Χριστού τον τάφο
 Εκεία δέντρο δεν ήτανε, δέντρον εμφανερώθη
 στη μέση κάθεται ο Χριστός, στην άκρα η Παναγία
 και στ' αποκλωνάρόκιο του αγγέλου κι αρχαγγέλου
 Εκεία σπού ο δικός είναι καλά στρωμένο
 Ρόδα και τριαντάφυλλα είναι ξεφουντωμένο
 μα εκεία σπού πάει ο σαρτωλός σείδισ και λιακάνιο
 ως τ' άκουσε ο σαρτωλός έδερνε το κορμί του
 με πέτρες και με σίντερα ώστε να βγει η ψυχή ντου
 Η Παναγία δέσποινα αυτή τον παρηγόρη
 -μη δέρνεσαι σαρτωλέ, μη δέρνεεις το κορμί σου
 μα γω 'χω για ευπλαχνικό να σώσει την ψυχή σου.

Τ' ΑΓΙ ΟΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΘΥΣΤΗ

Στις 3 Νοεμβρίου γιορτάζουμε τον Άγ. Γεώργιο. Ήδη είχανε αρχί-
 σει τα κρασιά της χρονιάς να πίνονται και ήδη είχαμε βγάλει
 τις ρυκές. Ακόμα είχαμε καρύδιω, ξερό ούκο, στυφύδες, κυδώνια μα
 και τα χειρωνακικά απήθεια. Άριστοι μεζέδες της ρακής, μα και του
 κρασιού μεζέδες εφραντίζαμε να υπάρχουνε. Έτσι υπήρχανε οι
 προϋποθέσεις για τα μεθύσια και κατέπέκταση το παρανόμισμα
 του Αγίου Γεωργίου σε μεθυστή. Δεν έχει το τωρινό πανηγύρι τη
 χύρη που είχε τότε. Τότε γινότανε μεγάλη παρέα και γύριζε στους

Γιώργηδες. Μα στα πιο πολλά σπίτια είχαμε τουλάχιστο ένα Γιώργη, ενώ δεν ήτανε σπάνιο που να βρεθεί Γιώργης πότερος και Γιωργής γιος, ή αδέρφια Γιώργης και Γιωργίου. Μια μεγάλη παρέα λοιπόν το 1936 με του ερμού το τραγούδι σπύτι ένα σπίτι στο ΰλλο και στο κάθε σπίτι καθίζανε, πίνανε και τραγουδούσανε μαντινάδες, ριζίτικο και άλλα τραγούδια της εποχής. Ακόμα και στα σπίτια που δεν είχανε Γιόργη, όμο περνούσανε υπό κοντά τους, υποχρεώναν την παρέα να μπει και ο' αυτούς να περάσουνε. Να τους κεράσουνε και εκεί. Εγώ παιδάκι ακολουθούσα την παρέα για να χαζεύω μα' μου δίνανε κι εμένα καρύδια και άλλα "καλολοΐδια" βέβαια στην παρέα ήτανε δικοί μου άνθρωποι, **δεν ήμουν ξεκορφωτός.**

Ακόμα θυμάμαι ότι περνώντας η παρέα από του Χιωτοβοδώρα κοντά τους φώναζε και μπήκανε και τους περιπαιχθήκε, αν και δεν είχε αυτός Γιώργη, και τραγουδήσανε κι εκεί. Θυμάμαι ακόμα ότι στο σπίτι του Χιωτοβοδώρα ετραγούδησε ο Στρατής Δεληγιάννης τη μαντινάδα:

Σαράντα να τα μισραστούν τα όμορφα σου κάλλη
όλες θαγίνουν όμορφες κι όμορφη θό σαι πόλι
και οκόμο ο Σήφης Πυραβολάκης ετραγουδήσε το τραγουδάκι της εποχής εκείνης:

Σιγά καλε, σιγά. Σιγά, σιγά την όμορξο γιατί είναι μέσα
η βλάμισσο, μη γκπύρουκ' τ' όρματα φωτιύ.....
Από όσους θυμάμαι στην παρέα εκείνη, μόνο εγώ ζω σκύμα.

"Αγώνας της Κρήτης" 27-10-2000

ΤΑ ΘΡΗΝΗΤΙΚΑ ΚΑΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Στο διάστημα της δικής μου ζωής υπήρξαν τόσες και τέτοιες αλλαγές που δε θα μπορούσε να τις διανωθεί κανένας μυθιστοριογράφος και ακόμα τον τρόπο της τότε ζωής δεν μπορούνε να τον πιστέψουνε όσοι δεν τον ζήσανε. Ειδικά στα δικά μας τα μικρά, ορεινά και υπομεμακρυσμένα από τα κέντρα χωριά. Μας έλλειπε η συγκοινωνία με ότι αυτό συνεπάγεται. Δεν είχαμε ηλεκτρικό ρεύμα. Δεν είχαμε νερό αρκετό μέρος του χρόνου. Με φυσική συνέπεια των παντοειδών ελλείψεων την «παντίερμη φτώχεια». Εδουλεύσαμε για γιόδαροι και ζούσαμε σαν σαν σκύλοι. Εργάστηκα σαν νεμρός σε ελαιουργεία και για εργασία 12, 14 μα ακόμα και 16 ωρών μου αντιστοιχούσε 2,5 σκάδες λάδι. Εργάστηκα και ως ζευγάς και υπολόγιζα ότι εκεί στα φτωχά χωριά του τόπου μου, μου αντιστοιχούσε 4 σκάδες κριθάρι το μεροκάματο. Φτάνουσε αυτό για να καταλάβει κανείς πόσο χαρισάμενη ήτανε η ζωή μας.

Μετά τον εμφύλιο πόλεμο δειλα-δειλά στην αρχή με στη συνέχεια με ιλιγγιώδεις ρυθμούς, αρχισαν οι εξελίξεις. Άλλαξε ο τρόπος της ζωής μας, άλλαξε η μιλιτιά μας, άλλαξε το ντύσιμό μας άλλαξε η συμπεριφορά μας. Άλλαξε η ζωή μας. Ο κόσμος πια ζει με λιγότερο κόπο καλλίτερη ζωή.

Όμως «Ουδε εν καλόν Αριγές κακού». Η άνοδος του οικονομικού και του πολιτιστικού επιπέδου άρχισαν να μας ξεριζώνουν και, ένας λαός, όπως και ένα δένδρο, οι ρίζες του τον κρατούνε όρθιο και οι ρίζες του είναι υπεύθυνες για την ευστασίότητά του.

Τα ήθη και τα έθιμα αποβάλλονται σιγά σιγά μα ασφαλώς, από τη ζωή του κύριου. Στα παιδικά μου χρόνια π.χ. λέγαμε τα κάλαντα της προεοχρονιάς, το φώτο, του Αυζόρου, εχτυπούσαμε το "σημαντήρι" (το σημαντικό) τη μέρα της Αρμπρής, ελέγαμε το γέννημα, και τα θρηνητικά κάλαντα της Μεγάλης Παρασκευής για τα οποία και θα μηλήσομε σήμερα και είναι το σκόλουδο:

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μερα
Σήμερα ευταυρώσανε τον Πονταβασιλέα
Σήμερα βόλανε βουλή οι όνομοι Εβραίοι
Οι όνομοι και τα σκυλιά οι τρισκαταραμένοι
Σήμερα βόλανε βουλή ετούτη την ημέρα
για να αταυρώσουν το Χριστό τον Πανταβασιλέα
Ο Κύριος εβόλθηκε να μπει σε περιβόλι
να λάβει δείπνο μυστικό και να τον λάβουν όλοι
Η Παναγιά ως τὸ ἴμαθε κάθεται μοναχή της
την προσευχή της έκανε για τον μονογενή της
φωνή της ήρθε εξ ουρανού κι ἀπόρχαγγέλου στόμα.
- Πάνουν Κυρά μου οι προσευχές, φτάνουνε κ' οι μετάνοιες
Το γιο σου τον επήρανε και ατου χαρκιά τον πάνε
Εις του Πιλάτο τις φυλές εκεί τον τυρανάνε
Η Παναγιά ως τ' άκουσε έπεσε ληγωμένη
Ε
Τρία στανιά της βίξανε, τρία κανότια μόσκο
Κι απής το νού της έφερε κι απής το λοφιαρό της
εσάθην ανατολικά κι έκαμε το ατουρό της
Ζητά μαχαίρι να σφαχτεί, ζητά γρεμνό να έώσει
Ζητά να έώσει θάνατο να κκαθανατίσει
- Μάνα μην κάνεις πρόδειγμα να κάνουν οι μανάδες
Να κάνουν πλούσιες και φταχές κι ούλες οι πονεμένες
Να πάρεις το στρατί-ουτρατί να πάεις στο κελί σου,
να βάψεις το τσεμπέρι σου να κόψεις το μαλλί σου
Θάλε νερό στο μαστραπά κι αφράτο παζιμάδι
κάλεσε τα μικρά παιδιά να φαν να μακαρίσουν
Κόλεσε τui γειτόνισσες να σε παρηγορήσουν
Θάλε κι εσύ στο στόμα σου κιαμιό μπουκιό ν'αντέξει
τα βασανα και τσοί καημούς απούχεις ν'απαλέψεις
Την ώρα κείνη επέρνανε και η Αγιά Ελένη
- Ποιάς είδε γιό εις το ατουρό και μάνα στο τραπέζι:
- Ανάργια κι αλειτρούητη νάσαι κερά Ελένη
γιατί την παροπνεσες τη μάνα την καημένη.

Τα κάλαντα όλα τα γράψανε άπειροι και ανιστόρητοι άνθρωποι ούτε υγιχειρουργικά, ούτε λογοτεχνικά μα ούτε ιστορικά δεν ανταπακρίνονται. Στα θρηνητικά κάλαντα π.χ. μας παρουσιάζει την Αγ. Ελένη στη σταύρωση του Χριστού που έζησε τρεις αιώνες αργότερα είναι εθιμικό τραγουδάκια και χάριν λαογραφίας τα γράψαμε.

Χανιώτικα νέα"20-4-2006

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΛΕΝΕ ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ

Τότε που λέγαμε εμείς τα κάλαντα ήσανε πολλά τα σπίτια που
δεν είχανε μια βροχή να μας δώσουνε, και κρατούσαμε ένα ασκί
και βάζαμε το λάδι και ένα καλάθι για τυχόν στερεό βροσούδι
Πάντα ήμασταν κακοντυμένα και συχνά ξεπό-
λυτα

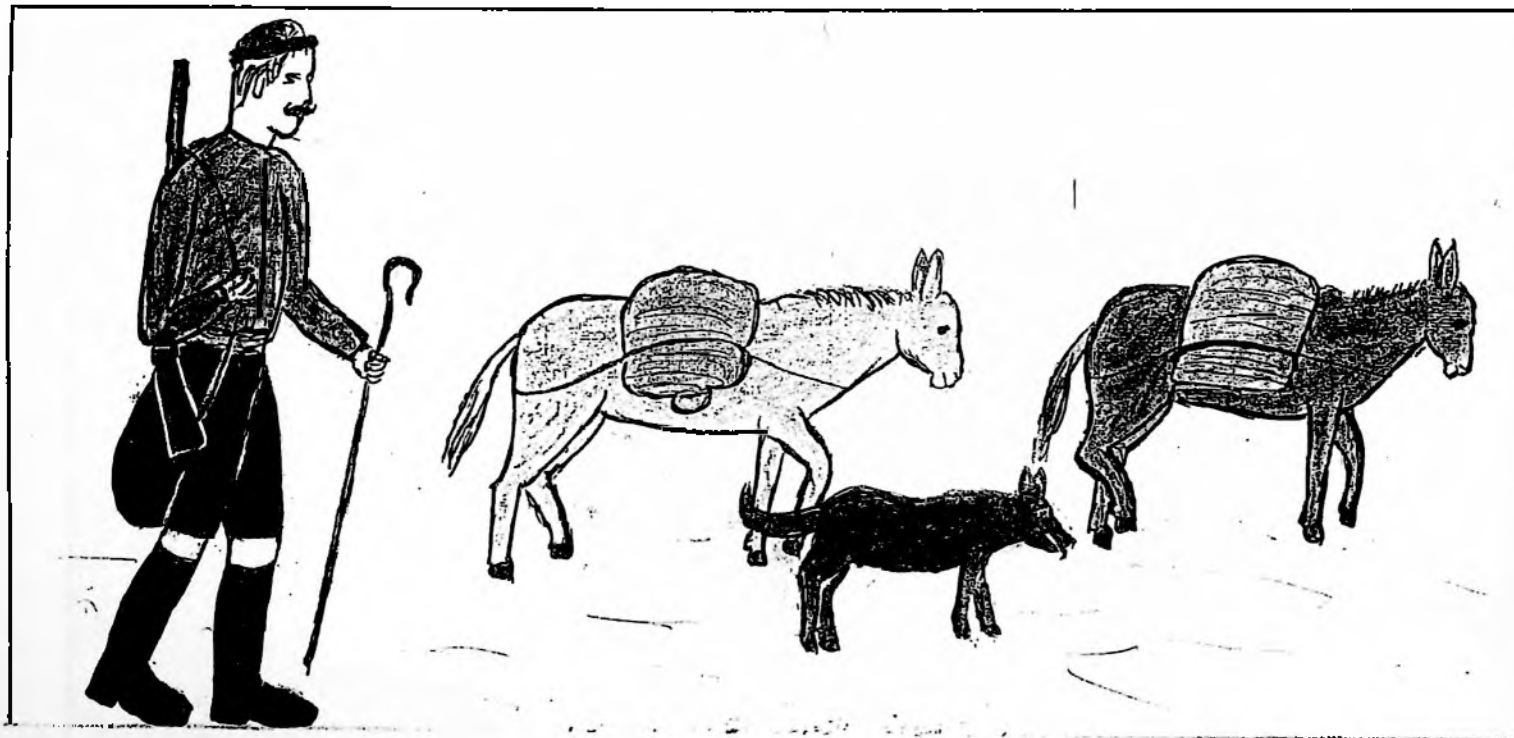
ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τα χωριά που ήτανε κοντά στη θάλασσα ήτανε προνομιούχα από ύποψη συγκοινωνίας, γιατί τα εἶδη τα φέρνανε με τα καράβια, μα βασικό μέσο συγκοινωνίας ήτανε το γαϊδουράκι για τον χωρικό. Στα Σφακιά εἶχαμε κοντά τη Χ. Σφακίων και εἶχε τότε αετόλογα μαγαζιά. Όταν όμως θέλαμε να πάμε στα Χανιά, την πρώτη μέρα πηγαίναμε στὶς Καλύβες καὶ μέναμε ἐκεῖ καὶ την επομένη μπαίναμε στα Χανιά, φωνίζαμε καὶ γυρῖζαμε καὶ μέναμε πάλι στὶς Καλύβες καὶ τη μεθεπομένη γυρῖζαμε στα χωριά μας. Πολύ εξυπηρέτηση ἔκανε στα παράκτια χωριά (του γύρου το παπαράκι). Κάθε 15 μέρες ἔκανε το γύρω της Κρήτης. Τη μιά φορά ερχότανε Χανιά, Παλιόχωρα, Χ. Σφακίων, Αγ. Γαλίνη, Ιεράπετρα Σιτεῖα, Αγ. Νικόλαο Ηράκλειο Ρέθυμνο, καὶ την ἄλλη φορά ἀρχίζε τον κύκλο ἀρχίζοντας ἀπὸ Ηράκλειο. Δεν ήτανε τότε προβλήτες καὶ ἔριχνε ὑγκυρα ανοιχτά το καραβέκι καὶ φορτώνανε τις βάρκες οἱ φορτωεξφορτωτές καὶ μεταφέρνανε το φορτία. Ὅμως μήτε για τη βάρκα δεν ήτανε εὐκολο να πλεισιόσει καὶ βγάζανε τα στιβάνια τους καὶ μπαίνανε στο νερό για να φτάσουνε στη βάρκα. Η Νίμβρος καὶ το Ασκούφου ἀποχτήσανε ἀμαζωτό ἔρσο πριν τον πόλεμο, ματα ἄλλα χωριά της ἐπαρχίας, ἀπὸ το 1954 μέχρι το 1965.

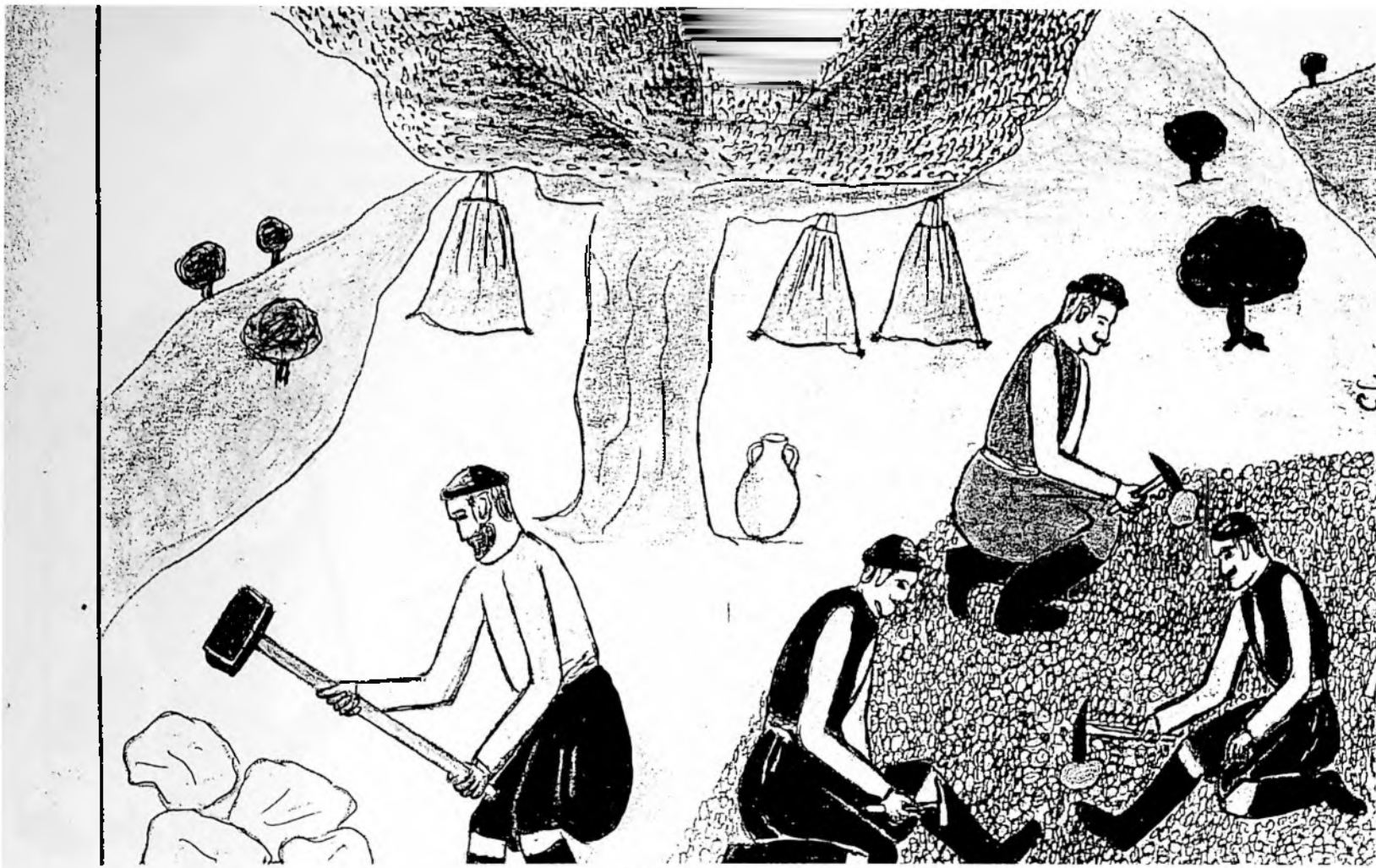
ΦΟΡΤΩΝΕΙ ΤΑ ΑΛΕΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΛΟ

Αμα βάζομε το «μιγόνι» από τη μια μεριά
 μας το κροτούσε, η «φορτωτήρα» μέχρι να φορτώσομε και τις άλλες
 μερίδες να ξεκινήσομε. 1) Δεν είχε σομάρι, και το φορτώσε «κατακο-
 λι». 2) Η γυναίκα του φέρνει το σακούλι, το όπλο και τη κατσούκα
 του 3) Η φορτωτήρα κρατά το ένα μιγόνι μέχρι να φορτώσουνε και
 το άλλο

ΤΟ ΓΑΪΔΟΥΡΑΚΙ, Ο ΠΟΛΥΤΙΜΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΠΡΟΣΦΑΤΑ

Πολλές φορές είχαμε το γαΐδουράκι μα δεν είχαμε σαμάρια και βάζαμε τον καρπό σε μια μεγάλη σακούλα και τον βάζαμε πάνω στον γαϊδάρο και μετά τον δέναμε με σκοινιά. Αυτό το φάρτωμα το λέγαμε κατακοίλι.

ΕΜΨΥΧΟΙ ΣΠΑΣΤΗΡΕΣ

Δεν υπήρχανε τότε μηχανήματα για να κάνουνε σκύρα. Τις μεγάλες πέτρες τις κάνανε πιο μικρές με τη βαρτιά και μετά με αφυράκιο τις κάνανε σκύρα, μα όχι πολύ ψιλά. Συνήθως πιο μεγάλες από τα κότυνα.

Κρεμασμένοι μινιδόροι

Σαν το σταφύλι κρέμομαι κι ανοίγω τα φουρνέλα
θέλω λεφτά στα χέρια μου για μιν ξανθή κοπέλα

ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΑ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΚΑΙΡΟΥ

Εμείς που διάγωμε τώρα την τρίτη ηλικία, σε άλλο κόσμο ήρθαμε τότε, άλλα είδανε τα μάτια μας όταν τα πρωτανοίξαμε και εντελώς άλλο κόσμο βλέπομε τώρα. Θα απαριθμήσω μερικά παραδείγματα. Τα στάδια του εικοσιτετραώρου:

Το 1933 επήγα στο δημοτικό. Κανένα από τα δασκάλια δεν είχε στο σπίτι του ρολόι στο χωριό μας. Είχαμε σηραδέψει από τη σκιά του ήλιου για να υπολογίζομε την ώρα, που θα χτυπούσε το καμπανάκι. Δυο ρολόγια ήτανε στα χωριά, το ένα είχε ο δάσκαλος και το άλλο ένας απόστρατος αστυνομικός. Στις πόλεις και στις κωμοπόλεις είχανε τότε δημοτικά ρολόγια για εξυπηρέτηση των δημοτών. Τις ακέραιες ώρες τις παρουσίαζε το ρολόι με τους ανάλογους χτύπους και τις μισές πάντα με ένα μόνο χτύπο. Οι χωρικοί δεν υπολογίζανε τις ώρες με αυτές που θα έγραφε το ρολόι. Τη βαθέ αυγή, λέγαμε όταν ήθελε πολύ να ζημερώσει. Συν-αυγωπά λέγαμε όταν πλησίαζε η αυγή και ξεδιαφοτίσματα όταν άρχιζε λίγο να βλέπει. Ηλιοδόσματα, καλατσιό, μεσημέρι. Όταν πηγαινανε τα πρόβατα στον ίσκιο ήτανε για μας σημείο της μέρας και λέγαμε πως είναι ώρα "σταλιστού" και όταν φεύγανε από το ίσκιο λέγαμε πως είναι ώρα "ζεσταλιστού". Το απόγευμα το λέγαμε "πρόσαργα". Όταν άρχιζε να σκοτεινιάζει λέγαμε πως είναι "μουχριάσματα" και "όντεν αύτασινε τσοι λύχνους" (και ο Β. Φιλιάκης στην Ιστορία της Κρήτης σχετικά με μια μάχη στο Ρέθυμνο λέει για την ώρα «περί λύχνων αφάς»). Μετά λέγαμε ώρα δείπνου αποβέγγερα, και μεσάνυχτα. Βέβαια μας λέγανε την ώρα και τα ουράνια σώματα. Μπορούσαμε να πούμε "όντεν ήθελε ο ήλιος δυο οργιές να βουτήξει στο πέλαγος" ή "όντεν ήτονε ο ήλιος δυο οργιές σηκωμένος".

Μέτρα εκτάσεων και αποστάσεων

Σε ότι αφορά στην έκταση της γής ποτέ δε λέγαμε, μα ούτε ζέ-ραμε τη λέξη στρέμμα. Όσες οκάδες καρπό χρειαζότανε για να σπείρομε ένα χωράφι, τόσων οκάδων λέγαμε πως είναι. Μπορούσαμε να το υπολογίσομε και σε μουζούρια (ένα μουζούρι είναι 13 οκάδες κριθάρι), είναι ογκομετρικό δοχείο. Δέκα οκάδων χωράφι είναι αυτό που το σπέρνομε με 10 ακ. καρπό. Την έκταση στα χωράφια την υπολογίζαμε και "ζευγαρές". Όσες μέρες ήθελε το ζευγάρι για να ζευγαρίσει ένα χωράφι, τόσων ζευγαρών είναι. Με τις οκάδες εμετρούσαμε και την έκταση της μαδάρας (του θερινού βοσκοτόπου). Το ενοίκιο της μαδάρας πληρωνότανε με τυρί. Όσες οκάδες τυρί δικαιούται η μαδάρα για ενοίκιο τόσων οκάδων λέμε πως είναι. Την έκταση του χειμερινού βοσκοτόπου (του χειμαδιού) τη μετρούσαμε με το πόσα πρόβατα μπορούνε να περάσουνε εκεί τον χειμώνα τους. "Δέκα οζώ χειμαδιό" σηκώνει 10 πρόβατα τον χειμώνα. Από παλιές μετρήσεις σε βοσκότοπους έχομε ακόμα τις "ριαλές". Υπολογίσανε τον παλιό εκείνο καιρό πόσα ριαλία άξιζε ένας βοσκότοπος και μετά υπολογίζανε πόσες ριαλές ανήκανε στον κάθε δικαιούχο. Τα αρπάλια τα υπολογίζαμε "εργατών". Όσοι εργάτες χρειάζονται για να σκάψουνε ένα αρπάλι σε μια μέρα, τόσων εργατών λέμε πως είναι.

Για τις αποστάσεις δε λέγαμε ούτε μέτρα, ούτε χιλιόμετρα. Για μεγάλες αποστάσεις λέγαμε π.χ. "Από πα ως τη θαλασσα η ως

το άλλο χερίο. Η θα μπορούσαμε να πουμε μια μπαλωτε αποσταση η μια πετρε τόπο, όσο μπορεί δηλαδή να πετάξει την πέτρα του κανείς. Στα χαράφια, όταν τα μετρούσαμε χρησιμοποιούσαμε σκορνί και μετά μετρούσαμε το σκορνί με την οργιά μας (την έκταση των δυο χεριών) υποδιαίρεση της οργιάς ήτανε η σπιθαμή. Για ακόμη πιο μικρές αποστάσεις μετρούσαμε με τις σπιθαμές και υποδιαίρεση της σπιθαμής είχαμε τα δάχτυλα. Η οργιά 10 πιθαμές, η πιθαμή 10 δάχτυλα.

Τα βάρη.

Ο στατήρας είναι μονάδα βάρους. Είναι 44 οκάδες. Ερεί τον στατήρα τον λέγαμε καντάρι, όπου και τα φτηνά εισοδήματα τα μετρούσαμε με τα καντάρια. Π.χ. 1000 καντάρια ασβέστη ή 500 καντάρια ελαιοπυρίνα. Καντάρια όμως ελέγαμε και τους ζυγούς που εζυγίζαμε τα προϊόντα. Με ένα γάτζο κρεμούσανε το καντάρι σε ένα ξύλο που στηριζότανε στους όμους δυο αντρών που στεκόνταν αντικρουτά. Άλλος γάτζος με αλησίδες κρέμονταν προς τα κάτω για να δέσουνε τα σακιά ή ότι άλλο θα ζυγίζανε. Στη βέργα του κανταριού κρέμεται το βάλι. Από το πίσω μέρος σε μικρή σταθερή απόσταση κρέμεται το βάρος και είναι ο μοχλο - βραχίονας της αντιστάσεως, ενώ ο μοχλοβραχίονας της δυνάμεως είναι η βέργα με το βάλι και όπου μπορεί να στηριχτεί το βάλι στη βέργα, είναι αριθμοί γραμμένοι και δείχνει τις οκάδες. Στο καντάρι του ψαριού και του μανάβη, που ερχόνταν με τα γαϊδουράκια να πουλήσουν την παραμάταιά τους, δεν κρεμότανε γάτζοι μα ένα είδος λεκάνης, η "φούχτη" που εκεί έβαζαν ότι ζυγίζανε. Είχαμε και τις μπελάντζες που στη μια μεριά ήτανε η χούφτη και στην άλλη βάζαμε τα δράμια ή αργότερα τα γραμμάρια αμα καθιερώθηκε το κιλό. Πολύ συχνά ζυγίζαμε ογκομετρικά, ιδίως τα υγρά προϊόντα. Τους καρπούς π.χ. τους ζυγίζαμε οι ζευγάδες με ένα κόσκινο που το λέγανε μουζούρι και που έβαζε 13 οκάδες κριθάρι ενώ στάρι έβαζε 15, οπότε το στάρι έχει μεγαλύτερο ειδικό βάρος. Το παραγεμίζανε το κόσκινο και μετά αποσέρνανε απάνω το χέρι του θρινακιού και έμενε ακριβώς τίγκα και ακριβώς στο βάρος. Έκαναν και αυτοσχέδιες ζυγαριές με ξύλα που τις λέγανε "ξυλογαϊδάρες" και για αντίβαρα είχανε ζυγισμένες πέτρες. Ο μυλωνάς είχε ένα δοχειάκι που χωρούσε μια οκά καρπό. Το λέγανε "αζάι" με αυτό μετρούσε και έπαιρνε το δικαίωμά του και για κείνο ότι έπαιρνε τα έλεγε αζάγια. Έδανειστήκανε τη λέξη και τα ελαιοτριβεία και λέγανε και αυτοί αζάγια το λάδι που εισπράτανε.

Τα υγρά εισοδήματα κυρίως ογκομετρικά τα ζυγίζαμε. Στα ελαιουργεία είχανε ένα δοχείο που έβαζε 5 οκάδες λάδι και το λέγανε κουρούπι, και ένα μικρότερο δοχείο που έβαζε μια οκά. Είχανε σημειωμένο πού είναι η μισή οκά και πού τα εκατό δράμια. Η οκά είναι 400 δράμια, ενώ γραμμάρια είναι 1280. Τις μεγάλες ποσότητες των υγρών τις αναφέραμε σε μύστατα. Το μύστατο είναι δέκα οκάδες, η λέξη είναι ενετική. Στα μιτάτα (ορεινά τυροκομεία) είχανε ένα δοχείο που έβαζε 2,5 οκάδες. Το λέγανε κάρπτο που ιταλικά σημαίνει τέταρτο, δηλαδή το 1/4 του μύστατου. Η οκά είναι τούρκικη επιπόνηση. Στην Ελλάδα την καθιέρωσανε το 1836 με Β.Δ. και την αντεκατέστησε το κιλό την 1-7-1959. Το κιλό είναι από τις ελληνικές λέξεις κιλογκάμυ (χιλιόγραμμο)

Όταν είχαμε εδώ τους Τούρκους εφορολογούσανε τους ραγιάδες σε τρεις κατηγορίες και σε ασήμι. Η πρώτη κατηγορία επλήρωνε 48 δράμια, η δεύτερη 24 δράμια και η τρίτη 12 δράμια ασήμι. Τα 12 δράμια αξίζανε 168 άσπρα. Το δράμι το υποδιαιρούσανε σε 14 κεράττια και το κεράττιο βαρούσε όσο 5 σπυριά κριθάρι ή όσο ένας χαρουπόσπορος. Λένε ότι το κεράττιο το ονόμασαν έτσι οι Άραβες από τον σπάρο της κερατέας (της χαρουπιάς).

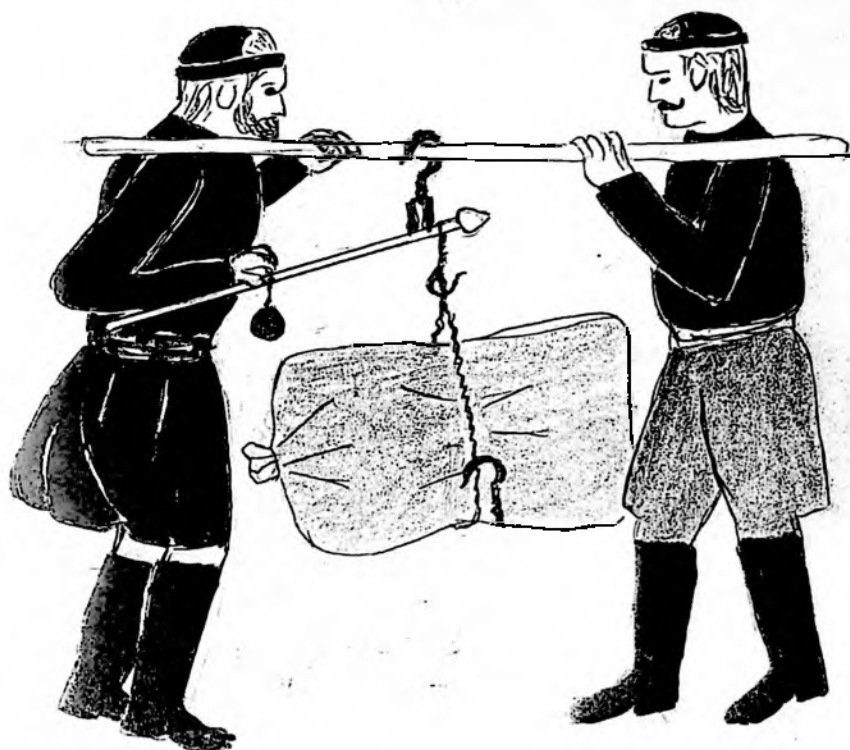
Ο ΜΑΝΑΣΗΣ

Με το γαϊδουράκι ο μονάβης έφερε τα περβαλικά και στο καντόρι του είχε "φρούχτη" για να το ζυγιάζει. Ερχότανε φεισμένες μέρες και οι γυναίκες ηγαίνανε για να χταν προλάβουν

Αυτοαχέδιες ζυγαριές με ξύλα

"Ο φτωχός κι ο ανήμπορος τέχνης κατεριάζεται" Δεν είχανε τι λίγα λεφτά που ήθελαν για να αγοράσουνε ένα καντόρι και κάινε αυτοαχέδιες ζυγαριές με ξύλα και για στάθμα είχανε πέτρε που τις είχανε ζυγισμένες και πού γράφανε σπάνω το βόρος το έτο σκίτασ εσωτερικό μητάτου. φαίνεται η απόβηκη με τα τυρία

ΟΙ ΖΥΓΙΣΤΑΔΕΣ

Το κοντάρι έχει ένα γάτζο για να πιόνεται στο ξύλο που δυο άντρες έχουνε στους ώμους τους. Η μικρή απόσταση από τη βάση του γάτζου μέχρι τη βάση των αληούδων είναι ο μαχλοβραχίονας της αντιστάσεως. Οι αληούδες κρατούνε τα προς ζύγιση αντικείμενα. Η βέργα είναι ο μαχλοβραχίονας της δυνάμεως. Στη βέργα είναι γραμμένοι αριθμοί και ανάλογα με το βάρος σταματά πιο κοντά ή πιο μακριά το βόλι που ο εκεί αριθμός μας δείχνει πάσες σκύδες είναι τα ζυγιζόμενα αντικείμενα.

Η ΟΙΚΟΔΟΜΗ

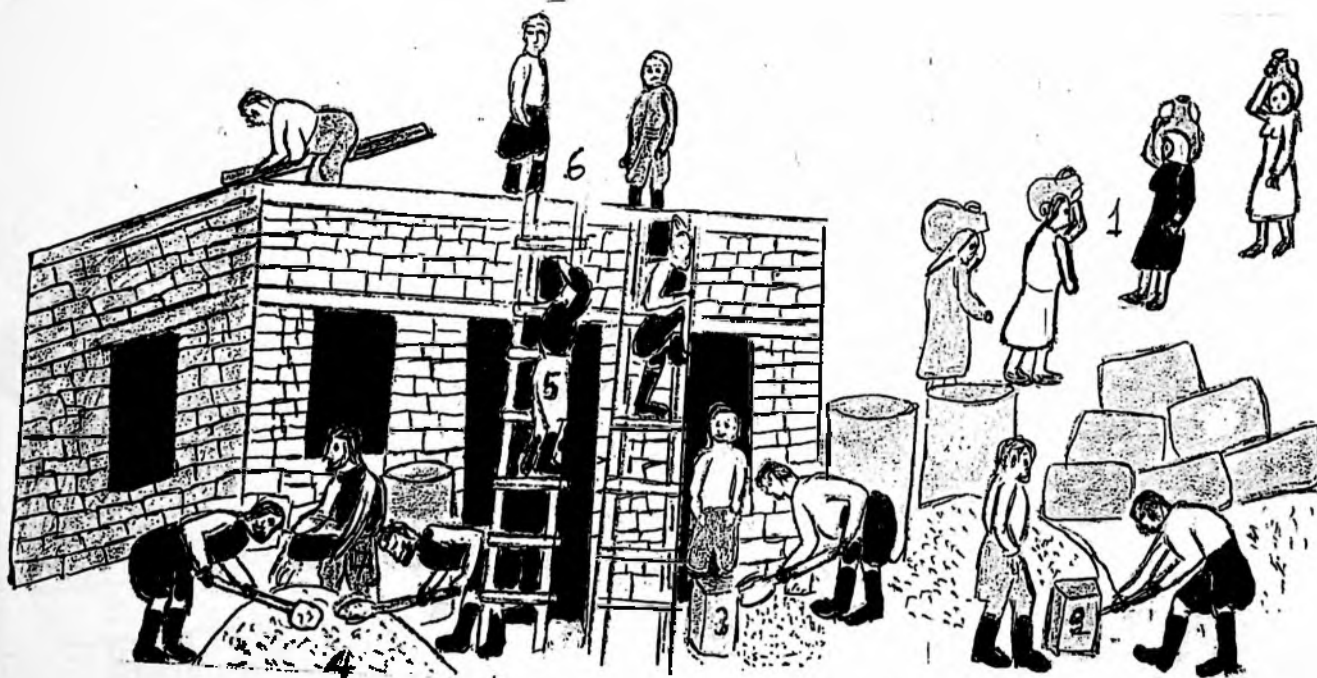
Σήμερα και με δίκως λεφτά μπορεί κανείς να πάρει ένα δάνειο και σε τρεις μήνες να έχει το σπίτι του. Πριν τον πόλεμο ήταν μεγάλη φτώχεια. Δεν δίνανε δάνεια. Δεν βρισκότανε δουλειές. Δεκαετίες έπρεπε να υστερείτε κανείς για να εξοικονομήσει λεφτά για να πάρει σπίτι και να δουλέψει σκληρά. Να φέρει πέτρες, να φέρει άμμο. Να κόψει ασβέστη. Να φέρει δοκάρια και "φιαλώματα". Αμα εχτιζονταν οι τοίχοι έβαζαν τα δοκάρια. Πάνω στα δοκάρια έβαζαν τα φιαλώματα ή καλάμια. Πάνω σ' αυτά βάζανε "φουντώματα" (πυκνούς θάμνους ή βρύα της θάλασσας) και πάνω στα φουντώματα εβάζανε το "ρόδωμα" χώμα όπως το βρήκαμε πιο κοντά. Αν είχαμε νερό το κάναμε λάσπη το ρόδωμα για να μη σκονίζει μέσα. Αν δεν είχαμε νερό, το βάζανε όπως είναι στα φουντώματα. Τώρα πάνω στο ρόδωμα βάζανε ειδικό χώμα που να είναι υδατοστεγές. Θα έπρεπε να γίνεται το ρόδωμα μαζί με το ειδικό χώμα (που μπορεί να το φέρνανε και πάνω από 1.000 μέτρα) να είχε πάχος πάνω από 20 πόντους. Τώρα για να γίνει υδατοστεγές το χώμα (η «λεπίδα» όπως τη λέγαμε) επηγαίνοφέρνανε με τις ώρες ένα κύλινδρο 100 κιλό ή να το κοπανίζανε με τις ώρες με την κοπάνη. Ένα ξύλο βύρους 8-10 κιλό που σχηματίζει αμβλία γωνία. Η πιο λιανη της φύλαγκα είναι λαβή. Η άλλη φύλαγκα είναι χοντρή και από το μέρος που χτυπούσε στο χώμα την ιστώνανε για να χτυπή αποτελεσματικό στο χώμα.

Πολλοί μαζεύανε μερικά χρήματα και προχωρούσανε το χτίριο όσο φτάνανε και το σταματούσανε μέχρι να μαζέψουνε πάλι χρήματα και μερικά χτίρια κάνανε χρόνια για να τελειώσουνε. Ξέρω τρία χτίρια που είχανε φτάσει σε κάποιο σημείο μα όταν συνέβησαν γεγονότα που άλλαξαν τη ζωή των ανθρώπων άλλαξαν τρόπο ζωής και κατευθύνσεως και το χτίριο δεν τελειώσε ποτέ.

Ο ΤΡΑΒΟΚΟΥΒΑΛΗΤΗΣ

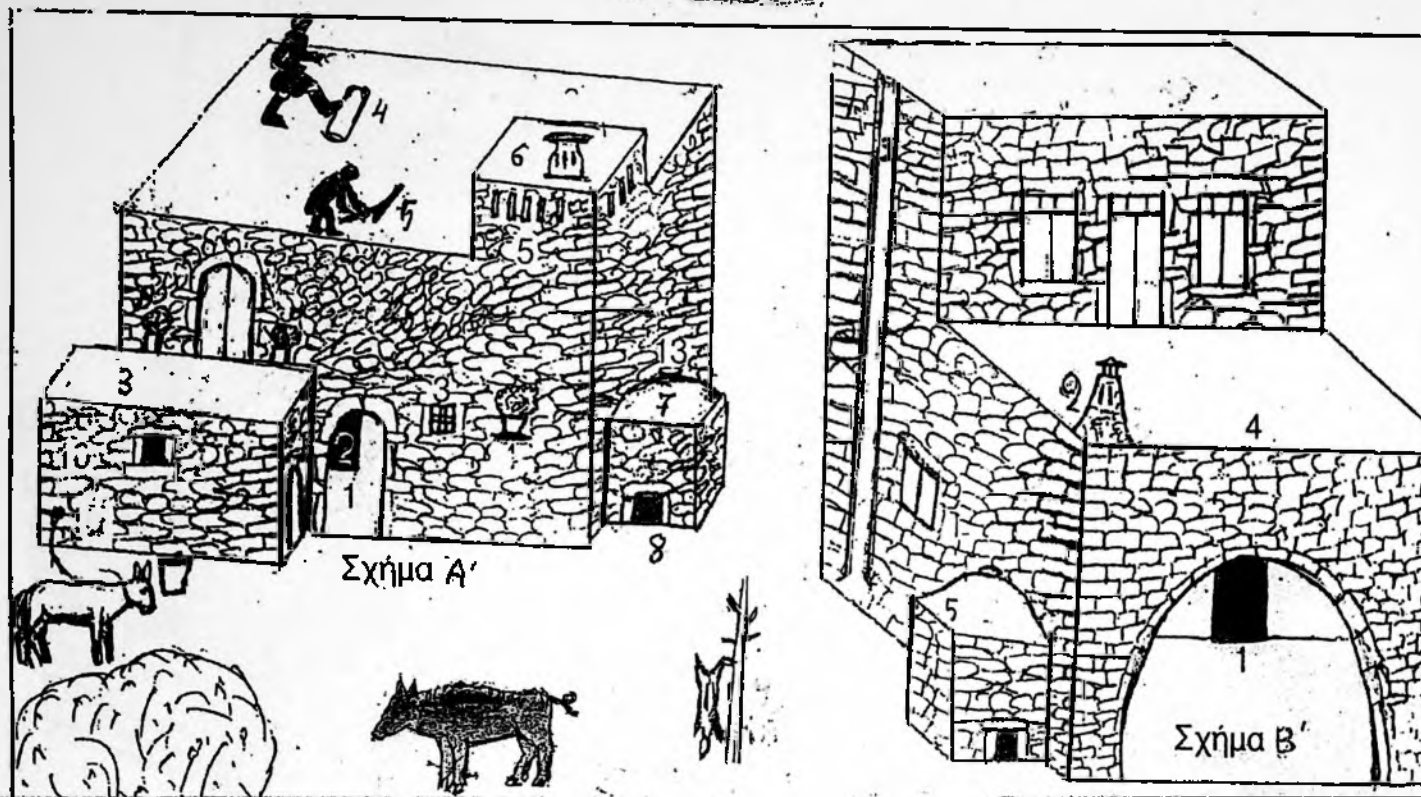
Όποιος φτιάχνει σπίτι εργάζεται σκληρά. Στο σπίτι για να βγαρτίσει αυτός, μία τράβα κρατά και μία σέρνει

ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ

Μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα τουλάχιστο στην ύπαιθρο, ελάχιστα σπίτια είχανε κεραμοσκεπές. Το τσιμέντο δεν είχε χρησιμοποιηθεί. Είχαμε χωματοστεγές. Ήθε και όταν ήρθε το τσιμέντο δεν είχαμε ευκολίες. Στα σκίτασ 1) Οι γυναίκες φέρναν το νερό με τα σταρνιά 2) μετρούνε το τσακίλι 3) μετρούνε την άμμο. 4) Μαλοζουν με φτυάρια το τσιμέντο 5) Με τενεκέες το βγάζουνε από τις σκόλες 6) Δυο άντρες παίρνουνε από τον άμο τους, τους τενεκέες με το υλικό και το πηγαίνουνε στο μύστορα

Σχήμα Α'

Σχήμα Β'

ΠΑΛΙΑ ΣΠΙΤΙΑ

Σχήμα Α' 1) Συχνά η πόρτα ήτανε σπαστή κατά το 1/4 και ήτανε σαν παράθυρο 2) το πορτάκι 3) το παράσιτο για το ζώο 4) κυλινδρικό τον κύλιτρο με τις ώρες για να μην περνά το νερό 5) Αυτός με την "κοπάννα" μαρμαρώνει το χώμα 6) υπερυψωμένη η στέγη της κουζίνας για να μοζεύει τον καπνό 7) Οφάϊνος 8) Οκαύμος για τις κότες

Σχήμα Β' 1) Ο σφιάσις 2) Ο σνηφορής 3) Το λούκι σπέρροής των

... 4) Γιατί 5) Ο φούσνος

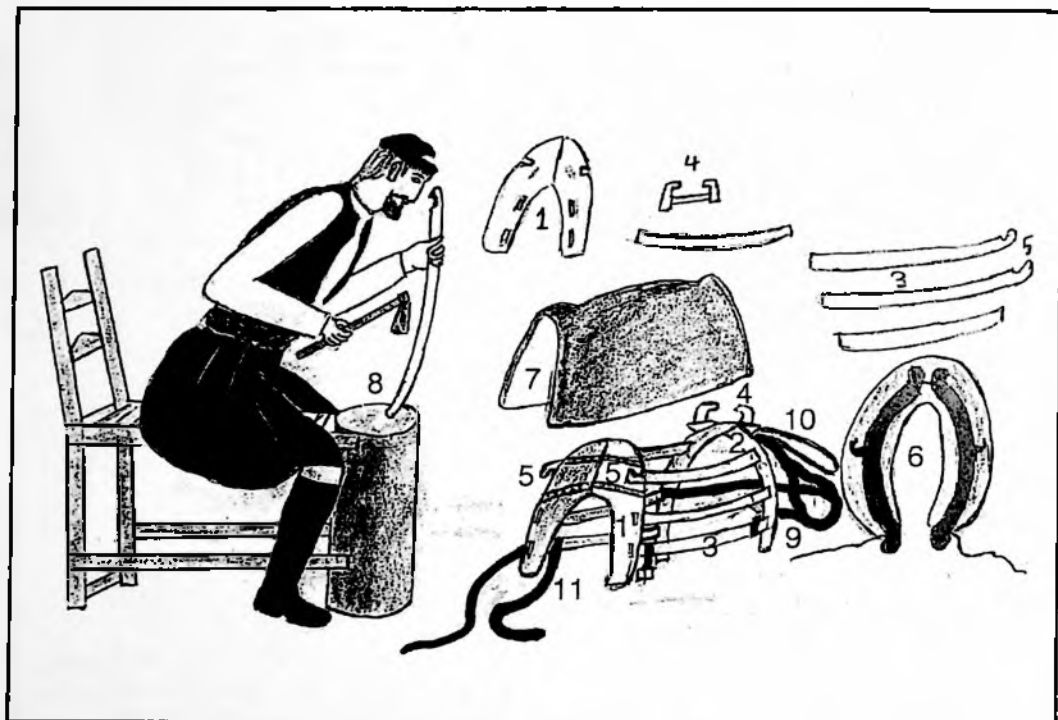
ΤΟ ΚΕΡΟΠΟΙΕΙΟ

Κρεμούσε από τα δοκάρια μ' ένα σκοινάκι ένα σιδερένιο κύκλο που είχε πολλά γατζάκια και σε κάθε γατζάκι εκρεμούσανε μία μπαμπακερή κλωστή. Κάτω από τον κύκλο αυτό λιώνανε το κεριά και η χύτρα που το λιώνανε είχε πολύ στενό πάτο για να μαζεύει η κουτάλα το κεριά και όταν θα είναι πολύ λίγο. Εγυρτζανε τον κύκλο και όταν ήτανε η κάθε κλωστή πάνω από τον κύκλο την έλαυζε με την κουτάλα με λυωμένο κεριά. Συνήθως οι εκκλησάδες είχανε δικές τους μέλισσες και το κεριά ήτανε δική τους παραγωγή.

Ο σομαράς

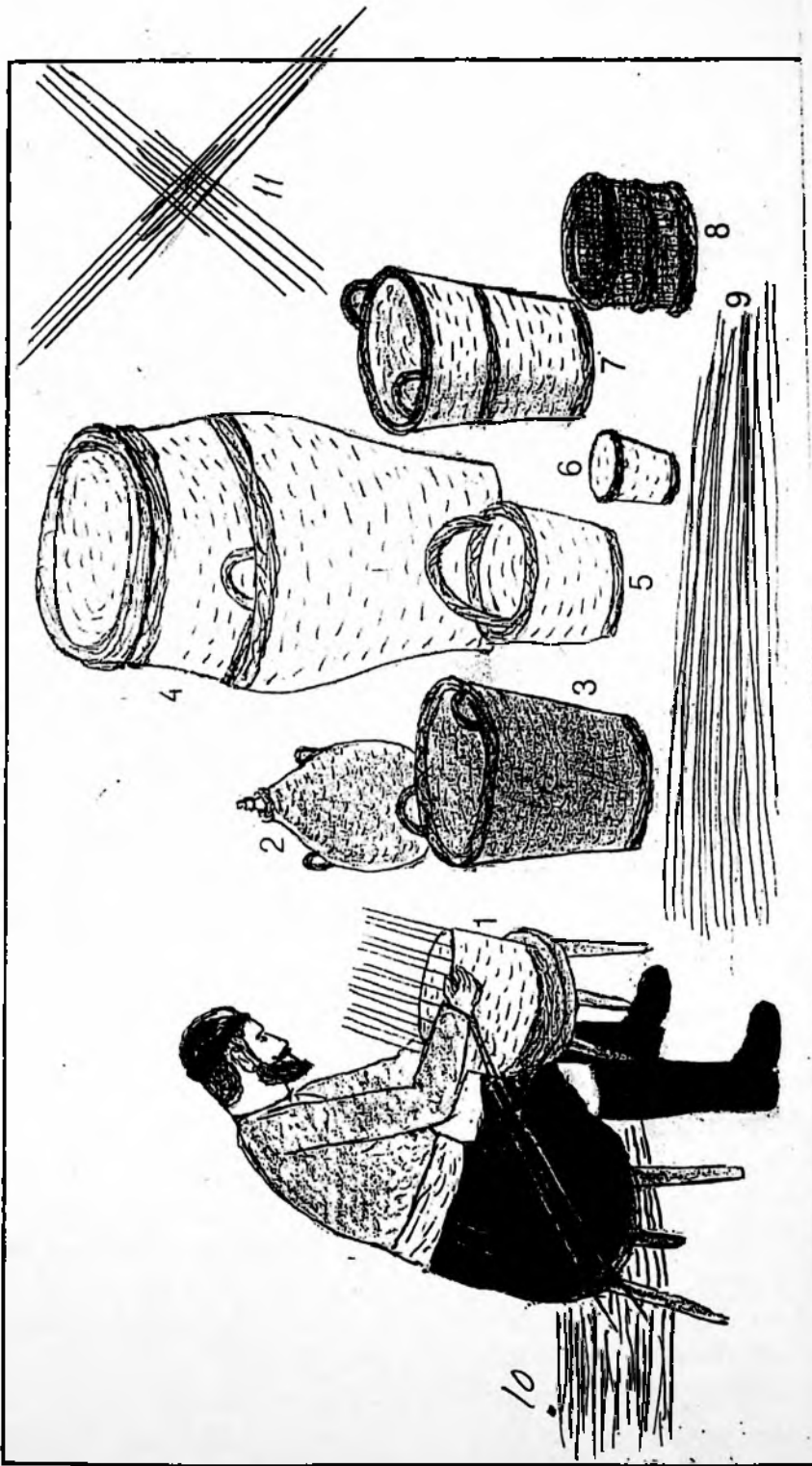
Ο σομαράς είχε μια ειδική καρέκλα που αντί για μπροστινά πόδια είχε ένα κομμάτι κορμό δέντρου και απάνω εκεί πελεκούσε τα διάφορα κομμάτια του σαμαριού.

Ο σομαράς

*Μοναχί τζη το πελέκαν η γαϊδάρα το σομάρι
και καλό κακό το κάνει, η γαϊδάρα θα το βάνει
(Παροιμιακή μανπινάδα)*

1. Η μπροστινή ψαλίδα του σαμαριού. 2. Η πίσω ψαλίδα. 3. Τα πλευρά. 4. Τα πίσω σκαρβέλια (ξύλινοι γάτζοι). 5. Τα εμπρός σκαρβέλια. 6. Ο κάσος για το λαιμό του μουλαριού, όταν ζευγαρίζει ή σέρνει κάτι. 7. Η στρώση του σαμαριού. Είναι απ' έξω με δέρμα και από μέσα έχει "κετσέ" κάτι μαλακό για να μην πληγώνει. 8. Ο σομαράς πελεκά. 9. Τα λουριά που κρατούνε το σαμάρι από πίσω τα λέγαμε "κουσκούνι" ή και «ομπιστέ». 11. Το λουρί που κομπίζι μπροστά "μπροστελίνα" και αυτό που περνά από την κοιλιά "γίγλα".

4) Πλέκει το καφίνι 2) Η πλεμένη νταμετζόνα 3) Το πετροκόφινο είναι πλεμένο εξ ολοκλήρου από βέργες θόρων γιατί πρέπει να είναι αντεχτικό 4) επλέκανε καφινίδες σε σχήμα πιθαρίου και βάζανε καρπούς και βούχα 5) Το κυλάθι 6) Το τσιφιδάκι (καλούπι για υδότηρα) 7) Το μπουζοκόφινο. Ψόνο ο ήσας, το χείλι, οι ήριες βέργες και μια σειρά στη μέση είναι βέργες και το υπόλοιπο είναι καλάμι 9) και 10) βέργες και καλάμι 11) Έτσι αρχίζει το πλέξιμο του καφινιού 8) «ταυτί» Καρούλι για το τυρί

Σε μια κουρά προβάτων το 1935

Το 1935 όταν εκουρεύανε τα πρόβατα του μητάτου στους Βόθωνες, ανάμεσα Βουβά και Ίμθρος, παιδί ακόμα εγώ, με πήρε ένας θεός μου και πήγαμε μαζί που είχε εκεί και αυτός τα δικά του πρόβατα.

Τεσσαέρις-πέντε κτηνοτρόφοι κάνανε συνεταιρικό μητάτο (γιατί τότε είχαν μικρά κοπάδια) και λεγόντουσαν "μαλισταπίδες"

Μέχρι να φτάσαμε εμείς εκεί είχε αρχίσει η κουρά. Εφτά-οχτώ άντρες εκουρεύανε. Δυο άντρες φέρνανε στους "κουρλοσους" τα πρόβατα και τους τα "πιο ζιέζανε" (των δένανε τα πόδια) Δυο άντρες βλέπανε τα πρόβατα να μη φύγουν από την "κούρτα" (τη μάντρα) Δυο ασχολούνταν στο μαγειρίο. Δυο άντρες εκουρεύανε συνέχεια, ο ένας στο κρασί και ο άλλος στο μεζέ. Οι γυναίκες εμπικιέζανε και εσακιάζανε τα μαλλιά, μα ασχολούνταν και με το νεροκουβάλλημα και με τα πιατικά. Ήτανε και αρκετά γυναικόπαιδα που ήρθανε κυρίως για να φάνε "καλή μπουκιά" στα δύσκολα εκείνα χρόνια.

Όταν (αναζέζανε" (εφτιέζανε τη μυζήθρα) μας βάλανε "σύχουμη" (ζεστή μυζήθρα) μας βάλανε σε πήλινα και σε ξύλινα (από ξύλο ασφεντάμου) λεκανάκια και τρώγαμε συνεταιρικά τη σύχουμη μυζήθρα 4-5 άτομα από το ίδιο λεκανάκι. Ο μάγερας εκανόνιζε και έβγαλε το πιλάφι όταν τελειώνανε οι κουρλοσες. Ήν το μεταξύ οι γυναίκες είχανε καθάρσει τα λεκανάκια και κάναμε και νουρίους συνεταιρισμούς και τρώγαμε το πιλάφι. Για καθίσματα, όποιοι θέλανε φέρανε φέρανε μια πέτρα και καθίσανε, όποιοι θέλανε τρώγαμε "κούκουβα" (ακουμπούσε ο μηρός στις γάμπες). Βκαθίσαμε πίσω από το μητάτο κάτω από τον έσκιο που μας κάνανε οι αγριαχλάδες και για τραπέζομάντηλα είχαμε τη χλόη. Πίνοντας το κρασί στην πρόποση λέγαμε ειδικές ευχές: "Και του χρόνου με υγεία και με περισσότερα", "Σερνικά στα σπύθια μας και θυλικά στα έχνη μας", "ο θεός να βλέπει τα ζα και τσοι βοσκούς τωνε", "Με καλό να ξεοδέφομενε τα μαζούλια ντωνε" (μαζούλι=εισόδημα", "ο θεός να μασε ξεμιστεθεί απού τ'άδικο", "ο θεός να μασε βλέπει από γιατρούς κι από δικηγόρους". Αρχίσανε πια τα καλέσματα στο κρασί:

- Καλώς να σ'εύρω σύντεκνε Νικολή
- Καλώς να ορίζει τ'όνομά σου σύντεκνε Αντρουλή
- Στην αφειδιά σου σύντεκνε Πάλο
- Καλώς να ορίζεις σύντεκνε Μανούσο
- Κουτελοβαρίχνω σου συμπέθερε Παναγιούλη
- Κουτελοκαρτερώ σε συμπέθερε Βάρδη

Το κάλεσμα στο κρασί έχει την ένοια: πίνω στην υγεία σου, μα θέλω να πχεύς κι εσύ για χάρη μου.

Δεν άργησε να αρχήσει το ριζέτικο, οι μαντινάδες και οι ρίμες. Θυμούμαι μια ρίμα που είπανε στο Νικολή Καρναλή από την Ανώπολη:

Ο Καρναλής ο Νικολής που βένει τσοι τσιγάρους

Αυτός δεν είναι για οζά μα είναι για γαϊδάρους

Δε θυμούμαι άλλη μα είπανε πολλές. Οι ρίμες που λέγονται στο γλέντι

δεν παίρνονται στα σοβαρά. Λέγοντα για να σπάσει πλάκα ο κόσμος. Μπορεί κανείς να πει τον άλλο γουρούνι, γάιδαρο βόδι, άτιμο, μα δεν τρέχει τίποτα. Αυτός ο Καρναλής ήταν φαίνεται φοβερός ριμαδόρος, όπως έλεγε αυτοί που τον ζήσανε. Μια φορά ένας από την παρέα του, του είπε: "Πάμε πιο κάτω που θα θωρούμε το Βουβά και τσοι Κομητάδες" μα αυτός είπε με μαντινάδα:

Δε θέλω να θωρώ Βουβά, μούδε τσοι Κομητάδες
μα λδια 'πα θα κάθομαι να λέω μαντινάδες

Και μια φορά που ήτανε αδιάθετος είπε με μαντινάδα:

Πιστέφετέ μου να το πω, δίχως να σασε μνδξω
πως δε με βάνουνε μπιλειό τα μέσα και τα δξω

Ήδη ο κόσμος είχε φάει, είχε πχει, όλοι ήτανε κεφισμένοι και πολλοί πιο-
μένοι. Το σακκούλι του είχε κρεμασμένο ο Χιωτοθόδωρος σε μια αγριαχλάδα,
μα αυτό ήτανε προκλητικό σημάδι και του ρίξανε ίσως είκοσι σφαίρες, ίσως
παραπάνω. Ένα λαγό είχε πιάσει ο άνθρωπος όταν έβγαίνε, γιατί ήτανε καλός
κυνηγός, και τον είχε στο σακούλι του και είχε την κακή τύχη να τρυπηθεί
από πολλές σφαίρες αυτός ο λαγός και σκοτωμένοι μέσα στο σακκούλι!

Αν θα πάω τώρα σε μια κουρά, την επομένη δεν θα θυμούμαι όσα θυμούμαι από
την κουρά του 1936 τώρα και 70 χρόνια. Θυμάμαι ακόμα που διηγότανε ο Καρ-
ναλής κάτι περιπέτειές του όταν ήτανε εξόριστος σε νησί των Κυκλάδων,
και μας τα έλεγε όταν επερνούσαμε από τα Φαραγγούλια ένα κατέφυτο και
πανέμορφο φαραγγάκι. Έλεγε π.χ. ότι του έκανε εντύπωση η καλωσύνη και η
ημερέτητα των ανθρώπων αυτών. Έλεγε π.χ. ότι άμα πάνε πουθενά κλειδώνουνε
τε σπύτια τους μα αφήνουμε το κλειδί στην πόρτα και δε φοβούνται ότι θα
μπει κανείς να τους κλέψει και ακόμα ότι όπου εργάζεται κανείς στο χωρέ-
φι του αφήνει ανέλυτα όλα του τα εργαλεία και εκεί τα βρίσκει την επομέ-
νη μέρα.

Κενέκης Ι, Γερωνυμάκης

"Χενεώτικα Νέα" 27-1-2008

Οι καλόσειροι των Σφακιών

Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα των Σφακιανών, τότε που αποτελούσανε μια
χωριστή ενότητα, ήτανε ότι εκινούνταν πάντα στην υπέρβαση. Ο Σφακιανός μπο-
ρούσε να είναι πολύ καλός, μπορούσε να είναι πολύ κακός. Σε όποιο λούκι
βρισκότανε ο Σφακιανός δεν τον άρεσε η μετριότητα. Είναι αναγνωρισμένο ότι
έχουμε βγάλει Αγίους τα Σφακιά, μα δεν το αρνούμαστε ότι έχουμε βγάλει κα-
"διαδλους". Έτσι και εις ότι αφορά στη "σειρά" (στην καταγωγή) αποδύνανε με-
γάλη σημασία. Μια διαίτησή τους και αυτή.

Παντού όταν γίνεται λόγος για το βιογραφικό ενός ατόμου, μπορεί να γίνει
λόγος ότι είναι από καλή ή από ταπεινή οικογένεια. Ακόμα για πολλούς από-
τους αρχαίους Έλληνες συχνά αναφέρουμε ότι καταγότανε από αριστοκρατική
από φτωχή, ή από ταπεινή οικογένεια. Ο Βασίλειος ο Α' αυτοκράτορας του Βυζα-

π.χ. ντλου, ο δημιουργός της μακεδονικής δυναστείας ξέρομε ότι ήτανε απο Γαλατική οικογένεια, ενώ ο Ροώρτσιλ ήτανε γιος λόρδου. Μα και η σύνθετη λέξη ευγενής είναι ακριβώς ανάλογη με το καλδσειρος, όμως έχει μετατοπιστεί η έννοιά της και εννοούμε τώρα αυτόν που έχει καλούς τρόπους. Όταν π.χ. θέλησε κάποιος να θήξει ένα πολιτικό είπε ότι ο πατέρας του ήτανε αγωγιάτης, ενώ άλλες φορές όταν θέλομε να εκθαύσουμε τις ατομικές ικανότητες κάποιου λέμε ότι δεν κληρονόμησε ούτε οικονομική ούτε ηθική δύναμη, μα ότι είναι έγινε με το σπαθί του.

Στα Σφακιά που ηπήρχε πάντα αυξημένη δόση εγωισμού, αποδίδανε και μεγαλύτερη σημασία στην καταγωγή και κατατάσανε σε διαφορετική κατάσταση τους ανθρώπους που είχανε διακεκριμένους προγόνους. Σχεδόν όλες οι καλές οικογένειες των Σφακίων ισχυρίζονται ότι αποτελούνε κλάδους των Σκορδυλλών και είναι απόγονοι βυζαντινών οικογενειών. Αυτή η εντύπωση κρατεί από αιώνες. Ο γενικός προβλεπτής της Κρήτης Μπενέτο Μόρο το 1602 γράφει στη Γαληνοτάτη Δημοκρατία: "Τα Σφακιά είναι τόπος οχυρός, όχι μόνο επειδή είναι ορεινός και χωρίς λιμάνια, μα και γιατί οι κάτοικοί τους είναι άγριοι και τραχείς. Στην περιφέρεια των Σφακίων είναι 10 χωριά με 600 περίπου σπίτια και 2.500 κατοίκους από τους οποίους γύρω στους 700 είναι ικανοί για στράτευση. Από αυτούς 500 είναι γραμμένοι στις ορδινάντσες Χανένας από αυτούς δεν υποχρεώνεται να πάει αγγαρεία στα κάτεργα γιατί περνούνε όλοι σαν προνομιούχοι αρχοντορωμαίοι και θεωρούνται απόγονοι των ευγενών εκείνων οικογενειών που έστειλε σαν αποικία σ' εκείνο το νησί ο βυζαντινός αυτοκράτορας". Από τότε αργίτζι η καλοσειράδα των Σφακιανών.

Ο τίτλος της καλοσειράδας εθεωρείτο κληρονομικός και εκληρονομέτο μόνο από άρρενες κληρονόμους. Οι κοπελιές των καλδσειρων ήτανε καλδσειρες όμως τα παιδιά που θα γεννούσανε από μη καλδσειρο άντρα αυτά δε γίνονταν καλδσειρα. Μα ακόμα και σε περιουσιακά δικαιώματα δεν αναγνωρίζανε ίδια στα αγόρια και στα κορίτσια οι Σφακίανοί, ως συνάγεται από νόμο των Σφακίανών που βρέθηκε στο ιστορικό αρχείο Κρήτης, όπου ήταν αυτοδιακούμενοι.

Θα μπορούσε να αποκτήσει τον τίτλο της καλδσειρης οικογένειας αν από αυτή αναδεικνυότανε ένας ή περισσότεροι διακεκριμένοι ήρωες, όπως περίπου απονέμεται ο τίτλος του λόρδου στην Αγγλία. Στα Σφακιά καλύτερα η καλοσειράδα προσέθετε "μόρια" στην εικόνα του ατόμου όπως συνάγεται από μαντινάδες από παροιμίες από ανέκδοτα μα και από ότι ζήσαμε εμείς οι καλύτεροι. Ένα ανέκδοτο π.χ.: Όταν ήρθε μια φορά στα Σφακιά ο πρίγκιπας Γεώργιος είχανε δυο Σφακίανοί την παρακάτω στιχομυθία όπως τον παρακολουθούσανε:

- Για θάριε μωρέ μια λεβεδιά! Ξάνοιξε την κορμостаσιά ντου και το μουστάκι ντου! Έτσι μάνας ο γιός μα σα ντη ζωγραφιά είναι. Μα και ο άλλος είπε - Ναι μωρέ μα δε γκατέω γω αν είναι και καλδσειρος.

Όταν ο γάμος ξεκινούσε να πάει να φέρει τη νύφη εζητούσανε να πάρουνε

την ευχή από τη μάνα του γαμπρού και αυτή των έλεγε:

"...Η γ-ευχή μου εμπρός κι οπίσω σας δεξιά σας και ζερβά σας
ναπάτε να μου φέρετε τη νύφη του παιδιού μου
Μα νάναι από καλή σειρά κι από καθαρίο γαίμα"

Και μια φιλοφρονητική μαντινάδα:

Από μαυριά σου φαίνεται κι από κοντά σου δεύχνει
πως είσαι από καλή σειρά κι από μεγάλο σπύτι
και άλλη μαντινάδα για τη σειρά

Σαν είναι άντρας από σειρά κ'είναι και παληκάρι
Όσα κίαν έχεις ξόδευε φίλο να τονε κάνεις

Και μια υπεροπτική

Μέσα στο σαραντάημερο τρώνε το μπακαλάρο
και νιούς καλόσειρου παιδί θα τροζαθώ να πάρω

Μα μια μαντινάδα που αποδίδεται στον Βενιζέλο, δεν υπολογίζει τη σειρά

Σαν είναι ο τράος δυνατός δεν τονε σταίνει η μάντρα
Ο άντρας κάνει τη γενιά, όχι η γενιά τον άντρα.

Ο διακεκριμένος ανθρωπολόγος Άρης Πουλιανός εκανε μια εκτεταμένη ανθρωπολογική έρευνα στην Κρήτη στη δεκαετία του 1960 και στο βιβλίο που έγραψε Η ΚΑΤΑΓΓΕΛΗ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ γράφει ότι βρήκε γενικά στα Σφακιά διαφορετικά ανθρωπολογικά γνωρίσματα και ότι "μπορούμε να κατατάξοι τους Σφακιανούς σε διαφορετική ανθρωπολογική ποικιλία της Κρήτης". Π.χ. λέει ότι ο μέσος όρος στο ανάστημα του Κρητικού είναι 1,68 μ. ενώ χωριστά του Σφακιανού είναι 1,71 μ. και διαφορά σε χρώμα ματιών, μαλλιών κ.α. Στον Καλλικράτη ο Πουλιανός παρεκάλεσε τον Πρόεδρο της κοινότητας και όταν εξέταζε τους καλόσειρους του έλεγε ένα άλφα, ενώ όταν εξέταζε τους μή καλόσειρους του έλεγε ένα βήτα και βρήκε αρκετή διαφορές υπέρ των καλόσειρων. Τώρα δεν αποδέδουνε και στα Σφακιά σημασία στην καλοσειράδα, πάντως όμως δικαιούτε να είναι περίφανος αυτός που έχει ήρωες προγόνους.

Κανάκης Ι, Γερωνυμάκης

" Αγώνας της Κρήτης" 15-6-2002

Το πάθημα του μαντρατζή

Συνήθως εβάζανε μαντρατζάκια στα μητάτα μικρά αγδρια γιατί πιο άνετα τα στέλνανε οι μεγάλοι στις "εμπασάδες" (μικροαποστολές). Ουσιαστικά ο μαντρατζής είναι ο υπηρέτης του μητάτου. Το 1934, όμως στη Χιονίστρα στο μητάτο του Ξηρουχογιάννη, είχανε έναν ενήλικο μαντρατζή. Και το τοπωνύμιο μαρτυρεί ότι εκεί πιάνει πολύ χιόνε πολύ κοντά στο μητάτο. Ξεκίνο τον χρόνο έκανε, τουλάχιστον για τον τόπο μας, τη μεγαλύτερη χιονιά του 20ου αιώνα και ήτανε κοντά στο μητάτο χιόνε και τον Ιούνιο. Συχνά επήγαινε το γιαούρτη ο μαντρατζής στο χιόνι για να κρυώσει. Ένα απόγευμα, ο Σήφης Πυροβολάκης που ήτανε "γγαλονόμος" (έβρασκε τα έγ-

γαλά πρόβατα), όταν το εγγαλομάντρι ήταν κοντά στο μητάτο πήγε και αυτός στο μητάτο για να καθίσει λίγο. Μα επειδή ήξερε πως ο μαντρατζής είχε ειδικότητες, δεν πήγε από την πόρτα, μα πήγε πρώτα από το πίσω μικρό παραθύρι, που είχε την περιέργεια να δει τι θα έκανε ο μαντρατζής εκείνη την ώρα (παραβιάζοντας τα προσωπικά δεδομένα του). Είδε λοιπόν από το παραθύρι τον φίλο μας τον μαντρατζή και κρατούσε στα χέρια του το μεγάλο τεσσαράυτιμο γιαουρτετσίκιμαλο για να το πάρει στο χιόνι να κρυώσει. Του γλίτρησε όμως από τα χέρια του και έπεσε κάτω και σκόρπησε το τσικέλι, έσκόρπισε το γιαούρτι, μα ο μαντρατζής δεν έχασε καιρό. Πήγε και πήρε ένα κουτάλι, εγονάτισε δίπλα στο χυμένο γιαούρτι και έτρωγε από χάμω μέχρι όσο δεχότανε το στομάχι του.

Τα χρόνια και κατά τη δεκαετία του 1930 ήτανε δυσκολα. Συνήθως δεν είχαμε φωμί στα μητάτα. Το σιτηρέσιο ήτανε σε μόνιμη βάση: δυο φορές τη μέρα γιαούρτι, δυο φορές τη μέρα "σύχουμη" μυζήθρα. Εκείνο το βράδυ έχασε το πρόγραμμα. Μόνο ο μαντρατζής που ήτανε βολεμένος.

Το περιστατικό το άκουσα από τον μακαρίτη τον Πυροβολοσήφη.

Κανάκης Ι. Γερωνυμάκης

"Αγώνας της Κρήτης" 4-9-2004

"Μύτη και ψηλό ντακούνι"

Πριν από μισό αιώνα ήτανε διαφορετικά και τα κριτήρια με τα οποία εχαρτηρίζαμε τη συμπεριφορά του κάθε ατόμου.

Στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι γυναίκες βάζανε φορέματα που σχεδόν αγκίζανε στο έδαφος, είχανε μακρούα μανίκια και ήτανε φραχτά στο λαιμό. Ήτανε δε και πολύ φαρδιά, διότι θα ήτανε προκλητικό, αν θα επέτρεπε το φόρεμα να διαγράφονται οι γραμμές του σώματος. Θυμάμαι π.χ. μια φορά (δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930) και βγαίναμε στο Ασφένδου από τα χειμερινά μας χωριά ίσως 10 ή 15 άτομα, άντρες γυναίκες, μικροί μεγάλοι. Ήτανε άνοιξη και βγαίναμε να φροντίσουμε τα αμπέλια μας, τους κήπους μας, ενώ οι γυναίκες κυρίως βγαίναμε για σταμναγκάδια.

Η πιο ηλικιωμένη από τις γυναίκες ήτανε η "Βλανταδιά" (έτσι ακούγετο) και έκανε παρατηρήσεις στις νεότερες της παρέας: «'Ιντα διαδλου μδδες είνιε αυτές απού εβρήμετε εσείς; Η μισή σας γάμπα βγορίζει και το κορμί σας όπως είνιε δείχνει απ' αλάργοι! Μα οι νεαρές "οι διαδδες" δεν εσέβονταν τις απόψεις της κάθε Βλανταδιάς. Άρχισαν την εξέλιξη στο ντύσιμο βήμα, βήμα. Άρχισαν να αφήνουνε λίγο ντεκολτέ, λίγο ξόπλατα, ζαπονέ μανίκια και η φούστα να πλείσιάζει στο γόνατο. Βραδέως αλλά ασφαλώς προχωρούσανε οι νεαρές στο χώρο της εξέλιξης, ενώ οι μεγαλύτερες δεν τα βλέπανε αυτά με καλό μάτι. "Εχάλασε ο κόσμος" ελέγανε τα γρεδάκια. Μια φορά και έναν καιρό εκάμανε την εμφάνισή τους κάτι παπούτσια που τα βάζανε οι νεαρές και είχανε 5-6 δόντους τακούνι και μύτερά; που πάλι τα γρεδά-

κλα εκείνου του καιρού εχολωθήκανε και, μάλιστα, όταν θέλανε να πούνε για καμιά νεαρή ότι είναι υπέρ το δέον εξελιγμένη λέγανε ειρωνικά: "μύτη κ' ψηλό ντακούνι"

Τώρα συνεχίζεται η εξέλιξη στο γυναιελο γδύσιμο. Από πάνω, από κάτω και από τη μέση. Όπως προχωρά η κατάσταση θα ξεπεράσουν οι γυναίκες την προγιαγιά μας την Εθά και θα αποβάλλουν και αυτό το φύλλο συκής.

Είναι φυσικό να τραβά τα βλέμματα το έξαλο ντύσιμο και αυτό το θεωρούνε νίκη και επιτυχία οι κορόνες, μα οι ίδιοι οι άντρες που απολαμβάνουν με τα μέτια τα γυναικεία θέληττα, κάθε άλλο παρά τιμητικό το θεωρούνε για τις γυναίκες που ακολουθούνε το γδύσιμο

Κανάκης Ι. Γερωνυμάκης

"Χανιώτικα Νέα" 21-12-2004

Μια συντηκνιά στα Κεραμειά

Τα πάντα πεθαίνουνε μα αφήνουνε τα παιδιά τους και η ζωή συνεχίζεται κατά τα καθιερωμένα.

Δυστυχώς πολλά από τα ήθη και τα έθιμα που είχαμε πολλούς αιώνες εβήκανε στα χρόνια μας «άτεκνα και ακληρονόμητα» και, σε πολλές περιπτώσεις, ως εδώ εσυμπληρώθηκε ο κύκλος τους. Αν υποθέσομε ότι ένας άνθρωπος που πέθανε πριν από μιό αιώνα, θα μπορούσε να ρίξει μια ματιά στο σημερινό κόσμο, βέβαια θα θαμπωνότανε για την τρομερή τεχνική εξέλιξη που θα επικριζέ, θα απογοητευότανε όμως, αφού θα διαπίστωνε ότι αυτό που το λέγανε ανθρωπιά εκατάντισε είδος εν ανεπαρκεία. Σχετικό είναι το ακόλουθο περιστατικό:

Επήγαμε μια φορά, αρχές της δεκαετίας του 1960, μια παρέα από τα Σφακιά και βαφτίσαμε ένα παιδί σ' ένα μικρό χωριό στα Κεραμειά. Η φτώχεια και η μιζέρια ήτανε ακόμα στο φόρτέ τους, μα και η ανθρωπιά, το φιλότιμο ήτανε και αυτά στο φόρτε τους. Επήγαμε Σάββατο και φύγαμε Δευτέρα βράδυ. Δεν ήθελε ηλεκτροφωτισμένο το χωριό και είχανε φέρει ένα λουξ με φιάλη και όπως γυρίσαμε και στα 20 περίπου σπίτια που είχε το χωριό, στις νυχτερινές μετακινήσεις μας κρατούσε ένας το λουξ και άλλος τη φιάλη για να μας φέγγουνε. Σε όλα ανεξαίρετως τα σπίτια του χωριού μας τραπεζώσανε και ο μάγετρος με την "κατζιλερλα" του (καζάνια, κουτάλες, πιατικά, τα πάντα είχανε τον κύκλο του χωριού) δύσκολα χρόνια είπαμε, μα κάθε χωριανός ετοίμαζε περιποίηση πλήρες για μιό παρέα. Εμείς εσηκωνόμαστε από το ένα τραπέζι και καθίζαμε στο άλλο. Δε μπορούσαμε να φάμε, τα φαγιά μένανε και είπαμε ότι δεν είχανε ρεύμα ούτε φυγεία και την άλλη μέρα θα τα πετούσανε μα το έθιμο τους υποχρέωνε να παρουσιάσουνε τραπέζι και ας μην ετρώγαμε εμείς και ας τα πετούσανε αυτοί τα φαγιά που τα παρουσίασαν με υστέρηση τους.

Τη Δευτέρα το απόγευμα υπολείπονταν ακόμα 2-3 σπίτια που δεν είχανε κεί, μα εμείς αποκαμωμένοι από το ξενύχτι, το γλέντι και το πιτό είπαμε

"Αγαπητοί μας συντέκνοι, ευχαριστούμε για την καλή σας περιποίηση, την καλή σας παρέα και την καλή σας καρδιά, όμως είμαστε αποκαμωμένοι. Ζητούμε συγγνώμη σε όσων τα σπίτια δεν επήγαμε, σε όλους το ίδιο σας ευχαριστούμε, πρέπει να πάμε στα σπίτια μας και στις δουλειές μας κι εμεξ. Μόλις κάναμε αυτή την πρόταση άκουσα εγώ ένα από τους συντέκνους μας και έλεγε σε ένα δικό τους, νομίζοντας ότι δεν τον άκουγα εγώ:

"Ίάχα δα να μου κάμουνε έτσα μπροσβολή οι συντέκνοι μας, και έσφαξα το θροφάρη των κοπελιώ μου για να κάμω την αθρωπιά μου" (θροφάρη λέγαμε το χούιρο που τρέφαμε για να τον σφάξουμε τα Χριστούγεννα)

Είπα εγώ στους δικούς μου τη στέχομύθια που άκουσα και καταναγκαστικά εκαθίσαμε και εξαντλήσαμε όλα τα σπίτια του χωριού.

Κανάκης Ε. Γερωνυμάκης

"Χανιώτικα Νέα" 12-12-1999

Πιο παλιά στις βαφτίσεις πηγαίναμε γύρω στους 15, όλο άντρες. Το παιδί μας φέρνανε στην εκκλησία και δεν ερχότανε οι γονείς του. Όταν γυρίζαμε στο σπίτι του συντέκνου, η μανα του παιδιού στεκότανε στην πόρτα και παραλάβαινε το παιδί από τον σύντεκνο και του φιλούσε το χέρι. Συνήθως πηγαίναμε Σάββατο και φεύγαμε Δευτέρα. Συνήθισμένα τραγούδια οιζίτικα από τη συντεκνοπαρέα ήτανε τα παρακάτω:

Ών εβαφτίστην το παιδί κι εγίνη χριστιανάκι
Να το χαρού οι γονέοι ντου και να το μεγαλώσου
και να το μπέφου στο σκολειό γράμματα νατου μάθου
Να το χαρεί και ο νονός και να το στεφανώσει

Να του βαφτίσει και παιδί.

Κατά ένα έθιμο παλιό, ο νονός εστεφάνωνε τον βαφτισιμιό του και του βάτιζε και το πρώτο του παιδί. Άλλο τραγούδι της συντεκνοπαρέας:

Φιλιότσο μου στο γάμο σου και στην ξεάντωσήσου (φιλιότσος=βατισμιός)
Τα χιόνια αλεύρια να γενού και τα βουνά κριγιάρια
Κ' η θάλασσα γλυκιό κρασί και τα καράβια κούπες
να πιούν οι καλεσμένοι σου.

Ένα τραγούδι ριζίτικο που με αυτό αρχίζουνε οι της καινούριοφερμένης παρέας:

Χίλιες καλώς το βρήκαμε του φίλου μας το σπίτι
Του φίλου του συντέκνου μας του πλιά καλού μας φίλου
και του καιρού νά'ναι καλά τ'αντίκαιρου και πάντα
Νά'ρθώμε πάλι με χαρά.

"Όταν φεύγαμε οι συντέκνοι "ελύναμε τον κόμπο" από το πανί που κρέμασε ο νονός το παιδί στο λαιμό του και βάζανε χρήματα. Σε όλους δένανε πεσέτα και πατητό. Στον πρωτοσύντεκνο και ένα σακούλι με διαφορα δώρα

ΟΙ ΣΥΝΤΕΚΝΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΥΜΠΑΡΙΕΣ ΜΕΧΡΙ
ΠΡΙΝ 50 ΧΡΟΝΙΑ

Τα πάντα πεθαίνουνε μα πεθαίνοντας όμως αφήνουνε τα παιδιά τους και το κάθε είδος διαιώνίζεται. Δυστυχώς όμως, κάποια ώρα τα έθιμα εβγήκανε άτεκνα μετά από τα μέσα του 20ού αιώνα και, σιγά-σιγά ξεγεννιούνται, ενώ επί αιώνες και χιλιετηρίδες, ίσως ομορφαίνανε της κοινωνικές σχέσεις. Αν υποθέσουμε ότι ένας άνεθρως που πέθανε πριν 50 χρόνια, θα μπορούσε να ρίξει μια ματτα στον πάνω κόσμο, θα θαμπωνότανε βέβαια από τα άλματα που έχει κάνει για μισό αιώνα ο τεχνικός πολιτισμός, θα απογοητευότανε όμως από το γεγονός ότι η ανθρωπιά εκατόντισε είδος υπό εξαφάνιση. Σχετικό είναι το περιστατικό που θα διηγηθώ.

Αρχές της δεκαετίας του 1960 ελήγαμε μια παρέα από τα Σφακιά και εβαφτίσαμε ένα παιδάκι σε ένα μικρό χωριό στα Κεραμειά. Ακόμα η φτώχεια ήτανε στις δόξες της. Σάββατο πήγαμε και φύγαμε Δευτέρα. Δεν ήτανε ηλεκτροφωτισμένο το χωριό και το βράδυ μας φώτιζε το μοναδικό λουξ που ήτανε στο χωριό και όταν θέλαμε να μετακινήθουμε από σπίτι σε σπίτι, εκρατούσε ένας το λουξ και άλλος τη φιάλη γίνονα μας βλέποντε να προχωρούμε. Το μαγερας ακοχουδαίσε με όλες τις αποσκευές του, καζάνια, κουτάλες πλαστικά, τα πάντα περιδρόσανε σε όλα τα σπίτια για να περιποιηθούνε όλοι την συντεκνοπαρέα. Από το ένα τραπέζι εσηκωνόμαστε και πηγαίναμε και καθίζαμε στο άλλο. Δεν μπορούσαμε εμείς να ξαναπάμε σε όλα τα σπίτια, μα αυτοί "θέλανε να κάμουνε την Κανθροπιά τους" με δυσκολίες εκατόφερνε κάθε φτώχας να μαζέψει και να παρουσιάσει τύσα φαγά, και ενώ εμείς δε μπορούσαμε να τα τρώμε, αυτοί δεν είχανε ρεύμα και ψυγεία για τα διατηρήσουν και την άλλη μέρα θα τα πετούσανε μα πάνω απ' όλα έπρεπε να τηρήσουνε το έθιμο. Εμείς ήμαστε αποκαμωμένοι από το γλέντι και από την αγρυπνία, όταν υπελείπονταν ακόμα δυο-τρία σπίτια και είπαμε: "Αγαπητοί μας συντέκνοι, ευχαριστούμε σας πολύ για την καλή σας παρέα, για την καλή σας καρδιά και για την καλή σας περιποίηση, δεκ.γ. αντέχομε όμως άλλο. Ζητούμε συγγνώμη για όσα σπίτια δεν προλάβαμε να πάμε. Το ίδιο ευχαριστούμε και ε'αυτούς". Άκουσα όμως ένα σύντεκνό μας και έλεγε σε ένα δικό του και δεν πρόσεξε ότι τον άκουγα: "Τάχα θα μωρέ να μου κάμουνε ετσά μπροσβολή οι συντέκνοι μας, κι έσφαξα το θροφάρη των κοπέλιώ μου για να κάμω κι εγώ την ανθρωπιά μου;" (θροφάρη λέγαμε το χαίρο που προορίζαμε για τα Χριστούγεννα). Είπα στην παρέα μου τι άκουσα και αναγκαστήκαμε και καθίσαμε και πήγαμε σε όλα τα σπίτια. Δεν υπήρχανε τότε λεφτά δεν υπήρχανε έπιπλα και σκεύη μα υπήρχε σεβασμός στα έθιμα και ξεπερνούσε τα εμπόδια.

Επ'σης σε μικρό χωριό των δυτικών Σφακίων, δεν μπορούσανε όλο τον γάμο να τον περιποιηθούνε όλοι, όμως εμάς που αποτελούσαμε την κουμπαροπαρέα, μας τραπεζώσανε ανεξαιρέτως σε όλα τα σπίτια. Ήδη είχανε αρχίσει να παλλοιώνονται τα παλιό έθιμα μα στα δυτικά Σφακιά ήτανε το τελευταίο καταφύγιο των εθίμων, όπως εκεί είναι το τελευταίο καταφύγιο στα αγριμάκια μας και όπως εκεί ήτανε το τελευταίο καταφύγιο των επαναστατών.....

Περιστατικό της δεκαετίας του 1930

Εμείς οι σημερινοί υπέρηγοι, τα καλύτερα χρόνια της ηλικίας μας τα περάσαμε μαύρα και άραχνα. Ήτανε τα καλύτερα χρόνια της ηλικίας μας, μα τα χειρότερα χρόνια της ζωής μας. Φαί δε χορταίναμε. Ρούχα δεν είχαμε, παπούτσια δεν είχαμε, φράγκο δεν είχαμε. Η ψυχαιΰγία σε κάθε περίπτωση είναι απαραίτητη στους ανθρώπους και πολλές φορές καθίζαμε στο καφενείο και πίναμε από λίγο κρασάκι και λέγαμε και το ριζιτικόν μας τραγουδάκι. Στο τέλος όμως δεν βγάλαμε τα πορτοφόλια μας ούτε δεν εβγάσε κανείς να πληρώσει, μα εσυνεριζόμαστε και ελεγε καθένας μας: "εμένα θα τα γράφει" και έλεγε και ο άλλος: "όχι, εμένα θα τα γράφει" !! Επίναμε βερσέ τον καφέ μας Εφωνίζαμε βερσέ και όταν βγάλαμε το εισόδημα κάναμε λογαριασμό με τον καφετζή, με τον μπακάλη, με τον τσαγκάρη κλπ.

Από ανέσεις, συγκοινωνία δεν είχαμε, τηλέφωνα δεν είχαμε, νερό δεν είχαμε των πολύ χρόνο. Θα πάρτε μια γεύση από το παρακάτω περιστατικό: πόσο χαρισάμενη ήτανε η ζωή μας τότε και είναι αληθέστατο αυτό το γεγονός.

Ήτανε παντρεμένη μια κοπέλα σε χωριουδάκι του νομού Ρεθύμνης. Το χωριό δεν είχε τηλέφωνο. Ήτανε χειμώνας και χιονιά, όταν η άτυχη σφακιοανοπούλα επέθανε. Δεν κατέστη δυνατό να ειδοποιηθούνε τους δικούς της στα Σφακιά για να πάνε στην κηδεία της. Μια μέρα ο αδελφός της νεκρής (που δεν είχε μάθει ότι η αδελφή του πέθανε) κάθισε το γαϊδουράκι του και πήγε να δει την αδελφή του!! Άμα εφτασε στην αυλή της αδελφής του έμαθε ότι αυτή είχε πεθάνει πριν λίγες μέρες!! Άμα γύρισε αυτός στο χωριό μάθανε και οι άλλοι συγγενείς το τραγικό νέο.

Πικρές αναμνήσεις έχομε από τα νεανικά μας χρόνια, εμείς οι μεγάλοι. Έχομε όμως και την επίγνωση ότι η δική μας ζωή έτυχε πολύ ευτυχέστερη από αυτή της προηγούμενης μας γενιάς. Εκείνοι οι δυστυχείς, και πολέμους εζήσανε περισσότερους (επανάσταση του 1895-98, βαλκανικοί πόλεμοι, πρώτος και δεύτερος παγκόσμιος και πολλοί φτάσανε και τον εμφύλιο). Ψωμί δε χορτάσανε ποτέ, ρούχα, σιβάνια δεν είχανε. Όλη τους τη ζωή την περρέσανε υστερημένη και κακομοιριασμένη. Εμείς και ψωμί χορτάσαμε, και ρούχα και παπούτσια αποκτήσαμε μα και τις ανέσεις απολαμβάνομε.

Πιστεύω όμως πως οι υστερήσεις και οι πένες εκείνου του καιρού ενεργούσανε σαν φρένο και μας συγκρατούσανε από τον ηθικό κατήφορο που οδήγησαν τον άνθρωπο οι εξελίξεις και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου.

Κανάκης Γερωνυμάκης

"Ιανιώτικα Νέα" 27-9-1998

ΣΦΑΚΙΑΝΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ

Με ευχαρίστηση μου βλέπω ότι αναβιώνουν τα παλιά πανηγύρια και κάθε χρόνο γίνονται πιο καλύτερα. Στο πανηγύρι της Αγίας Ζώνης στον Βουβά των Σφακίων ήτανε μοναδικό από τον 19ο αιώνα

Η εκκλησία εθεωρείτο θαυματουργή και ως εκ τούτου επλούτισε. Οι αφελείς άνθρωποι, ακόμα και σήμερα, βλέπουν σαν τον μεγάλο γιατρό και την εκκλησία που έχει αναγνωριστεί θαυματουργή τρέχανε όλοι και νομίζανε ακόμα πως, αν θα "καλολαδώσουνε" τον Άγιο θα τους φροντίσει καλύτερα. Έτσι λοιπόν είχε η εκκλησία μας μέχρι και τα μικρά μου χρόνια, 300 πρόβατα, 150 κοφήνια μέλισσες, 300 ρίζες ελιές, αμπέλια στο Ασφένδου και στο Ασκούφου και ακόμα στον Αποκόρωνα είχε περιουσία. Τότε οι περιουσίες και τα ζώα αποδέσνανε ικανά εισοδήματα στους ιδιοκτήτες. Το 1948 π.χ. που αρχίσαμε αμαξωτό δρόμο στο Ασφένδου με σκαλίδες και με φυτόρια (χαρίς να ελπίζομε βοήθεια από το δημόσιο) παρα πολύ εβοηθήσανε τα εισοδήματα της Αγ. Ζώνης. Είχε λοιπόν τη δύναμη η εκκλησία και είχε καζάνια για να ψήνομε το φαΐ, είχε κουταλοπήρουνα και πιατικά και είχε ακόμα τάβλες για τραπέζια και τάβλες για καθίσματα (πάντα στις μεγάλες παρέες είχαμε τάβλες για καθίσματα και για τραπέζια). Για το λόγο αυτό και τα τραγούδια που λέγαμε κάθοντας στο φαΐ τα λέγαμε "τση τάβλας τα τραγούδια". Ερχότανε πολλοί προσκυνητές και από τις άλλες επαρχίες και όε χαρούσανε όλοι να καθίσουνε μια φορά στην τάβλα και κάθιζε μια παρτίδα και άμα τρώγανε αυτοί, χτυπούσανε την καμπάνα και συκόνωνταν αυτοί και κάθιζε άλλη παρτίδα και πάλι άλλοι μέχρι να βολευτούνε όλοι. Μα και στα δευτερότερα μας πανηγύρια καθώς και στα μνημόσυνα, κάθότανε ο κόσμος με τάξη έξω στις πεζούλες. Στις κάτω πεζούλες, πρώτα οι άντρες και μετά τα αγόρια. Στις πάνω πεζούλες πρώτα οι γυναίκες και μετά τα κορίτσια. Το μοίρασμα άρχιζε από τους άντρες και τέλειωνε στα κορίτσια, με απόλυτη τάξη που δεν υπάρχει τώρα.

Η γιορτή της Αγίας Ζώνης δεν είναι από τις μεγάλες γιορτές τις χριστιανοσύνης μα σε μας ήτανε ο τοπικός μας Άγιος και ήτανε ένα δεύτερο Πάσχα. εσφάζανε ειδικά για την ημέρα αυτή ένα πρόβατο γιατί μπορεί να βλέπανε γνωστούς από άλλα χωριά στο πανηγύρι να τους καλέσουνε στα σπίτια τους. Σε πολλά σπίτια γκάνανε γλέντια. Αν όμως πρόσφατα είχε πεθάνει κανείς χωριανός, και ειδικά αν ήτανε νέος, δεν εκάνανε γλέντι σε κανένα σπίτι. Ακόμα και στα πολύ εχθρικά σπίτια δεν γλεντίζανε, όχι που θέλανε να πενήθσουνε τον εχθρό τους. Μπορεί και να είχανε πρόθεση να τον σκοτώσουνε, μα δεν θα ήτανε (τα αντρείας) να γλεντίζανε επειδή έτυχε κακό στον εχθρό τους, από άλλη αιτία.

Πριν από τον πόλεμο σωστά (πανηγυρικά) πανηγύρια στα Σφακιά γινόταν αξιόλογα στο Ασκούφου του Αγ. Παντελεήμονα και στη Νίμφο τον Δεκαπενταύγουστο. Της Αγίας Ζώνης ήτανε περισσότερο "προσκυνητικό" πανηγύρι. Τώρα σε όλα τα χωριά των Σφακίων, ακόμα και στα "τέος" χωριά (Αράβενα, Μουρῆ). Μα και στα συρρικνωμένα χωριά (Ασφένδου, Αγ. Ιωάννης) γίνονται αξιόλογα πανηγύρια.

Δεν γίνονται τα πανηγύρια τώρα με έξοδα των Αγίων μα τα διαθέτουνε οι χωριανοί και κυρίως οι κτηνοτρόφοι που διαθέτουνε τα κρέατα.

ΣΦΑΚΙΑΝΑ ΘΥΜΟΣΟΦΙΚΑ

Πολλές φορές επέσανε στην αντίληψή μου, άμεσα ή και από μεταδιήγηση περιστατικά που μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε θυμολογικά, που είναι λίγο ευτράπελα, που έχουνε μια δόση χιουμόρ και που τελικά αξίζει να τα διασώσουμε σαν λαογραφικό υλικό. Θα αναφέραμε μερικά τέτοια:

- Η οικογένεια των Ζερβών, κλάδος των Παττακών. Οι Παττακοί είχανε κλάδους τους Μανουσάκους, τους Μανουσογιαννάκηδες, Βολουδάκηδες, Πωλογιάννηδες κ.α. που παίζανε προταγωνιστικό ρόλο στους εθνικούς αγώνες. Οι Ζερβοί ήτανε και πνευματώδεις και επειδή θα αναφέρω πλειάδα δικά τους περιστατικά τους κατονομάζω:

- Μια φορά ένας Ζερβός επήγε να δει τον αδερφό του που ήτανε αδιάθετος, και όταν τον ρώτησε πως αισθάνεται, αυτός του είπε ότι δε μπορεί να πάρει την αναπνοή του. «Ε, μην την παίρνεις αφού δεν μπορείς» του είπε χαριτωλογώντας, αφού βέβαια ήτανε φανερό ότι δεν ήτανε επικίνδυνη η κατάσταση.

- Στο κίνημα εναντίον του Μεταξά, μεταξύ των προτοστατών ήτανε και ένας Ζερβός. Όταν ο πρόεδρος του δικαστηρίου που τον δίκασε τον αποκάλυσε «προδότη» αυτός του είπε: «Δεν είμαι προδότης. Απλώς αποτύχαμε. Αν επετυχαίναμε, θα ήμουνα εγώ εκεί που είσαι εσύ, και θα είσουνα εσύ εδώ που είμαι εγώ»

- Μια φορά, σαν μάρτυρας, ένας Ζερβός υποστήριζε μια υπόθεση ενόρκως στο δικαστήριο. Όταν ορκιζότανε στο ιερό ευαγγέλιο ο Ζερβός, ο πρόεδρος του δικαστηρίου του είπε: «Κύριε Ζερβέ, ξέρεις τις συναλπίες του όρκου; Πώς δεν τις ξέρω. Όποιος πάρει όρκο κερδίζει τη δίκη» είπε ο Ζερβός.

- Σε ένα τραπέζι, μεταξύ των συνδαιτυμόνων ήτανε ένας Ζερβός δικηγόρος μα και ένας συγχωριανός του που ισχυριζότανε ότι οι ρίζες του τραβούνε από τους Πατακούς. Κάποια φορά ο άλλος είπε στο Ζερβό: «Κύριε Ζερβέ, εμένα οι παλιοί μου ήτανε από τους Πατακούς και θέλω να με γράφεις Παττακό» Οι Ζερβοί από παράδοση φαίνεται ότι αγαπούνε το ψάρι. Ένα πιάτο με ψάρι ήτανε στο τραπέζι, μα δεν το έφτανε ο Ζερβός και είπε στον άλλο: «Σήμωσέ μου το πιάτο με το ψάρι κι εγώ θα σε γράψω και Γαλιβαρδινό, αν θέλεις»

- Ο Μανώλης Νταμπάνης είχε λεωφορίο και έκανε γραμμή Σφακιά-Χανιά. Μια φορά, όπως εμπήκε στο λεωφορίο, είδε που ήτανε μέσα ένας χωριανός του και για να τον αστείεψει είπε στο γιό του Σπύρο που ήτανε «βοηθός» (έτσι λέγαμε τότε τους εισπράχτορες) «Δε σου λέω μωρέ να μη βάνεις γαϊδάρους στο λεωφορίο». Άλλού το κατηύθυνε το αστείο, μα άλλος ενόμιζε πως ήτανε δικό του και άρχισε να αντιδρά, δεν τον άφησε όμως ο Νταμπάνης να συνεχίσει διότι του είπε: «Να με συγχωρείς εσύ, εγώ για άλλο γαϊδάρο είπα αυτή τη φορά» Άφησε να εννοηθεί ότι και αυτός περιλαμβάνεται με τους γαϊδάρους.

- Ένας ταχυδρόμος επήγε πορεία στον Καλλικράτη. Βρήκε τον πρόεδρο της κοινότητας και του είπε «Ορίστε κύριε πρόεδρε την κοινοτική αλληλογραφία» Ο πρόεδρος επήρε την αλληλογραφία, μα του είπε που τον χαρακτήρισε «κύριε», ίσως δυνάμει κύριος και ότι μπορεί να κάνει λάθος. «Εγώ δεν κάνω λάθος, είπε

ο ταχυδρόμος, μπορεί να κάμανε λάθος αυτοί που σε ψηφίσανε". Ζωστά είπε ο ταχυδρόμος. Αφού τον βρήκε πρόεδρο τον είπε κύριο. Αν δεν το αξίζει φταίνε όποιοι τον ψηφίσανε.

- Ο Μεταξάς για να πατάξει τη μελισσοκλοπή εδιάταξε να καταγράφουνε τι μέλισσες. Ένας Ιμπριώτης δεν πήγε να δηλώσει τις μέλισσες του και τον καταγγείλανε. Στην απολογία του είπε: "Επήγα κύριε Πρόεδρε κι εξαναπήγα κι επολέμησα να τσι μετρήσω μα, άλλες εμπαίνανε, άλλες εβγαίνανε και έχ να το λογαριασώ. Επεισθει το δικαστήριο ότι είναι αγαθός και τον αθώω-

- Ένας Λοκυφιώτης είχε κλέψει δυο βόδια. Ήτανε από αλλού το καθεύα κα όταν τον υποψιαστήκανε για το ένα και του κάνανε έρευνα βρήκανε στο σπίτι του 5 βοδινά πόδια (τα κρέατα τα είχε πουλήσει). Όταν τον πιέζαν να πεί από πού ήτανε το άλλο βόδι που είχε κλεμένο αυτός είπε: "Ντα" δι εξανάδετε βουί με πέντε πόδια; Ετούτο είχενε πέντε πόδια"

- Ένας Λοκυφιώτης έκλεφε ένα αρνάκι (κάτι τρέχει στα γύφτικα). Τον υποψι στήκανε όμως και στείλανε το απόσπασμα και έκανε έρευνα. Είδε όμως απέ απόσταση το απόσπασμα και ενώ η κούνια του μωρού ήτανε κενή, γιατί η γυναίκα του πήρε το μωρό και πήγε να γειτονέψει. Ετύληξε λοιπόν σε ρούχ το κλεμένο αρνί και το έβαλε στην κούνια και το κουνούσε. Σ' αυτή τη σση τον βρήκανε οι χωροφύλακες όταν φτάσανε και του είπανε πως έχουνε εντολή να κάνουνε έρευνα.

"Να κάμετε έρευνα καλόπαιδα, να κάμετε. Να δείτε σεις πως ο καθάρός ουρνος αστραπές δε φοβάται, να φύγει και η γ-υποψία του χωριανού μου. Εγώ μωρέ κοπέλια, να λυσιάξω να φάω εκείνο από κουνιά ανε γκατέω έργο γηκ βουλή γιαυτόνο τ' αρνάκι"

Το απόσπασμα έκαμε συστηματική έρευνα μα δε βρήκε ίχνη και ζήτησε σ γνώμη και έφυγε, ενώ ο Λοκυφιώτης ετοίμασε να ψήσει το κλεμένο αρνάκι.

- Ένας νεαρός από χωριό των Σφακιών έχτιζε μια στέρνα στους Κομητάδες. Όταν επέρασε από εκεί ένας ηλικιωμένος Κομητιανός που εγνώριζε βέβαια τον νεαρό μα δεν ήξερε ότι είναι και χτίστης κα, κατά τη γνώμη του δεν θα πρέπει να ήτανε καλός μάστορας ο νεαρός. Απευθυνόμενος λοιπόν στον ιδιοκτήτη της στέρνας του είπε: "Πού τον εύρηκες μωρέ ετούτο το μάστορ και τον εκουβάλησες επά;" και στη συνέχεια απευθυνόμενος στο μάστορα λέει και σ' αυτόν: "Νά' ρθεις μωρέ μάστορα να μου χτίσεις κι εμένα ένα σπίτι." Ο μάστορας όμως ήξερε ότι ο άνθρωπος αυτός ήτανε εργένης ηλικιω νος, και με καλά σπέντια και ότι μιλούσε ειρωνικά και έδωσε την απάντηση "Ευχαρίστως μπάρμπα Γιώργη, μόνο να μου πεις σε ποιά εκκλησία το θέλει. Ενωώντας ότι μόνο τάφος του χρειάζεται του μπάρμπα Γιώργη.

- Ένας νεαρός από τα Σφακιά επήγε την αδελφή του έρρωστη στην Αθήνα. Όταν του είπανε οι γιατροί ότι η ασθενής πρέπει να μένει στην Αθήνα για απροσδιόριστο διάστημα έπιασε δουλειά στην ασβεστοποιία Τζεδάκη-Π τρικαλάκη στην Πετρούπολη. Ήτανε το 1957. Η ασθενής ήτανε στο Λαϊκό Νοσοκομείο και ο νεαρός μας εξασφάλισε σημελώμα από τον Δ/ντή του νοσ

και ειχε ελεφθερα εισοδο στο νοσοκομειο τις βραδυνες ωρες. Εργαζοτανε στην αφροστοποιια, Το βράδυ καθαριζοτανε, έτρωγε, επηγαινε στο νοσοκομειο και εβλεπε λιγο την αρρωστη και μετα πήγαινε στο καμεράκι του. Για να πάει στο καμεράκι του άλλαζε συγκοινωνια από το Ζάπειο. Ήτανε καλοκαίρι και εκει στο Ζάπειο σε ένα κέντρο, σε ανοιχτό χώρο ετραγουδούσανε και χορεύανε ημιγυμνες όμορφες κοπέλες. Στις κοντινες καρέκλες καθοτανε κόσμος. Πίσω από τις άδειες καρέκλες εστεκόντουσαν, αλήτες, άφραγκοι και τσιγκουνηδες και παρακολουθούσανε δωρεάν εκ του ορθώς. Εκει σταμάτησε για λιγο και ο νεαρός μας που δεν ειχε περιθώριο να πληρώσει ένα ποτό για να μπορεί να καθίσει μα και η κούραση δεν του επέτρεπε να στέκει και, ασυναίσθητα ίσως, εκάθισε στην πιο τελευταία καρέκλα. Αμέσως έφτασε το γκαρσόν και του λέει: "Τι προτιμά ο κύριος;"

"Προτιμώ να φύγω!" Ήτανε η προτίμηση του ταλαιπωρημένου Σφακιανού - Ο Καγιαδάκης από τον Βουβά ειχε διαφορές με κάποιον Γιανναράκη και ο δεύτερος έκλεφε του πρώτου μερικά πρόβατα. Εδόθηκε μήνυση με αποδειχτικά στοιχεία. Στο διάστημα που μεσολάβησε από την κατάθεση της μήνυσης μέχρι τη δίκη η διαφορά διευθετήθηκε τα πρόβατα πληρωθηκαν, μα η δίκη εκκρεμούσε απειλητική σε βάρος του κατηγορουμένου. Όταν όμως ο Γιανναράκης καθοτανε στο σκαμνί του κατηγορούμενου, ο Καγιαδάκης, σαν ενάγων, άρχισε με προσποιητά νεύρα την κατάθεσή του:

"Ίντα τον εφέρετε ετούτο ντον άνθρωπο εκά; Ίντα σχέση έχει αυτός με την κλεφιά των φρώ μου εμένα; Εμένα τα ζά μου μου τά κλεφεν ο Γιαννακάκης και εγώ έδωκα μήνυση του Γιαννακάκη μα εσεές, άλλα σασε λένε κι άλλα γράφετε. Δε με γνοιάζει κι αν τονε κρεμάσετε μα'μένα δε μου φταίει." Φυσικά "αθώς ο Κατηγορούμενος"

- Ένας Ανωπολίτης επήγε στο αγρονομείο κατηγορούμενος ότι επροξένησε αγροζημία με το γαίδαρό του. Στην απολογία του ειπε τα ακόλουθα: «Ας πούμενε κύριε αγρονόμο πως εισαι ο γαίδαρός μου. Έπαγέ σ' έχω δεμένο. Φέρνει ήστερα ένας άλλος και δένει τη γαϊδούρα ντου εκελεγε. Εσύ θωρες τη γαϊδούρα και τανύτεις, και γκανίζεις, και ξανατανύτεις ώστε να σπάσεις το σκοινί και πάεις στη γαϊδούρα κ' ύστερα πάεις και στην εζημιά, μα εγώ, ο κακομοίρης, ίντα φταίω;". Ο κληρικός ανωπολίτης επαιξε στο ταμπλό του παλαβού και του μεσοκακόμοιρου. Την ώρα που έγγραφε ο αγρονόμος "αθώς ο κατηγορούμενος". Είπε στον υποτηθέμενο παλαβό: "Έξη και έξι, πόσα μας κάνουνε;", "εξάρες μας κάνουνε κύριε αγρονόμο", απάντησε Κανάκης Γερωνυμάκης

" Χανιώτικα Νέα" 30-9-1992

ΣΦΑΚΙΑΝΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Τα σφακιανά μοιρολόγια, όπως και τα μανιάτικα, έχουνε ιδιαιτερότητες και έχουνε απασχολήσει συχνά ερευνητές, μα και αυτά ανήκουνε στο παρελθόν. Μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα όταν επέθανε ένας άνθρωπος, αν ήτανε νεός, οι στενέ συγγενείς του γυναίκες έκοβαν τα μαλλιά τους και τα έθεταν στο στήθος του. Στραβούσανε τα μαλλιά που τους είχανε μείνει. Ξχτυπούσανε στο στήθος τους με τους γρόνθους τους. Ξβάζαν τα νύχια τους και ξεσχίζανε τα μάγουλά τους που συχνά τρέχανε αίμα. Μα προ πάντων εμοιρολογούσανε. Τα σφακιανά μοιρολόγια ήταν ενδεκασύλλαβα όταν ετονίζονταν στην παραλήγουσα και δωδεκασύλλαβα όταν ετονίζονταν στην προπαραλήγουσα. Απαραιτήτως έπρεπε να είναι ομοιοκατάληκτα. Για να επιτευχθεί η ομοιοκαταλήξια, σχεδόν πάντα τελειώνει ο στίχος σε προσφώνηση: «... παιδάκι μου... χρυσαφάνι μου», «... παιδί μου... μεραυλή μου». Ότι αφορά στα μανιάτικα μοιρολόγια, έτυχα μια φορά το 1949 το Μάρτη, και πέθανε ένας ταγματάρχης Μανιάτης στο 401 στρ. νοσοκομείο Θυμούμαι που έκλαιγε η τραγική μητέρα με οχτασύλλαβα ομοιοκατάληκτα μοιρολόγια. Θυμάμαι ακούμα ένα:

"... αγαπημένο μου παιδί

που να με πιάσει συγκοπή ή ή. (Παρατεταμένη λήγουσα)

Τα αρχαιότερα σφακιανά μοιρολόγια που φτάσανε σε 'μας είναι παράλληλα και ιστορικά. Κατά την επανάσταση του Δασκαλογιάννη εσκοτώθηκε στη μάχη ένας Ζαμπέτης από την Ανώπολη και τον φέρανε νεκρό στο χωριό του. Έχομε μοιρολόγια της μητέρας του μα πιο αξιόλογα είναι αυτά από τη μητέρα της αρραβωνιάρας του. Ήτανε αρραβωνιασμένος με μια Παττακοπούλα από τους Κρημιάδες. Δεν ξέρομε για ποιό λόγο δεν πήγε η αρραβωνιάρα στην κηδεία, μα έκοψε τις κοιτίδες της και τις έστειλε. Και η Παττακίνα εβλεπε τα παρακάτω μοιρολόγια:

Γιέ μου θληφτή παραγγελιά σου φέρνω από τ' αγόρι (1)
Χαιρέτισα μ' μιας άμοιρης που νά'ρθει δεν εμπόρει
Ξαθά μαλλιά π' ανάθερε επά και χρόνια τόσα
να στρώσει προσκεφάλι σου κ' ιδέ πως αποδώσα
Κάθε κλωνί κι απαντοχή και κάθε τρέχα ολπίδα
κι οφές ούλες τσ' απαντοχές τσ' έκοφεν η λεμπίδα
Ρωτώ ταν καπετάνιο σου, το Δάσκαλο το Γιάννη
Όντεν αθίζουν τα κλαδιά πόλεμο γιάντα κάνει;
και παίρνει ο ήλιος πούλουδα και παληκάρια ο Χέρος
και τα παντέρμα τα Σφακιά διπλό τό'χουν το βέρος

(1) Η Παττακίνα επήγε από το θερινό τους χωριό, την Ίμπρο και λέει ότι ήρθε "από τ' αγόρι" γιατί αγόρια λέμε τα ορεινά μας χωριά. Η Παττακίνα σε παραπάνω μοιρολόγι δε χρησιμοποίησε ούτε προσφωνήσεις, που διευκολύνουν την ομοιοκαταλήξια, μα το έκανε και δεκαπεντασύλλαβο. Δίγες τα καταφέρνανε. Μα διασωθήκανε και ενδεκασύλλαβα δικά της *χωρίς αρροθυμνήσεις*:

Γραμματίας τω ερρωτήν ποίημου
Γιέ μου Πωλίδ, άντρα Πωλίδ, καλέ μου

Φριόθωρε και πρώτε του πολέμου
 Δεν τα ψηφάς τα δάκρυα εμέ κι' εκείνης
 Περνάς δεν καταδέχεσαι να μένεις
 Πρέχου να μπεις στο βουλισμένο Νάδη
 Εέρνα χαιρέτηξέ τηνε τη μαύρη
 Κι αν δεις τη σιντερόπορτα κλεισμένη
 Οπίσω στέκει εκείνη δακρυσμένη
 και μελετά το δρόμο το μεγάλο
 να ξεχωρέσει το δικό σου ζάλο

Μα και από τη μητέρα του νεκρού έχομε λίγα μοιρολόγια:

Μαρμαρωμένο σε θωρά Πωλιό μου
 Αγρίμι τω Μαδάρω και δικό μου
 Μιλώ σου και δε μου μιλές κλωνάρι μου
 Πιάνω σου και μου φεύγεις παληκάρι μου
 Πού πάς με τέτοιαν ένοεξη καλέ μου
 Πού πας με τέτοιον ήλιο διαλεχτέ μου

Άλλα καλιά μοιρολόγια έχομε όταν εσκοτώσανε τρεις αδερφούς Ασημφιώτες.
 Είχανε αναλάβει να εισπράττουνε φόρους για λογαριασμό των Τούρκων, μα
 η επιλογή αυτή δεν άρεσε στους Σφακιανούς και μια μέρα τους σκοτώσανε
 και τους τρεις μαζεμένους. Μοιρολόγια της μητέρας τους:

Γερώνυμε με το ψηφί και Πάλο μ'αντρειωμένε
 κι εσύ παιδί μου Σιλβερή στον κόσμο ξακουσμένε
 Ποιανού να βάλω τα μαλλιά; και ποιό να πρωτοκλάψω;
 Ποιό ν'ασπαστώ; Ποιό να κρατώ και ποιό να πρωτοκράξω;

Άριστη μοιρολογήτρα και αυτή. Στο δεκαπεντασύλλαβο, χωρίς προσφωνήσεις.
 Παρόλον ότι ο ρόλος των τριών αδελφών ήτανε αντιπατριωτικός και συνεπώς
 μη ηρωικός ο θάνατός τους, εντούτοις, κάποιος δικός τους τους έβγαλαν
 ριζίτικο τραγούδι:

Χριστέ και να κατέβαινε νερό από τη Μαδάρα
 Να προπατεί σιγά-σιγά, να τρέχει αγάλι-γάλι
 Να βρει τσι σκάφες αδειανές να μπει να τσι γεμίσει
 Να ηλύνουν οι γι-ανήπλυτοι, να πιούν οι δηψασμένοι
 Να πλύνει κ'η Κανάκαινα τα ματωμένα ρούχα

.....
 Άλλη καλιά διακεκριμένη μοιρολογήτρα ήτανε μια Βιγλαινα από την Αγία
 Ρουμέλη. Όταν πέθανε στη γέννα της μια μικροπαντρεμένη κόρη της είπε:

Άχις ματζουρανόρριζα κι εβιάστηκες ν'αθήσεις
 και σε κατάλυσεν ο αθός και μπλετό δε θα μυρίσεις

Όταν την κατεβάζανε στον τάφο ήτανε εκεί τα οστά του πατέρα της που
 είχε πεθάνει προηγουμένως και είπε πάλι το μοιρολόδι:

Και μην αναταράχτηκες για τ'αντρικό κεφάλι
γιατ'ήταν του πατέρα σου κι έκαμε τέτοια χάλη
'Όταν εγκρεμίστηκε ένας γιος της Βίγλαινας στο φαράγγι της Σαμαριάς κα
δπως κατρακυλούσε σκόλωσε σε ένα κυπαρίσσι στη μέση του γρεμνού και
δεν υπήρχε τρόπος να πάρουμε και να θάψουμε το πτώμα του, η Βίγλαινα
επήγαινε από την απέναντι πλευρά και μοιρολογούσε :

Έθαφα γω κι απ'αρρωσιά, έθαφα κι από μπάλα
και πέντε μου ποθάνασε ούλα, μιτσά μεγάλα
Σαν το δικό σου τον καημό άλλο καημό δεν είχα
να σε θωρώ να κρέμεσαι να λυώνεις μέρα νύχτα
Πνιγμός, κρουμός του τσιφτελή, του τυχερού η σφαίρα
μα σένα σου'τονε γραφτό να λυώσεις στον αέρα

Μέχρι εδώ αναφέρω μοιρολόγια που κάπου τα βρήκα γραμμένα. Στη συνέχεια
θα αναφέρω μοιρολόγια που τα άκουσα ο ίδιος πριν από πολλές δεκαετίες
και τα είχα αποθηκευμένα, μα δεν έπρεπε να τα βγάλω στην επιφάνεια πιο
παλιά γιατί θα μπορούσε να γνωριστούνε και δε θα ήτανε σωστό

Από μια μανα στο μοναχογιό της

Άχτις έντα μου γίνηκε, δροσιό μου
Ξεγινωμούς δεν έχει, μάθχια δυό μου
Άχτις και γιάντα τό'καμε, καμάρι μου
Ο κερατάς ο Ίβρος, παληκάρι μου
Και γιάντα δεν εδιάλεξε, χρυσό μου
την πόρταν απού πήγε, μοναχό μου
'Όπου είναι τρεις και τέσσερις, παιδάκι μου
να πάρει και γ'αφήσει, λεβεντάκι μου
Μονό'βρηκέν κι απόβρηκε, βλαστάρι μου
το σπύτι το δικό μας, παληκάρι μου
κι επήρεν το κορμάκι σου, βλαστέ μου
'Ότι'χα γω στον κόσμο, διαλεχτέ μου
ούλο τον κόσμο αγάπουνε, παιδί μου
μα δα πολλά φοβούμαι, τσελεπή μου
πως θα γενώ κακόψυχη, αθέ μου
του κόσμου να ζηλεύω διαλεχτέ μου
κι όμως κιανεις δε μου'φταξε, παιδάκι μου
μα ούλοι με λυπούνται, χρυσαφάκι μου

'Άλλη μητέρα πάλι σε μοναχογιό

Με τη ζωή σου είχα ζωή, παιδί μου
και με το φώς σου εθώρου, να μην ήμου
και με το καϊρέτι σου, κλωνάρι μου
επέρνουν ως εμπόρου, παληκάρι μου

Νάχα μπορώ ν' αποκλειστώ, βλαστέ μου
 Όξω να μην πορίζω, διαλεχτέ μου
 Να μη θωρούν τα μάθχια μου, όροσιό μου,
 να μη γροικούν τ' αφχιά μου, διαλεχτό μου
 και τ' όνομά σου απόύ' τονε, παιδάκι μου
 το πλια γλυκιδό του κόσμου, χρυσαφάκι μου,
 δε θέλω να τ' ακούω μπλειό, παιδί μου
 γιατί θα με πληγώνει, να μην ήμου
 Τσοι φίλους σου στ' αγάπουνε, λιοντάρι μου
 για τό' να σου χατήρι, παληκάρι μου
 μα' δα σα μ' απαντίχνουνε, χρυσό μου
 βαρυφυχιά θα νιώσω, μάθχια δυό μου

Για σκοτωμένο σύζυγο

Ότι κι αν πω για το φονιά, καλέ μου
 δε γιάλνει ο σκοτωμένος, φρόνιμέ μου
 Να κόψω θέλω τα μαλλιά καημός μου
 να κουκλωθώ στα μαύρα, πληγωμός μου
 Έχασα τσι φτερούγες μου, μηλιά μου
 το στύλο του σπιθχιού μου, σφάκελά μου

Από αδελφή νεκρού σκοτωμένου

Να κόψω θέλω τα μαλλιά, καλέ μου
 θα κουκλωθώ στα μαύρα αδερφέ μου

Άλλη μοιρολογήτρα σε μοιρολογητικό διάλογο σχολιάζει την πρώτη:

Τα μαύρα κοκκινίζουνε, καλή μου
 και τα μαλλιά μακραίνου, φρόνιμή μου
 μα τα κορμιά απόύ χάνουνται, χρυσή μου
 κι απόύ τα τρώνε οι μπάλες, να μην ήμου
 αυτάνα δεν ξανάρχουνται, καημός μου
 εις τον απάνω κόσμο, πληγωμός μου

Από μια μένα στο μοναχοπαίδι της

Δεν ξαναπροσκυνώ θεό, μηλιά μου
 Δεν πχιαίνω μπλειό στο Άγλους, κοπέλιά μου
 Δεν έχω έντα μου βλέπουνε, κλωνάρι μου
 Ότι είχα, μπλειό δεν τό'χω, παληκάρι μου
 Δεν έχω γω έντα χάσω μπλιό, χρυσό μου
 Έχασα ότι κι αν είχα, φρόνιμό μου

Από άντρες ήτανε σπάνια τα μοιρολόγια, μα όχι και πάντα ανύπαρκτα,

Και την περιουσία μου, καλό μου
 ήθελα την πουλήσω, φρόνιμό μου
 Να σε σπουδάξω, μάθχια μου παιδί μου
 και να σε ξεστραβώσω, να μην ήμου
 κανάκης Γερωνυμάκης

Ομιλία στο Λύκειο Χ.Σφακιών στις 29-1-2003

ΣΦΑΚΙΑΝΗ ΤΟΠΟΛΑΛΙΑ

Η διαφορετικότητα της Σφακιανής τοπολαλιάς, από αυτή της άλλης Κρήτης οφείλεται, πρώτον στο ότι εδώ επιβίωσαν πολλές λέξεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και πολλές της, ιδιωματικής κρητικής διαλέκτου, και δεύτερο στο ότι οι Σφακιανοί είχαν διαφορετική προφορά. Γεννεσιουργό αίτιο της διαφορετικότητας αυτής και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις είναι το γεγονός ότι τα Σφακιά τα απομόνωναν το Λιβυκό Πέλαγος από το νότο και τα Λευκά Όρη από τα τρία άλλα σημεία του ορίζοντα και αποτελούσαν μια χριστή γεωγραφική ενότητα και αυτό καθιστούσε πολύ δύσκολη την εισβολή ακόμα και των κατά καιρούς κατακτητών, μα και των διαφόρων επιδράσεων.

Δεν μένανε στα Σφακιά ούτε έποικοι κατακτητές, μα ούτε καν υπηρεσίες δεν διατηρούσαν εκεί. Δεν είχανε οι Σφακιανοί επαφές πολλές ούτε με το άλλους Κρητικούς, ούτε με τους κατακτητές, μα βέβαια ούτε επιμιξίες. Γι'αυτούς λόγους εξελίσσονταν διαφορετικά στην διάλεκτό τους μα ακόμα και στα ανθρωπολογικά τους γνωρίσματα. Σε εκτεταμένη ανθρωπολογική έρευνα που έκανε ο Άρης παυλιανός το 1965 στην Κρήτη γράφει στο βιβλίο του "Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ" ότι μπορούμε να κατατάξουμε τους Σφακιανούς σε διαφορετική ανθρωπολογική ποικιλία της Κρήτης.

Πολλές από τις λέξεις που επιβίωσαν στα Σφακιά, αφού προ πολλού απεβλήθησαν από την άλλη Κρήτη, θεωρούνται τοπικές, τις συναντούμε όμως στα πνευματικά μνημεία της "Κρητικής Άνθισης" και ειδικά στον Βιτσέτζο Κορνάρο, στο άλλο άκρο της Κρήτης. Πολλές λέξεις από αυτές είναι ατόφιες ή παράγωγα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Πολλοί λίγοι από σας π.χ. ξέρετε τη λέξη "έρι". Εγώ όμως θυμύμαι γέρους που τη χρησιμοποιούσανε σαν αυξητικό. Το συναντούμε ακόμα στην καθαρεύουσα σαν πρώτο συνθετικό, όπως στη λέξη "ερίτιμος". Ακόμα και σήμερα μπορεί να ακούσει κανείς στα Σφακιά το επιφώνημα πόνου ή κινδύνου "εγώοιμου". Είναι αντίστοιχο και παράγωγο του αρχαίου ελληνικού "ωοιμέ" και σχετικό με τη λέξη "οιμάζω" (θρηνώ). Το "ματσαός" που εχρησιμοποιείτο σαν επιπόλεος όρκος και που δεν ξέρανε να το ετοιμολογήσουνε αυτοί που το χρησιμοποιούσανε, είναι ένας όρκος στα αρχαία ελληνικά "Μα τοίς Αγίοις". Η λέξη "πίζηλο" σημαίνει ευαίσθητο, ευπαθές. Θεωρείται ιδιωματική, μα είναι της αρχαίας ελληνικής. Η λέξη "σολάητή σου" είναι και αυτή σύνθετη "εις πολλά έτη σου". Η λέξη "μελίζω" σημαίνει κομματιάζω. Ειδικά ακόμα τη λέμε άμα κομματιάζουμε κρέας, λέμε ό το μελίζουμε. Είναι της αρχαίας ελληνικής, τη συναντούμε στο ευαγγέλιο μα στη σύνθετη λέξη "διαμελίζω". Το επιβεβαιωτικό μόριο της αρχαίας ελληνικής "γε", συχνά ακούγεται στα Σφακιά ενσωματωμένο στη λήγουσα αντωνυμιών "ετούτογε", "εκείνογε", μα και στο ιδιωματικό τοπικό επίρρημα "έπαγέ" το τελικό σύγμα, ειδικά στα δυτικά Σφακιά συχνά επαλαίετο. Θα μπορούσε να ακούσεις "ο άνθρωπο" και όχι "ο άνθρωπος". Όταν η λέξη ετονίζετο στην

παραλήγουσα, συχνά επαπαλείπεται η λήγουσα π.χ. μπορούσε να ειπωθεί "καλοκαί" αντί "καλοκαίρι". Συχνότερα επαπατηρείτο αυτό στον καλλικράτη.

Το τελικό ν, κάποιες φορές το βάζομε όπου δεν το θέλει η γραμματική και κάποιες φορές δεν το βάζομε όπου το θέλει η γραμματική. Ξτη γενική π.χ. και στα τρία γένη παραλέγομε το τελικό ν και από το άρθρο και από το ουσιαστικό: Τω Σφακιώ, τω γυναικίω, τω γαιδάρω. Κατ' εξαίρεση βάζομε τελικό ν στο άρθρο εφόσον η επόμενη λέξη έχει αρχικό φωνίεν ή από τα σύμφωνα κ, π, τ, οπότε, αν έχομε κ τ ο γ γίνεται γκ=γκ, αν έχομε π τ ο ν γίνεται μ π+π=μπ, αν έχομε αρχικό της επόμενης λέξης τ τότε ν+τ=ντ και έτσι μετατρέπεται το αρχικό γράμμα της επόμενης λέξεως αφού από τελικό της προηγούμενης λέξεως γίνεται αρχικό της επομένης το ν. Το τελικό ν το βάζομε στον ενικό και στον πληθυντικό στα ουδέτερα, όπου τάχι περνά με το αρχικό της επομένης λέξεως. Τα παιδιά ντου, το βούι ντου, ενώ το άρθρο που ακολουθεί και επέχει θέση αντωνυμίας, αν είναι θυλικού γένους, αντί για ντ έχομε τς, τα παιδιά τςη, το κοπέλι τςη.

Όταν μια λέξη τελειώνει σε φωνίεν και η επόμενη αρχίζει πάλι από φωνίεν ειδικά αν είναι και ομόηχα δημιουργείται χασμοδία και ακόμα πιο πολύ παρατηρείται στα άρθρα "η" (θηλυκού) ή στο "οι" του πληθυντικού για να αποτρέφομε τη χασμοδία παρεμβάλλομε ένα "γι" ανάμεσα στο άρθρο και το ουσιαστικό: Η γι-Ελένη, η γι-ελιά, οι γι-αθώροι. Επίσης διευκολύνει ειδικά στην ποίηση που τα δυο συνεχόμενα φωνιέντα, ειδικά αν είναι ομόηχα δεν ακούγονται σαν δυο συλλαβές ενώ με την παρεμβολή του "γι" επέρχεται καλύτερη ποιητική αρμονία. Επίσης στην ποίηση παρεμβάλλομε συχνότερα το τελικό "ν"... πουλάκι ν ελχα στο κλουβί... ", "...κάθετεν απτός..." κλπ. Είναι αυτό που λέμε "ποιητική αδελα"

Συχνα ειδικά σε λήγουσες συναντιέται τα ιώτα με το άλφα, αυτό που λέμε συνίληση από το συνιζάνω της αρχαίας ελληνικής που σημαίνει κατακαθίζω. Εμείς βάζομε πριν από το "ια" ένα "θχ" ή μόνο ένα "χ": Σπίθχια, αφθχιά, "μάθχια", ευχαρισθχιούμαι".

Πολλά ρήματα στο πρώτο πρόσωπο πληθυντικού τα προφέρομε διτονιζόμενα: "Ξεκουράζομέστανε", "βολεύομέστανε" ή *βολεύομέστω*

Πολλά ουσιαστικά θηλυκού γένους που τελειώνουν σε "ια", εμείς τα προφέρομε σε "ε": "Απιδέ", "χαρουπέ", "κερασέ", "ραβδέ" κ.α.

Κάποιες φορές παρεμβάλλομε πριν από το "α" ένα "ι": "Αθηνιά", "φωνιάζω"

Στο ρήμα "είναι" διαχωρίζομε τον ενικό από τον πληθυντικό: "Έπαγέ είναι μια ελιά, έτουδά είναι πολλές ελιές "

Επίσης η διαφορετικότητα της Σφακιανής τοπολαλιάς ήτανε μέχρι πριν λίγες δεκαετίες έντονα αισθητή και στην προφορά. Το "λ" π.χ. όταν έκανε συλλαβή με το α, το ου, το ο και το ω, το προφέραμε πολύ παχύ. Για να πούμε π.χ. "έλα" η γλώσσα ακουμπά στη βάση των άνω κοπτήρων, όμως για να το πούμε σφακιανά μαζεύεται η γλώσσα μα δεν ακουμπά στους άνω κοπτήρες

Η γλώσσα του κάθε λαού αποτελεί μεγάλο μέρος από το βάρφο στο οποίο στηρίζεται. Αποτελεί μεγάλο μέρος από την ταυτότητά του και πρέπει να είναι σεβαστή όπως και τα εθνικά του σύνορα.

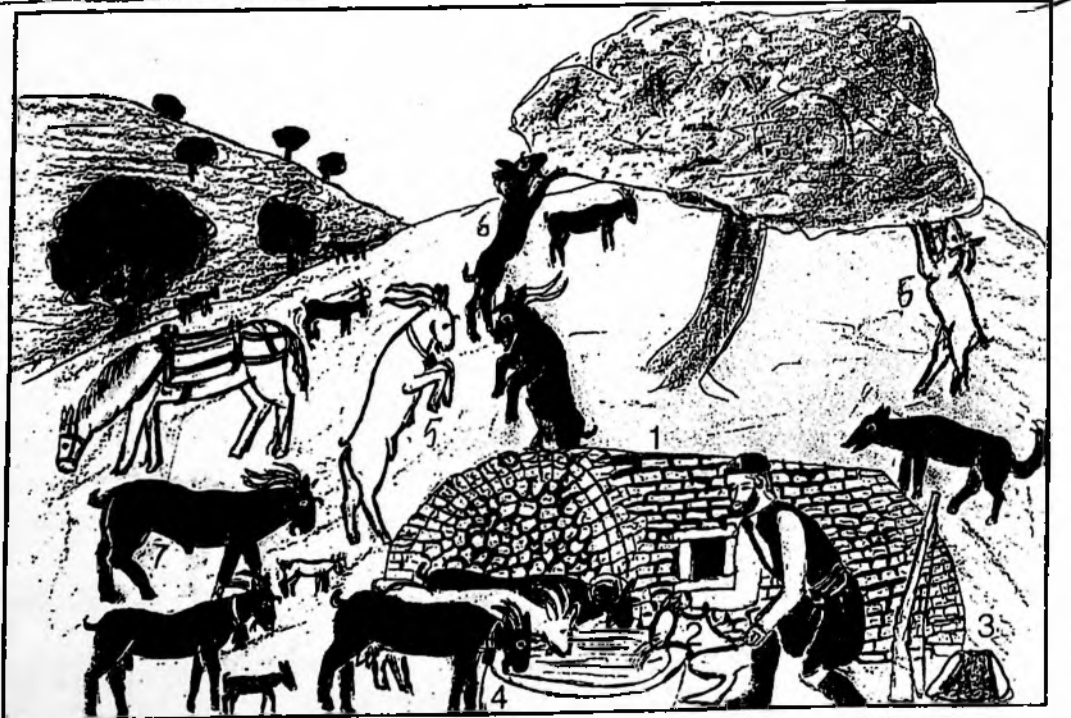
Σαν Έλληνες πρέπει να σεβόμαστε την ελληνική γλώσσα και σαν Κρήτες δεν πρέπει να αφήσομε να χαθεί η κρητική διάλεκτος.

Κανάκης Γερωνυμάκης

Εγρέφτηκε στα "Χανιώτικα Νέα" της 4-2-2003

ΣΤΟ ΠΟΤΙΣΤΗΡΙ

1) Στους ορεινούς όγκους συνήθως δεν υπάρχουνε πηγάια νερά και κένανε δεξαμενές 2) Ποτίζει με την «ασκοντάλα» (γουβάς με προβιά ζώου 3) Από τητο εξάρτημα του βοσκού το όπλο και το σακούλι του. 4) Οι αίγες ποτίζονται 5) Η αίγα είναι εριστικό ζώο 6) Η αίγα είναι η καταστροφή του ζωσους 7) Ο επιβήτορας τράος είναι πιο ρωμαλέος από τους ευνοχους.

ΤΑ ΤΡΕΧΟΝΤΑ: ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ

Μέχρι πριν λίγες δεκαετίες κάθε σπίτι είχε το φούρνο του, δι-
ότι το ζυρωτό στο ξένο σπίτι δημιουργούσε ακαταστασία. Γιαυτό
λέγανε την παροιμία: «Απού'χει φούρνο και τηγόνι, δεν κατέει η
γειτονιά... ίντα κάνει!»

Επήνανε περίπου 15 σκάδες αλεύρι. Εκάνανε 5-6 πίτες, μα με-
γάλες των 3 σκάδων. Εκάνανε όμως και παξιμάδι το υπόλοιπο, γι-
ατί αν το κάνανε όλο πίτες θα τους μούχλιαζε μερικό στο τέλος
ενώ το παξιμάδι αντέχει μήνες. Τώρα και στα χωριά όλοι τρώμε
αγόραστό ψωμί. Εσπέρναμε τους κήπους μας, είχαμε δικόσιτα ζώα
Εμαζεύαμε από το βουνό και από τον κάμπο χόρτο, χοχλιούς, μανι-
τύρια κ.α. και ζούσαμε πιο υστερημένη μα φυσιολογική ζωή.

Σήμερα ο άνθρωπος, αυτός ο εχθρός της φύσης και του πλανήτη
άλλαξε αυτός τρόπο ζωής, μα άλλαξε τρόπο ζωής και των ζώων του
και ακόμα δεν παρέλειψε να κακοποιήσει στεριά, αέρα και θά-
λασσα. Τους χοίρους και τις κότες τους είχαμε ελεύτερους και
"ουτσουντηραούντανε" ψάχνοντας για σκουληκάκια, χοχλιούς κ.α.
Εμείς ειδικά στην κατοχή μόνο ελαιοπυρίνα μπορούσαμε να τους
διαθέσουμε, όμως για τους χοίρους μαζεύαμε από το δάσος άγρια
αχλάδια και πρινοβέλινα. Τους δίναμε ακόμα και χαρούπια και
μετά τους «δρρομιάζαμε» στα βουνά και στα φαράγγια να αγανίζο-
νται και αυτοί για την επιβίωσή τους. Τον σκύλο όπως καθότανε
ο βοσκός και έτρωγε, στεκότανε ο σκύλος του και τον κοίταζε
και όταν τέλειωνε το φαί του έβρεχε στο ζουμί ένα κομμάτι ψω-
μί και του το πετούσε και αυτός το άρπαζε σταν αέρα και πή-
γυινε έξω και το έτρωγε. Τώρα και ο σκύλος έχει απαιτήσεις και
αν δεν του βρέσει το φαί, όχι μόνο που δεν το τρώει, μα άμα εί-
ναι αυτής, φεύγει έξω από αντίδραση και λέμε πως «εχόλιασε». Οι
γάτες ζούσανε τότε κυρίως από το ποντίκια, τις σαύρες και τα
άγρια πουλιά που πιάνανε. Τώρα και οι γάτες έχουνε προσαρμοστεί
στην καταναλωτική κοινωνία. Από προαιώνιο μίσος κυνηγούνε ακό-
μα τα ποντίκια και τα σκοτώνουνε μα δεν τα τρώνε. Θέλουνε εξ-
ευγενισμένο φαί και αυτοί. Τα ποντίκια τα σφήνουνε σκοτωμένα
στην αυλή. Τα πουλάκια τα τρώνε όμως, άμα τα πιάσουνε. φαίνεται
τα βρίσκωνε πιο νόστιμα.

Στην αλλαγή του τρόπου ζωής παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει τώ-
ρα η συναχή που υπήρχε τότε στην κοινωνία, στο συγγενολόι, μα
αύτε στην οικογένεια. Τότε μαζεμένη η οικογένεια πήγαινε στην
εκκλησία, μα ακόμα μαζεμένη η οικογένεια επήγαινε για βεγγέρα
και, όπως ήτανε τότε πολυμελείς οι οικογένειες, άμα τυχαίνανε 2 ή
3 οικογένειες στο ίδιο σπίτι, το γεμίζανε..

Ακόμα στις προσηφνήσεις έδειχναν σεβασμό. Στον μεγαλύτερας
ηλικίας είχαμε την προσφώνηση από τον νεότερο «παπός» σου, «πα-
τή» σου ή τουλάχιστον θα λέγαμε "μπάρμπα" ή "θείδ" και ως ήταν
ξένος ο μεγαλύτερός μας σε ηλικία.

Μα ακόμα αν συναντιόντανε δυο ξένοι σε μια εξοχή μπορούσαν
να καθίσουνε μαζί να ανοίξουνε τα σακκούλια τους να φάνε την
ξηρά τους τραφή και να ρωτά ο ένας τον άλλο για "προσωπικά"
δεδομένα. Από πού είσαι του λόγου σου; από ποιούς είσαι; Δεν
ήτανε ερωτήσεις αδιακρίσιες με οικειότητας.

ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΤΕΤΡΑΩΡΟ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
ΣΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ

Οι νεότεροι, όταν ακούνε για δύσκολα χρόνια, μπορεί να νομίζουν ότι ήτανε δύσκολα μόνο όσο είχε ο ελληνικός λαός στο σβέρκο του τους νεοβάρβαρους Ναζί. Βεβαίως ήτανε ακόμα δυσκολότερα τα κατοχικά χρόνια, γιατί και ο θάνατος επαραμόνευε και ο αποκλεισμός υπήρχε και τα "φερ βόπτεν" (απαγορεύεται), μα εγώ θυμούμαι τη ζωή καλά από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 και βέβαια θυμούμαι πιο καλά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και θυμούμε σε άλλο αυτό το διάστημα πόσο βασανισμένα και πόσο μαρτυρική ήτανε η ζωή. Η δεκαετία του 1930 ήτανε βεβαρυμένη από το κραχ του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης σε θιερνή κλίμακα, μα στη χώρα μας υπήρχε επί πλέον ο απόηχος από τη μικροστρατική καταστροφή και ακόμα η προετημασία για την υποδοχή του Β' Παγκοσμίου που ήδη ήτανε ορατός στο βάθος του ορίζοντα. Μετά το 1945 είχαμε τις πληγές του πολέμου και της κατοχής και βέβαια επακολούθησε ο εμφύλιος.

Δεν είχε όμως απαιτήσεις η ζωή τότε. Ένα ζευγάρι στιβάνια είχε καθέναν. Αυτά ήτανε και τα σκολιανά του, και τα καθημερινά του. Άμα αρχίζαν να σκίζονται, μπάλωμα στο μπάλωμα μέχρι να λυώσουνε στα πόδια μας. Ένα σακάκι, δύο πατελόνια. Πολύ συχνά άμα ήθελε κάποιος να πάει σε ένα γάμο ή σε μια παρέα έβαζε δανεικά ρούχα από κανένα φίλο του, μα και δανεικά στιβάνια. Ο βοσκός, επειδή συνήθως εφορούσε παλιά στιβάνια και επειδή θα ήτανε ενδεχόμενο να του «ξεχαμπεταθούνε» στο βουνό (να σκιστούνε σε βαθμό που να μη μπορεί να τα περπατήσες), κρατούσε στα σακκούλι του το "αράφ" του (μικρό τραγάκι από δέρμα αρνιού, όπου μπορούσε να είναι και δέρμα από τους αρχείς του κριγιού, που στην περίπτωση αυτή το λέγαμε "κολέβδα") και μέσα είχε σουβλί, (λάουρι) (ράμα από δέρμα κασίκας) "πεδούλι" (κομματάκι δέρμα), και όπου το καλούσε η ανάγκη εκάθριζε και το έκανε "ελαφρό συνεργείο επίσκευής στιβανιών". Και αναλογία είχανε και οι γειτναίκες το "αναραφτερό" μα αυτές το είχανε στο σπίτι. Εκεί είχε η γειτναίκα κλωστές, μπαλώματα, ψαλιέτρα, σαχτυλήθρες κλπ.

Μα και στο φαί μας δεν είχαμε απαιτήσεις. Τότε επικρατούσε η αντίληψη ότι «το σπίτι αφού έχει ψωμί και λάδι δεν είναι φτωχό». Εννοείται ότι δεν ήτανε πάντα σε όλα τα σπίτια το ψωμί και το λάδι. Τότε αν εγλιστρούσε από το χέρι του ανθρώπου ένα κομματάκι ψωμί να πέσει χάμα, το έπαινε με ευλάβρα, το φιλούσε και έλεγε "πέψε το θέ μου όπου το λείπουνται". Τότε άμα κάποιος βασανιζότανε πολύ στο ψυχομάχημά του και δεν έβγαινε η ψυχή του λέγανε ότι μπορεί να είχε κάψει καμιά φορά ζυγό ή αλέτρι, που τα θεωρούσανε "ιερά συνεργα", και του φέρνανε και του ακουμπούσανε πάνω του ζυγό ή αλέτρι (σα να πούμε ότι τον συγχωρούσε το ιερό αντικείμενο) και τότε μπορούσε να ξεψυχήσει.

Όταν είχαμε τα μεγάλα βάσανα, λειομάζεμα, θέρος ή άλλα βάσανα που ήτανε σε αγάρο, περτοχές, εξυπνούσαμε πολύ πριν ξημερώσει για να ετοιμάσουμε τα φαγά που θα παίρναμε στο χωράφι, να ετοιμάσουμε τα ζώα μας, να περιποιηθούμε τα άλλα οικόσιτα που θα αφήναμε στο σπίτι και να βρεθούμε στον τόπο της εργασίας πριν ξημερώσει.

Τα μαρὰ των λήγων ημερών, συμμετείχανε και αυτά παθητικά στον αγώνα για την επαβίωση. Άμα ήτανε λιγομάζεμα εκάναμε μια κούνια από το ένα στο άλλο κλαδί και τα βάζαμε τα μαρὰ. Άμα είχαμε θέρος στον ανοιχτό κάμπο εβάζαμε δυο δεμάρια σε μικρή απόσταση και ένα τρίτο πάνω και στον ίσκιό του γεφυρακιού που σχηματίζανε τα δεμάρια εβάζαμε το μαρὰ εκτεθημένο στα έντομα και στα ερπετά. Επιστεύανε όμως οι μητέρες ότι την ώρα του θέρους τα έβλεπε η Παναγία που είναι μητέρα "ουλουνού του κόσμου" τα παιδιὰ της εποχής εκείνης πηγαίναμε στο σχολείο πρωί και από γευμα. Στο ενδομέσφι βοηθούσαμε στο γενικό βάσανο. Άμα θέλαμε εδραβάζαμε το βράδυ με το λυχναράκι.

Άμα γυρίζαμε το βράδυ από το ημερήσιο βάσανο επερνούσαμε στο νυχτερινό βάσανο. Οι γυναίκες έπρεπε να φέρουνε νερό, να μαγερέψουνε, να πλύνουνε τα κουζινικά, να συγυρίσουνε το σπύτι και μετά το δείπνο να μπαλώσουνε τα ρούχα, να φάνουνε, να πλέξουνε και, συχνά είχαμε το μεγάλο νυχτερινό βάσανο, του ζυρωτόν, της μπουγάδας, τα θαψίματα των ρούχων με βότανα, το ψήσιμο του σαπουνιού και τόσα άλλα βάσανα που τα έκαναν τη νύχτα για να μην "κουτσαμίσουνε" την ημέρα από το θέρος ή από το μαζωχτό. Αν το επέτρεπαν τα βάσανα θα μπορούσε να πάει και η γυναίκα να βεγγερίσει, να μάθει τα νέα, γιατί όχι να κουτσαμπολέψει λίγο, μα πάλι κρατούσε τη ρόκα της για να μη χάνεται η ώρα.

Οι άντρες μετά το δείπνο εμπαλώνανε τα στριβάνια τους και τα παπούτσια των γυναικών και των παιδιών, επελεκούσανε ζυγάστρα και στυλιάρια για τα εργαλεία τους. Εκάνανε κουδουνές για τα κουδούνια των ζώων τους, εράβανε σκοτά και όλα αυτά με το φως του λύχνου. Ένα "έπιπλο" της εποχής εκείνης ήτανε ο «λύχνοςτάτης». Ένα στενόμακρο ταβλάκι 1,5 μέτρο περίπου που, του είχαμε κτηνητή βάση και το πηγαίναμε όπου μας βόλευε και είχε σε διάφορα στάδια τρυπήτσες για να καρφώνουμε το λύχνο. Το φως του λύχνου ήτανε πολύ λίγο μα ήτανε προσαρμοσμένα τα μάτια μας και μπορούσαμε και κάναμε και ψηλή δουλειά με το λίγο εκείνο φως. Θυμάμαι μια θεία μου που έφτραχνε "πλουμιστή" πετανία στον αφέ, γαλιτά με το λύχνο και τον κρεμούσε πάνω από το φασόλι και από κάτω του έβαζε ένα πανί για το ενδεχόμενο που θα μπορούσε να σταλάξει λάδι. Λάμπες πετρελαίου ήτανε λίγο για την "αρτοκρατία" και δεν είχαμε όλα τα σπύτια. Η νυχτερινή εργασία ήτανε απαραίτητη και λέγαμε και τη σχετική παροιμία: "Βουηθά σου η νύχτα κ' η γι-αυγή, καλλιὰ από μάνα κι αδερφή"

Συχνά κατά το διάστημα της βεγγέρας αφήναμε τις δουλειές και εκάναμε «αποδείπνι» με τα "δράβυλα" (τα φρούτα) Τα καλοκαίρια είχαμε *ωραίο* "φρουτομπουφέ". Σύκα, σταφύλια, αχλάδια κ.α.μα το χειμώνα, άμα μας τέλειωναν τα ξερά σύκα, οι σταφίδες και τα καρύδια, την πληρώνανε τα χαρούπια και οι παστολιές. Ακόμα στο ζευγάρι πηγαίναμε με το μάρμπα-Μανώλη το 1943 και κρατούσαμε στο σακκούλι μας για μεσημέρι μόνο χαρούπια και νερό. Τρώγαμε το πρωί κάτι στο σπύτι μας και το βράδυ ξανατρώγαμε κάτι ενώ εδουλεύαμε σκληρά. Οι γέροι που δεν είχανε δόντια τα κοπανίζα-νε καλά με μια πέτρα και μετά τα τρώγαμε τα χαρούπια.

Επί πλέον οι Ναζί μας έβαζαν *αγκαρεία*, μας έβαζαν στο κάρρο, δεν μας δίνανε φαΐ, μα μας δίνανε ζύλο.

Δεν υπήρχαν καθίσματα πολλές φορές για να καθίσουν όλοι. Τα παιδιά έτρωγαν στέκοντας και για να συβαστούνε τους λέγανε πως όποιο παιδί τρώει στέκοντας γοργομεγαλώνει. Τα τσουκάλια, συνήθως ήτανε πήλινα.

Έκαναν ακόμα λεκανάκια, στρόγκυλα ή τετράγωνα από ξύλο ασφεντάμου (άμα ήτανε τετράγωνα τα έλεγαν «πινακάκια») και έκαναν επίσης από το ίδιο ξύλο κουτάλες και κουτάλια.

Οικογενειακό γεύμα

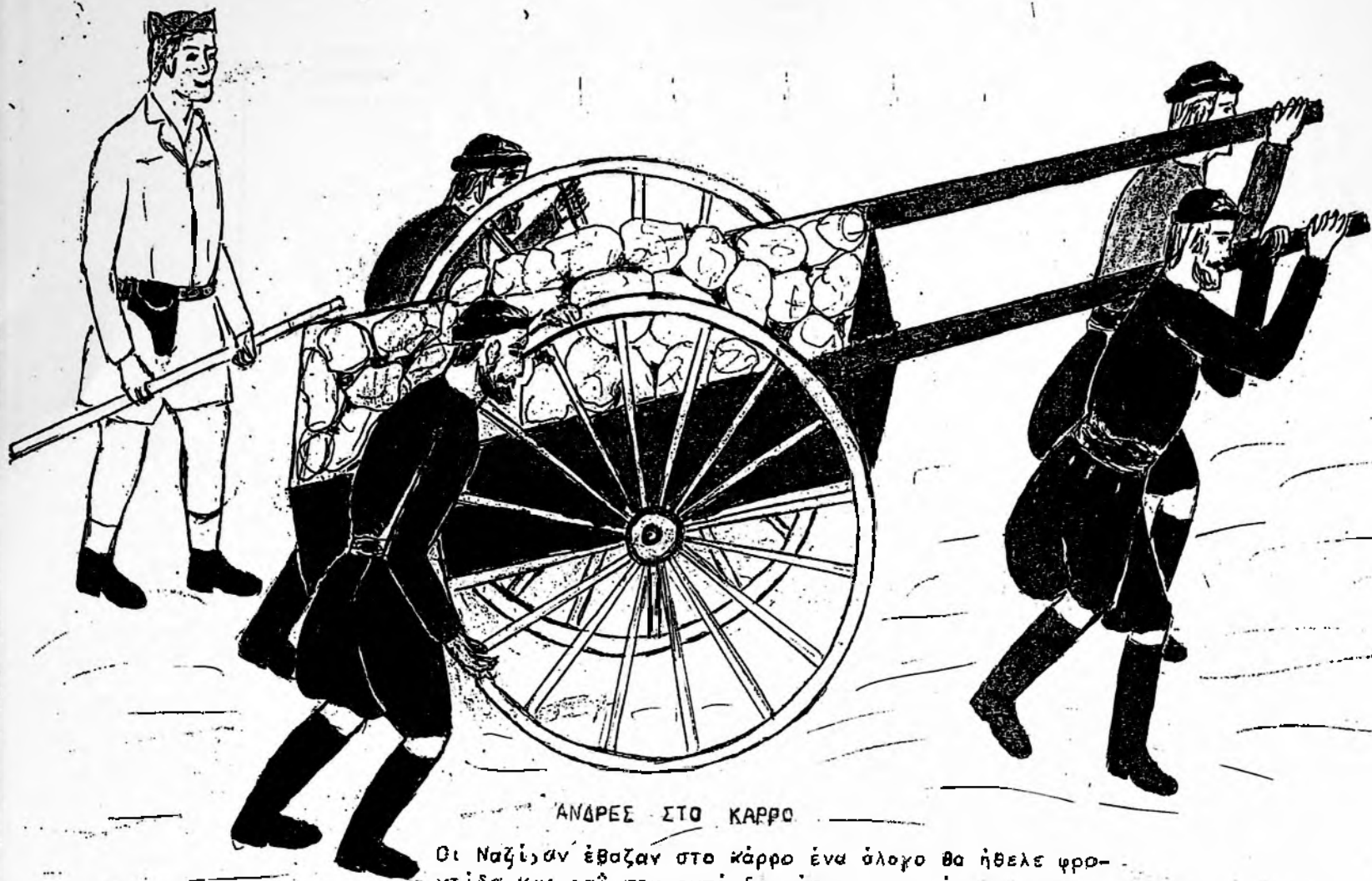
- Μαρμποδάκι Νικολιό, είντα θα φάμε σήμερό;
- Ελιδάκι και ψωμάκι κι ότι μίπει ο Θεός,
Μαρμποδάκι Νικολιό

Κατοχικός μπουφές

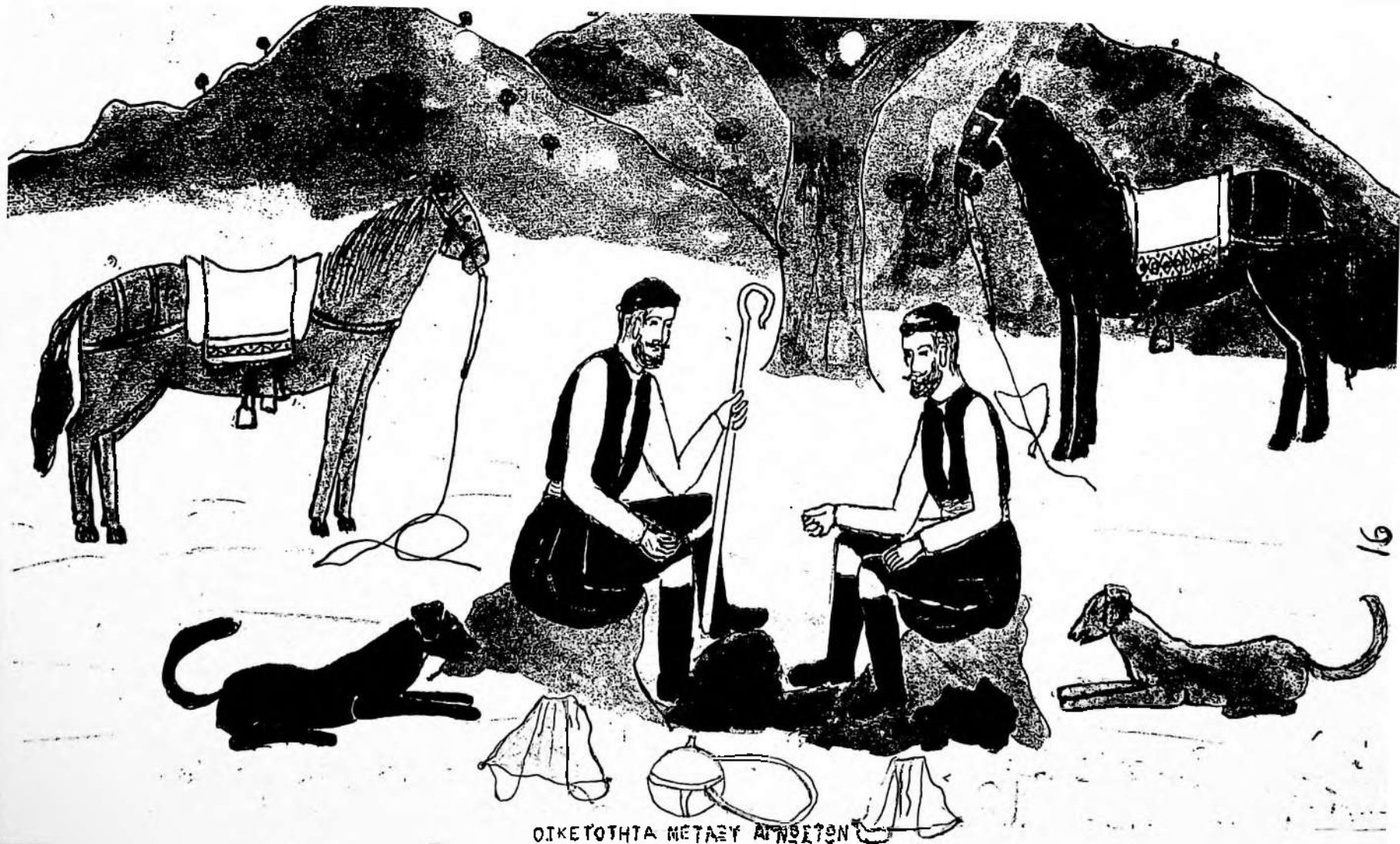
*Και τα χαρούπια εφάγαμε και τ' άγγιγια ακλάδια
μα την ελιγοσειύανε την πείνα τα ρημάδια*

Άλλοι κρατούνε χαρούπια και τρώνε, άλλος από το γαζοντενεκέ διαλέγει τα "κουνάλια" (έτσι λέγαμε τα μαλακά άγρια αχλάδια, μα και τα καλογιωμένα απίδια) και η άλλη παίρνει χαρούπια. Σε μια πήλινη λεκάνη έχουνε ελιές και σε μια άλλη βάζουνε τις πυρίνες (κουκούτσια) και τους χαρουπόσπορους.

ΑΝΔΡΕΣ ΣΤΟ ΚΑΡΡΟ

Οι Ναζί, αν έβαζαν στο κάρρο ένα όλογο θα ήθελε προ-
ντίδα και φαί, που αυτά δεν ήτανε απαραίτητα για
τους άντρες

ΟΙΚΕΤΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΑΓΝΩΣΤΩΝ

Εβλέπαμε τον συνάνθρωπό μας πολύ κοντά μας και ως ήτανε άγνωστος. Στις μεγάλες πεζοπορίες μας τότε άμα συναντούσαμε στην ερημιά έναν άγνωστο καθίζαμε τρώγαμε μαζί την ξηρά τροφή που κρατούσαμε εκοτέρωθεν και άναίγε την καρδιά του ο ένας στον άλλο και γινόμαστε φίλοι και για το εξής.

Η ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΜΕΧΡΙ ΠΡΙΝ ΜΙΣΟ ΑΙΩΝΑ

Σήμερα όλο τον χρόνο μπορούμε να βρούμε όλα τα αγαθά. Όμως πριν μισό αιώνα ακόμα, στο μεγαλύτερο μέρος ιδίως της υπαίθρου ίσχυε η παροιμία «κάθα πράμα στον κυρτό του και τον Άγγυστο σταφύλι». Δεν είχαμε ηλεκτρικό ρεύμα, μα και όταν ήρθε το ρεύμα δεν είχε φύγει η φτώχεια και δεν πήραμε αμέσως ψυγεία.

Μόνο στη δεκαετία του 1960 που φύγανε στο εξωτερικό μετανάστες, και άλλοι για τα πλοία και άρχισαν να έρχονται εμβάσματα και δημιουργηθήκανε κενά σε θέσεις εργασίας, τότε μόνο ελήθε απάνω της και η εθνική, μα και η οικογενειακή οικονομία. Σε στέωση, σε ύδρευση και γενικά σε τρόπο ζωής ζούσαμε σε άθλιες συνθήκες. Για τη διατήρηση των τροφίμων, έατο για κάποιες μέρες, γινότανε και αυτή με πρωτόγονους τρόπους.

1) Το χοιρινό κρέας το κάναμε σύγγλινα και συντριμά και το βάζαμε να καλύβεται στο λίπος του και άντεχε για πολύ καιρό. Το κάναμε και "σαλαμουράδο". Μικρά κομματάκια σε πάρα πολύ αλάτι, όπως τον βακαλάο και κρατούσε για πολύ. Τα άλλα κρέατα τα βάζαμε στο φούρνο και στράγιζε η υγρασία τους και μετά τα φυλάγαμε σαν παξιμάδια. Τα λέγαμε "απόκι".

2) Το τυρί άμα κόβαμε ένα κεφάλι για να μη μουχλιάσει και να μην ξεραθεί το βάζαμε σε ένα δοχείο να καλύβεται στο λάδι. Όσο θέλαμε το διατηρούσαμε εκεί.

3) Τα κολοκύθια και τις μελιτζάνες τις κάναμε λωρίδες και με βελόνα τις περνούσαμε από μια κλωστή και τις ξεραίνουμε στον ήλιο και τις φυλάγαμε. Τις λέγαμε "τουρσού".

4) Τις μπόμπες τις περνούσαμε και αυτές από μια κλωστή και τις ξεραίνουμε στον ήλιο.

5) Το σταμναγκάθι και τα άλλα τρυφερά χορταρικά τα απλώνουμε στον ήλιο πάνω σε ένα πανί και τα κάναμε και αυτά (τουρσού).

6) Τις ντομάτες τις κόβαμε "φελιά" και τις βάζαμε στον ήλιο πάνω σε ένα πανί μέχρι να στραγίσουνε καλά και τις φυλάγαμε και για πολύ καιρό τις χρησιμοποιούσαμε όποτε θέλαμε.

7) Τις αγινάρες τις διατηρούσαμε στο ξιδόλαδο.

8) Τα απίδια (τα αχλάδια) τα κάναμε φελιά και τα απλώνουμε στον ήλιο και στραγίζανε όπως τις ντομάτες, και τα είχαμε το χειμώνα.

9) Τα σταφύλια, ορισμένες ποικιλίες, τα κόβαμε μαζί με ένα μέρος από το κλήμα τους και τα κρεμούσαμε κάπου και αντέχανε για πολύ. Τα λέγαμε «κρεμαστογυράτες».

10) Μια ποικιλία ντομάτες γίνονται μακρουλές και σε μέτριο μέγεθος. Αυτές τις κρεμούσαμε στα δοκάρια και αντέχανε για πολύ καιρό. Ήτανε οί «κρεμαστογυράτες».

"Χανιώτικα νέα" 16-1-2008

ΤΙΜΕΣ ΑΓΑΘΩΝ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

Ένας μπακάλης στο Βουβό Σφοκίων έγραψε σε ένα χαρτόκι το 1914 τις τιμές των αγαθών που πουλούσε. Τον ίδιο χρόνο είχε χτίριο και έγραψε τις τιμές των ημερομισθίων και βρέθηκε πρόσφατα και μας δίνει χρήσιμα στοιχεία, αυτό το χαρτάκι:

Τα μεροκάματα του ανειδίκευτου εργάτη ήτανε 3 δραχ., του χτίστη 4 δραχ., του μοραγκού και του μινιδόμου 5 δραχ.

Το καλό ψάρι	1,60	δραχ.
Το φτηνό ψάρι.....	1,20	»
Το πιο φτηνό ψάρι.....	0,60	"
Τα "σμουρνιά" φασόλια.....	1,20	"
Οι πατάτες.....	0,30	"
Το ρύζι.....	0,70	»
Οι μπάμιες.....	0,40	»
Το κρέας.....	1,60	»
Το τυρί.....	3,30	»
Ο αβύτυρος.....	1,45	»
Το λιόλαδο.....	1,00	»
Τα σακί το αλεύρι.....	26.00	» (ήτανε 45 σκάδες)
Μια πήχη πανί κάμποτ.....	1,20	»
Ένα καράλι κλωστή.....	0,20	»

Από το βιβλίο "Η Κρήτη υπόδειγμα έρευνα ΕΕΑΝΑ - GALLAUDO" ίδρυ Ροκφελέρ παίρνουμε τις τιμές 1933-1937 και 1949 σε δραχμές

	1933-1937	1949
Το καλό ψάρι	22,30	8.806
Οι πατάτες	6,60	2.867
Το ρύζι	14,60	13.312
Το λιόλαδο	40,00	14.336
Τα φασόλια	13,30	5.632
Τα μακαρόνια	15,80	6.900
Η ζάχαρη	20,60	7.168
Το βοδινό κρέας	3400	13.120
Το αρνί	49.00	18.432
Το γάλα	10.00	3.123
Το πετρέλαιο	20.00	2.000

Παρυμονές του Β' Παγκόσμιου πολέμου επιείρναμε τις πατάτες α το Αγκύφου 5 δραχ., και είχε το λάδι 25 δραχ. .

Κατό την εκτίμηση της μελέτης ΡΟΚΦΕΛΕΡ το ΑΠΠ ανέβηκε το 1953 σε 120 δολ., το 1954 σε 153 δολ. Το 1958 σε 216. Στη δεκαετία του 1960 φύγανε μετανάστες, και στα πλοία, πολλοί και με τ' εμπόσματα και το γεγονός ότι δεν ήτανε πια ανεργία ανήλθε το οικονομικό επίπεδο και παράλληλα το βιοτικό το πολιτιστικό "Χανιώτικα νέα"

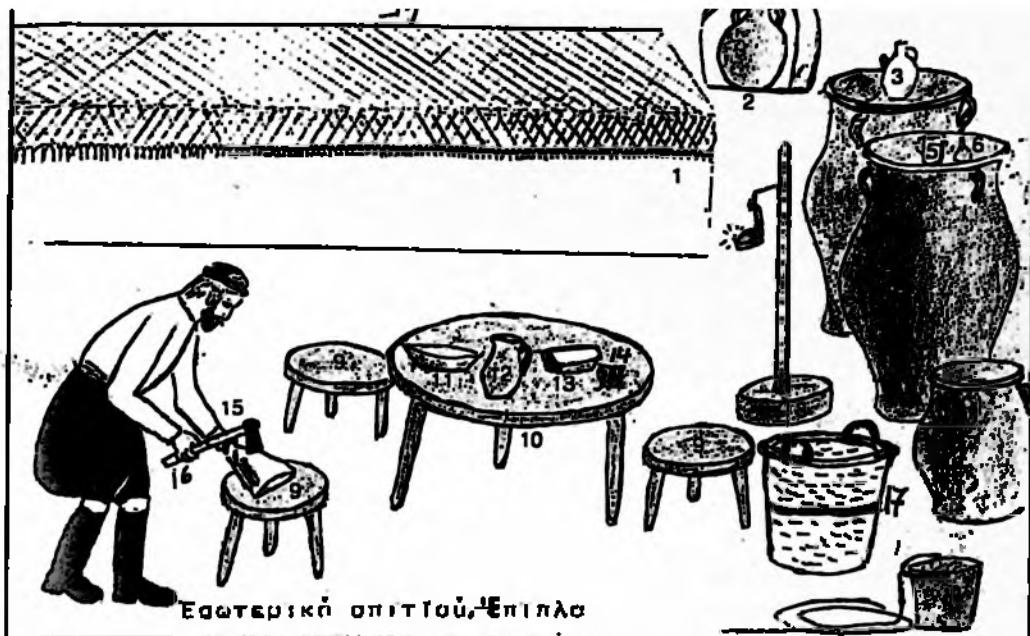

ΤΟ: ΣΑΠΟΥΝΑΡΙΟ

Για να κάνουνε σαπουνί εβάζανε σε τρεις οκάδες λάδι· εξι οκάδες νερό και μισή οκά χημεικό νάτριο και το βράζανε μέχρι να γίνει παχύρευστο σε βαθμό που να στέκεται όρθιο το ξύλο που το ανακατεύουν. Μετά το βάζουν σε καράκια και άμα στεγνώσει το κόβουν πλάκες. Το ψίναγε σε γαζο γενεκέδες, γιατί ζεγονώνγα τα τσιγάρα το νάτριο.

ΤΟ «ΒΑΦΕΙΟ»

Κάποιες φορές δεν ευρίσκονταν μπογιόδες, μα και όταν ευρίσκονταν επειδή ήτανε λίγα τα λεφτά, πολλές φορές βάφανε με φυτά. Οι ψασκομηλιές εβάφανε κριζα, τα κουκούταγα της δεσπολιάς μαζί με κοπριά εβάφανε μαύρα, μαύρα έβοσαν και με τη φλούδα του ζαμπούκου. Ο καρπός του ζαμπούκου βάφει μπλέ. Το φύλλο του ζαμπούκου βάφει πράσινα. Η σκονιζιά βυφει ανοιχτό πράσινα. Το περικάρπιο του κυρξιού βάφει σκούρα καφέ. Τα άνθη της παπαμούνος βάφανε κόκκινο. Επίσης κόκκινο βάφει η ρίζα της κολληταίεσθ και η φοινοκαλίδο. Τα χλωρά χυραύπια βάφουνε μαζ. Τα άνθη της ξινήθρας βάφουνε κίτρινα. Επίσης κίτρινο βάφουνε τα κύπελα της βελανιδιάς και ο βολβός του νόρκισου. Τα ρούχα τα βράζανε μαζί με το βότανο και τα ανακατεύανε συχνά για να μην κάνουνε "αναπίαστόδες", για να βαφτούνε παντού ομοί όμορφα.

Εσωτερική σπιτιού, Έπιπλο

1) Το καναπέλιγκι της πεζούλας 2) Το σταμνί στον σταμναστάτη 3) Η λοβικούδα 4) Τα πιθάρια 5) Η ακά 6) Η πύρια 7) Η καουρούπα 8) Ο λυχναστότης 9) Τα σκαμνύκια 10) Το τραπεζι 11) Πήλινη λεκάνη 12) Ο χάλκινος μυστραπός 13) Ξύλινο πινακάκι 14) Τάσι 15) «Μελίζε» κρέας 16) Το μανουράκι 17) Το μπουγαδοκόφεινο 18) Το σιγκλί. Τόσια λέγομε κάτι χάλκινα ποτήρια, περίπου όπως τα σημερινά νεροπότημα

ΕΝΤΥΜΑΣΙΑ

Το παιδιά, σχεδόν κατά κανόνα στον δικό μου τόπο, φορούσαμε μέχρι το 12-15 κοντά πατελωνάκια ντριλίνα. Ηπρηγουμένη γενιά βάζανε και τα παιδιά βρακάκια. Οι άντρες βάζανε συχνά, ιδιέταίροι οι βοσκαί, μάλινο ρούχα που φτιάχνανε οι γυναίκες με ντόπια μάλι. Άχαρα μα γερά και ζεστερό. Το σακάκι λέγανε «γρίτζο» και τα πατελόνη «κρασόβρακα». Οι γυναίκες βάζανε τον «μποζά» αντι σακέτα

Ο γυρολόγος

Ο γυρολόγος, όπως τον είδα τη δεκαετία του 1930. Μέσα στη βούργια του είχε κορδόνια για παπούτσια, χτένια για τις ψείρες, τσατσάρες, μπογιά των παπουτσιών, βελόνες, κλωστές, λιβάνι, σπέρτα, κοντύλια για τις πλάκες που έγραφαν οι μαθητές, μολύβια, γομολάστιχες, κανταράκια, τσακμάκια που άναβαν με το σπινθήρα κι έπιανε καρβουνίδα το φιτίλι κλπ.

Έξω από τη βούργια ήταν κρεμασμένοι λύχνοι, κύπελλα, πυργιάλια, καφετζάκια κτλ. Όλα δηλαδή τα πράγματα που έπιαναν τόπο, αλλά και υπήρχε κίνδυνος να τσαλακωθούν με την πίεση.

96

Ο γυρολόγος

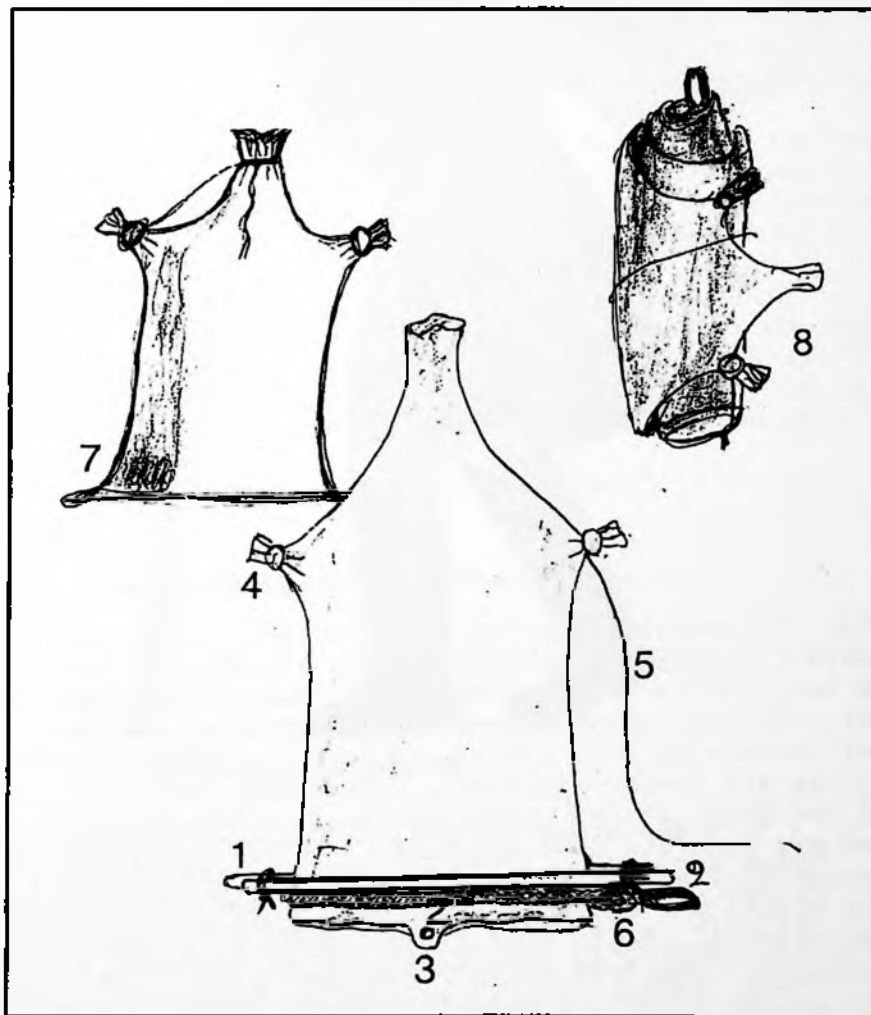

"Πουσουνιάστε κεράδες, όσες έχετε παράδες"

Πώς έρραβαν το ασκί

Ξεπλέκανε ένα κομμάτι λινό σκοινί. Έπλεκαν με τέσσερα πλοκάμια του σκοινιού μια «σφεντόνα» και γινότανε πλακέ σαν ιμάντας και την βάζανε και από τις δυο μεριές του ασκιού. Ένα πηχάκι από κάθε μεριά και τα δυο μαζί αγκαλιάζανε σφιχτά το ασκί όπως τα δένανε και τα σταθεροποιούσανε μα ακολουθούσε και την ευθεία τους το ράψιμο.

Πως έρραβαν το ασκί

*Τον άδουλο κιαιιά βολά δεν είδες προκομένο
και δε βαρεί ως δε βαρεί τ' ασκί το φουσκωμένο*

1 Τα πηχάκια. 2 Η σφεντόνα. 3 Άφηναν στο δέρμα μια θηλιά για να κρεμιέται το ασκί όταν σουρώνει. 4 Τα πόδια τα έδεναν κόμπο. 5 Ένα σπάγκο είχανε στο ένα πόδι για να δένουσε το ασκί όταν είχε περιεχόμενο. 6 Μια θηλιά στην σφεντόνα για να κρεμιέται όταν το έκαναν ρολό και το φυλάγανε, όπως φαίνεται στο δεύτερο σκίτσο και 7 γεμάτο ασκί. 8 Τυλιγμένο ασκί

Ο ΠΙΘΑΡΟΚΟΥΒΑΛΗΤΗΣ

Τα πιθάκια, από τότε που ο άνθρωπος επέβη στο στάδιο του χόμο Σάπιενς και μέχρι τα μέσα του περασμένου αιώνα ήταν (πολύ τιμές χρειγίες) στα έικά μου τα νεανικά χρόνια, το κάθε αγροτικό σπίτι είχε πολλά πιθάκια. Βέβαια τα υγρά εισοδήματα μόνο στα πιθάκια τα αποθηκεύουμε. Με και καρπούς, σιτηρά, (μαγερέματα) (έτσι λέγαμε τη φακή, τη φάβα, το λαθούρι, τις ψαρές κ.α.) ήα στα πιθάκι βάζαμε και τα χαρούπια που φυλάγαμε για έικη μας τραφι και μάλιστα τα φουρνίζαμε πρώτα για να μην σκουληκιόασουνε, ενώ στα σιτηρά για να μην κάνουνε ψείρες εβάζαμε στα πιθάκια που τα φυλάγαμε ξερές φασκομηλιές. Ήτανε όμως τα πιθάκια πολύ ευαίσθητα και δεν είχαμε εμπήτωσύνη να τα μεταφέρομε με γαβδούρακια, από την Καρωτή στο Ασφένδου τα κούβαλούσανε με την πλάτη απόσταση 50 χιλόμετρα. Στα πιθάκια βάζαμε τις παστοελίτες και ρούχα εβάζαμε τότε στα πιθάκια.

ΑΛΛΟ ΖΑΝΑΕΤΙ

Τα σύκα είναι από τα καλύτερα φρούτα. Στη γερμανική κατοχή όμως, δεν ήτανε μόνο επιδόρπιο, μα ήτανε και μέρος του σίτηρου-ού μας, μαζί και με τα άλλα φρούτα. Ακόμα και το χαρούπιο που είναι καθαρά κτηνοτροφή τα τρώγαμε κι' εμείς, όπως τον άσωτο υιό, και όπως μας βλέπανε οι Ναζί που τα τρώγαμε μας λέγανε ότι ήταν "γκρέκο σοκολάτ". Ήτανε κάτι "ζωτάρικες" συκιές σε κοινοτικό ή πολυκοίνοτο χώρο και όποιος επρολάβαινε έκοβε τα σύκα τους. Πριν φέξει λοιπόν επηγαίναμε για να τα προλάβουμε. 1000 μέτρα νοτίως του Βουβά ήτανε μια αγριοσυκιά που έκανε μαύρα άνοστα συκαλάκια που κανείς τώρα δεν τα τρώει, τότε όμως, μια αυγή που πήγα να κόψω τα άνοστα συκαλάκια βρήκα εκεί δυο άλλους "συκοφάδες" που είχανε πρωτοπάει από μένα. Είναι η συκιά στο Κρέμασμα για όσους ξέρουνε τον τόπο. Έκανε ζινά σύκα.

Σε μια ζωτάρικη συκιά στην «Παπαδιάς το Ρούμα» ήτανε μια συκιά που αυτή ήτανε ιδιοτική και ένας γερο τεμπέλης επήγε, τον καιρο που ήτανε τα σύκα και έμενε εκεί μερα νύχτα και τα έβλεπε. Ένα βοσκαρούδι που είχε τα πρόβατά του εκεί κοντά ετραγουδούσε τη μαντινάδα:

Εγώ το κακορίζικο έμογασα του τζιτζίκου

που βγαίνει απάνω στη συκιά και τραγουδεί του σύκου

Όταν επερνούσε κάποιος και πήγε να κόψει σύκα, αφού δεν ήξερε πως αυτή τη φορά κάποιος τα βλέπει και όταν τον ειπέ να μην κόψει σύκα, αυτός του ειπέ: "Άλλο ζαναέτι" (άλλο τρόπο να βρει για να ζήσει)

"Χανιώτικα νέα" 27-7-2005

ΜΥΛΟΦΤΕΣ: ΠΛΑΚΟΦΤΕΣ ΜΥΖΗΘΡΟΦΤΕΣ κ.α.

Στα δύσκολα χρόνια της παιδικής μας ηλικίας, εμάς που τώρα είμαστε γέροι, αποκτήσαμε μόνο πικρές αναμνήσεις, όχι μόνο από βάσανα μα και από πείνα και κακοπέραση και τα κατοχικά φαγιά που μας βοηθήσανε να επιβιώσουμε είναι άγνωστα στις σημερινές γενιές. Κάποιες φορές π.χ. επηγαίναμε στο μύλο να αλέσουμε τον καρπό μας. Εμείς που ήμασταν από μακριά και μέναμε στο μύλο, (αλέθαμε στην Αργυρούπολη και πηγαίναμε από τα χωριά των Σφακίων). Κάποιες φορές που δεν είχαμε ψωμί να κρατούμε στο σακούλι μας, άμα μας έβγανε το αλεύρι, εβάζαμε λίγο νερό πάνω-πάνω στο σακί με το αλεύρι, και κάναμε ζύμη και την ψήναμε στο μύλο. Στο μυλωνά συχνά συνέβαινε αυτό, και διευκόλυνε τους πελάτες του, που τους έλεγε "απαλέτες". Επειδή στο μύλο τις ψήναμε τις λέγαμε "μυλόφτες" (μυλόπιτες). Βέβαια δεν ήτανε σπάνιο να μείνομε χωρίς ψωμί, μα αν είχαμε αλεύρι εκάνανε κάτι ανάλογο οι γυναίκες με του σπιτιού τις λέγαμε "πλακόφτες" (πλακόπιτες), και τις λέγαμε έτσι επειδή σηνήθως τις ψήμαμε σε πλάκα.

Μαλαμόφτες. Ανακατεύαμε βρασμένα χόρτα με ζύμη για γέμισμα και για περίβλημα φύλλα από σκέτη ζήμη και κάναμε τις μαλαμόφτες που είναι νοστιμες.

Μυζήθοφτες. Άμα είναι το γέμισμα μυζήθρα και το περίβλημα

και στο σπίτι

σκέτη ζύμη έχομε τις μυζηθρόφτες που είναι πολύ νόστιμες και πουείναι γνωστες και ως "σφακιανές πίτες"

Γλινόφτες. Ανακατεύαμε γλίνα (λίπος του χοίρου) με ζύμη για γέμισμα και περίβλημα σκέτη ζύμη και έχομε τις γλινόφτες που δεν είναι νόστιμες.

Ξιγκόφτες. Με το ξίγκι των ζώων ανακατεύαμε ζύμη για γέμισμα και για περίβλημα σκέτη ζύμη και είχαμε τις ξιγκόφτες που δεν είναι νόστιμες.

"Χανιώτικα νέα" 24-8-1999

Ο ΧΥΛΟΣ ΣΤΟΝ ΠΑΡΑΣΤΑΤΗ Η ΧΥΛΟΦΤΑ ΣΤΟ ΧΩΡΑΦΙ
ΚΙ Ο ΧΟΝΤΡΟΣ ΩΣ ΤΟ ΜΕΣΗΜΕΡΙ

Ο θεός να μην αφήσει άλλους ανθρώπους να ζήσουνε αυτά που εζησαμε εμείς στα χρόνια της γερμανικής κατοχής.

Ας ασχοληθούμε σήμερα με το σιτηρέσιο εκείνου του καιρού.

1) Η βολόσταση. Εβράζαμε αλεύρι πολύ ρευστό. Του βάζαμε λάδι και αλάτι και αν είχαμε τίποτα μπαχαρικό και αυτό το λέγαμε φαί. Το υποδεικνύανε στις λεχώνες γιατί λέγανε πως αυτό βγάζει γάλα.

2) Ο χυλός. Εβράζαμε αλεύρι και το κάναμε παχύρευστο. Του βάζαμε λάδι και αλάτι και αν είχαμε κανένα μπαχαρικό. Ήτανε πάντως καλύτερα από τη βολόσταση.

3) Αλευρογάλα. Αμα είχαμε γάλα να κάναμε το χυλό με γάλα ήτανε νόστιμο, δεν μας κρατούσε όμως για πολύ χορτάτους.

4) Οι χυλόφτες. Εκάνανε τη ζύμη φύλλο και μετά τηγκόβανε μικρά λουριδάκια και τα βράζαμε με λάδι και αλάτι. Αμα είχαμε να τις βράσουμε με γάλα ήτανε ωραίες.

5) Οι χόντρος. Δεν υπήρχε στην κατοχή ρύζι. Το υποκαθιστούσε όμως σε κάθε περίπτωση αχόντρος (το αλεσμένο σάρι). Με το γάλα, με τους χοχλιούς, με το κρέας κλπ εφήναμε τον χόντρο, *αν είχαμε σάρι*.

6) Το μαλαμούδι (που το λέγαμε και γρεβέ). Εβράζαμε στο τηγάνι αλεύρι, νερό λάδι, αλάτι και το τηγανίζαμε μέχρι να τραβήξει το αλεύρι το νερό. Ήτανε και αυτό κατοχικό φαί.

7) Τα στρυψούλια. Εκάναμε ζύμη και μετά την κάναμε μικρά θρύψαλα και την τηγανίζαμε. Ήτανε τα *στρυψούλια*.

8) Το μπαζινάκι. Εβρυφαλιάζαμε το ψωμί και το βάζαμε σε ένα λεκανάκι. Του βάζαμε λάδι αλάτι, νερό και το ανακατεύαμε και το τρώγαμε.

9) Το λαδόψωμο. Πολλές φορές εβειπνοούσαμε ή εγευματίζαμε με το λαδόψωμο. Αν είχαμε και μια σκορδόκεφαλή εβελτιούτο η κατάσταση.

Δεν ήτανε όμως στετά φαγιά όλα τα παραπάνω γιατί λέγανε:

"Ο χυλός στον παραστάτη (χορτάτος μέχρι να βγεις από την πόρτα)
Η χυλόφτα στο χωράφι (μέχρι να πιάς στ χωράφι) Κι ο χόντρος (καλύτερο φαί αυτό) σε κρατά μέχρι το μεσημέρι".

"Αγώνας της Κρήτης" 18-2-2000

ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΞΕΝΙΟ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΓΑΜΟ

Μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες ο γάμος γινόταν με προξενιά. Έστω και αν ο νέος με τη νύφη είχαν κάνει με τα μάτια προεργασία και ξέρινε οίγουρη την κατόληξη, πάλι φαινομενικά έπρεπε να πεί προξενητής να τα τελειώσει. Πόσο πολλές φορές όμως επροξενεύανε και ποντράωνε τα παιδιά χωρίς αυτά να γνωρίζονται καθόλου και (τουλάχιστο πιο παλιά) δεν τους επιτρέπανε καν να ειδοθύνε παρά μόνο μετά το γάμο. Από τις παραμονές του πολέμου υπήρξε μια εξέλιξη: Αν το παιδιό δεν γνωρίζονταν σαν έκαναν μια φτιαχτή «τυχαία συνάντηση». Σε ένα πανηγύρι σε ένα γάμο θα πήγαινε η κοπέλα με τους δικούς της και θα πήγαινε και ο γαμπρός και θα κάνανε τρόπο να ειδοθύνε από απόσταση, όχι όμως να καθίστανε μαζί γιατί ο κόσμος θα υποψιαζότανε.

Προξενητής χρησιμοποιείτο πάντα υεβύσμα πρόσωπο. Έβαζε στιβάνια υπό αλλα ζεύγος σε κάθε πόδι. Επήγαινε στον αρχηγό της οικογένειας και επροξενείτο ότι ήτανε δική του ιδέα και ότι δεν το είπε ακόμα του γαμπρού με, συγχίζοντας από τη μια μεριά το πρωταίπε σε αυτούς και τούτο είπτι: Όταν ζητούσε ένας νέος μια κοπέλα σε γάμο, αν έπαιρνε αρνητική απάντηση ακούγετο ότι «του έδωσαν ντενεκέ» (τον είωξανε) και αυτό θα εμαμάνετώ υπόψη 5^η προξενιά του σε ύλλη νύφη ίδιου επιπέδου. Αντίθετα για την κοπέλα αυτο είχε διαφημιστικές επιπτώσεις και από τη εικη της πλευρά το κυκλοφορούσαν ευχαρίστας. Δεν ήτανε λίγες οι φορές που μπορούσε να είναι έμπνευση του προξενητή ότι τσιριάζουνε δυο νέοι και το υπεξίκνυε και τα παρακινούσε, με επίσης δεν ήτανε λίγες οι φορές που πονούσε το θανάκι ενός νεοσού και εύρισκε ένα «ηστώμενο» πρόσωπο και τον έστειλε «να το μιλήσει» προσπειώντας ότι είναι δική του πρωταβουλία. Αν ήτο ευπρόσδεκτος ο γαμπρός, και πάλι ήτανε ενδεδειγμένο να πούνε του προξενητή: «Ευχαριστούμε σου πολύ όπου επροτίμησες το σπίτι μας. Να το κουβεδιάσμενε θέλει στο σπίτι μας, κουβεδίσε το και στην ύλλη υπόντα, όπου λέεις πως δεν τό'ρες σκάμη, και έλα την τάδε μέρα να το ξανακουβεδιάσμενε κι, αν είναι τυχερό θα γενεί. Τη μέρα που ορίζανε για συνάντηση μπορούσε να είναι παράν και ο γαμπρός, όχι όμως και η νύφη. Ξέρω περίπτωση που τελειώσανε το προξενιά στο σπίτι της νύφης και, ενώ ήτανε αυτή εκεί δεν της επιτρέψανε να είναι παρούσα. Το σπίτι ήτανε κομορότο. Σε μια σπόλο του σπιτιού ήτανε κάτω «μπουλμές και πάνω σοφός. Εκεί στο σφεό, που είχανε κρεμάσει ένα σεντόνε για πυρασόν είχανε την κοπέλα μπροσσε μεν να ακούει τη συζήτηση, δε μπορούσε όμως ούτε να μιλήσει με ούτε να δείξει πως υπάρχει. Το περιστατικό έγινε πριν τον Β' Πογκόσμο και το όκουσε από την ίδιου και μάλιστα έλεγε ότι το σεντόνε είχε μια τρυπίτρα και από εκεί έβοζε το μύτι της και έβλεπε τον γαμπρό. Αν ετέλειανε το προξενιά σαν υπαγραφή συμβολοίσι ήτανε το «κόψιμο της κλωστής». Ένας δικός της νύφης εκκοτούσε από τη μια σκρη μια κλωστή και ένας δικός του γαμπρού από την άλλη σκρη την τραβούσανε και σπούσε και αυτό ήτανε πιο τετελεσμένο γεγονός. Για τετελειωμένο προξενιά λέγα

"Παίρνει ο...την...καμμένη κλωστή". Πιο πυλιό στέλνανε κρουέτα και δώρα οι γαμπροί και δεν πηγαίνανε οι ίδιοι. Όμως στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Συμφώνου που γίνονταν κανονικοί πια οι αρραβώνες, βέβαια και με το γαμπρό. Πηγαίνανε 10-φ5 άτομα

με μικρή συμμετοχή γυναικών. Επηγαίνανε τότε με τα πόδια. Και ακόμα στα χωριά που είχανε αυτοκινητόδρομο, δεν είχε αυτοκίνητα ο κόσμος. Το πρώτο κέρασμα της υποδοχής το κάνανε στην αυλή. Άμα μπαίνανε μέσα εσηκώνετο ο έχων το γενικό πρόσωπο από την πλευρά του γαμπρού, και αποτηνόμενος στον ομόλογό του από την πλευρά της κοπελιάς του έλεγε: "Ένα συχτυλιόκι, συμπέθερε, έφερε το κοπέλι μας τη κοπελιάς σας, είναι με τη βουλή σου να το δεχτεί;

-Με τη βουλή μας και με την ευχή μας είναι δεχτό, Συμπέθερε. Κάποιος έβγαίνει έξω και εριχνε 4-5 πυροβολισμούς για να μάθει ο κόσμος τα γεγονότα, και πρώτα οι δικοί του γαμπρού εσηκώνονταν και χαιρετούσανε τη νύφη και βάζανε τα δώρα τους, μετά χαιρετούσανε και οι δικοί της νύφης. Στη συνέχεια άρχιζε το φαγητό και το γλέντι. Οι αρραβωνιστούδες φεύγανε τα βράδυ της επομένης ή της μεθεπομένης. Στα μικρά χωριά πείρνανε σε τραπεζι όλα τα σπίτια τους αρραβωνιστούδες, στα μεγάλα χωριά μόνο στα συγγενικά και στα γειτονικά σπίτια. Μετά τον αρραβώνα μόνο θα μπορούσε να πηγαίνει στις αρραβωνιάρες ο γαμπρός, όχι όμως πριν. Μετά τον αρραβώνα «εσοπούσε το εϊσοόκι». Ποτέ όμως δεν σήναν μόνο τους τα δύο παιδιά. Κάποιος "βλεπότορας" έπρεπε να είναι κοντά (μόνο, αδερφή, αδερφός) γιατί και τα φιλί μεταξύ τους ήτανε απαγορευμένος καρπός. *Μαχοντικά αυτά θα θεωρούνται απίστευτα.*

Ο Γάμος

Οι γάμοι συνηθέστατα γίνονταν Κυριακή. Οι μεγάλοι γάμοι κιντούσανε μια εβδομάδα. Την παρασκευή ήρχοντο απο το μακριό οι συγγενείς και οι φίλοι. Το Σάββατο ήρχοντο οι οργανοποιίχτες και οι χωριανοί. Το Σάββατο φέρνανε και τα "κανίσκια". Ένα σφαγμένο πρόβατο, ένα ασκί κροσί, μια νταμετζάνι μακί, μια ντουζίνα πατητά ή κάτι ανάλογο. Κάποιες φορές παίρνανε και τα προικιά το Σάββατο. Πηγαίνανε μια δεκαριά άντρες με το φορτηγό ζώα τους και τα φέρνανε. Τους κάνανε τραπέζι γλεντούσανε και μετά παίρνανε τα προικιά και στον καθένα δίνανε από ένα πατητό. Φεύγοντας λέγανε το παρακάτω τραγούδι του δράμου:

Επήραμέ ντα το προικιά το χιλιοπλουμισμένο
 Έξήντα τα πλουμίζανε κι εκοτα δυό τα φάνα
 Κι απάνω εζωγραφίσανε τον ουρανό με τ'άστρα
 Τον ήλιο τον ολόχρυσο, τ'ασηματό φεγγάρι
 Νάνιε τα χέρια ντω χρυσά που το μαρροφλουμίσια
 και νάνιε καλορίζικα στο σπίτι υπού θα πάνε

Στου γαμπρού το σπίτι στην κάμερα που θα κάθιζον οι νιόπαντροί, είχανε κρεμασμένες δοκίδες ψηλά και από τις τέσσερις μεριές και ένας άντρας "μανακουραυδάτος" (που ζούσανε και οι δυο γονείς του) τα ομαρφαδίλωνε και τα έβαζε στις δοκίδες για να φανούνε της νύφης τα "ψιμήθια"

Την Κυριακή έφευγε ο γάμος για να φέρει τη νύφη και ανάλογα με την απόσταση υπολογίζονε να γυρίσουνε κατά το τέλος της

Το Σάββατο ήρχοντο και οι κομπάρσοι

ημέρος. Με του δρόμου το τραγούδι εζητούσανε τη ευχή της μάνας

- Δώσε μας μένυ την ευχή να ξεκινήσει ο γάμος
- Η γ-ευχή μου ομπρός κι οπίσω σας, ζερβό σας και ξεξιάω να πάτε να μου φέρετε τη νύφη του παιδιού μου και νύνηι από ψηλή φειρά κι από καθάριο γαίμα.

Εγιορτάζανε και το βουνά και τα φαράγγια όπου επερνούσε αυτή η όμορφη και χαρμόσυνη φύλαγκα. Ήτανε χώρμα σφβαλμών να βλέπεις αυτό τον πολύχρωμο κινούμενο ζωγραφικό πίνακα, μα ήτανε και χώρμα ακοής να ακούεις να αντιλαλούνε το βουνά από τον μακρό-συρτα σκοπό που λέγανε "της στράτας τα τραγούδια" της στράτας το τραγούδιο με τα ριζίτικα είναι ομογόλυκτα αδελφάκια. Ομως στα ριζίτικα συνήθως λέγονται τρεις στραφές ενώ του δρόμου μπορεί να είναι και μακροσκελέ, για να κροτίσει άρα στη μεγάλη διαδρομή τους και ακόμα διαφέρουνε στο γεγονός ότι τα ριζίτικα τραγουδιούνται σε 32 ακοπούς ενώ του δρόμου τα τραγούδια όλα και σε κάθε περίπτωση λέγονται πάντα με τον ίδια ακοπό. Ένα ωραίο τραγούδι που λέγεται στα δρόμο:

Κοράσιο στην Ανατολή έφαινε κι ετραγούδιε
 μα ο υιρισμός του μασουριού κι ο κτύπος του πετάλου
 κι σθεανισμός της λυγερής εις τ' ουρονούς εβγήκε
 Κοραβοκύρης το γυνικό πάναμεοίς πελάγους
 -Στέξετε ναύτες τα κουπιά, ναύκληροι το τιμόνι
 ν' ακούσαμε τη λυγερή ίντα τραγούδι λέει
 -Ίντά χεις κόρη και πανείς και τραγουδείς θλημένας
 -Εγώ και στο τραγούδι μου κι εκείν' μοιρολογούμαι
 Μόνο και κύρην έχουσα κι αδέρφια και ξοδέφια
 κι άντρας σπού μου πήρανε εβγήκε βερεμιόρης
 Ξυρράστικόν μου γύρεψεν απού δεν τόχει ο τόπος
 Τα όγριας λαφίνος το τυρί και του λαγού το γάλα
 Κυδώνι απ' την ανατολή και μήλο σπού τη δύση
 Μα ώστε να πιύσω το λαγόν, να αρμέξω τη λαφίνα
 να πάω στην ανατολή και να'ρθω απού τη δύση
 Αρρώστημε, ξυρωώστησε κι άλλη γυναίκα επήρε.

Επίσης μου όρρεσε και το επόμενο τραγούδι του δρόμου

Κόρη γαϊτάνιν έπλεκε χρόνο και πέντε μήνες
 και δέκα πέντε Παρασκιές και δέκα τρεις Τετράδες
 Μέσα έπλεκε τον ουρονό τ' άατρα και το φεγκάρι
 Μέσα έπλεκε τη θάλασσα κι ούλα τζη τα κοράβια
 Μέσα έπλεκε τη θενεθχιού μ'ούλα τζη τα παλόθχια
 Μέσα έπλεκε το μέλο τζη στ' άλογο καβαλάρη.

Όταν επλησίαζε ο γάμος στο σπίτι της νύφης ελέγανε το ακόλουθο τραγούδι του δρόμου:

Να παρσαύρετε τα' αυλές, ν' ασπρίσετε τσι στράτες
 κι ο νιός γαμπρός σας έρχετε να τον υποδεχτείτε

Η το άλλο:

Μινάς μου κόρη κι έρχομαι, μα ίντα θα βάλω να'ρθω
 Α βρέχει βάλε τσόχινα κι ανε χιονίζει τ' άσπρα
 κι αν είναι εβιά και ξοστεριά βάλε το βελουδένια

Η ΓΑΜΗΛΙΟΣ ΦΑΛΑΓΓΑ

- 1) Το παιδί με τη σημαία
- 2) Ο παπός
- 3) Ακολουθούν οι τραγουδιστές αγκυλισσόμενοι και λένε του ερόμου το τραγούδι. Κρατούν και ύψος για ομντικό εξάρτημα μα σαν στολιστικό
- 4) Το άλογο που κάθεται η νύφη το σέρνει ένας δικός της

Αν υπήρχανε ενδιάμεσα χωριά που θα περνούσε ο γάμος εθγόζυνε δίσκουσ και μεζέδες και κερνούσανε όλα τα γάμο συγγενείς και φίλοι του ζευγαριού μη και στα ξικά τους χωριά πριν φτάσουνε στον προορισμό τους, όσο σπίτια ήτανε κοντά. Στη γαμήλια φάλαγκα, για τους άντρες κλεσαμένους τους δεν υπήρχε περιορισμός, όσοι άντρες θέλανε πληραύσανε να πόνε. Όμως οι γυναίκες έπρεπε να είναι 11-15. Τις λέγανε "ουνοπάρτουσες" και τις υποδεικνύανε από την οικογένεια του γαμπρού. Έπρεπε να πάει μονός αριμόσκει να γυρίσει ζυγός μαζί με τη νύφη.

Στην αυλόπορτα της νύφη ήτανε οι κεραστάδες με κρασιά και με μεζέδες για το κέρασμα της υποδοχής. Όλος ο γάμος εκάθιζε στην "τάβλα" (πραγματικά τάβλες είχανε για καθίσματα και τάβλες για τροπέζια) και τα ριζίτικα που τα τραγουδούσανε εκεί, το λέγανε "τη τάβλας τα τραγούδια". Η στεφάνωση πολλές φορές γινότανε στην νύφη το σπίτι. Μετά από 2-3 χορούς έπαιρνε ο γάμος τη νύφη και έφευγε και ξεκινούσε με το ακόλουθο τραγούδι.

Αποχαιρέτα νύφη μου σούλους τσοι συγγενείς σου,
μα πρώτα τσοι γονέους σου και τα γλυκιά σου αδέρφια
κετές ται φιλενάδες σου και ται γειτόνιούδες σου.

Όταν ο γάμος πηλάγαιζε στα σπίτι του γαμπρού ελέγανε το ακόλουθο τραγούδι του έρωτου.

Πράβολε μάνα του γαμπρού και πεθερά τη νύφη
να βεις τον αργυρό σου γιό και τη χρυσή σου νύφη

Στην πόρτα εσσεκότανε η πεθερά και υποδεχότανε τη νύφη. Αν ήτανε μυυροφορεμένη της δίνανε μια άσπρη πετσέτα και την έβαζε στα κεράλι της. Αγκαλιόζονταν επιλιώνταν και μετά δίνανε στη νύφη ένα μαυρομάνικο μαχαίρι και έκανε το σημείο του σταυρού στο ανώγλιό της πόρτας και μετά έμπαινε μέσα και το μέρος που κάθιζαν οι νεόνυμφοι το στολίζανε με γιρλάντες από τριανταφυλλιά και το λέγανε πιατό. Αμέσως της καθίζανε ένα αγόρι στην ποδιά της, ευχή να είναι αγοράκι το πρώτο της παιδί. Αν ήτανε ευνοϊκές οι καιρικές συνθήκες ο πολλής γάμος εβλαεύετο έξω. Ακόμα και τάβλες για το φαΐ έξω εστρώνανε. Στην κάμερα που ήτανε η νύφη ήτανε οι κουμπάρη, δύο-τρεις ξικά της που τη συνοδεύαν να να πούμε γιονα τη διευκολύνουσε για να προσαρμοστεί στο καινούριο της περιβάλλον και που τους λέγαμε "προυκιά" και ήτανε ακόμα εκεί οι οργανοπαίχτες και ο χώρος για τους χορευτάδες και αν χωρούσανε κι άλλοι. Αν ήτανε κακές οι καιρικές συνθήκες ήτανε διαθέσιμα τα γειτονικά σπίτια, διότι και η παροιμία λέει πως «έβανεικό είναι το κούρταλα στο γάμο». Οι μικροί γάμοι εδίσταλύονταν τη Δευτέρα το βρόδυ. Σε όλους τους γαμηλιώτες εδίνανε από ένα πατητό. Σε όλους τους κουμπάρους πατητό και πετσέτα ενώ στον πρωτοκουμπάρο και ένα σακούλι που έβαζαν μέσα ένα μερό κρέας και άλλα "καλολοϊδία και ειδικό έδρο. Επίσης η νύφη έδινε και πετσέτα στους στενούς δικούς του γαμπρού μη και στους δικούς της που τη συναδέφονε και που είπαμε ότι τους αποκαλούσαμε "προυκιά

Ρίμες λέμε τις αυτοσχέδιες μαντινάδες που πλέκονται ειδικά για να πα-
νέσουνε, να φιλοφρονήσουνε ή να σατιρίσουνε άτομα ή καταστάσεις. Παλιό-
τερα που τα γλέντια εγίνονταν σε διαφορετικά πλαίσια, πολύ συχνά δυο
άνδρες (συνηθέστατα άντρες) επιάνονταν σε φιλική αντιπαράθεση με τις ρί-
μες. Άλλοτε φιλοφρονητικά, μα και άλλοτε "υβριστικά". Στις ρίμες μπορούσε
κανείς να αποκαλέσει τον φίλο του, γουρούνι, γάιδαρο, άτιμο κ.α. που δεν
τα παίρνανε στα σοβαρά, ούτε και εγγράφονταν στα υπόψην οι ρίμες που
ανταλλάσσονταν στα γλέντια ήτανε καθόλα κρητικές μαντινάδες σε δόστιχα
εσοκαρώνανε όμως και μακροσκελή ρίμες για να σατιρίσουνε, όταν φοφούσε
κανείς γάιδαρος, όταν ένας νέος εζητούσε σε γάμο μια κοπέλα και του δι-
νανε "τενεκέ" (δεν τον δεχόντουσαν), όταν σε ένα μητάτο έβγαζαν κακό τυρί
και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις. Ακόμα μπορώ να πώ ότι οι ρίμες εκαλι-
βανε έστω λίγο κενό από την μη υπάρχουσα ψυχαγωγία στα μικρά ορεινά
χωριά που τις διαβάσαμε και τις ξαναδιαβάσαμε και γελούσαμε. Επίσεις εφί-
τογράφιζαν και αποθανάτιζαν στιγμιότυπα αντικαθιστώντας και τις μη
υπάρχουσες φωτογραφικές μηχανές, ε' εκείνα τα χρόνια.

Χαρακτηρίζω "σφακιανές αυτές τις ρίμες επειδή στα Σφακιά τις κατάγραψα
μα όμως ουδόλως διαφέρουνε από τις ρίμες της υπόλοιπης Κρήτης.

Αρχίζω από τα παλιά από ρίμες που φωτογραφίζανε καταστάσεις:

- Στα 1867 στην επανάσταση, πάρα πολλά γυναικόπεδα από τα Σφακιά επήγαν
προσφυγάνια στην Κέρκυρα που την ξέρανε Κέρφους. Κάποιος ριμαδόρος έβγα-
λε την παρακάτω ρίμα και την άκουσα από τον παππού μου που ήταν πρόσφυγ

Εκάψασιν τα σπύθχια μας, εφάσιν τα ζά μας

και προσφυγάνια στόσι Κορφούς επήγαν τα παιδιά μας

-Υπολογίζω, περίπου στα μέσα του 19ου αιώνα, όταν ήτανε κοπελίτσα η Ελέ-
Χατζηγηρηγόρη, μητέρα του Μανούσου Βολουδάκη Υπουργού, Γ.Δ/τού Κρήτης και
Μακεδονομάχου, πανέμορφη, Πολύφερνη και αριστοκρατικής οικογενείας, όταν
χόρευε σε ένα γάμο της είπε ο λυρατζής την ακόλουθη ρίμα:

Μπάμπουνε σ'ούλες προξενιά μα τη Γληγοροπούλα

δεν τηνε θέλει αυτή κιανείς γιατί είναι φτωχοπούλα

-Πριν από 100 περίπου χρόνια επαντρεύτηκε ο Στυλιανός Χιωτάκης από το
Λοφένδου μια κοπέλα από τον Πρινέ Ρεθύμνου. Ο γάμος νύχτα έφυγε από το
Λοφένδου και νύχτα έφτασε στο Ρέθυμνο. Εκεί εδιενυχτέρευσε και γυρίσανε
την επομένη. Τη νύχτα στο γλέντι μια κοπελιά είπε την ακόλουθη μαντινά

Δεν τονε θέλω δάσκαλο γιατί' αγαπά των άρτο

μα τονε θέλω Σφακιανό κοκκινογελεκάτο

Αυτή έγινε ευμενώς δεχτή, μα μιά άλλη είπε αμέσως την ακόλουθη:

Δεν τονε θέλω Σφακιανό γιατί φορεί τσοι δόμους

και προπατεί και στα βουνά μαζί με τσοι δαιμόνους

Ένας Σφακιανός της είπε την ακόλουθη ρίμα: (Ξέρω ωραίος)

Ξεπατωμένη ποδαρέ, ξετσιπωμένη σέλη

Θέλεις τονε το Σφακιανό μακίνοσ δε σε θέλει

Η αντιπαράθεση εσυνεχίστηκε και μια άλλη είπε

Μην τονε πάρεις Σφακιανό, τον κλέφτη των προβάτων

για θα σε φάει μια ζωή το πάνω και το κάτω

Οι πιο πολλοί Σφακιανοί είχανε φερρινά και χειμερινά χωριά και η μεταφορά του νοικοκυριού μια πάνω και μια κάτω ήτανε ταλαιπώρια με τα γαϊδουράκια. Δε θυμούμαι την απάντηση στην τελευταία ρίμα, όμως την άκουσα.

- Όταν ο Μανούσος Κουντούρος, αντιπολιτευόμενος του Βενιζέλου, αγόρασε ένα κουτσό βόδι και το φάγανε οι υπάδοι του στο Βουβά σε μια προεκλογική περιοδεία, επί Κρητικής Πολιτείας δε βγήκε το κόμμα του στις εκλογές. Ο Ανδρέας Δεληγιαννάκης, που υποστήριζε Ρεθεμνιώτη Βουλευτή υπάδο του Βενιζέλου, ετραγουδούσε τη ρίμα: (τότε τα Σφακιά ανήκανε στο Ν. Ρεθύμνις)

Το βούν από ετρώγασι ήτο με τρία πόδια

για κείνο δεν επέτυχε του Κούντουρου το κόμμα Γ*

- Πριν από την ένωση της Κρήτης, τα σφακιανά καράβια συχνά επηγάινανε στην Αφρική για ανταλλαγή προϊόντων. Κάπου-κάπου επήγαινε και κανένας με κάποια χρηματάκια και αγόραζε κάποια πράματα για να τα μεταπουλήσει. Μια φορά πήγε και ο "γέρο-Χιωτογιάννης" και έφερε φέσια που τα λέγανε "πασταμέλια" και αποθανάτισανε το περιστατικό με ρίμα. Τούνος λέγανε την Ξύνιδα.

Απού το Τούνος ήρθενε ο γέρο Χιωτογιάννης

και πασταμέλια εγέμισε του βένο το ντουκιάνη

- Όταν επήγε ένας γάμος να πάρει μια νύφη και αντί της συγκεκριμένης νύφης είχανε άλλη ντυμένη νύφη. Ένας γαμιλιώτης ετόλμησε και είπε:

Κουκιά και παξιμάδι και παστές ελιές

Φραβάνια θα μας κάμουν αυτές οι κοπελιές

μα ένας συγγενής της νύφης είχε σαν απάντησή:

Βάλε κρασί, βάλε ρακή εράισεν η κούπα

θέλεις-δε θέλεις θα γενεί ο λόγος από σου'πα

- Όταν επήρε κάποιος αδοτύρους από ένα μητάτο μα δεν είχανε καντάρι να τους τυγιάσουνε και άμα τους ζύγιασε όπου βρήκε καντάρι, στις οκάδες που είχε πως βγήκανε δε θεωρήθηκε αξιόπρεπός και βγάλανε τη ρίμα:

Άφης τ'αστεία σου θωμά, Δεν είναι αυτό σε'ρη

δεκάξε οκάδες πώς να βγούν οι δεκανιά αδοτύροι;

- Στη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα έγινε μια βιαία απαγωγή γυναίκας στο Βουβά. Μια καλόγρια που ήτανε στην Αγ. Ζώνη έβγαλε ρίμες. Την πρώτη θα αναφέρω γιατί οι άλλες αναφέρουνε ονόματα και τις αποφεύγω:

Μανούλα κόρην έβλεπε χρονώ τριάντα πέντε

θε μου και τέτοιες συμφορές, μόνο, στον κόσμο πέμπε

Οι απαγωγείς όμως εδήχτηκαν και βγάλανε κι αυτοί ρίμα της καλόγριας.

Ένας πραματευτής πουλεί ένα τσουβάλι αγγούρια

ερωτήματα ο Βενιζέλος είχε των εμά. Ο Κούντουρος είχε τη Δάφνη

Μα να τα πάει .τη καλογρές που βγάινει τα τραγούδια

- Το 1919 έγινε ο γάμος του Μανούσου Μπόλιώτη στο Βουβά. Στο γάμο ήτα ο διάσημος ριμαδόρος Στρατής Σταβιανουδάκης από το Ροδάκινο, ο Μπόσιν από Χ.Σφακίων και ο Κ. Δέκινας από τον Καλλικράτη. Οι δύο τελευταίοι εμαχίσανε εναντίον του πρώτου. Ο πρώτος όμως σε μια μαντινάδα ετύλιξε τους δυο αντιπάλους του:

Ο Δέκινας ελελέκιασε, ο Μπόσινας τροζάθη

Ξανοξετέ τσοι και τσοι δυο και πείτε αν κάνω λάθη

- Το 1938 έγινε ο γάμος του Σήφη Χιωτάκη, γνωστού και ως «Μπογιατζοσήφ Εγώ παιδί τότε αυτόπτης και αυτήκοος καλόθυμύμαι. Ο Γ. Δασκαλάκης ήτα νε αγροφύλακας και ήρθε στο γάμο με την υπηρεσιακή στολή και το πηλιό. Όταν είπε μια ρίμα σε κάποιον Σήφη Χιωτάκη, αυτός του είπε:

Αντίκριτά μου κάθεσαι, φορείς και το πηλιό

Εμπήκες κι αγροφύλακας για το μασκαράλκι

Όντως ο Δασκαλάκης δεν πάλυκυνηούσε τους ζημιωτάδες. Ο Σ. Χιωτάκης στη συνέχεια επιδόστηκε με ένα ψύλλο από Χ.Σφακίων, όπου είπε στο Χιωτάκη

Επά αφού εσμίξαμεν οι δυο τα λόγια σου εκτίμα

για θα σε δέσω στην αυλή να στέκεις σαν το χτήμα

Χτήμα=φορτηγό ζώο. Και η απάντηση:

Μα δε με δένεις στην αυλή, μούδε και στο χασίλι

Εσύ τον έχεις το μυαλό απ' όξω στο μαντήλι

Και ο ψύλλος του ξαναλέει (μαντήλι=το κρουσσιδάτο κεγχορομαντήλι)

Αντίκριτά μου κάθεσαι, σαν ήλιος, σα φεγγάρι

Ερούφηξες το αίμα μου σαν το ξερό σφουγκάρι

Και ο Χιωτάκης

Αντίκριτά μου κάθεσαι, φορείς και την καδένα

Εσύ'σαι από ψηλή σειρά κι από καθέριο γαίμα

Ο ψύλλος εφορούσε γκιλότα χακί μαπαρτίνα και σε ειδικό τσεπάνι έβαζε το ρολογάκι που η αλυσίδα (καδένα) ήτανε δεμένη στη ζωστήρα του

Στον ίδιο γάμο ο Μανώλης Μαριετάκης από τον Πατσιανό είπε τη Μαντινάδι

΄Ιντά'ναι ετούτη η σιωπή, κι ετούτη η σιγανάδα

κι άνθρωπος δεν αποκοτά να πει μια μαντινάδα

Ένας τρίτος Σήφης Χιωτάκης, γνωστός ως Κοκολοσήφης είπε τότε:

΄Ηθελα νά'χα μια ρακή και τέσσερα στραγκάλια

να δεις πως θελα τραγουδά με δίχως παρακάλια

Το 1939 έγινε στο Βουβά ο γάμος του Ανδρέα Δεληγιαννάκη. Ένας ξένος που για ειδικούς λόγους έμενε για ένα διάστημα στο χωριό μας είπε:

Πέστε μου εσείς οι Βουβιανοί αφού'στε μυαλωμένοι

αν γίνεται στον τόπο σας να τραγουδούνε οι ξένοι

Ο Γεώργιος Δεληγιαννάκης, αξιόλογος άντρας από κάθε πλευρά, του απάντη

Από το Ξεραπόταμο να πάει στο Καστέλλι

Έχει ούλο το ελεύτερο να τραγουδεί όποιος θέλει

και πάλι ο ξένος μας

Μη με παραεγγήσετε πως είμαι στο χωριό σας
Σήμερα κι αύριο είμαι επά, την άλλη είναι δικό σας

για πάλι ο Δεληγιαννάκης

Ως πότες θα το πεις το "ναι" και θα θεληματέφεις
Εσύ απου τον τόπο μας, κρύμα είναι να μισέφεις

- Το 1940 λίγο πριν να χτυπήσει ο ιταλικός φασισμός του Μουσουλνι (το δικό μας φασισμό του Μεταξά) έγινε στο Βουβά ο γάμος του Στυλιανού Πατατοδκού. Ο Μανώλης Σκουλούδης από τη Σκαλωτή (που τότε είχε μετοικήσει στην Αγ. Βασίλειο είπε τη ρίμα:

Πάντα μ'αρέσει να γροικώ όμορφες μαντινάδες
μα στα Σφαιριά δε βγαίνουνε καλοί τραγουδιστάδες

Ο ικανότατος και στις ρίμες Γ. Δεληγιαννάκης του είπε:

Κι εσύ γιατί είσαι Σφαιριανός, για κένο θα γλεντζέεις
κι αν δεν το καταδέχεσαι να σηκωθείς να φύγεις

-Στον ίδιο γάμο ένας άγνωστός μου είπε σε άλλον μόλις ετέλειωσε το χωρό του την παρακάτω ρίμα:

Ο άνθρωπος σαν παντρευτεί δεν πρέπει να χορεύει
Έγα σακί στον ώμο του κριθάρι νάγυρεθεί

Ο άλλος

Έχω εγώ και το σακί έχω και το κριθάρι

Ο πρώτος

Έλα να συφωνήσομε και παίρνω σε τριτάρη.

Δε θέλω το κριθάρι σου μουδέ τη συζεφιά σου

Εγώ'μαι ελεύτερο πουλί, δε μοιάζω τσ'αφεδιάς σου

Στο σημείο αυτό έλαβε μέρος στη μαντιναδομαχία ο Γ. Δεληγιαννάκης:

Ο παντρεμένος καθ'αργά θέτει με την κοκόνα
μ'ανύπαντρος σα γάιδαρος θέτει στον αχεριώνα

Ο πρώτος

Εγώ'μαι ελεύτερο πουλί και τη ζωή γλεντζέω

κι όπου μ'αρέσει το κλαδί πηγαίνω και καθίζω

Εγώ κι αν επαντρεύτημα κι εμπήμα στην καδένα

Ο Δεληγιαννάκης

τα πρωτυνά μου θα τραβώ σαν και τον κάθα ένα

-Σε άλλο γάμο που ένας παντρεμένος προκάλεσε ένα ελευτεροί

Και μερικοί που τσοι θωρείς και κάνουν τσοι γλετζέδες

όπου γυρέφουν κοπελιά παίρνουνε ντενεκέδες (άρνηση)

Μα δεν εγύρεφα παντρεία μουδέ και δε γυρεύω

ο ελεύτερος

τσοι παντρεμένους τσοι θωρώ και δεν τωνε ζηλεύω

Ο παντρεμένος είπε αυτή τη ρίμα που είπαμε πως την είπε ο Δεληγιαννάκης:

Ο παντρεμένος καθ'αργά θέτει με την κοκόνα

μ'ανύπαντρος, σα γάιδαρος θέτει στον αχεριώνα

Ο ελεύτερος

Καλλιά θα θέσω στ'άχερα, καλλιά θα θέσω χάμει

παρά να μου φωνιάζουνε: "φέρε μπάμπά να φάμε".

Τα κατάφερνα και εγώ στις ρίμες και πολλές δικές μου ρίμες έγραφα σε βιβλία μου χωρίς να γράφω πως είναι δικές μου. Ξδω αναλαμβάνω την ευθύνη για τις δικές μου ρίμες. Κάποτε πιάστηκε σε γλέντι ο Γ. Δασκαλάκης στις ρίμες με άλλο ριμαδόρο, μα όταν θέλησε να τον ξεφορτωθεί αυτός μου τον παρέπεψε με τη ρίμα του:

Οι μαντινάδες θέλουνε άνθρωπο να κατέχει
και τον Κανάκη ρώτηξε κι αυτός ιδέα έχει

Ο άλλος με τη μαντινάδα του, που δεν τη θυμούμαι, είπε ότι δε με υπολογίζει. Ήτανε και εκείνος μελαχρινός, όπως και εγώ και του είπα:

Πρώτη φορά μ'αντίκρυσε, μα πώς με λογαριάζεις;
Μαύρος κι εγώ, μαύρος κι εσύ, μα πέρα δεν τα βγάζεις

Σε άλλο γλέντι ο Δασκαλάκης μου είπε την ακόλουθη ρίμα:

Και τσοι χοχλιούς στη Ίσαρέ τσοι λένε άμε κι έλα
Εσύ τον εξεπέρασες τον. Κ..... στην τρέλα

Για ευνόητους λόγους δε γράφω όνομα αυτού που με παρομοίαζε. Εγώ του είπα

Γυρεύουνέ σε στο Δαφνί οικότροφος να πάεις
και μέσον δε χρειάζεσαι, μα τα προσόντα τά'εις

Άλλη φορά μου είπε ο Δασκαλάκης πως είμαι κακομούτσουνος. Εγώ του είπα
Δεν επερίμενα ποτέ πως θα...καυχάσαι κάλλη
γιατ'έχουνε τη μάπα μας στο δάσος οι αρκάλοι

Σε αρραβώνιαση το 1953 με έφερε σε δύσκολη θέση ένας από τους αρραβωνιαστάδες. Με προκάλεσε χωρίς να του δώσω ατζία. Αυτός της φιλοξενούμενης παρέας εγώ της φιλοξενούσης. Αυτός ηλικιωμένος εγώ νεαρός. Η ρίμα του:

Επά απού εσμίξαμεν οι δυο πα λόγια σου εκτίμα
για θα σε δέσφ στην αυλή να στέκει σαν το χτήμα

Η απάντησή μου, αφού δεν εβόλευε να του απαντήσω στο δικό του στυλ:

Η μαντινάδα τούτη θα δε μου ταιριάζει εμένα
γιατ'ε θαρρώ τα λόγια μου πως είναι μετρημένα.

Το 1960 έγινε στο Βουβέ ο γάμος του Μανουσίου Καγιαδάκη. Αντάλλαξα πολλές ρίμες με άλλο ριμαδόρο. Ο γαμπρός είχε πάει στην Κορέα και ο άλλος είπε

Ρώτηξε και το Μανουσιό που πήγε στην Κορέα
κι άμε να βρεις τσοι κουζουλούς να κάνετε παρέα

Η απάντησή μου:

Δεν το ρατώ το Μανουσιό και δε ρατώ κανένα
μα γω σα θέλω κουζουλούς θά'ρθω να βρώ εσένα

Στον ίδιο γάμο ήτανε ο δάσκαλος του χωριού και τον προκάλεσα με ρίμα να τραγουδήσει:

Αγαητέ μας δάσκαλε αν τύχει και θελήσεις
μια μαντινάδα να μας πεις να μας ευχαριστήσεις

Είπε μια ευγενική μαντινάδα και ότι τραγούδησε για χατήρι μου. Του είπα

Ευχαριστούμε δάσκαλε, πού'καμες το χατήρι
Ες την υγείά σου λέω γω και πιάνω το ποτήρι

Στο ροδάκινο στη δεκαετία του 1960 σε γάμο, ο αντίπαλός μου μου είπε:
 Εσύ που ξέρεις τα πολλά κι ο νους σου καταβάζει
 Ένα καντάρι σίντερο, πόσες βελόνες βγάζει;

και η απάντησή μου

Πάρε νερό δυο κυβικά και μέτρα το σταγόνες
 εκεί θα βρεις τον αριθμό που δά'χουν κ'οι βελόνες

Όταν καθόμαστε σε παρέα σε μαγαζί στον Βουβά και κάθισε μαζί μας ένας
 ξένος, φεύγοντας ηθέλησε να πληρώσει. Εγώ του είπα με ρίμα:

Επά το λένε στον Βουβά και οι ξένοι σαν περνούνε
 δεν τινε παίρνουνε λεφτά αυτοί που τσοι κερνούνε

Σε αρραβώνιαση που είχαμε στενάδα και δε βολεύτηκε καλά η παρέα, ενώ
 εγώ ανηκα στη φιλοξενοβόσα παρέα, εζήτησα συγγνώμη με τη ρίμα:

Ο τόπος μας είναι στενός και δε βολεβομέστα.
 Μα ειν'η καρδιά μας ανοιχτή να σασε βάλει μέσα

Το 1967, αρχές της δικτατορίας, ένας φίλος μου είπε τη ρίμα:

Όσοι κι αν είναι υπάλληλοι να κέτσουνε στ'αβγά τους
 για θα τους διώξει ο Παττακός να πάνε στη δουλειά τους

Η απάντηση που έδωσα:

Κι αν λέγομαι υπάλληλος, φηλά έχω το κεφάλι
 κι αν τύχει και με διώξουνε, να ζήσω θέλει πάλι

Το 1967 σαν γραμματέας κοινότητας μαζί με άλλους 120 κρήτες γραμματέες
 και προέδρους κοινοτήτων ήμαστε φιλοξενοούμενοι στον Πύργο της Βασιλίσ-
 σης στην Εθνική Εστία. Ένα γεύμα μας προσέφερε η Κρητική Εστία στο υπό
 εκτέλεση μέγαρό της στο Παγκράτη Στραβονος 12 ήτανε τότε καρό γιαπί. Η-
 τανε εκεί προσωπικότητες της Κρήτης από όλους τους τομείς. Ο Πολύδωρος
 Βαρδουλάκης, ιστορικό στέλεχος της Κρ. Εστίας μας είπε: "Εδώ είναι δικό
 σας περιβάλλον και μπορείτε να γλεντίσετε όπως θέλετε. Εγώ εβαλα αρχή:

Είναι μεγάλη μας τιμή και ευχαρίστησή μας
 που έχει στην πρωτεύουσα μπεντένια το νησί μας

Κανέκης Γερωνυμάκης

"Χρονιάτικα Νέα" 4-1-2005

.....
 Η Επαρχία Σφακίων .. είχε το θληθερό προνόμιο να θεωρείται η κατέξοχην περιοχή της βεντέτας στη χώρα μας. Εάν Σφακιανός θα επιχειρήσω να εξηγήσω μερικά πράγματα σχετικά, κατό τη δική μου άποψη.

Πρώτα-πρώτα θα ήθελα να πώ ότι τα δριβικητικά όρια της επαρχίας Σφακίων, όπως τα βλέπουμε στον πολιτικό χάρτη της Κρήτης, δεν είναι ίδια με τη γεωγραφία της βεντέτας. Το Ροδάκινο, η Γωνιά και τα άλλα ορεινά χωριά του Αποκόρω καθώς και τα ορεινά χωριά των ομόρων επαρχιών, από νοοτροπία, από ήθη και έμα(θετικά και αρνητικά) μπορούμε να πούμε ότι αποτελούνε προέκταση της επαρχίας Σφακίων, γιατί οι κάτοικοί τους περισσότερο μοιάζουνε με τους Σφακιανούς παρά με τους "κατωπερώτες"

Γενεσιουργά αίτια της βεντέτας

Σε κάθε κοινωνία υπάρχουν διαφορές στους ανθρώπους και υπάρχουν συγκρούσεις συμφερόντων, υλικών, ηθικών, κτηματικών κλπ. Νο οε ιδιαιτερότητες του πληθυσμού στον ορεινό χώρο του Ν. Σφακίων, τις διαφορές αυτές διαφορές, συχνά τις μετατρέπει, και κυρίως τις μετέτρεπε, σε βεντέτες.

1) Ξιδικά σε ότι αφορά στα Σφακιά, εγώ νομίζω ότι εκείνο που την κατέστησε καλύτερα επαρχία της βεντέτας ήτανε κυρίως το γεγονός ότι εδώ δεν υπήρχε εξουσία. Δεν υπήρχανε στα Σφακιά, επί κατακτητών, ούτε διαικητικές, ούτε στρατιωτικές ούτε αστυνομικές, ούτε δικαστικές αρχές και οι διαφορές εμνονιαν με τα όπλα και όχι με τη λογική. Αν υπήρχε εξουσία, κάποιες φορές θα καταφεύγαμε και στη δικαιοσύνη και η απόφαση του δικαστηρίου θα ήτανε σεβαστή. Λέει μια παροιμία ότι: «Όποιος δαχτύλι κόψει η παλάμη δεν πανε (ή) Δηλαδή, αν δυο άνθρωποι συνερίζονται για ένα κτήμα που και ο ένας και ο άλλος νομίζει ότι το δικίο είναι με το μέρος του, αν θα πάνε στο δικαστήριο, αυτός που θα χάσει τη δίκη δεν θα θεωρηθεί ότι φοβήθηκε και χάρισε το δικίο του. Το έδωσε η "κρίση" στον άλλο. Αλλά δεν ηπήρχε δικαστήριο, θα μπορούσε και να φτάσουνε σε φόνο, ενώ «στη δαχτύλι κόψει η κρίση δεν λονεί»

2) Ο τρόπος της ζωής, οι ασχολίες (κυρίως στους κτηνοτρόφους), η τραχύτητα του περιβάλλοντος επιδρόσανε στη διαμόρφωση αγέρωχων, υπεραπολιτικών και εγωιστικών χαρακτήρων. Αυτός ο εγωισμός στην περιοχή μας εξεπερανώσε κατά πολύ τα κάπως εννοούμενα όρια: Όταν κάποιος επίστευε ότι του δέχανε την υπόληψη ήτανε ικανός και έτοιμος και να σκοτώσει και να σκοτωθεί και δε σκεφτόταν συνέπειες. Λόγω και σε υλικές διαφορές, και εκεί περισσότερο εμετρούσε το εγωιστικό από το υλικό βέρος. Αν θα χάριζε το δικίο του θα λέγανε ότι φοβάτε και συχνά φτάνανε στο φόνο από ασήμαντες αφορμές.

3) Στη Μάνη από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, ο κόσμος ζεί με τις ιδιαιτερότητες του και με τον εγωισμό του. Έτσι και στα Σφακιά από την αρχαιότητα και μέχρι τον αιώνα μας βλέπουμε τον τύπο του Δωριέα, που, πολύ πιθανόν τον κληρονόμισε από τους Δωριείς που ήρθανε πριν χίλιετίες και αποτελούσαν το κυρίαρχο στοιχείο στη Δ. Κρήτη. Ξιδικά στα Σφακιά που δεν επέδρασαν επιμ

ξίες, και από νοοτροπία και από ανθρωπολογικά γνῶρισματα. ἔχομε κοινά ση-
μεία με τους Λάκωνες.

4) Ένας σημαντικός παράγοντας για το ξεκίνημα της βεντέτας ἦταν η ζω-
κλοπή. Πάντα ἦταν δυνατοί ζωοκλέφτες από τὰ Σφακιά μα ἴσως ἦταν Τούρκοι
στην Κρήτη, φυσικά, αυτούς προτιμούσανε και φέρνανε "συγκουραδα" τα τούρ-
κικα κοπάδια στα χωριά τους και, καθώς ἦταν δυσκράσιμη η επαρχία, μὲλις
καταφέρνανε να τα βάλουνε στα Σφακιά ἦτανε πια "Νοιμοκυριά" δικὰ τους
ἀμα φύγανε ὅμως οἱ Τούρκοι, οἱ συστηματοκλῆφτες, δὲν ἔλλαξαν τρόπο
ζωῆς, ἀλλὰ ἦταν ὅμως "πέλατες" και κλέβανε πῶς τῶν Ἰρλιατιανῶν. Πάλι ὅμως
αυτοὶ που κλεύανε ἀπὸ μακριὰ ἦτανε ἀπλῶς "κλεφτές" μα αυτοὶ που κλεύανε
ἀπὸ κοντά, αυτοὶ ἦτανε "γρουσουζοκλέφτες". Ἡ ἐκδικητικότητα της ζωοκλοπῆς
αυτὴ οὐδηροῦσε στο φόνο. "Ὅταν ἓνας κτηνοτρόφος ἀνακάλυβε, ὅτι του ἔκλεφε
ἓνας "γρουσουζοκλέφτης", ἀρνάκια αὐτοῦ για ἐκδίκηση τοῦ ἔκλεβε 10 και ο,
πρῶτος για ἀντεκδίκηση ἔκλεβε 20 και η κατάληξη ἦτανε ο φόνος. Ὅποια και
ἐν ἦτανε τα κίνητρα για να γίνει ἓνας φόνος, ο ἀγράφος νόμος επέβαλε να
πάρουνε το αἷμα πίσω. Μα τώρα σκοτώνανε με σειρά. Πάντα η μια πλευρὰ εἶχε
σειρὰ και υποχρέωση να σκοτώσει και περνούσε η διαφορά ἀπὸ τη μια γωνιὰ,
στην ἄλλη. Ἄν δὲν ἔκανε τα δίκια του θα ἦτανε ἰσθμία ταπεινωμένος και αὐτὸ
το καταστροφικὸ ἔθιμο κρατὰ ἀπὸ πολὺ παλιά. Ο Ἐνετός Γενικός Προβλεφτής
της Κρήτης, κατά τα τέλη του 16ου αἰῶνα γράφει για τους Σφακιανούς: ".....
ἀνθρώπου τινός, φονευθέντος παρ' ἄλλου ο πλησιέστερος ἐκεῖνου, συγγένες ὅμως
οὐ μὴν ἀλλάξει ποτέ φορέματα και να μὴν ἀποχωριστεῖ τοῦ αἵματοβαφούς
ἡδύματος μέχρις ου ἐκδικηθεῖ..... Τα τοιαύτης φύσεως ἔθιμα ἀναπολοῦν εἰς
ἡμὰς της ὑπὸ του Ὀμήρου περιγραφόμενης κοινωνίας....." Ὅταν δηλαδὴ σήκωσε
των σκοτωμένο δικὸ του ματωθήκανε τα ρούχα που φορούσε και ορκίστηκε να
μὴν τα ἀλλάξει μέχρι να ἐκδικηθεῖ.

Μα τόσο πολὺ εθεωρεῖτο ἀπαραίτητη η ἐκδίκηση, ὥστε μια γυναίκα που σκο-
τώσανε τον ἄντρα της, ἐνῶ αὐτὴ ἦτανε ἐγκυος, κλαίγοντας πάνω ἀπὸ λείψανο εἶ-
πε το ἀκόλουθὸ μοιρολόι:

Μῆ μου πολυσκατίζεσαι νεκρὸ μου κυπαρίσσι

κι αὐτὸς που θα σ' ἐκδικηθεῖ στα σπλάχνα μου σταλίζει

Βλεθυμούσε δηλαδὴ να κάνει γιο, να μεγαλώσει και να ἐκδικηθεῖ το θάνατο
του πατέρα του. Ἄλλη γυναίκα, που σκοτώσανε τὸν ἄντρα της, μα ἀφησε γιουὺς
εἶχε και αὐτὴ στο μοιρολόι της:

Ἄχισ και τα κοπέλια μας, χαρὰ μου

χρὸς ἀκού θα βροῦνε, σφακελά μου

Το αἷμα του μπαμπά ν-τῶνε καλέ μου

Ἦρπει να γδικηθοῦνε, σὺντροφέ μου

Ἡ βεντέτα στην επαρχία Σφακίων ἔχει στοιχίσει πάρα πολὺ. Ἡ ἱστορικὴ οικο-
γένεια τῶν Διάπηδων ἐξεκλήρωστηκε και το ξεκίνημα της φωτιᾶς ἦτανε η κλο-
πὴ ενός κριγιού. Ἡ Διάπανα ὅταν ἐκλαίγε τὸν τελευταῖο της γιο, τὸν περιβό-
ητο για την παληκαριά, την εξυκνάδα και τη φιλοπατρία του Λιαποσήφη λέει
και το ἀκόλουθὸ μοιρολόι:

Γ^ο Φοσκαρίνι

Βξε υγιούς εγέννησα και τσ'έξε αντρειωμένους

και τσ'έξε μου τσοι φέρανε στην ταβλα σκοτωμένους

Η σημαντικότετη οικογένεια των Βαρβινογιάννηδων, όχι μόνο επειδή σήμερα είναι προβσοι, μα και διότι αναδείξανε σημαντικές ιστορικές φυσιογνωμίες, εξερριζώθηκα από τα Σφακιά κατά τα τέλη του 19ου αιώνα λόγω βεντέτας...

..... Όλα τα χωριά της επαρχίας Σφακίων έχουνε ακροτηριαστεί σε καλύτερους καιρούς από τις βεντέτες. Άλλοι σκοτώνονταν, άλλοι φυλακίζονταν και άλλοι φεύγανε από τον τόκο κάθε φορά που άρχιζε μια βεντέτα. Όταν από άλλη αιτία χαθεί ένας άνθρωπος, χάνεται μόνο αυτός. Όταν από βεντέτα ποθάγει ένας άνθρωπος χάνονται πολλοί.....

Η Αράδαινα ήτανε μια αρχαία πόλητετα που σε κλάνα που βρέθηκε στη Γόρτυνα φαίνεται γραμμένη μεταξύ των 30 πόλεων της Κρήτης που υπογράψανε συνθήκη με τον βασιλιά της Περγάμου το 183 π.λ. και πριν μισό αιώνα περικού εριμώθηκα από βεντέτα. Για λίγο διάστημα επί ενετοκρατίας ήτανε έδρα επισκοπής. Φαίνονται αρχαία ερείπια απόδειξη για περασμένα μεγαλεία. Τελειώνοντας θα ήθελα να γράψω ότι σήμερα η επαρχία Σφακίων από πλευρά τάξεως δεν είναι σε χειρότερη κατάσταση από τις άλλες επαρχίες της Κρήτης και τούτο οφείλεται πρώτον ότι η ζωοκλοπή έχει περιορισθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό και δεύτερο στο ότι ο κόσμος έχει εκπολιτιστεί.

Ακόμα θα σημειώσω ότι παλιά όποιος έκανε φόνο έβαζε για 40 μέρες μαύρο πουκάμισο για να δείξει ότι δεν το έκανε από αιμοβορία μα από ανάγκη
Κανάκης Γερωνυμίκης

"Χανιώτικα Ημέα" 20-1-1999

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΒΑΛΑ, Ο ΑΝΔΡΑΣ ΦΟΡΤΩΜΕΝΟΣ

Η γυναίκα ήτανε αναγκαία σαν μόνα και σαν σύζυγος. Δεν ήτανε όμως επιβουρητή σαν κόρη και σαν αδελφή. Εξηγούμε τους λόγους σε άλλα σημεία του βιβλίου μας. Άμα ήτανε όμως, από τη μια πλευρά την είχανε υπό, στον πατέρα στο σύζυγο ή στον αδελφό. Από την άλλη την είχανε σε υπόληψη. Δεν τη στέλνανε να βόσκει τα πρόβατα. Δεν τη στέλνανε να ζευγαυρίζει ή να φέρνει ξύλα. Μπορεί στις τότε συγκοινωνιακές συνθήκες, να ήτανε η γυναίκα κάβαλα στο μούλαρι και ο άντρας να ακολουθεί φορτωμένος. Μπορούσε να είναι κακοντωμένος ο άντρας του σπυτιού, μα οι γυναίκες καλύτερα ντυμένες. Όπως πηγαίνανε παρέα άντρες και γυναίκες στο δρόμο πεζοπορία δεν ήτανε σωστό να κάθεται σε ζώο ένας άντρας και να είναι στην παρέα γυναίκα πεζή. Στο γάμο πηγαίνανε λίγες γυναίκες στη γαμήλιον πομπή που θα έφερνε τη νύφη. Όπωςδήποτε όμως οι "συνοπάρτουσες" (όπως τις λέγαμε) θα πηγαίνανε όχι μόνο κάβαλα, μα και το άλογο που καθότανε η συνοπάρτουσα, όπωςδήποτε το έφερνε τιμητικά ένας δικός της. Αυτά για την ορεινή ουτική Κρήτη.

ΟΙ ΝΕΡΟΦΟΡΗΣΣΕΙΣ

Η ζωή της γυναικείας στις μικρές κοινωνίες, ιδίως στο ορεινό, ήτανε κλειστή και ακόμα η θέση της γυναικείας ήτανε λεπτή. Για λίγο-λίγο εκστοτάσσετο με τις "κουβεδιασμένες". Δεν είχε πάντα την ευκαιρία να βγει και να ξεβόρει λίγο.

Το να πάει στο νερό, ιδίκα η κηπέλα, ήτανε λίγος κόπος με μια ευκαιρία να βγει να "πάρει αέρα", να δει και να τη δούνε, να συναντήσει άλλες γυναίκες στο πηγάδι να τα πούνε, να πει και να ακούσει.

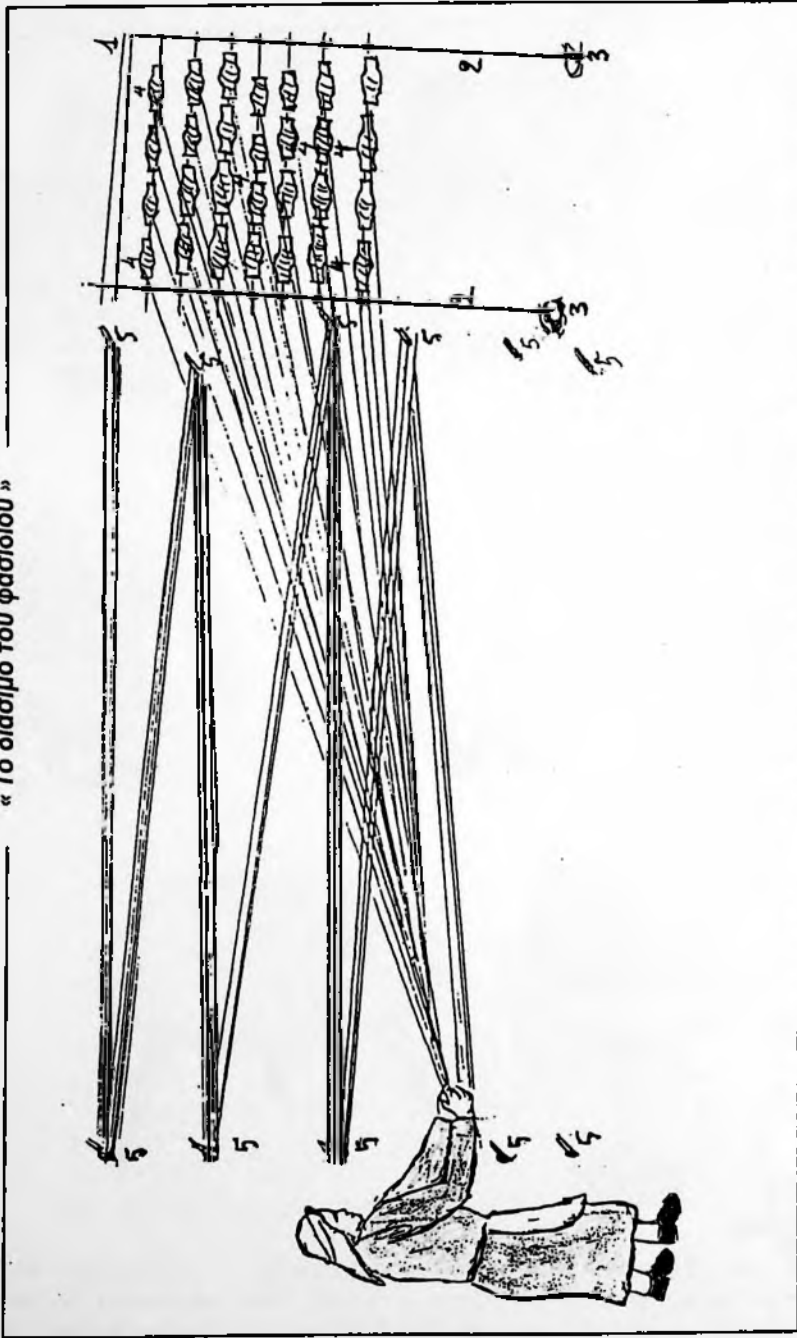
Το σκίτσο μας 1) Παρουσιάζει μια σκηνή που η μια γυναίκα με γεμάτο σταρνί γυρίζει με η άλλη με άδειο πηγαίνει και στη στάση αυτή πολύ ώρα στέκανε και τα λέγανε. Ευκαιρία ήτανε και ως ήτανε φορτωμένη η μια. 2) Στο σκίτσο φαίνεται ακριβώς το ντύσιμο της γυναίκας μέχρι μετά τα μέσα του περασμένου αιώνα. Ήδη είχε αρχίσει να κονταίνει η φούστα, όμως αυτή για σακέτα εβάζανε "μποξάδες". Ήτανε πλεχτά με ντόπιο μαλλί, ράμβος περίπου 2-επί 1 μέτρο. Τον βάζανε στην πλάτη, περνούσανε οι άκρες από μπροστά και γυρίζανε και δένανε πίσω.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΜΑΛΛΙΟΥ

1) Ξαίνει με τα χέρια 2) Ξαίνει με χειρόχτενα 3) Ξαίνει με ξά-
 στρο (που την έχει στερεώσει στο πλευρό της κορέκλας. 4) Ξαί-
 νει με «κποξάρι» αρνήσια μαλλιά 5) Κλώθει 6) Τυλιγοδίζει 7)
 Μασουρίζει.

« Το διάσπνο του φασιδιού »

1. Το ξύλο που είναι καρφωμένο στον τοίχο και κρατά τα μασούρια. 2. Τα σκοινιά που σαν ανεμόσκαλες κρατούνε τις βέργες που είναι περασμένα τα μασούρια. 3. Για να σταθεροποιούνται οι σπάοι τους δένανε βαριές πέτρες στο κάτω μέρος και τις λέγανε σκουντιά. 4. Τα μασούρια με το στημόνι. 5. Τα ξύλα που είναι καρφωμένα στον τοίχο τα λέγανε τζένια. 6. Η γυναίκα όλες τις άκρες μαζέμενες τις έδεσε στο πρώτο τζένιο και στη συνέχεια ξετύλιγε από τα μασούρια και πήγαινε από της μιας μεριάς τα τζένια στηνς άλλης μέχρι που τελείωνε το στημόνι. Το φάδι δεν γίνεται διάσπνο. *Μο να το στημόνι διαβάζονται.*

ΤΟ ΝΥΧΤΕΡΙ

Τώρα οι γυναίκες συνεννοούνται που θα πάνε γιά να περάσει καλύτερα η ώρα τους. Έτοιμα τα ρούχα έτοιμο και το φαΐ πολλές φορές. Το πλυντήριο δεν χρειάζεται παρακολούθηση, στο τσικάλι δε χρειάζεται να παρακολουθήσει τα ξύλα. Από παιδίά, ένα ή δυό ή κανένα, **τοτε όμως** εγεννούσανε "ώστε να θέλει ο θεός". Εθερρίζανε, εμαζεύανε. Εφτίάχνανε τα ρούχα της ο'κογένειας με τη βελόνα τους και με το φασφίδι τους μα και', αν κανένα βράδυ θα μπορούσε να το διάθεσεί στη ρόκα ή στο πλέξιμο, που μπορούσε να γίνει και' αλλού, εσυνεννοείτο με τις φίλενάδες της σε ποιάς το σπίτι θα κάνανε το νυχτέρι κλώθοντας, πλέκοντας και' κουτσμπολεύοντας

ΟΙ ΜΠΡΩΜΑΝΕΣ

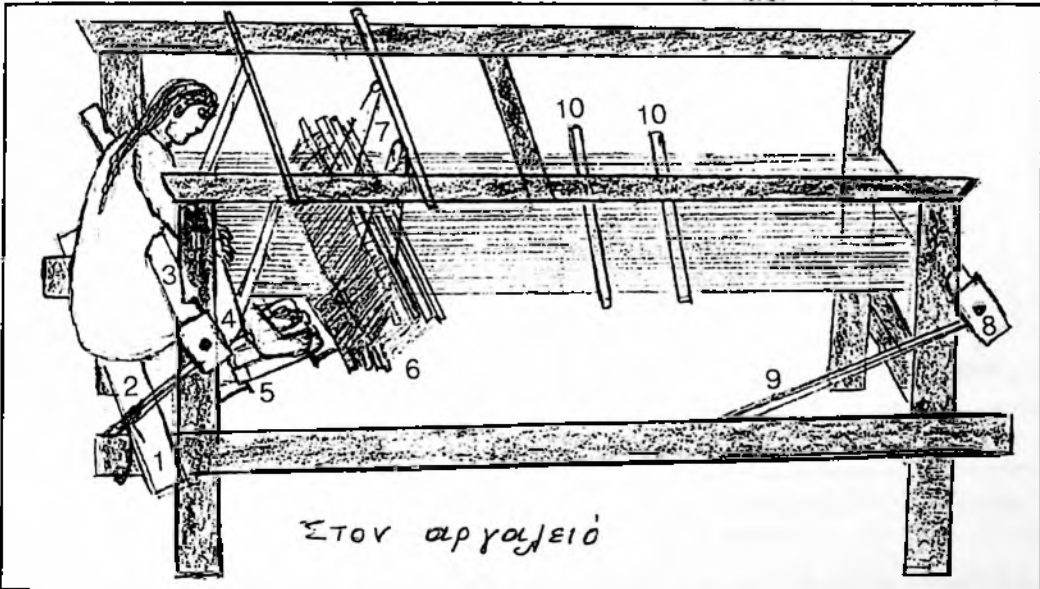
- 1) Την κούνια του παιδιού κύνανε από τοίχο σε τοίχο
- 2) Το μωρό το τυλίζανε με τη φασκιά και τυλίζανε και τα χεράκια παράλληλα με το κορμάκι.
- 3) Με την καρέκλα, όπως φαίνεται στο σκίτσο, κόνανε παρκάκι.
- 4) Παράλληλα κόνανε και τίς βουλειές τους υπό το φως του λύχνου που τους τον κρατούσε ο λυχνοστάτης.
- 5) Η γυναίκα με το σκοινάκι κουνά το παιδί
- 6) Με μια βολιό πέτρα σταθεροποιούνε την καρέκλα για να μην γυρίσει να πέσει το παιδί
- 7) Η γυναίκα που έχει το παιδάκι της στην καρέκλα έχει το ελεγκτερό να κλώθει

Καφεδόμυλος

Χειρόμυλος

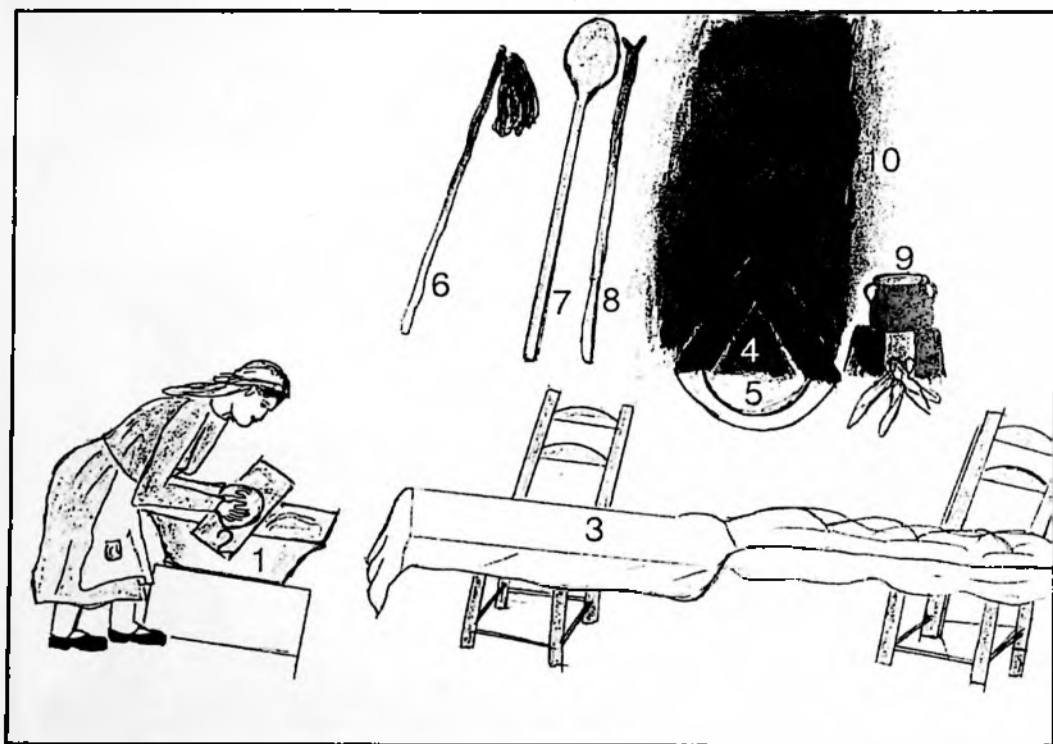
ΣΤΟΝ ΑΡΓΑΛΕΙΟ

Το πλέξιμο είναι παίξιμο, το κλώσιμο παιχνίδι
μα οι φαράδες βγαίνουν στο έρημο φασίδι

1) Το κωλοσάνιδο. 2) Ο μικρός σφίχτης που δένεται στην κορατσάνα για να κρατά το σιμόνι τεντωμένο. 3) Το μπροσαντί που τυλίγεται το υφανμένο πανί. 4) Το πέταλο που κρατά το χτένι και χτυπά το πανί. 5) Οι πατητήρες που πατεί η υφάντρια για να αλλάζουμε θέση οι κλωστές. 6) Οι μίτοι που οι μιν πηγαίνουνε τις μισές κλωστές απάνω και οι δε τις άλλες κάτω. 7) Οι καβαλάρηδες που αυτοί κρατούνε το σύστημα μίτοι-πατητήρες. 8) Το πيسانτί, που έχει τυλιγμένο το σιμόνι. 9) Ο μεγάλος σφίχτης που ακουμπά στην κορατσάνα. 10) Τα σταυροκάλαμα που τα βάζουμε στο διάστημα από μίτους σε πيسانτί με τις μισές κλωστές απάνω και τις μισές κάτω για να κρατούνε σε σταθερή απόσταση τις κλωστές να μην αμπερδέχουνε. Με ένα σπάγκο τους δένουμε μια πέτρα που τα τραβά προς τα πίσω. Τη λένε "σκουντί" μα δε φαίνεται στο σκίτσο.

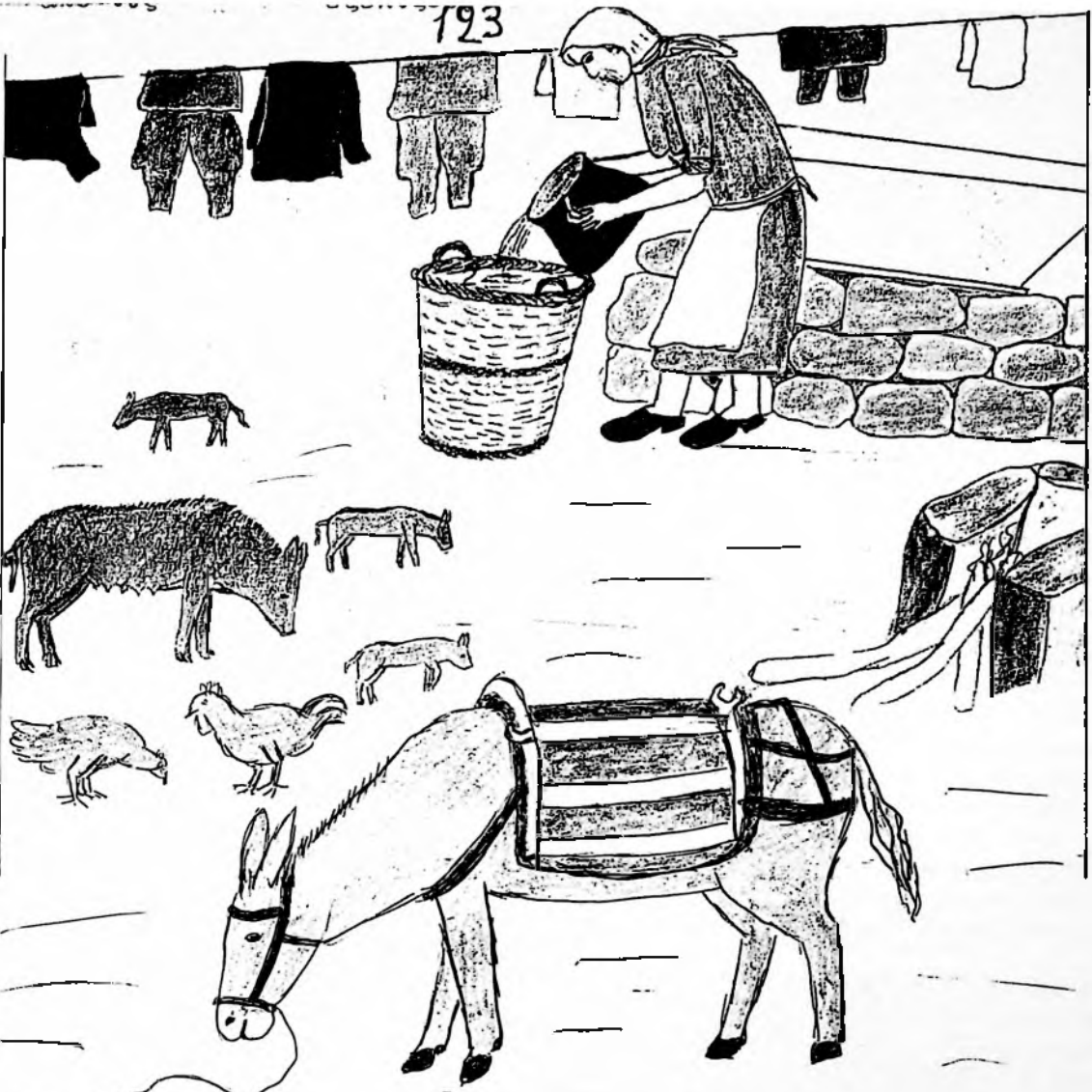
2. Το "πλάστρο". Ένα ένα ψωμί που έκανε η γυναίκα το πήγαινε στην ψωμοσανίδα και το σκέπαζε. Όταν τελειωνε τις πίτες τις σκέπαζε και με άλλο σκέπασμα για να διατηρήσει τη θερμοκρασία του. Πολλές φορές έκανε και στα παιδιά κουλουράκια, που αν τους έβαζε και λίγο λαδάκι ήτανε πιο νόστιμα. Παρακολουθούσανε τη ζύμωση του ψωμιού και όταν ήτανε σε ορισμένο στάδιο ανάβανε το φούρνο. Καμιά φορά δεν έπαιρνε ανέβαση το ψωμί. Έμενε "λειψό". Τότε του βάζανε ένα Αγιοκωνσταντίνο (βυζαντινό νόμισμα που είχε τον Άγιο Κων/νο και Ελένη έκανε κοίλωμα, και λέγανε πως είχε θαυματουργικές δυνάμεις) και τότε ανέβαινε.

Το ζυμωτό

*Νύφη στο σπίτι αφού θα μπεις το πρώτο ζυμωτό σαν
ζάχαρη να 'ν' τ' αλεύρι σου και κάντιο το νερό σου*

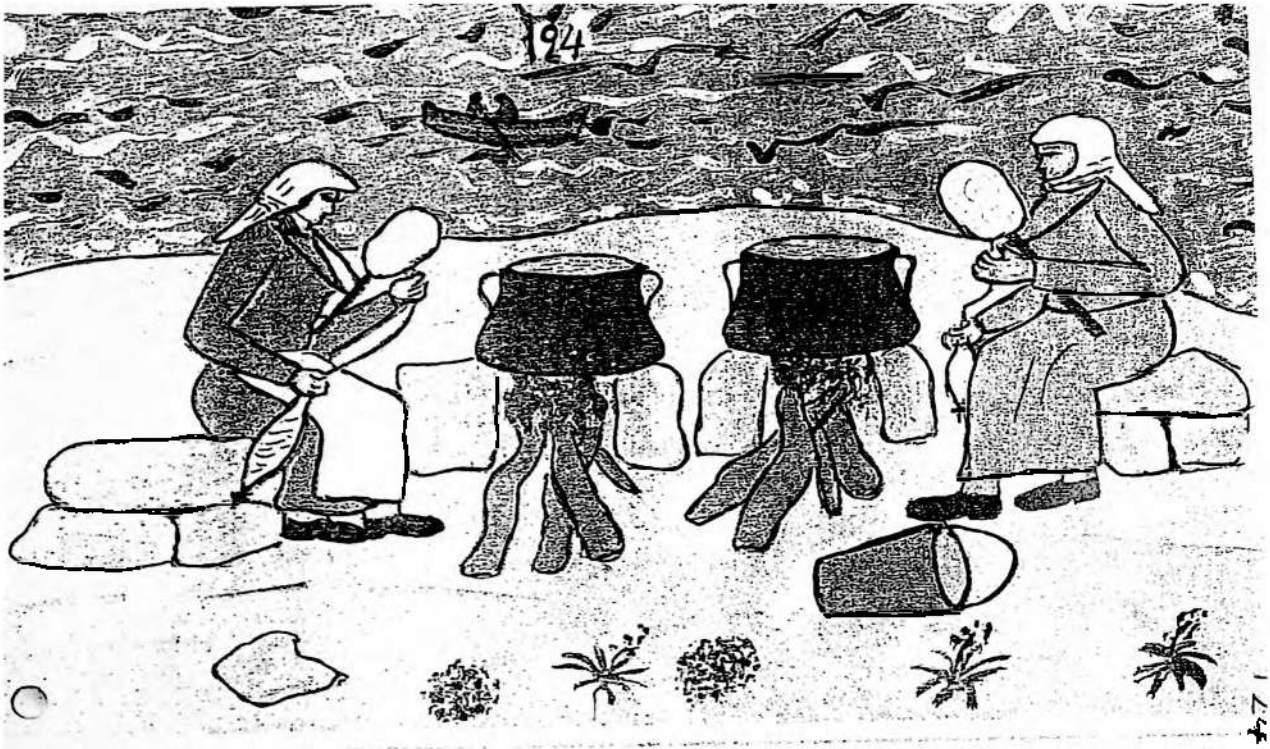
1. Το "πινάκι" (η ζυμωτόσκαφη). Ήτανε μονόξυλο. 2. Το "πλαστρού". Ένα φαρδύ σανίδι που εκεί έκανε τα ψωμιά η ζυμώτρα. 3. Στην ψωμοσανίδα απάνω είναι η ψωμομαντήλα ένα-ένα τα ψωμιά τα πήγαινε εκεί και τα σκέπαζε. 4. Το πορόφουρνο (ο πόρος του φούρνου). 5. Η "παθηνίστρα". (Μπροστά στο φούρνο το μέρος που σταματά η "αθάλη", τα κάρβουνα όταν είναι στο φούρνο το ψωμί). 6. Το "πάνιστρο". Ένα ξύλο που στην άκρη του δένανε μια λινάτσα και, αφού τη βρέχανε, τη βάζανε στο φούρνο και έσερνε έξω τα κάρβουνα. 7. Το φουρνόφτυαρο που βάζανε και βγάζανε το ψωμί. 8. Ο συντρίφτης που σπρώχνει και που ανακατεύει τα ξύλα. 9. Το χάλκινο τσουκάλι που ζεσταίνανε τον θερμό (το χλιαρό νερό). 10. Πάντα, από τους καπνούς είναι μαύρος ο τοίχος πάνω από τον πόρο του φούρνου.

Η ΜΠΟΥΓΑΔΑ

Για τις γυναίκες η μπουγάδα ήταν πολύ μεγάλο βέσανο. Ειδικά για όσες είχαν μακριά το πηγάνι. Λίαν προφ' εφόρτωνε στο γέφυρο το προς πλύσιμο μούχε το μπουγαδοκόφινο, τα ξύλα για να ζεσταίνε το νερό, το τσικέλι που θα ζεσταίνε το νερό την πλύστρα τασκοινί για σημάρι, τη στόχτη για να «λευκάνει» τα ρούχα και, αν επρόβλεπε ότι θα αργήση να γυρίσει, κρατούσε και το φαγάκι της.

Δεν γινόταν τότε το πλυτό με το πάτημα του κομπιού. Στο σκίτσος μας πάντως παρουσιάζομε σκηνή από μπουγάδα που γίνονταν κοντά στο χωριό γιατί οι κότες και οι χοίροι, συνήθως δεν πηγαίνανε πολύ μακριά από το σπίτι.

ΑΛΑΤΟΠΟΙΣΙΟ

Κατά τη γερμανική κατοχή, εκτός από τον θάνατο, την πείνα, τις αγκαρείες και το ξύλο, όλα τα άλλα μας λείπανε. Το αλάτι ήτανε πολύ ευσεύρετο και πανόκριβο. Εμείς που είμαστε σε παραλιακά χωριά φέρνομε θαλασσινό νερό και το βάζαμε σε πέτρινες γούρνες και σε πήλινα δοχεία πάνω στις στέγες των σπιτιών μας και εξατμιζότανε και μαζεύαμε το αλάτι. Μια και κάποιες φορές, 2-3 γυναίκες πηγαίνανε στο γυρογιόλι και κροτούσανε τσικύλια χάλκινα και βράζανε το νερό μέχρι να εξατμιστεί να πάρουνε το αλάτι. Κροτούσανε και τις ράκες τους και κλώθανε για να μη χώνονανε την άρα.

Δεν έπρεπε να βράζουμε το θαλασσινό νερό σε γαζτενεκέ, ούτε να το βάλουμε να εξατμισει σε υιδερένιο δοχείο, διότι με την αλμύρα δημιουργείται σκουριά

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ ΥΓΕΙΑ

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΙΩΝ ΠΑΛΙΟΤΕΡΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΡΡΟΣ ΜΑΣ ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ

Από τότε που ο άνθρωπος επέρασε από το στάδιο του Χόμο Έρεκτους (άνθρωπος όρθιος) στο στάδιο του Χόμο Σαπιένς (άνθρωπος ο λογικός) αισθάνθηκε την ανάγκη να μπορεί να ενοσθεύσει κάπου τις ελπίδες του όταν θα βρίσκεται σε δύσκολη θέση, δεν είχε ακόμα επαφή με τον πραγματικό θεό ούτε με τις καλές θρησκείες και εθεοποίησαν εἰδωλοειδωλα. Σ' αυτούς τους υποτιθέμενους θεούς κατοπεύγανε σε κάθε δύσκολη περίπτωση τους και ειδικά όταν αρρωσταύσανε.

Αργότερα κάποιοι λαοί που αναπτύζονε τους πρώτους πολιτισμούς εκοσμοκρούσαν τη θεογονία δημιουργώντας με τη φαντασία τους θεούς κατ' εικόνα και ομοίωσή τους. Έτσι βλέπαμε κάθε φυλή και έκανε τους θεούς της με βάση τα δικά τους ανθρωπολογικά γνωρίσματα, φορτωμένους μάλιστα, συχνά με τα ελλοττώματα και τις αδυναμίες των ανθρώπων (ερωτικές αντιζηλίεις, αντιπαραθέσεις κ.α.). Είχανε κάνει και κατανομή ειδικοτήτων στους φανταστικούς θεούς των. Ο Ασκληπιός ήτανε γιατρός με ότη συνέχεια τον θεοποίησανε στην τομέυ της υγείας. Ο Όμηρος τον αναφέρει σαν "μέγε γιατρό και έσκολο της Ιατρικής" ενώ ο Γαληνός τον αναφέρει σαν "επιεργέτη της Ιατρικής". Για να υποστηρίζουνε ότι ο Ασκληπιός είχε θεία υπόσταση λέγουνε ότι έκανε θαύματα και ανύσταινε νεκρούς. Λέγουνε συγκεκριμένα ότι όταν εκώσανε το κεφάλι ενός παιδιού αυτός το έβαλε στη θέση του και το επανάφερε στη ζωή και τότε, στην ειδωλολατρεία, οι άνθρωποι ενυπόθετον τη σωτηρία τους, σε κάθε δυσκολία και βέβαια όταν οι ασθένειες απειλούσαν την ζωή τους στους "θεούς" τους.

Όμως και όταν ο κόσμος έφυγε υπό την ειδωλολατρεία και πέρασε στον χριστιανισμό, πάλι περίπου ειδωλολατρικά «ευναλλάσσετο» με τους Αγίους μας. Το θεωρώ ειδωλολατρική συναλλαγή όταν λέμε στον Άγιο να μας γιόνει τον όρρωστό μας να του κάνουμε μια άλεση προσφορά, διανοητικό, "ουκ έχει να λάβει". Κάποιες εκκλησίες εθεωρήθηκαν θυματοουργές και, όπως οι μεγαλογιατροί, επλουτίσανε από τα τάματα των πιστών. Ανόλογα με το ζόρι του ο πιστός έτιέθετε και το τόμα του. Όπως μπούνομε στον Ομαλό από το μέρος των Λακκών, αριστερό μας είναι η εκκλησία του Αγ. Παντελεήμονα λέγεται ότι η εκκλησία αυτή είναι το τάμα των Λακκιωτών, όταν είχανε στην Κων/πολη στις κυλακές τον Έρωα Χ' Μιχαήλ Γιάνναση με ακρό να τον ξεκόνουνε. (επρόλαβον ο σφαικιανός Δημ. Λειόκης, ο πρεσβευτής της Ελλάδος Ραγκοβής, σε συνεργασία με τη ρωσική πρεσβεία και τον έραπέτευσαν και τον φυγαδεύσανε στην Οδυσσό)

Οι Ιατρικές ειδικότητες των Αγίων:

- Ο Άγιος αντώνιος είναι ειδικός για κατόγματο, για ρευματισμούς και για ψυχολογικά προβλήματα
- Η Αγ. Βαρβάρα και η Αγ. Παρασκευή είναι οφθαλμολόγοι
- Η Αγ. Ελευθερία συμπαρίστατε στις εγκύους μέχρι να "ελευθερωθούνε από την εγκυμοσύνη.
- Ο Άγιος Ελευθέριος βοηθά να ελευθερωθούμε από τους πόνους

- Ο Αγ.Θλάσιος είναι ειδικός για παθήσεις του λαιμού
- Ο Αγ.Ιωάννης ο Πρόδρομος είναι για την ελονοσία.
- Ο Άγιος Κυπρίος μας απαλλάσσει από το μαγικό και από το μυστήριο.
- Ο Αγ.Ισχυρίδης καταπολεμά τα οπυριά
- Ο Αγ Στυλιανός είναι ο προστάτης των μωρών
- Ο Αγ.Χαρόλαμπος γιοτρεύει την πανούκλα.
- Ο Άγιος Παντελεήμονας ήταν ο μεγαλύτερος μεταξύ των Αγίων
Το όνομά του ήταν Παντολέων,μα ως γιατρός,όχι μόνο που δεν έπαιρνε πληρωμή από τους πτωχούς για τις βίζιτες,μα και το εύρημα τους δινότανε,και άλλες προσφορές έκανε στους πτωχούς και τον μετενόμασαν Παντελεήμονα

Αντιμετώπιση της ασθένειας

Άμα αισθανότανε κανείς ασθαστός,ειδικά στα απομεσποκουσμένα χωριά ερωτούσε τους «κατεχούσηδες» του χωριού και ότι του λέγανε έκανε και δεν ήτανε σπάνιο που είχανε αρνητικά αποτελέσματα.Επήγαινε στις γητεύτρες και τον γητεύανε.Επήγαινε στις εκκλησίες και έκανε τόματα που θα τα δινότανε,αν θα ικανοποιούσανε το αίτημά του.Όταν όλα αυτά τα προσιτά μέσα απεικνύονταν αναποτελεσματικά αποφασίζανε να τον πύνε στο γιατρό μα πολλές φορές ήτανε ήδη αργά.Μα η μεταφορά του υρρώτου μέχρι το γιατρό ή μέχρι τη στάση λεωφορείου ήτανε πρόβλημα και μπορεί να ήτανε απόσταση δεκάδες χιλιόμετρα.Εκάνανε ένα πράχειρο φορείο και τον σηκώνανε 4 άντρες μα για να μεταλλάξανε πήγαίνανε 10-15 Η μεταφορά συνελύγετο κόπο για τους μεταφορείς και κακουχία για τον υρρωτο που εξετήθετο ώρες στο ρεύματα.

Θεραπείες και "Ξαρρωτικό"από αυτοδίδαχτους

- Αν κάποιος πληγή εχρειόζετο ράματα έβραζαν σε μια κατσαρόλα ένα ψαλίδι (για να κόψουνε τυχόν χαλασμένες σάρκες),μια κεντίφοβελόνα και μεταξωτή κλωστή για το ράψιμο.Ο αυτοδίδαχτος "χειρούργος"έπλυνε καλά τα χέρια του με σαπούνι,το υπολύμαινε με ρακή,υπολύμαινε και την πληγή, γύρω-γύρω,και μετά έραβε.
- Όταν είχαμε κάταγμα,υπολύμαιναν και καθόριζαν καλύ την πληγή.Έφερναν το κόκκολα στη θέση τους.Στην πληγή έβραζαν στρώματα από ιστό της υρύχνης (Έκαναν περιτύλιγμα από ένα στρώμα άπλυτο μαλλί προβάτου| Έπρεπε να είναι ύπλυτο διότι όμα έχει τον μαλλάρυπα δεν δημιουργεί κακασμία και ούτε δεν υσπητύσσονται μικρόβια)μετά έξω από το μαλλί έβαζαν ίσια ξυλόκιο γύρω στους 20 πόντους και μετά τα δένανε.Μου έκανε εντύπωση το πασοστό επιτυχίας που είχανε σε σωστό δέσιμο οι "ορθοπεδικοί"μας.
- Όταν πονούσε το δόντι,αν είχε αρκετά αποστοθεροποιήθει το έβγαζε ο ένας του αλλού με τανάλια,αν όμως πονούσε μεν πολύ,μα όμως ήτανε σταθερό,τότε έβραζαν ένα σίδερο στη φωτιά και το άφηναν να κοκκινίσει και μετά,μέσα από ένα καλαμάκι το οδηγούσαν στο πονεμένο δόντι και το καυτηρίαζαν και,κάποιοι αφελείς επίστευαν ότι "εψόφηγε ο σκούληκας που ήτανε μέσα στο δόντι"

* αντί γύβα

- Όταν ήταν κονείς κρυολογημένως του έκαναν βετούζες. Αν ήταν πολύ κρυολογημένως τον ξυράφιζαν λίγο πριν βάλουνε τη βετούζα για να του κόνουν σφίμαξη.
- Στον πονόρματο έβρουζαν ένα οβγό ή έψηναν ένα κρεμμύδι στα κόρβουνα, το κόβανε στη μέση και, ζεστά δένανε στο μάτι το κρεμμύδι ή το οβγό.
- Όταν πονούσε στο αυτί έδεναν ζεστή στόχτη σ' ένα πανί και την σκουμπούσε στο πονεμένο υπί σκεπητή ώρα.
- Όταν πονούσε στο παχύ έντερο βάζανε στη φωτιά ένα "βίραλο" (καμμάτι από σπασμένο πιθάρι) και κάθιζε απάνω λίγη ώρα.
- Στα εγκούματα βάζανε κρούστα από γάλα και λίπος χοιρινό.
- Όταν εσθίκανε κάποια θάρσος και πόνεζε στα νεφρά "εκουτουνεφρίζετο", κύποιος "πρωταγόνατος" (πρωτότοκος) θά'πρεπε να τον γυνυτίσει στα νεφρά και πιστεύανε ότι έτσι θα θεραπευόταν.
- Το κέρσο της κατσίκας το κάνανε σκόνη και το βύζανε στις πληγές.
- Τα πολύ μαρμό, όμα κλαίγανε επίμονα και δε βρίσκανε την αιτία το βύζανε μπρόμυτα και μετρούσανε το αριστερό ποδοράκι με το δεξιό χερσάκι και αν βρίσκανε διαφορά, το πιάνανε από τις άκρες των ποδορακιών και τα τινόζανε για να τους περάσει το "κουτουνεύρισμα" που πιστεύανε πως τα βαυδάνιζε.
- Όταν χρειζότανε έμπλαστρο έζυναν οσπούνι και το σνακάτευαν με υπράδι σβού και ρακή και με ένα χαρτί το βύζανε στο πονεμένο μέρος του σώματος.
- Όταν χρειζότανε κλύσμα κάνανε πυκνή οσπουνάδα και τη βύζανε σε ένα "υραγό" (έσχειο υγρών από έεργο ορνακίου) και του δένανε σφιχτά ένα καλαμόκι στο στόμιο και υποκαθιστούσε το κλύσμα.
- Δεν υπήρχανε τότε ούτε θερμόμετρα στα φτωχόσπιτα μη ζεσταίνανε στο τηγάνι πύτουρι και το βάζανε σε μια σκουλίτσα και τα βύζανε στο πονεμένο μέρος του σώματος.
- Στην πλευρίτιδα και σε περιπτώσεις έντονου κρυολογίματος έκαναν "συναπισμό". Έβαζαν συναπόσπαρο σε πολύ λεία επιφάνεια και μετά τον σπούσανε κυλώντας με πίεση απάνω ένα μπουκάλι. Μετά το βύζανε όπως το έμπλαστρο. Δεν έπρεπε να παραμείνει πάνω από πέντε λεπτά γιατί θα μπορούσε να προκυλέσει εγκούματα στο έεργο.
- Στη γυνόικα που δυσκολευότανε να συλλάβει κάνανε "κοφτές βετούζες" για σφίμαξη. Ο Ζίμπερ που περιηγήθηκε την Κρήτη το 1817 γράφει ότι οι Κρήτες κάνανε σφίμαξη, γιατί πιστεύανε ότι αυτό τους ανανέωνε. Λέγεται ότι πρώτος έκανε σφίμαξη κατά την αρχειόσητα ο Ιησουλείριος, γιός του Ασκληπιού από την κόρη του βασιλιά Αδμήτου όπου και την παντρεύτηκε.
- Στον πονόλαιμο εβάζανε υπλυτο μαλλί προβάτου σμπουτισμένο με ρακή.
- Οι ψωμάδες όμα τους τοιμπήσει το ψάρι σκορπίδι κάβουσε λίγη από τη σάρκα του και βάζουσε στο μέρος που τους τοιμπήσε.
- Όμα μας δάγκανε ο σκύλος κάβουσε λίγο από το μαλλί του και βάζουσε στη δαγκωματιά (ομοιοπαθητική και στις 2 περιπτώσεις).
- Όμα εκδηλωνότανε άνθρακας βάζανε στη φωτιά ένα σιδερα μέχρι και μετά δέξιο ποδοράκι, αριστερό χερσάκι.

που να κοκκινίσει και το καυτηριάζανε αλύπητα. Το βακτηρίδιο του άνθρακα αντέχει μόνο μέχρι τους 70 βαθμούς Κελσίου και αν δεν είχε αρχίσει να κάνει μεταστάσεις το προλαβίνανε.

-Δε λείπανε και τα κομπογιαννίτικα. Μια υάυρη που τη λέμε "λιακόνι" τη συκοφαντούνε ότι άμα τριφτεί στο δέρμα μας ή και στο ρούχο που θα φορέσαμε, θα μας εκδήλωθει «ανόδρομο» (κάτι φουσκώλες στο δέρμα μας). Για να θεραπεύσουμε αυτές τις φουσκώλες, είχανε κάτι σταουρουλάκια από κέρυτα του όψη ή και από "τίμιο ζύλο" και το βάζανε στο νερό και αλείβανε τις φουσκώλες για να γιάνωνε. Αυτό το λέγανε "λιόκουρνο" δεν έχει αποδειχτεί ούτε ότι το λιακόνι κάνει κακό, ούτε ότι το λιόκουρνο κάνει καλό.

-Για τις εγκύους είχανε κάτι γόντρες που τις κρεμούσανε στο λαιμό τους για να τις προυτατεύουνε και τις λέγανε "αναβαστη χτήρες". Άμα είχε κόκκινη κηλίδα ήτανε κατό της αιμορραγίας και τη λέγανε "αιμοστάτη". Αν είχε σσηρη κηλίδα ήτανε για να βγάζει γόλα και τη λέγανε "γαλόπετρα".

-Για πρσασσία, ιδιαίταιρα στα παιδιά κάνουνε "χυμόλιού" Τρίγωνα ισοκελή παλύ μικρά δερματάκια που, αν τα κάνανε οι ποπούδες, εβάζανε μέσου μούρη σταουρουλάκια και μικρά χαρτάκια με σπασπύματα από το ευαγγέλιο. Αν τα κάνανε γυνακούλες εβύζανε μέσου κοκκαλάκια της νυχτερίδας και άλλα ζόρκια. Το κρεμούσανε στο λαιμό. Το πιο καλό φυλαχτό πιστεύανε ότι ήτανε το "Αγιγκωνοτάντινο" ένα βυζαντινό νόμισμα που είχε από τη μια όψη την εικόνα των Αγίων Κων/νου και Ελένης. Ήτανε κοίλο από τη μια όψη

Ποία φάρμακα, σε ποιές παθήσεις

- Αγγειακό. Φασκόμηλο δίκταμο, μαλοτήρα/σπαράγγι.
- Άγχος. Δεντρολίβανο, μαρούλι, φρύο
- Αδένες. Βλήτα, κεράσια, κυπαρίσσι, καρυδιά, μαρουλοσπαρίδα, βότας.
- Αδυσνομία. Θρούμψη, σέλινο, φασκόμηλο δίκταμο, κάρφομο, κυρότο.
- Αιματολογικά. Δενδρολίβανο, σπανάκι κρεμμύδι. Αιμορραγία μήτης. Σινάπι, ξίδι.
- Αιμορροΐδες. Κρεμμύδι, πιπεριά, λύχανο, σκόρδο ξίδι, κατακάθι κρεμμύδι, βελανιδιά, κυπαρίσσι, κάρφη.
- Ακμή. Κρεμμύδι λάσθο τσουκνίδα.
- Αρυθαλιτίδα. Θυμάρι, ροδιά, ρίγωνα, χαμόμηλο, δάφνη, βότας
- Ανομία. Δενδρολίβανο τσουκνίδα
- Ασπνευστικά. Ρίγωνα, μαλοτήρα, μέντα, θρούμψη, θυμάρι
- Ανεμοβλογιά Ζαρπούκος.
- Άνοια. Ρίγωνα, ματζουρόνα, βουιλικός, φασκομηλιά, φτέρη πικραλίδα
- Ανορεξία. Μέντα φρύο οίσωπα
- Ανοσιολογικά. Φρύο, μανδραγόρος
- Αποστήματα. Κυρότο, θυμάρι, ύεσπιλιά μέμια, ντομάτα ποτάτο, υέσχο
- Αρθριτικά. Σπαράγγι καρυδιά, κερασιά, μαρούλι, κουκιά, μαρουλοσπαρίδα, σέλινο κάρφη αυρωνιά, αγκινάρα, πικραλίδα
- Αρτηριοσκλήρωση. Φρύο, κρεμμύδι σκόρδο.
- Άσθμα. Μέντα, σκόρδο, δενδρολίβανο, μαργαρίτα, σέλινο, ευκάλυπτος θυμάρι, μαρούλι, μάραβο, αμυγδαλιά.

- Αϋνίες. Μαρρούλι, θραύμμη, δενδρολίβανο, κρεμμύδι θυμάρι δίκταμο βασιλικός, μάραθος-
- Άφτρες. Κριθάρι, μυρτιά.
- Αυτόπνοος. Διψνόλαθο.
- Βήχας. Μαρρούλι, φρύο, μαργαρίτα, ποπαρούνα πορτοκαλιά, κυδωνιά, μολόχα δενδρολίβανο, ευκάλυπτος, βασιλικός, πεύκο, μάραθος μέλι κουκιά, αμυγδαλιά
- Βλενόρροια. Κουμαριό, ροδιά.
- Πόμβος αυτιών. Κρεμμύδι.
- Βράχνισμο. Φρύο
- Βρογχίτιδα. Μαργαρίτα, μολόχα, σινύπι, πεντάνευο δενδρολίβανο θυμάρι, μέντα δίκταμο, υύκα βασιλικός, ανεμόνη, ευκάλυπτος, κάπαρη
- Γαστρίτιδα. Φρύο, μέντα αίσωπος, μελισσαντρού, κρεμμύδι, μολόχα, πατάτα
- Γεροντικός μαρασμός. Φρύο, υέλινο.
- Γρίπη. Μέντα, θραύμμη, δίκταμο, μαλοτήρα σαμπούκος, μρούλι πορτοκαλιά
- Δερματοπάθειες. Μαρουλοσταρίδα, ροδιά, λάπαθο, καρυδιά, δενδρολίβανο, τσουκνίδα, πικραλίδα.
- Δηλητηριάσεις. Ρυδίκη κάρθουνο με λάδι
- Διαβίτης. Φουκόμηλο λαύπινο σίκαλη, σκόρδο φρύο, τσουκνίδα, καρυδιά, κρεμμύδι.
- Διούρησι. Σκόρδο, κουκιά, κριθάρι, ροδιά, φουκόμηλο, σκίνος, χορδούπια βελανιδιά, θυμάρι, μέντα αίσωπος τριανταφυλιά, μελισσα ντρού ρίγανη, σταφυλινακας.
- Διόγκωση σκωτισού. Μαρουλοσταρίδα
- Δοθιήνες. Θυμάρι, ρίγανη, κρεμμύδι κουμαριό
- Δυσέντερια. Κυδώνι,
- Δυσκαλιότητα. Μάραθος, ελιά, χουμάς (λύμα του γάλακτος)
- Δυσουρία. Μαλοτήρα, βασιλικός, σκόρδο, γαλοταίδα, ασκόλυμπος, αγριόδα, κρεμμύδι δενδρολίβανο, θρούμπι ξινίδα, αίσωπος σαμπούκος
- Δυσπεψία. Μέντα, θρούμπη, εάφνη κέβρος
- Εγκόματα. Μολόχα, θυμάρι, βελανιδιά, τριανταφυλιά, κερρασιά, κουκιά, πατάτα
- Εκζέματα. Κριθάρι, σγκινάρα, πικραλίδα
- Ξαρκή (εξωτερικό) καρυδιά
- Ελονοσία. Απήγανος, μαρουλοσταρίδα, ρακή, σκόρδο, λιόλαθο, ζαμπούκος
- Εμφρογμο. Σκόρδο τρικουκιά
- Έντερικά. Χαμόμηλο, σγκινάρα, φουκόμηλο, κρεμμύδι, παπαρούνα, θυμάρι, βασιλικός δίκταμος, σκόρδο, τσουκνίδα, μαργαρίτα, μολόχα μάραθος, αβρωνιά, κυδωνιά.
- Έντεροκολλίτιδα. Αγριοχλαδιά.
- Εξονθήματα. Χαμόμηλο ρίγανη, θυμάρι μολόχα, πατάτα
- Επιληψία. Ματζουράνα, φτέρη μολόχα
- Ερυσίπελας (ριζιπίλο) Ζαμπούκος, σινύπι, δυόσμος, κουκιά
- Ηλίωση. Ξίδι, βελανιδιά, τριανταφυλιά κερρασιά
- Ημικρανία. Δενδρολίβανο, βασιλικός, χαμόμηλο

Ο ΑΥΤΟΔΙΔΑΧΤΟΣ ΟΔΟΝΤΟΓΙΑΤΡΟΣ

Ἄμα πονούσε το δόντι' μας, αν ἦτανε ξεκουνησμένο το ἔβγαζε ο ἕνας του αλλοῦ με μια τανάλια. Αν ὅμως πονούσε μεν πολὺ μα κρατούσε γερὰ, τότε βάζαμε στη φωτιά ἕνα αἶθερο καὶ κοκκίνιζε και μετὰ, μέσα σπὸ ἕνα καλάμακι για να μην κάψει τα ρύλα, το ἀηγούσαμε στο πονεμένο δόντι' και το κυτηριόζαμε

Ο ΑΥΤΟΔΙΔΑΧΤΟΣ ΟΡΘΟΠΕΔΙΚΟΣ

Το μάζωμα του ισματικού δίκταμου από τα γρεμνά

ΣΤΩΝ άκρη ενός καλάμιού, γέρω στα 2 μ. εσπερέωναν ένα πιρού-
 νι και περνούσαν ανάμεσα στα δόντια του τα κλαδάκια του δίκτα-
 μου και το στρίβανε μέχρι να κοπούνε να τα πάρουνε να τα βάλου-
 νε στην ποδιά που είχονε στη μέση τους ζωσμένη. Κυρίως από επι-
 κίνδυνα γρεμνά τον μαζεύανε και για κένα εδέονταν με σκοινιά
 σε παρακείμενα έέντρα για την περίπτωση ξεγλιωτρήματος. Στο
 φαρμακευτικό οπλοστάσιο της οικογενείαςήτανε σημαντική η ύπαρξη
 του δίκταμου

- Ηπατίτιδα. Αγκινάρες
- Ίκτερος. Μέντα, ραδίκι, αγκινάρα, μαρούλι, μαργαρίτα
- Ιλαρά. Ροδιά, παπαρούνα
- Ίλιγγος. Βασιλικός
- Κάλος. Σκόρδο, σικάνδαλο
- Άνθρακας. Δαφνόλαδο
- Καρδιακά. Τρικουκιά, κερασιά, πορτοκαλιά, μαλοτήρα, σπαράγγι, δένδρολίβανο, κερασιά
- Κολικό των νεφρών. Βασιλικός, χαμόμηλο, αγγινύρα, κρεμμύδι, σκόρδο
- Κρυσολόγημα. Μαλοτήρα, δίκταμος, **θρούμη**, φασκόμηλο, δαφνόλαδο, ρακή, ευκάλυπτος, μέντα
- Κυκλοφορικά. Φασκόμηλο, δίκταμος.
- Μεθύσι. Φρύο
- Μελοκοπάνισμα. Σκυλοκρεμμύδα, κρεμμύδι
- Μώλοπες. Αβρωνιά, λινάρι, όρον, μολόχα
- Πεπτικό σύστημα. Μολόχα, ραδίκι, σκόρδο, χαμόμηλο, μέντα
- Πέτρα στα νευρά. Τσουκνίδα, αγριάδα.
- Πίεση. Σκόρδο, κρεμμύδι, τρικουκιά, μαρούλι, μήλο, σέλινο.
- Πληγές. Ρίγανη, δίκταμος, μολόχα, αβρωνιά, κερασιά, φρύο, θυμάρι, σκίνος, δένδρολίβανο, σκυλοκρεμμύδα, σκονιζιά, χυμόμηλο, ροκή, **πέυκα**, κρεμμύδα, καρυδιά, πεντάνευρο.
- Πονόδοντας. Ρίγανη, σκόρδο, ζαμπούκος, δυόσμος, γορύφυλο
- Πονόλαιμος. Δάφνη, θρούμη, μολόχα, ραδίκι, σινάπι
- Πονόματος. Κρεμμύδι, σπήγανος, ευκάλυπτος, θυμάρι.
- Πρηξίματα. Βλήτο, δεσπολιά, καρότο, μολόχα, ντομάτα, πατάτα, πεντάνευρο
- Πυρετός. Ρακί, ξίδι, γληστρίδα, πατάτα, **Τρυφερά αμπελόφυλα**.
- Ρευματισμοί. Θρούμη, τσουκνίδα, θυμάρι, όρον, αγκινάρα, σινάπι, σταρναγκάθι, αβόρυντος
- Σκουλίκια εντέρων. Θρούμπυ, τσουκνίδα, κάπαρη, σκόρδο, ροδιά.
- Στραμπούλιγμο. Κρεμμύδι, ροκή, δεσπολιά.
- Συκώτι. σπαράγγι, τσουκνίδα, ραδίκι.
- Τσίμπημα εντόμων-φιδιών. Κρεμμύδι, ξίδι, πεντάνευρο, μύριθος, δυόσμος, φρύο
- Χολή. Σταρναγκάθι, τσουκνίδα, ραδίκι, μέντα, ελιά, μήλο, ροδιάκινο
- Ψαμιακά. Ραδίκι, σταρναγκάθι, ασκόλυμπος, **αίσωπος**, αγριάδα

ΟΙ ΓΕΝΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΙΕΣ

Ήταν σχεδόν κανόνας και κάθε γυναίκα εγενούσε στο σπίτι της. Η μαιία που τη λέγουμε και «μαστόρισσα» ήταν αυτοδίδαχτη. Δεν ήταν εύκολο να της αναγνωρίσουνε το δικαίωμα ασκήσεως επαγγελματιού. Φτάνει να είχε την τόλμη να αναλαμβάνει την ευθύνη και συν τω χρόνω, αποχτούσε κάποιες εμπειρίες. Όταν πάγκο μαθαίνει ο τεχνίτης λένε Η. σπετασρία της όλη ήτανε μια πάνινη σακουλίτσα που είχε μέσα λίγο γλυκάνισο, λίγο χαμόμηλο, και λίγο απήγανο

Με αυτό κύνανε βραστηρόκι και δίνανε στο νεογέννητο μια μικρή κουταλιά. Τριμένο σε σκόνη χαμόμηλο έβραζαν στο κοιλιδάκι του παιδιού μαζί με λάδι από το λύχνο. Σε πολλο παιδάκια εκύνανε ελαιώδες παράλληλες ζυραφιές για «να φύγει το κακό αίμα» να μην τα πιάνει το «παιδόκοκο». Στα αγόρια τις έκαναν στα ποδαρόκια, με στο καριτυάκια στο πλατάκι, διότι οι ζυραφιές αυτές αφήνανε σημάδια εκ' όρου ζωής και δε θα έπρεπε να φαίνονται στον καριτωιών τα πόδια. Πόσο πολλά παιδάκια πεθαίνανε ή υπη γέννησ τους ή τις πρώτες μέρες της γεννήσεώς τους, Υπολογίζω ότι κατά το μέσο του περυσμένου αιώνα στα απομακρυσμένα χωριά επλειοίαζε το ένα δέκατο η παιδική θνησιμότητα.

Η λεχώνα συνήθως δεν έβγαζε αμέσως γάλα με τότε δεν είχαμε παιδικές τραφές και του έδινε από το γάλα της όλη βυζονόμενη μια δυο μέρες. Για να κατεβύσει γάλα η λεχώνα της κύνανε "θαλόσταση" έβραζαν αλευρι πολύ ρευστό και του βάζανε μέσα πολλά μπαχαρικά για ναείναι νόστιμο. Τέτοιες ήτανε τότε οι ανάγκες και τα μωρά τα παίρναμε στις ελιές ή στο θέρος πολλές φορές και πριν περάσει μήνας από τη γέννησή τους. Το είδα αυτό στην πράξη. 23 Απριλίου γέννηση του μωρού, 28 Μαΐου κουβολήσανε το μωρό στ θέρος.

ΤΟ ΣΑΡΑΝΤΑΒΟΤΑΝΟ

Αν σαΐ' τυχε κι αρρώστησες, γροίκα μου ίντο να κύνεισ πίνε σαραντοβότανο κι αγλήγορα θα γιάνεις
 φύλλα κιτροπορτακαλιάς 1) ζαρρωστικό λεμόνι 2)
 και νερατζιά 3) μανταρινιά 4) μυριστικό κυδώνι 5)
 ή ζωζε από τσοι ποταμούς το 'σκονιζιάς τα χνόρια 6)
 βάτο 7) και τσόι του βουνού 8) και το 'απιστιάς κλωνάρια 9)
 ή ζωζε δίκταμο πολύ που τα βουνά τη Κρήτης 10)
 Λυγιές 11) και εύφνες 12) και μυρβχιές 13) με εύκολα τα βρίστεις
 θύμους 14) κισσαύς 15) κισγκάραθο 16) κι ακόμη ασταιβίδα 17)
 μυριστικό βασιλικό 18) φυσκομηλιά 19) και θρύμπα 20)
 Τσόχο 21) και δεντρολίβανο 22) από μοσκομυρίζει
 εκείνο τον ορισμαρή από υγεία χαρίζει
 και φύλλα από τα γιασεμιύ 23) και ροδαρές με τ'άδη
 Απουόδιση τη γαρφολιάς που γιαίνουνε τα πάθη 25)
 Κούμαρο των κυπαρισσιώ μαζί ν'ανακατέψεις 26)
 κι αποτελέσματα θα δεις που δε θα τα πιστέψεις
 Απήγανυ 27) και βάσμερο 28) τη γης το χαμόμηλι 29)
 ή ζωζε κι συμπάρριζα που βάνουν στο μαντήλι 30)
 και το κοκκινόρροδικο 31) βύλε και κουτσουνάδο 32)
 βότανα που τα ζέρουνε σε σούλη την Εχλάδα
 φύλλα τη σκιάς 33) το 'αμυγδαλές 34) φύλλα τη ματζουρόνος 35)
 φλιοκούνη που μοσκοβολά 36) σα χύιδεμα τη μάνας
 και μαγνυνό 37) και σέλινο 38) κι αγκαθσαννίδα 39)
 Να βόλεις και αγουόουρυ 40) κλαδάκι με τα φύλλα
 Σαράντα ν'ις τα βότανα βρύσε τα στο τσούκάλι
 Κάμε βραστήρι να τ'απχείς νύ'σαι γεράκι πάλι
 "Χανιώτικα νέα" 99-7-2003

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο ΣΤ'
ΠΑΡΑΤΗΡΗΜΑΤΑ - ΔΟΞΑΣΤΙΕΣ - ΞΟΡΚΙΑ

- Όταν, την ώρα που βαφτίζεται το παιδί, το λάδι που βάζει ο παπάς στην κολυμπήθρα κάνει σταυρό, τότε το παιδί θα αποκτήσει δόξα.

- Όταν τα ζώα φωνάζουν και φαίνονται αναστατωμένα, χωρίς λόγο, περιμένουν σεισμό ή άλλη καταστροφή.

- Όταν η ασφεντυλιά (ασφόνδυλας) είναι καλή, θα έχουμε πλούσια σοδειά.

- Το Πάσχα πριν βάλει κανείς στο στόμα του πασχαλινό φαγητό, ήταν καλό να ρίξει λίγο έξω και να πει: «Φάτε ψύλλοι και κοριοί κι όφηδες και μ - ποντικοί, κι ούλα τα μιανά τση γης να πασκάσετε και σεις».

- Την Τσουκνοπέφτη (Τσικνοπέμπτη) όποιος δε βρίσκει κρέας για να φάει, πρέπει να ξαματώσει λίγο το δάχτυλο του και να γλείψει το αίμα.

- Την Πρωτοχρονιά μόλις σηκωθεί κανείς και πλυθεί, πριν να μιλήσει, είναι καλό να ρίξει από λίγο «αμίλητο νερό» στις τέσσερις γωνίες του σπιτιού.

- Την πρώτη του Μάρτη βάζουν οι γυναίκες στα παιδιά τους ένα σπαγκάκι ασπροκόκκινο στο λαιμό για να μη μαυρίσουν από την άνοιξη και το καλοκαίρι, που έρχονται. *Κυρίως στα κορίτσια.*

- Την αρχιμηνιά και προπαντός την Πρωτοχρονιά δε δίνεται φωτιά. *Εκείναι τα χρόνια ούτε κεντράει χαίμα και ζησαύσαμε φωτιά!*

- Μεγάλη σημασία στη ζωή του παιδιού έχει η μέρα που γεννιέται. Δευτέρα γίνεται αρχηγός, αφού θα πάρει δόξα, Τρίτη γεννιέται ο φρόνιμος, Τετάρτη ο αντρηγειωμένος, Πέμπτη το κακορίζικο και Παρασκευή το ξένο, Σάββατο ο γραμματικός και Κυριακή ο πλούσιος.

- Δεν υπάρχει πρότιμηση μόνο στη γέννηση αλλά και στο θάνατο. Χριστέ μου και να πόθαινα ένα Σάββατο βράδυ και να με κατεβάζανε την Κυριακή στον Άδη.

- Όταν ο άνθρωπος χαροπαλεύει, βγαίνει πιο εύκολα η ψυχή του όταν είναι ξαπλωμένος «νεκρικά» (είναι το κεφάλι του προς τη δύση).

«Γυρίσετε με νεκρικά να γοργοβγει η ψυχή μου, δिकούνε με τα βάσανα που 'σουρε ν - το κορμί του.»

Σχετικά με τον καιρό οι Σφακιανοί παρατηρούσαν τα μερομήνια. Πρόσεχαν δηλαδή τι καιρό έκανε τις διάφορες ημέρες του Αυγούστου και υπολόγιζαν τι καιρό θα κάνει κάθε μήνα, αφού πίστευαν ότι κάθε ημέρα του Αυγούστου, αντιστοιχούσε σ' ένα μήνα. Έτσι η πρώτη ημέρα αντιστοιχούσε στο Γενάρη, η δεύτερη στο Φλεβάρη, η τρίτη στο Μάρτη κ.τ.λ. Όταν συμπληρώνονταν οι μήνες, συνέχιζαν, λογαριάζοντας όμως τώρα τους μήνες ανάποδα. Έτσι η δέκατη τρίτη ημέρα του Αυγούστου αντιστοιχούσε πάλι με το Γενάρη, η δέκατη τέταρτη με Φλεβάρη κ.λπ. Αυτό γινόταν μέχρι να εξαντληθούν και οι τριάντα μία ημέρες του Αυγούστου, κι έτσι κάθε μήνας αντιστοιχούσε με δύο ή με τρεις ημέρες.

Οι παρατηρήσεις που έκαναν σχετικά με τον καιρό των ημερών του Αυγούστου οι Σφακιανοί, τους βοήθησαν πολύ στις προβλέψεις τους. Γενικά πίστευαν ότι οι δροσούλες του Αυγούστου αντιστοιχούσαν με χιονιές, οι μεγάλες ζέστες με δυνατές βροχές και οι ήπιες, καλές ημέρες, με καλό καιρό. Τους καλοκαιρινούς μήνες δεν τους εξέταζαν, γιατί δεν τους ενδιέφερε ο καιρός τους.

– Όταν κάποιος έφευγε από το σπίτι, τα σκουπίδια δεν έπρεπε να πεταχτούν, μέχρι να υπολογιστεί ότι έφτασε στον προορισμό του.

– Τα πόδια του πεθαμένου, όταν τον βάζουν και όταν τον βγάζουν από το σπίτι, πρέπει να είναι προς τα έξω. Αυτό είναι ευχή να μην ξαναγυρίσει, γιατί αν γυρίσει, θα πάρει κάποιον από τους δικούς του.

– Μετά την κηδεία δεν πρέπει κανείς να κάνει εργασία.

– Τα κλητούρια δεν πρέπει να μπουν στο σπίτι. Πρέπει να καταναλωθούν έξω.

– Η έγκυος γυναίκα δεν πρέπει να φιλήσει το νεκρό, γιατί το παιδί που θα γεννήσει, θα γίνει χλομό.

– Όταν «γλωσσοτρώνε» κάποιον, θα τον βρει μεγάλο κακό.

– Την αρχιμηνιά, και πολύ περισσότερο την πρωτοχρονιά, δεν πρέπει να μας κάνει το ποδαρικό ελαττωματικός άνθρωπος (τυφλός, κουτσός κ.τ.λ.).

– Όταν βάζει κανείς ανάποδα τα ρούχα του, οι δουλειές του δε θα πάνε καλά.

– Όταν σ' ένα σπίτι βάλουν μέσα το σταμνί άδειο, η πρώτη νύφη που θα έρθει, δε θα είναι «προυκαρέ».

– Όταν ένας νέος θέλει ψηλό μαξιλάρι για να κοιμηθεί, θα βρει γυναίκα «προυκαρέ». Αν θέλει χαμηλό, το αντίθετο.

– Όταν κάποιος πουλά ζώα, πρέπει να μαδήσει λίγες τρίχες τους. Διαφορετικά είναι δυνατό ο αγοραστής να πάρει το γούρι.

– Όταν η κουκουβάγια φωνάξει μια μόνο φορά, πρέπει να πούμε: «Κακή φωνή, κακή λαλιά, πήγαινε σ' άλλη γειτονιά». Αν δεν ειπωθεί αυτό, τότε υπάρχει κίνδυνος να πεθάνει κάποιος από τη γειτονιά.

– Όταν πρωτοδεί κανείς το καινούργιο φεγγάρι, πρέπει να πιάσει χρυσαφικό.

– Την πρώτη ρώγα του σταφυλιού πρέπει να την πιάσουμε με το δεξί μας χέρι, να το απογυρίσουμε από το σβέρκο και να τη βάλουμε στο στόμα μας. Αν τα καταφέρουμε, θα φτάσουμε να φάμε σταφύλια και τον άλλο χρόνο.

– Όταν είναι χασοφεγγαριά ούτε σε προξενιά πρέπει να πηγαίνουμε, ούτε σοβαρή δουλειά ν' αρχίζουμε.

– Τα πρωτοβρόχια πρέπει οι κοπέλες να βγουν έξω, για να βρέξουν με το νερό της βροχής τα μαλλιά τους, για να γίνουν ξανθά.

– Όταν το παιδί έχει ελιές στο δέρμα του, θα γίνει πλούσιο.

– Όταν το παιδί «κάνει καβρούλια», θα έρθει μουσαφίρης.

– Όταν οι ουρανίτες (γερανοί) φεύγουν, είναι καλό να πιάσει κανείς πέτρες, να τις πετάξει προς το μέρος τους και να πει «Πάρτε τα κακά μου, φέρετέ μου τα καλά μου».

– Όσες κορυφές κάνουν τα μαλλιά στο κεφάλι του καθενός, τόσες φορές θα παντρευτεί.

– Όταν τρώμε κάτι, πρέπει να δώσουμε και στην έγκυο που τυχόν βρίσκεται κοντά μας. Διαφορετικά θα βγάλουμε κριθο.

– Τα παπούτσια δεν πρέπει να τα βάζουμε με τις σόλες προς το πάνω, γιατί αυτό φέρνει θάνατο.

– Όταν υπάρχει νεκρός στο χωριό, δεν πρέπει να γίνει ζυμωτό, μέχρι να τον θάψουν.

– Η αράχνη στο σπίτι φέρνει γρουσουζιά, γιατί λέει με τη μυστική της γλώσσα: «Βγάλε με γιγ : θα σε βγάλω».

– Όταν έχει κανείς στο σβέρκο μεγάλο λάκκο, είναι κλέφτης.

– Όταν τρώει κανείς στο σπίτι του, δεν πρέπει ν' αφήσει καθόλου φαγητό στο πιάτο, γιατί «αφήνει τη δύναμή του». Αντίθετα, όμως, όταν τρώει κανείς σε ξένο σπίτι, πρέπει ν' αφήνει λίγο φαγητό στο πιάτο, γιατί έτσι «δείχνει την ανθρωπιά του».

– Όταν έχει κανείς ενωμένα φρύδια, έχει κακή ψυχή και επιπλέον, θαρμίζει. (Ματιόζει)

– Όταν πάνω στην καπνιά του τσουκαλιού, την ώρα που μαγειρεύουμε, δημιουργούνται σπινθήρες που μετακινούνται, στο σπίτι θα έρθουν επισκέπτες, που θα φέρουν μάλιστα δώρα.

– Όταν κάποιος άνθρωπος κάνουν πολλά γέλια, μπορεί η μοίρα να τους κάνει κακό, και γι αυτό λένε: «σε καλό να μας – ε βγούνε τα γέλια, να μη μας – ε μέλλεται κακό».

- Όταν μια γυναίκα ήταν έγκυος, της έδιναν να κρατά μαζί της μια αναβασταχτήρα (κάτι σαν χάντρα κομπολογιού), που συνήθως την κρεμούσαν στο λαιμό. Αυτή προστάτευε τις εγγύους από την αποβολή, αλλά μπορούσε παράλληλα να είναι και αιμοστάτης. Υπήρχαν και άλλες αναβασταχτήρες, που ήταν μόνο αιμοστάτες (προστάτευαν από την αιμορραγία).
- Όταν ο λύχνος, όπως καίγεται το φτιλι, δημιουργεί καρβουνάκια (κάτι σαν μικρό καρβουνάκι), θα πιάσουν χοήματα στο σπίτι.
- Όταν κάποιος, την ώρα που μασά, δαγκάσει τη γλώσσα του από απροσεξία, κάπου τον «γλωσσοτρώνε».
- Τα στίγματα στα νύχια του δεξιού χεριού είναι ευχές και του αριστερού κατάρες.
- Όταν φταρνίζεται κανείς, κάπου μιλούν γι' αυτόν.
- Όταν συναντήσεις στο δρόμο σου λαγό ή φίδι, δε θα πετύχει η αποστολή σου.
- Όταν ένα ζώο την ώρα που το σφάζομε δαγκάσει τη γλώσσα του και κρέμεται προς τα έξω, σύντομα θα χάσομε κι άλλο ζώο.
- Όταν πηγαίνει κανείς στο κυνήγι, η επιτυχία του επηρεάζεται από τον τελευταίο που θα συναστήσει, αν δηλαδή είναι η δεν είναι «γουριλής».
- Όταν η γυναίκα ψήνει σαπούνη και τη ρωτήσουν τι κάνει, δε θα της πετύχει.
- Όταν βραχεί ο πεθαμένος, θα βρέχει σαράντα μέρες.
- Όταν στο σπίτι φτερουγίζει μια πεταλούδα, που τη λένε «αρρωσταρού», κάποιος θ' αρρωστήσει.
- Όταν ο ήλιος κάνει «πόδια» (αχτίνες), θα βρέξει.
- Όταν το φεγγάρι είναι δίπλα, θα κάνει κακοκαιρία. «Όντεν είναι το φεγγάρι δίπλα έμπαινε βοσκέ στην τρύπα».
- Όποιος φάει τον ατσιπόδα' του ζώου, μπορεί ν' ατσιποδευτεί.
- Όποιος μετρά τ' άστρα, βγάξει μυρμηγκιές.
- Αν βάλομε ανάποδα τα ξύλα στη φωτιά, οι δουλειές θα πάνε ανάποδα. Αν είναι γυναίκα στο σπίτι έγκυος, το παιδί θα γεννηθεί ανάποδα.
- Τα παιδιά που η σύλληψή τους γίνεται γιορτάσιμη μέρα, μπορεί να γίνουν ελαττωματικά.
- Τα παιδιά που η σύλληψή τους γίνεται σε βορινό καιρό, είναι πιο γερά. Έσαν γίνετα'ι σε νοτινά είνε'ι" νοτιόσπαρμα τη
- Η ερωτική πράξη πρέπει να γίνεται στο συζυγικό κρεβάτι. Οπουδήποτε αλλού φέρνει γρουσουζιά.
- Το σκούπισμα πρέπει να γίνεται από τα έξω προς τα μέσα, διαφορετικά διώχεται η τύχη του σπιτιού.
- Όταν ήταν μια γυναίκα έγκυος, έβαζαν τη χολή του ζώου, πανε τυχόν έσφαζαν, στο κάρβουνο κι έλεγαν:
Αγ-κάμει η... σερνικό να παίξει χτύπο δυνατό. Μ' αν είν' και ξεφουσκάσει θυγατέρα θα γεννήσει
- Το λιόκουρνο έλεγαν ότι ήταν από κέρατο του όφι ή από «τίμιο ξύλο». Ήταν ένα σταυρουλάκι που το έβαζαν στο νερό και έβγαζε φουσκαλίτσες. Όσο περισσότερες φουσκαλίτσες έβγαζε, τόσο περισσότερο ήταν «καθαγιασμένο» και αποτελεσματικό. Το χρησιμοποιούσαν ειδικά στο ανύδραμα.
- Όταν ξαφνουδιαζόταν κανείς, είχε δηλαδή έναν πόνο στην σπονδυλική στήλη, που μπορεί να προήλθε απο βάρος που σήκωσε ή από μια απότομη κίνηση, τότε ένας «πρωτογόνατος» (πρωτότοκος), έπρεπε να γονατίσει στην πλάτη του και θα γινόταν καλά.
- Όταν βουίζει το δεξί μας αφτί, θ' ακούσομε κακή είδηση, αν το αριστερό, η είδηση θα είναι καλή.
- Όταν μας τρώει η μύτη μας, θα θυμώσομε.
- Όταν μας τρώει το δεξί μας χέρι, θα πάρουμε λεφτά, αν το αριστερό, θα δώσομε.
- Όταν ξεπετά το δεξί μάτι, θα δούμε δικό μας που λειπεί, αν ξεπετά το αριστερό, θα κλάψομε.

Τα όνειρα και τα προμηνύματα θανάτου

Στα όνειρα οι Σφακιανοί δεν έδιναν πολύ μεγάλη σημασία. Πίστευαν πάντως ότι, όταν ονειρευόταν κανείς πως έχασε δόντι, πέθαινε κάποιος. Αν το δόντι ήταν κοπτήρας, ο νεκρός θα ήταν άμεσα δικός, και όσο το δόντι ήταν πιο μέσα, θα ήταν πιο μακρινός. Η κασέλα φανέρωνε πάλι θάνατο, το σφαγμένο πρόβατο σκοτωμό, το πηγάδι και το χτίριο μνήμα, το πράσινο χρώμα χολή, το κόκκινο γρήγορο κ.τ.λ.

Όταν κανείς άκουγε τη μιλιτιά αγαπημένου του προσώπου, ενώ αυτό δεν ήταν κοντά, τότε ήταν σίγουρο ότι το πρόσωπο αυτό θα πέθαινε. Ήταν το δείγμα ή το ένταλμα.

Υπήρχαν ακόμα πρόσωπα που θωρούσανε αυτούς που θα πέθαιναν. Έβλεπαν δηλαδή, όπως έλεγαν, καθαρά την εικόνα κάποιου ανθρώπου, ενώ αυτός δεν ήταν κοντά. Τον έβλεπαν, μέχρι που θα του έλεγαν «καλημέρα», και τότε τον έχαναν απότομα από τα μάτια τους. Αν μαρτυρούσαν αυτόν που είδανε, λένε ότι τους έδερνε. Αυτόν που τον έβλεπαν, σίγουρα θα πέθαινε.

Εκτός από τα παραπάνω, υπήρχαν πολλά ακόμα παρατηρήματα, που προμηνούσαν θάνατο. Έτσι:

– Όταν η ζώνη έδενε κόμπο κάποιος θα πέθαινε. Όσο μάλιστα πιο κοντά στη μέση ήταν ο κόμπος, τόσο πιο στενός συγγενής θα ήταν ο μελλοθάνατος.

– Όταν έβαζε κανείς τη φανέλα του αντίθετα, σίγουρα θα τον πυροβολούσαν.

– Όταν φώναζαν κοράκοι κοντά στο χωριό, προμηνυόταν πάλι θάνατος. Τότε οι γριές έπρεπε να τους μουντζώσουν και να πουν: «Το αίμα σας νερό σας, το κρέας σας φαγητό σας».

– Όταν ο σκύλος νουριόταν (έκλαιγε) επίμονα, θα πέθαινε κάποιος από το σπίτι.

– Όταν η κότα έκραζε σαν κόκορας, θα γινόταν κακό στο σπίτι.

– Όταν τα λέρια χτυπούσαν, όπως ήταν κρεμασμένα, χωρίς αιτία, κάποιος από τους βοσκούς θα πέθαινε.

– Όταν έσπαζε καθρέφτης, κακό θα έβρισκε το σπίτι.

– Όταν στο σπίτι τριγύριζε κρεατόμυγα, θα χανόταν πρόβατο.

ΤΑ ΤΕΛΟΝΙΑ

Όσα παιδιά πεθαίνανε οβάφτιστα, δεν επιτρέπονε οι παπάδες να τα θάψουνε στα κανονικά νεκροταφεία. Εσκόβανε ένα λάκκο και τα βάζανε κάπου στην εξωχή. Αυτό λέγανε πως τα ακούγανε συχνά που κλαίγανε πως πεθάνανε οβάφτιστα και το κλάμα τους εμεταφράζετο ως ακολούθως:

«Ανάθεμα τη μάνα και τη μαμή

και όσους ήσανε κοντά και δε μου έωσανε ψυχή»
Τα λέγανε «τελώνια» και τώρα άμα πολυκλαίει κανένα παιδί ασταμάτητα λένε πως «κλαίει συν το τελόνι»

□ ΑΔΕΡΦΟΔΙΟΧΤΗΣ

Συνέβαινε καμιά φορά ύστερα από τη γέννηση ενός παιδιού να πεθάνουνε ένα ή περισσότερα αδελφάκια του που γεννιόντουσαν μετά από αυτό. Τότε ενοχοποιούσανε αυτό που έζησε ότι έχει τον "αδερφοδιόχτη". Μπα μυστηριώδη ακτινοβολία - που πέβαινε τα αδελφάκια του που γεννιόνταν μετά από αυτό. Για «εξαγνισμό» τα βάζανε στο φούργο, και το απένλουσαν (δύθεν) πως θα τό καίγανε αν στις ΣΤΗΤΕΣ ερωτήσεις, που θα του λέγανε, αν αγαπά καλύτερα τις καραμέλες από τα αδελφάκια του, δεν θα απαντούσε ότι αγαπά τα αδελφάκια του καλύτερα. Επί του προκειμένου έχω ιδίαν αντίληψη

Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΝΙΚΟΛΑΚΗ

Πολλοί παπάδες τον παλιό καιρό εβρωούνταν "χειρικάρηδες" πιστευε δηλαδή ο κόσμος ότι η ευχή, η κατάρα και το διάβασμα αυτού του παπά "επιάνεντογε" κι έφερνε αποτέλεσμα. Περίπου κάνανε θαύματα τα διαβάσματά τους!

Ο παπά-Νικολάκης, από τον Βουβά Σφακίων ήτανε ένας από αυτούς τους χειρικάρηδες. Ακόμα και αν δεν διάβαζε εκκλησιαστικά βιβλία μια απλή ευχή του ή μια απλή κατάρα του π. Νικολάκη, θραύση έκανε. Τόσο πολύ πίστευανε ότι η κατάρα αυτού του κληρικού έκανε θραύση, ώστε, χαριτολογώντας άμα έκαιγε το φάτ λέγανε: "καίει σαν του παπά Νικολάκη την κατάρα". Αν και αυτό το λέγανε χαριτολογώντας, όμως η παρομοίωση δείχνει πως τον αναγνωρίζανε σημαντικό χειρικάρη και δεν τολμούσε κανείς να το αμφισβητήσει. Τότε τα αντρόγυνα τρώγανε από το ίδιο πιάτο. Ίσως επιδει είχανε λίγα αερβίτσια, ή ίσως επειδή πίστευανε ότι ο καθένας τους αποτελούσε το ήμισυ του άλλου. Όμως λέγανε ότι ο Π. Νικολάκης δεν έτρωγε από το ίδιο πιάτο με την παπαδιά του, διότι αν είχε σκοπό να πάρει π.χ. μία πατάτα από το κοινό πιάτο και χωρίς να το ξέρει η παπαδιά, αν προλάβαινε να πάρει εκείνη την πατάτα αυτή θα αρρώσταينه. Ευτυχώς είχε καλή καρδιά ο Π. Νικολάκης και δεν καταριότανε γιατί διαφορετικά θα έκανε έρημο κόσμο.

Η φήμη του χειρικάρη Π. Νικολάκη έφτανε και στις άλλες επαρχίες και όλοι αξιοποιούσανε την αποτελεσματικότητά του.

Τα βελανιδιά ήτανε υπολογισίμη περιουσία εκείνα τα χρόνια. Μάλιστα η ακόλουθη μαντινάδα αποδεικνύει πόσο το εκτιμούσανε
 Δε με γελάσανε οι ελιές, μούδε τα βελανιδιά
 Εμένα με γελάσανε τα μάχια μαί τα φρούδια

Επέσανε όμως εκατομμύρια κάμπιες στα βελανιδόχωρα του Ρεθύμνου και κιντύνευε να τα ξεράνουνε τελείως. Μοναδική τους ελπίδα ήτανε ο παπά-Νικολάκης όπου ήρθανε και τον πήρανε από τον Βουβά. Όπως λέγανε, την ώρα που διάβαζε το ευαγγέλιο κάτω από μια βελανιδιά ο παπά-Νικολάκης οι κάμπιες πεφτανε σαν να έκανε χαλαζόπτωση. Έγινε το θαύμα. Του δίνανε πολλά χρήματα μα δε δέχτηκε να τα πάρει. Τον έφτανε η ικανοποίηση που έσωσε τους ανθρώπους από την καταστροφή που τους απείλούσε. Όμως οι άνθρωποι, αναγνωρίζοντας το καλό που τους έκαμε, εστράλανε ανθρώπο τους και του έφερε πολλά λεφτά, στον Βουβά. Με τα χρήματα αυτά, όπως άκουσα από τους παλιότερους, σαν αναμφισβήτητο γεγονός, αγόρασε ο παπά Νικολάκης τις ελιές στο Σφοπάτι, που τις κρατούνε σήμερα οι απογόνοι του Προκοπίου Μπολιώτη και το σπίτι που είχε στο Ασφένδου με τις συκιές και το αμπέλι του. Τώρα μπορεί να ακούγεται λίγο σαν παραμύθι αυτό που αναφέρω εδώ, όμως παλιότερα όλοι το πίστευαν ανεπιφύλαχτα.

"Χανιώτικα νέα" 27-7-2003

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΧΑΡΑΧΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

- Τα μικρά αυτιά μαρτυρούνε ατολμία.
- Τα μεγάλα αυτιά τα έχουνε οι κλεφταράδες.
- Ελίές στο πρόσωπο, η τύχη επιφυλάσσει πλούτον
- Ελίές στο στήθος, η τύχη επιφυλάσσει αξιώματα
- Δόντια αραιά, πλούσιος και ψεύτης
- Δόντια πικνά, φτωχός και φιλομαθής
- Δόντια μαύρα, γραμματισμένος
- Η έγκυος αν έχει στο πρόσωπο πανάδες (σκιές) θα κάνει αγόρι.
Αν έχει χαμηλή κοιλιά θα κάνει κορίτσι
- Μεγάλο κούτελο, δυνατό μυαλό. Μικρό κούτελο, μεγάλο "τούβλο"
- Αραιά μαλλιά, πολύ ψεύτης
- Κόκκινα μαλλιά κακόψυχος "Απ' αστραπή κι από βροντή κι από νερό και χιόνι" κι από κακινότριχηδες, θεός να σε γλιτώνει»
- Σμίχτά φρύδια, θαρμιστής (ματιάζει) μα και κακόψυχος
- Σπανός άντρας, κακή ψυχή. Μαλλιαρή γυναίκα κακή ψυχή.
- Όσες κορυφές φαίνονται στα κομμένα μαλλιά τόσες φορές θα παντρευτεί αυτός.
- Τα στήγματα στα νύχια αν είναι άσπρα είναι ευχές, αν είναι μαύρα είναι κατάρεις.

"Χανιώτικα νέα" 14-9-2003

Ε Υ Χ Ε Σ

- Ο θεός να κυβερνήσει τα θηλυκά σου παιδιά. *Αυτά τα χρόνια* πολλοί άντρες σκοτώνονταν στους πολέμους. Ήτανε αναρχία και άλλοι σκοτώνονταν μεταξύ τους και άλλοι μπάινανε στις φυλακές για χρόνια και ήτανε πολύ λιγότεροι οι διαθέσιμοι γαμπροί από τις διαθέσιμες νύφες. Ίσχυε κι εδώ ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης. Πολλές αξιόλογες γυναίκες έμεναν στα αζήτητα. Όταν εύχεται «να κυβερνήσει» εννοεί να αποκαταστήσει, να παντρέψει. Επίσης δε βρήσκανε τότε την αξία τους τα κορίτσια. Οι αδελφοί πηγαίνανε γαμπροί σε καλά σπίτια και οι αδελφές τους σε πολύ κατώτερα. Τα κορίτσια τα παντρεύανε "ψηλά-χαμηλά", όπως λέγανε.
- Που να μην τα δείς τα γέρα εις το σπίτι του πατέρα (ευχή να μην μείνει γεροντοκόρη στο σπίτι του πατέρα)
- Καλομύρα να γινείς και το σάρι να πουλείς (εκείνα τα χρόνια στο χαδιδιάγραμμα ήτανε η επιβίωση επομένως όποιος πουλούσε σάρι θα είχε και ναφάει. Ήτανε τότε που λέγανε ότι όποιο σπίτι είχε λάδι και ψωμί δεν ήτανε φτωχό)
- Πλέσαστα στα χέρια σου. Όταν έδινε κανείς κάτι του δίνανε αυτή την ευχή.
- Η ψυχή σου να το βρεί. Επίσης άμα έδινε κανείς κάτι.
- Όσα κουκιά χόμα επάτηρες ώστε να'ρθεις, τόσος αγίος να σου ξεμυστεύσει τα παιδιά σου.
- Ο θεός να το μπέσει ξεμύσια στα παιδιά σου (όταν έδινε κανείς)
- Ο θεός να ξεμυστεύει όπου έχομε να κάμομε (όλους τους δικούς μας δηλαδή)
- Φεύγοντας από ένα σπίτι ειδικά τα γρεδάκια λέγανε: "Καλή νύχτα, *σας* κι ο θεός να σασε βλέπει τα κοπέλια σας (κοπέλια συχνά έννοουσαν γενικά τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια) μα από το σπίτι που εφευγε της αντευχοντάν!

" Στο καλό ξημέρωμα να πύεις, και να χαρείς κι σπατή σου όπ' αγαπός"

- Ο Θεός να μη σου βλάψει τ' απομονάρια σου (Ευχή που τη λέγανε σε μάνα που είχε χάσει παιδιά) Απομονάρια=αυτά που σου μείνανε
- Στοι τίμιές σου τσι χαρές (ευχή να παντρευτεί με τίμιο τρόπο)
- Στοι χαρές των παιδιώ σου
- Χαίράμενη και γλυκοσαλιόμενη (να έχει τον άντρα της και να ζει ευχαριστημένη)
- Να χαρείς το στεφάνι σου
- Να δεις γλυκοσαλίση (Ευχαρίστηση)
- Ο Θεός να μασε φυλάει από τ' άδικο
- Σπολλάητή σου (εις πολλά έτη σου)
- Κτηνοτροφική ευχή: (Θηλυκά στα έχνη μας και σερνικά στα σπία Βχια μας
- Και του χρόνου με υγεία και με περισσότερα (αυτή ευχή εδίνετο σε χρονιάρες των προβάτων μέρες, σε κουρές, σε απογαλακτίσματα κλπ.

Κ Α Τ Α Ρ Ε Σ

- Α νάσαι η μοίρα τζη στη Μπινιγάζα. (Ετσι λέγανε τη Βεγκόζη) Εκαταράτο δηλαδή να πουληθεί εκεί σκλάβο η "φλή" της.
- Α νάσαι η μοίρα τζη στην Αραπιά (ίδια με την προηγούμενη)
- Όσες τρίχες έχει η παλάμη μου τόσους κληρονόμους να κέμει
- Ο Θεός κ' η γης να μου τ' αξιώσει κ' οι γι εφτάμου ουρανοί... (και συμπλήρωνε αυτό που θα επιθυμούσε)
- Α να κουρευτεί εφτά φορές για τσοι καλύτερούς τση
- Κακή ώρα αζεμύστευτη να του λάχει απ' όπου δε μασε γοιάζει δηλαδή απ' αλλού να μη μπλέξουνε οι δικοί της.
- Τση Τρίτης η ώρα η κακή να του λάχει.
- Αγιάτρευτα καρβούνια να βγάλει
- Κακή ώρα να του λάχει στη μέση τση πασρικάδας.
- Α να τονε βρούνε με τσι μύγες. (να είναι σκοτωμένος)
- Διάλε τα κόκκαλα των αποθαμένων ντου
- Ούλοι οι δαιμόνοι να μπουνε μέσα ντου.
- Στ'εκατό δαιμόνους να πάει
- Απού να τονε πάνε τση μένας του να μην τονε γνωρίσει
- Απού να μη βρεθεί νερό στον ψυχομαχημόν του.
- Απού να μη λυώσει και να τον αναξεράσει η γη (επιστεύανε πως όποιος είχε μεγάλες αμαρτίες δεν ελυωνε μετά θάνατο και τον λέγανε "απαράλυτο". Αυτό εννοεί η παραπάνω κατάρα.
- Και μονολεκτικές κατάρες: Ο σκυλοτανυσμένος, Ο κατακομένος. Ο ασούσουμος. (να γίνει αγνώριστος). Ο απαράλυτος. Ο κακοθάνατος. Και έμμετρες κατάρες:
- Να στραβωθείς, να ζογλαθείς, να κουφαθούν τ' αυχιά σου
- Να κουτσαθούν τα πόδια σου, να χάσεις τα μυαλά σου
- Φίλε μου είς το γάμο σου, πέντε κοράκια απάνω σου και στον αντίγαμό σου, να σέρνουν τον λαιμό σου
- Όποιος δε μας αγάπά να μασε θωρεί να σκα
- Όποιος δε μας αγάπά νάσαι πάντα του κακά.
- Τύφος κοιλιακότυφος να πιόσθε τη μεγάλη και τζαγρουτζάς τη δεύτερη να πάρω γω την άλλη

Ο Ρ Κ Ο Ι

← Κουλούκια στο σπίτι μου αν... (κουλούκια λέγανε τα κουτά-

βια μα και τα νόθα παιδιά

- Έπιανε το μουστάκι του με το χέρι του και έλεγε θάτο κόψω αν..
- Μα το θεό Απού δεν είναι σαν τα μούτρα μας...
- Να πάει η μπούκα μου στον καφό μου αν
- Να χυθεί το αίμα της καρδιάς μου αν
- Να χυθούνε τα μάθχια μου ~~και~~ τα δυο αν
- Διάλε τα κόκκαλα σου θα θέσω στη γή αν.....
- Διάλε τα κόκκαλα των αποθαμένων μου αν.....
- Να σκόψω να φάω τα κόκκαλα τω γονέω μου αν.....
- Να με φάει η μπάλα του ντουφεκιού μου αν.....
- Να μη χαρώ τα σερνικά μου παιδιά αν.....(ήτανε ο βαρύτερος όρκος "τα σερνικά του παιδιά" Ότι πολυτιμότερο. Για την προτίμηση στα σερνικά παιδιά τότε υπήρχανε πραγματικοί λόγοι. Ο άνθρωπος είναι το ανώτερο ον μα δεν παυει η ατομική αξία να εξαρτάται απο διάφορους παράγοντες, όπως συμβαίνει με τα εμπαιρέυματα. Πρώτα πρώτα και ο χειρότερος άντρας μπορούσε να κάμει οικογένεια, ενώ η γυναίκα και αν ήτανε αξιόλογη θα μπορούσε να μείνει στο ράφι. Ο άντρας ήτανε τότε πολύ περισσότερο παραγωγικό άτομο. Ο άντρας μπορούσε πολύ περισσότερο να αναδείξει την οικογένεια. Ο άντρας μπορούσε να αντισταθεί σε αντιπαράθεση με άλλες οικογένειες. Ο άντρας μπορούσε να συντελέσει στη συνέχιση του σογιού.
- Να μην ακούσω τη λαμπρή το σημαντήρι αν....(ο όρκος το μιν ότι επιθυμούσε να φτάσει το Πάσχα και το δε, πιστεύανε ότι «τη λαμπρή το σημαντήρι» διώχνει τα κακά πνεύματα από το σπίτι) μα ακόμα και τα μυαρά (τα ανεπιθύμητα ζωάκια).
- Ανε σ'αλλάσωω λόγο ν'αλλάξει ο νούς μου
- Να μην ξημερωθώ αν

"Χανιώτικα νέα" 12-9-2002

ΤΟ ΕΦΤΑΠΑΠΑΔΟ

Όταν γινότανε μια μεγάλη ζημιά από ανθρώπους μπορούσε να διαβαστεί το "εφταπάπαδο" που το λέγανε και συνοδικό. Όπως άκουσα από παλιότερους, ήτανε ένα καταροχάρτι της εκκλησίας με πρβιά σκύλου ντυμένο. Το διαβάζανε 7 παπάδες. Εν ανάγκη και κάτω από 7 όχι όμως κάτω από 3. Το διαβάζανε σε μέρος που να μη φαίνεται καμιά εκκλησία και που να μην ακούγεται καμιάνα Αγίου. Στο μέρος που το διαβάζανε μπορούσε να χαλαστούνε γραμνά και μπορούσε να ξεραθούνε δέντρα, ή να προκύψουνε άλλα παράξενα φαινόμενα. Οποιος "εσήκωνε εφταπάπαδο" δεν έλυωνε μετά το θάνατο και τον λέγανε "απαράλυτο" και οι απόγονοί του θα εταλαιπωρούντο μέχρι εβδόμη γενιά.

Κάποτε περνούσαμε 5-6 άτομα από το Ασφενδιώτικο φαράγγι. Ο γέρο Πυραβολοσήφης μας έδειξε ένα τεράστιο βράχο, πολλών χιλιάδων τόνων που από τη μέση ήτανε χωρισμένος, στη θέση "Πετραρολίθους" και μας είπε: "Θωρείτε πως είναι χωρισμένος ο βόλακας από τη μέση;. Επά εστέκανε οι παπάδες και εδιαβάζανε το εφταπάπαδο και την ώρα που το διαβάζανε έσκασε ο βόλακας»

Ο παππούς μου μου έλεγε πως στον Χριστό του Βουβά είχανε θάψει κάποτε ένα άνθρωπο μα δεν έλυωσε γιατί είχε σηκώσει εφταπάπαδο. Τέτοια λέγανε τότε και τα πρίστει ο κόσμος

"Χανιώτικα Νέα"

ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑ ΠΑΙΔΙΟΥ

Μέχρι τα μέσα του εικοστού αιώνα ήταν ακόμα η παιδική θνησιμότητα με πολύ μεγάλο ποσοστό. Ειδικά στα φτωχά και απομακρυσμένα χωριά. Δεν είχαν γιατρό, δεν είχαν φάρμακα, δεν είχαν σωστή διατροφή αλλά ούτε σωστή αντιμετώπιση. Όμως πιστεύανε ότι έφταιγε η κακή μοίρα. Μια οικογένεια λοιπόν που της πεθαίνανε τα παιδιά έκανε μια στητή "αγοραπωλησία" του παιδιού τους για να ξεγελάσουνε την κακή μοίρα. Το πηγαίνανε σε μια τυχερή οικογένεια και το αφήνανε 2-3 μέρες και μετά πηγαίνανε οι γονείς του και κρατούσανε κάποια πράγματα και τα αφήνανε για δίδεν(πληρωμή) και παίρνανε το παιδί τους που πιστεύανε ότι τώρα, όπως είναι "αγορασμένα" από την τυχερή οικογένεια θα έχει με το μέρος του την τύχη. Κάπου *εδιάβασα ότι αυτό βγαίνει στην Βεγγίτζο.*

ΚΟΥΤΑΛΟΜΑΝΤΕΙΑ

Τη σπάλα του ζώου τη λέμε και κουτάλα. Στην κουτάλα, ανεπιφύλακτα επιστεύανε μερικοί, αν την εξηγούσε συγκεκριμένο πρόσωπο. Ακολουθεί κατατοπιστικό σκίτσο μου και εξήγηση τι εννοεί το κάθε σημάδι με τη σχετική αρίθμηση:

- 1) Αν είναι εκεί μια βελονιά σημαίνει θάνατο. 2) Όσο μεγαλύτερη είναι εκεί το "τσουνάκι" τόσο καλύτερη είναι η προοπτική για τα οικονομικά του σπιτιού. 3) Το αιμάτωμα εκεί παρουσιάζει τους εθνικούς εχθρούς. Αν κάθονται σε φαρδιά βάση είναι σταθεροί. 4) Αν το αιμάτωμα είναι σε σχήμα μανιταριού οι εχθροί απειλούνται. 5) Αν το αιμάτωμα είναι αποκομμένο από τη βάση οι εχθροί θα καταστραφούν. 6) Αν είναι πολύ το πλάτωμα στην κορυφή του πτερυγίου τα οικονομικά της οικογένειας πάνε καλά. 7) Αυτό το αιμάτωμα παρουσιάζει το κοπάδι. Αν το αιμάτωμα κάθεται σε φαρδιά βάση τα πρόβατα πηγαίνουνε καλά. 8) Αν το αιμάτωμα είναι σε σχήμα μανιταριού τα πρόβατα απειλούνται. 9) Αν το αιμάτωμα είναι αποκομμένο από τη βάση τα πρόβατα θα καταστραφούν. 10) Αν η βελονιά που είναι εκεί δεν είναι πιο μακριά από την εξωτερική φάλαγκα του αντίχειρα, ο νοικοκύρης είναι καλά. Αν είναι πιο μακριά ο νοικοκύρης απειλείται. 11) Είναι η κουκίδα της νοικοκυράς. Αν είναι πολύ μακριά από την κουκίδα του συζύγου της απειλείται. 12) Αν είναι εκεί μια κουκίδα, αυτή συμβολίζει θάνατο σε όποιο από τους συζύγους είναι πιο κοντά η κουκίδα, ο θάνατος θα είναι από το δικό του συγγενολόι. 13) Η κουκίδα εκεί δείχνει ότι από το συγγενικό περιβάλλον μια γυναίκα εγκυμονεί. Αν είναι δυο κουκίδες θα κάνει δίδυμα. 14) Οι κουκίδες εκεί συμβολίζουν τα παιδιά. Αν κάποιο σημάδι λείπει δεν σημαίνει τίποτα

"Χανιώτικα νέα" 14-9-2003

ΧΕΙΡΟΜΑΝΤΕΙΑ

Οι γραμμές της παλάμης λένε πολλά πράματα για όσους ξέρουν να τα διαβάζουνε. Αν οι γραμμές αυτές είναι μακριές και ζωιρές δείχνουνε άνθρωπο ζωντανό, δραστήριο και τυχερό, αν είναι μικρές και διακοπτόμενες δείχνουνε άνθρωπο άτολμο, ασθενικό και άτυχο που ποτέ δε θα κάνει βήμα προόδου.

ΚΑΦΕΔΟΜΑΝΤΕΙΑ

Ολόκληρη "επιστήμη" έχει έχει καταλήξει η καφεδομαντεία. Και είναι ημυπημένες πάρα πολλές γυναικούλες. Όχι μόνο που θέλουνε να μάθουνε για το μέλλον, μα επί πλέον θέλουνε να διασκεδάσουν το παρόν με το μελέτημα του καφέ. Όταν έχει απάνω φουσκάλες μπορεί να συμβολίζει γκόμενες μα μπορεί και λόγια πικρά... Όταν μείνει καφές στα χείλια του φλιτζανιού θα πάρουμε χρήματα. Όταν στα τοιχώματα του φλιτζανιού φαίνονται ίσες γραμμές θα κάνουμε δρόμο. Όταν μείνει λάσπη στον πάτο είναι στεγνοχώρια. Όταν σχηματίζεται το Γραμμάρι θα διαβάουμε μεγάλη πόρτα

ΔΕΜΑΤΙΚΑ

Λένε ότι παλιότερα κάνανε ξόρκια και μπορούσανε να πεθάνουνε άνθρωπο. Εχρησιμοποιούσανε μια πλάκα σαπούνι, λουρί από δέρμα κασίκας ή λίγο ουκώτι επί του οποίου καρφώνανε 40 ξυλάκια και κάναμε διάφορες δοξαρίες. Άλλα πάλι ξόρκια προκαλούσανε ανικανότητα στους άντρες, μα και στα σερνικά ζώα. Πιο παλιά μάζεμε όλους τους κριγιάους του χωριού ένας άντρας τον καιρό που τους θέλουνε μακριά από τις προβατίνες για να γενούνε ορισμένα καιρό, και αυτό επεβάλετο ειδικά για όσα κοπάδια πήγαίνανε στα χειμαδιά που έπρεπε να πάνε πριν γεννήσουνε. Για πληρωμή έπαιρνε για κάθε κριγιά μια οκά τυρί μα και τα μαλλιά του που τότε και τα μαλλιά ήτανε πολύτιμα. Ένας βοσκός που ήξερε να κάνει δερματικά δεν έδινε τους κριγιάους του στον "κριγιαρά". Τους έκανε δερματικά και ήτανε μέσα στις προβατίνες μα δεν τις ενοχλούσανε και τους έλυθε τα δερματικά όταν ήθελε αυτός

"Χθηνιώτικα νέα" 14-9-2003

- Σημ. Κάποιες συμπτώσεις διευκολύνουνε τους σφελείς να πιστεύουν
- 1) Το 1941 πήγα να πάρω αλάτι από τις Κομητάδες. Την ώρα που μου έβαζε το αλάτι μια γυναίκα την άκουσα που έλεγε στην κόρη της "Ξεπετά μωρή τ'άματι μου και θα μασε τύχει κακό και θα χάσω δάκρια Σε δύο μέρες εσκατώσανε οι Γερμανοί το χωίτης το Δημήτρη".
 - 2) Για το μάτιασμα. Όταν γινότανε ο Πόλεμος του Κόλπου η Μηρέλα Καλοστίπη μετέδιδε ειδήσεις και την θαύμασα: ωραίο και αρχοντικό παράστημα, σοβαρή περιβολή και άριστη ομιλητικότητα. Την ώρα που τα σκευτόμουν αυτά εσηκώθηκε και είπε: "Δε μπορώ να συνεχίσω να έλθει άλλος να συνεχίσει. Ποιός πιστεύει ότι μπορεί να ήτανε μάτιασμα από τα Σφακιά μέχρι την Αθήνα;

ΤΟ ΠΕΤΡΑΝΘΕΜΑ

Αρα κόνανε σε κάποιον μια ζημιά που δεν ήξερε τον δράστη, μπορούσε να πεί στον παπά να πεί στο εκκλησίασμα την Κυριακή ότι του (.....)εκάμανε την τάδε ζημιά. Όποιος την έκαμε να ξέρει ότι μέχρι την άλλη Κυριακή αν δεν την πληρώσει θα σηκώσει το ανάθεμα. Απαγορευότανε να γίνει απροειδοποίητά και απαγορευότανε να γίνει σε βάρος γνωστού δράστη.

Την άλλη Κυριακή, αν δεν παρουσιαζότανε ο δράστης, επήγαινε ο παθών ένα κοφίνι πέτρες στην αυλόπορτα της εκκλησίας και όταν φεύγανε οι άνθρωποι, καθένας έπαιρνε μια πέτρα και την πετούσε στο κενό και έλεγε: "Ανάθεμά τον που σου έκανε αυτή τη ζημιά»

ΑΔΕΡΦΟΧΤΟΙ

Δυο άντρες άμα θέλανε να επιστημοποιήσουνε και να μονιμοποιήσουνε τη φιλία τους εθεωρείτο σαν υπογραφή συμβολαίου το να γίνουνε "αδερφοχτοί". Έκαναν μια ελάχιστη πληγίτσα στα μικρό τους δάχτυλο αρκετή όμως για να παρουσιάσει αίμα και μετά "ενώναγε" το αίμα τους διά της πληγίτσας αυτής. Μπορούσανε να κάμουνε την πληγίτσα στην παλάμη και να «ενώσουνε το αίμα τους» όπως εχαιρετιώνταν.

Υπήρξανε και περιπτώσεις που δυο άντρες εβρεθήκανε σε μεγάλη διαμάχη με ύστερα από πίεση μεγάλη ειρηνοποιών και δικών τους ανθρώπων (που εφοβώνταν τα χειρότερα και για να τα προλάβουνε) τους υποχρέωσαν, όχι μόνο να συμβιβαστούνε, μα και να γίνουνε αδερφοχτοί, όπου αντικαθίστατο το θανάσιμο μίσος με έναν ιερο όσμο.

«ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑ ΠΑΙΔΙΟΥ»

ΤΑ ΛΑΘΓΡΑΦΙΚΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ

3 Γενάρης

Ο Γενάρης είναι ο πρώτος μήνας του γρηγοριανού ημερολογίου ενώ ήταν ο 11ος στο Ιουλιανό ημερολόγιο. Το όνομά του σφείλε στον διπρόσωπο θεό των Ρωμαίων τον Ιανό. Η πρώτη του Γενάρη είναι και πρώτη του χρόνου και επίσης είναι η γιορτή του Αγ. Βασιλείου. Τα σημερινά παιδιά περιμένουν ότι θα τους κάνουν δώρα και ότι θα τους πάρουν καινούρια ρούχα και παπούτσια. Όταν είμαστε ερείς παιδιά ήταν πολύ δύσκολα τα χρόνια και ούτε καινούρια παπούτσια δεν μας παίρνανε, μούτε και παλιά παπούτσια δεν είχαμε, Μονοδικό στοχοδιάγραμμα ήταν τότε η επιβίωση, μα και αυτά ούτε αίγιομα, ούτε εύκολα δεν ήτανε. Θυμούνται πολλοί ζευγούδες και ζευγαρίζανε τη μέρα του Αγίου Βασιλείου. Ήτανε που ζέρνανε την πυρομρία: «σκόλη κα καματερή δούλευε φτωχέ να ζεις» μα τον ζέρνανε και συνδέλεφο σφού τα κάλαντα λέλε πως όταν ο Χριστός διαλουόσε τους ζευγαλιότες «ο πρώτος που τ'σπάντηξεν ήταν Αγίος Βασιλίας» Μας είναι καριό φορού η γονείς μας μιά ή δυο δραχμές και μας λέγανε ότι μας κάνουνε την «καλή χέρα» για την πρωτοχρονιά. Έχει 31 μέρες και είναι η καρδιά του χειμώνα.

Στις 6 του Γενάρη είναι η «Τόβη Μεγάλου Αγιασμού» (τα Θεοφάνια) Όλοι πηγαίναμε οικογενειακώς στην εκκλησία και όλοι κρατούσαν μπουκαλόκι και παίρνανε αγίσιομα και βάζανε από μια σταγόνα σε κόβελγωνιό του σπιτιού μα και από μια σταγόνα στα βασικάτους κτήματα. Ο παπάς μετά τη λειτουργία «έκανε τους αγιασμούς» επήγαγε σε όλο το σπίτι και «φώτιζε» και όλοι τον πληρώνανε. Ήτανε ένα ειωδέημα για τον παπά που τότε δεν ήτανε μισθωτός.

Λαογραφικά του Γενάρη

- Ο Γενάρης δε γεννά μουέ'αβγύ μουδε πουλιά
- Του Γενάρη το φεγγάρι παρ'ολίγο μέρα κάνει
- Το Μάη ειν'ο γάιδερας, Άγουστο το κριγιόρι
- Όλο το χρόνο οι κούκληδες κι ο κάτης τα Γενάρη
- (τότε ζευγαρώνουνε αυτά τα ζώα)

- Όποιος σπέρνει τον Οχτώβρη κάνει οχτώ σωρούς στ'αλών*
- όποιος σπέρνει το Γενάρη τρώει την ανεμοζάλη
- Γεναριανό πουλί Άγουστιανό αβγό
- Αγύπη καλοκαιρινή να σ'είχο το Γενάρη
- Αππού'ναι η μέρα του μικρή κ'η νύχτα του μεγάλη
- Του γενάρη οι μέρες είναι οι μισές του καλοσύνης

Ο Φλεβάρης

Έχει πάρει το όνομά του από πο λατινικό FEBRUARE που σημαίνει εξυγιίζω. Έχει 28 μέρες εκτός από τα δύσεκτα χρόνια που τότε τις κάνει 29. Σκόλη έχομε στις 2 του μήνα την υπαπαντή του Χριστού. Τη λέγανε και Μυλαργιού γιατί αυτή τη μέρα δεν αλέθανε οι μύλοι:

Τση Κεράς τση Μυλαργιούς, ούλοι αργιού κι ούλοι ξαργιού
Κ'οι γαΐδαροι σκολην έχου, μουε'οι μύλοι δεν αλέθου

Στις 10 του μήνα έχομε τη γιορτή του Αγίου Χαραλάμην

Λαογραφικό του Φλεβάρη

- Φλεβάρης, φλέγες άνοιξε

- Ο φλεβάρης κι αν φλεβίζει του καρδιοκαρδιού μυρίζει
- Ο φλεβάρης ο κουτσός είναι απ' αύλους πλιύ μπιτούς
- Ός τοι 40 του φλεβάρη υπέρνει μήβι το ζευγάρι
- Του φλεβάρη οι λιακόδες είναι του καιρού γλυκάδες
- Το φλεβάρη ξεκινά ο χειρῶνας να περνά

Μάρτης

Ο Μάρτης ήταν ο πρώτος μήνας του Ιουλιανού ημερολογίου. Το όνομά του έχει πάρει από τον θεό του πολέμου Άρη που οι Λατίνοι τον λέγανε ΜΑΡS. Στις 25 του Μάρτη έχουμε τη διπλή μεγάλη γιορτή. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου και η επέτειος της κηρύξεως της επανάστασης του 1821. Στις 21 του Μάρτη έχουμε την ευρινή ισημερία και περνάμε στην άνοιξη

Λαογραφικά του Μάρτη

- Ο Μάρτης ο πεντάγνωμος πέντε φορές εχιόνισε και πάλι το μετάγνωσε πως δεν εξονοχιόνισε.
- Του Μάρτη ζύλα υτέρειε κι όχαρα τω βουγιώ σου κι αγγριγιοξυλοκέροτα να δίδεις των παιδιώ σου
- Δε λείπει ο Μάρτης υπό τη σαρακοστή
- Σαν κόμει ο Μάρτης δυο νερά κι Απρίλης άλλον ένα χορό σ' εκείνο το ζευγά που έχει πολλά σπαρμένα
- Θε μου και περνά τον καιρό να φέρεις και το Μάρτη που ταξιδεύουν τα πουλιά και το πουλί μου να έρθει
(τη λέγανε οι κοπελιές που αγαπούσαν βοσκόπουλα που θα ερχόντουσαν από τα χειμαδιά με τα κοπάδια τους)
- Την πρώτη του Μάρτη έβαζαν στο λαιμό των κοριτσιών τους οι μητέρες μια ασπροκόκκινη κλωστή "για να μη μαυρίσουνε"
- Στις ύστερες του Μάρτη εστελειώνανε τα μητότα στα Σφακιά

Απρίλης

Είναι ο τέταρτος μήνας του Γρηγοριανού ημερολογίου. Έχει 30 μέρες. Το όνομά του οφείλεται στη λατινική λέξη APRILIS που είναι το ρήμα ανοίγω και είναι σχετικό με την άνοιξη. Η πρώτη του μέρα ήταν αφιερωμένη στη θεά Αφροδίτη (μα τώρα είναι αφιερωμένη στη σύγχρονη θεότητα του ψεύδους). Συνήθως στους **Κοληπους** του περιλαμβάνεται το Πάσχα. Στις 23 του έχουμε την οξυόλογη γιορτή του Αγίου Γεωργίου. Είναι από τους καλύτερους μήνες του χρόνου. Ο υολωμός τον χαρακτήριζε «ξανθό μήνα»

Λαογραφικά του Απρίλη

- Του Απρίλη το νερό είναι χρυσάφι καθαρό
- Είναι ο Απρίλης γελαστός και με λουλούδια πλουμιστός
- Θμωρεψάγ' το δυο σου χείλη σαν τα λούλουδα τ' Απρίλη-
- Πάντα σου να συνηθίζεις τον Απρίλη να κεντρίζεις
- Ο Γενάρης τα φυτρώνει, ο Απρίλης τα σηκώνει και ο Μάης τα μεστώνει (τα σιτηρά)-
- Σαν τον Απρίλη γελυχτό είναι το πρόσωπό σου
- Χριστέ μου και να μέφερνε η μοίρα στο πλευρό σου.
- Ο Μάης έχει τζόνωμα και τα πολλά τραγούδια
- Απρίλης έχει οίγαυρα πιλιότερα λουλούδια

Μάιος

Ο Μάης έχει 31 μέρες, είναι ο πέμπτος μήνας του Γρηγοριανού ημερολογίου και οι Ρωμαίοι τον είχαν αφιερωμένο στον Ρωμύλο. Είναι ο μήνας των εκδρομών και σου δίνει χάρη το ότι έχουμε

απομακρυνθεί από τα κρύα μη δεν έχουμε ακόμα υποστεί τις μεγάλες ζέστες.

Με το Μάη έχει σχέση η άλωση της Κων/πόλεως. Με το Μάη έχει σχέση ο ξεσηκωμός της Κρήτης στην επανάσταση του 1821. Με το Μάη έχει σχέση η μάχη της Κρήτης. Με το Μάη έχει σχέση ο ξεσηκωμός των εργατών στο Σικάγω το 1884 που χύθηκε αίμα, μα έγινε ο σπόρος από τον οποίο εκύτρωσε η έικαίωση σε μεγάλο βαθμό των εργαζομένων και εις ανάμνηση του γεγονότος αυτού γιορτάζουμε την "εργατική πρωτομαγιά"

Οι πιο υγιολογικές γιορτές του Μαΐου είναι: στις 8 Ιωάννου του Θεολόγου και 21 Κων/νου και Ελένης.

Λαογραφικά του Μάη

- Το Μάη βούι μη ρεχτείς, τον Άγουστο γυναίκα
Αν είναι κι εκατώ χρονά χαντάς πως είναι δέκα
- Ο Μάης ότι δέσει κι ο Άγουστος ότι αφήσει (τα λέμε για τις ελιές)
- Απρίλης Μάης κοντά'ναι το θέρος
- Στων αμαρτωλών τη χώρα βρέχει ο Μάης (Τον Μάη το νερό κάνει κακό στα ξεραμένα στάχυα, μα σαπίζει και το ξερό χόρτο και δεν το προτιμούνε τα ζώα.
- Το Μάη βγαίνει η πίτα κ'είναι κ'η μαυρη πείνα (Είχανε τελειώσει τα εισοδήματα του περασμένου χρόνου και δεν είχανε βγει ακόμα τα εισοδήματα της νέας σοδειάς και, κάποιες φορές θερίζανε λίγο καρπό και τον αλωνεύανε για να περύσουνε μέχρι να βγει ο καινούριος καρπός γιατί τότε δυσκολευόντουσαν να αγοράσουνε "μια ζυμαματέ" αλεύρι, *επει φτωγά σπιτικά*
- Πιστεύανε ότι δεν πρέπει να γίνονται γάμοι τον Μάη,
- πιστεύανε ότι δεν πρέπει να ράβουνε ρούχα τον Μάη και ιδίως να μην ράβουνε νυφικά.
- Οποιος το Μάη στο δροσιά είναι και χουζουρεύει, ούλο το χρόνο να βανεικά και διακονιές γυρεύει

Πρωτογούλης (Ιούνιος)

Είναι ο έκτος μήνας του Γρηγοριανού ημερολογίου. Έχει 30 μέρες. Είναι γνωστός και ως "Αλωνάρης". Στις 21 του μπαίνουμε στο καλοκαίρι. Το θερινό ηλιοστάσιο. Στις 29 του έχουμε τη γιορτή του Πέτρου και Παύλου και στις 30 των 12 Αποστόλων. Οι ρωμαίοι τον είχανε αφιερωμένο στη θεά Ηρα και εκεί σφείλει το όνομά του *Junio*

Λαογραφικά του Ιουνίου

- Πρωτογούλης θεριστής, αλωνευτής και σοδειτής
- Είναι ένας μήνας διαλεχτός σπού δεν έχει ταίρι γιατί αυτός μας οδηγά μέσα στο καλοκαίρι
- Μέσα εις τον Ιούνιο, μα πρίχου να περάσει αρχίζουνε τα δράβιλα και η ζωή αλλάσσει
Όντως τα δύσκολα χρόνια τα δράβιλα (τα φρούτα) αλλάζανε σε ικανό βαθμό την διατροφική κατάσταση.

Δευτερογούλης (Ιούλιος)

Είναι ο εβδομος μήνας του Γρηγοριανού. Έχει 31 ημέρες. Το

όνομα του δόθηκε προς τιμή του Ιουλίου Καίσαρα. Είναι ο μήνας που ωριμάζει το πιο πολλό φρούτα. Στις 20 του γιορτάζει ο Προφήτης Ηλίας, στις 26 η Αγ. Παρασκευή και στις 27 ο Αγ. Παντελεήμονας

Λαογραφικά του Ιουλίου

- Δευτερογούλης κι Άγουστος κ' οι δυο τριανταμιάροι
- Ως τα Άγιας Μαρίας ούκο κι ως Άγιού Ηλιό σταφύλι
- Ο μήνας ο καλύτερος ειν ο Δευτερογούλης σπού γινώνει δρόβι

Ασκή ευχαριστιούνται ούλοι

Άγουστος

Είναι ο όγδοος μήνας του Γρηγοριανού ημερολογίου. Έχει 31 ημέρες και το όνομά του οφείλεται στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αυγουστο. Είχε 30 μέρες, μα για να μην είναι σε πλεονεκτική θέση ο Ιούλιος (μήνας του εταίρου αυτοκράτορα) αφαιρέσαν μια μέρα από τον Φεβρουάριο, που μέχρι τότε είχε αυτός 29 και του τις κόνανε 31. Στις 6 του μήνα γιορτάζομε τη μετομόρφωση του Χρυστού στις 15 την κοίμηση της Θεοτόκου, και στις 29 την αποκεφάλιση του Ιωάννου. Είναι ο κατ'εξοχήν μήνας των διακοπών

Λαογραφικά του Αυγούστου

- Άγουστε καλέ μου μήνα, νάθουν δυο βολές τον χρόνο.
- Μουδ' ο Μάρτης καλοκοίρι, μουδ' ο Άγουστος χειμώνας.
- Ο Άγουστος επάτησεν η γι-άκρα του χειμώνα.
- Άγουστο τονε λέσινε μα κείνος έχει γούστο
- Κάθε πράμα στον καιρό ντου και τον Άγουστα σταφύλι.
- Όποιος τον Άγουστο φιλεί το Μάει θερίζει μοναχός του (Αν θα γίνει η σύλληψη του παιδιού Αύγουστο το Μάη η μητέρα θα έχει γεννητούρια.
- Τον Αύγουστο μοιράζανε τα τυριά στα μητάτα. Τέλος του κτηνοτροφικού έτους.

Σεπτέμβριος

Είναι ο έννατος μήνας του γρηγοριανού ημερολογίου. Έχει 30 μέρες και το όνομά του οφείλει στο ότι ήτανε έβδομος στο Ιουλιανό ημερολόγιο μέχρι το 45 π.Χ. Τον λέμε και τρυγητή. Από το 313 μ.Χ. που έγινε και το διάταγμα των Μεδιολάνων, περί ανεξίτηθ θρησκείας, εκαθιερώσανε την 1 Σε/μβρίου ως αρχή του εκκλησιαστικού έτους. Επίσης η 3 Σε/μβρίου θεωρείται αρχή και του γεωργικού έτους. Στις 8 του μήνα γιορτάζομε την γέννηση της Παναγίας. Στις 14 του μήνα γιορτάζομε την ύψωση του Τιμίου Σταυρού

Λαογραφικά του Σεπτεμβρη

- Από Μαρθχιού και Σετεμπριού ίσια τα μερονύχθια.
- Το Σετέμρη σάρι σπείρε και στο πανηγύρι σύρε.
- Το Σετέμρη τα σταφύλια τον Οχτώβρη τα κυδώνια.
- Από του Σταυρού κ' ύστερα ένα καλοκαιράκι
- Το Σετέμρη σπού τρυγούνε πινουνε και τραγουδούνε
- Στις 23 του μήνα έχομε τη φθινοπωρινή ισημερία. Φθινόπωρο

Οχτώβριος

Έχει 31 ημέρες. Το όνομά του οφείλει στο ότι ήτανε όγδος μήνας στο Ιουλιανό ημερολόγιο και το διατηρεί και στο Γρηγοριαν που είναι δέκατος. Είναι ο μήνας που αρχίζουνε οι βροχές, αρχίζουνε το ζευγάρια

Αρχίζει να ερραβεύει ο καιρός. Στις 12 του μήνα το 1944 απελευθερώθηκε η Αθήνα από τους Ναζί. Στις 26 του μήνα ελευθερώθηκε η Θεσ/νίκη από τους Τούρκους το 1912 και την ίδια μέρα γιορτάζουμε τον Αγ. Δημήτριο. Στις 28 του μήνα μας χτύπησαν οι Ιταλοί το 1940

Λαογραφικά του Οχτωβρίου

- Όποιος υπέβρει τον Οχτώβρη κάνει οχτώ σφρούς στ' αλιώνι
- Από τ' Άγιου Δημητράκι, γη ομπρός, γη ύστερα ένα καλοκαιράκι
- Οχτώβρης και δεν έσπειρες, καλό μην περιμένεις
- Στου Οχτώβρη το ζομόνιο τα δουλεύουν τα καζάνια.

Νοέμβριος

Αυτό το όνομα του δώσανε όταν ήτανε έννατος μήνας στο Ιουλιανό ημερολόγιο και το διατηρεί και τώρα που είναι ενδέκατος στο Γρηγοριανό. Έχει 30 μέρες. Στις 3 του μήνα είναι του Αγ. Γεωργίου του μεθυστή. Στις 14 οι απόκριες του Σαραντόημερου. Στις 21 τα Εισόδεσα της Θεοτόκου «της Μεσοσπορίτισσας». Στις 25 της Αγ. Αικατερίνης και στις 26 του Αγ. Στυλιανού.

Λαογραφικά του Νοεμβρίου

- Το Νοέμρη ο ζευγάς σπέρνει και γίνεται αγός.
- Το Νοέμρη ζευγαρίζεις, ακριβά τη γη δανείζεις
- Του Νοέμρη η σπορά δίδει κέρδη καθαρά
- Τ' Άγιου Φιλίππο τα' αποκρές, οι μέρες γίνανται μικρές
- Το Νοέμρη φιλεί τη θάλασσα η πιλιά (η πούλια) κι ο τράος. τη σανόδα Σανόδα = θηλυκό αγρίμι) Είναι η επαχή που πριν ξημερώσει προλαμβάνει η πούλια και βασιλεύει στη θάλασσα)

Δεκέμβριος

Είναι ο ύστερος μήνας του χρόνου στο Γρηγοριανό ημερολόγιο μα στο Ιουλιανό ήτανε δέκατος και αυτό λέει το όνομά του που το διατηρεί και τώρα, Έχει 31 ημέρες. Στις 21 του έχομε το χειμερινό ηλιοστάσιο. Στις 6 του μήνα έχομε τη γιορτή του Αγ. Νικολάου. Στις 12 του Αγίου Σπυρίδωνα και στις 25 τη μέρα των Χριστουγέννων

Λαογραφικά του Δεκεμβρίου

- Του Δεκέμρη οι ζευγαρές είναι απ'ούλες πλια μικρές
- Το Δεκέμρη κρύο κάνει μα ο Χριστός θα μας ζετάνει
- Χαρά στα γέννάζτα ατεγνά και τη Λαμπρή να βρέχει
- Ζευγόμηνας, γιορτόμηνας και μήνας με τα χιόνια.

"νέας ΚΗΡΥΚΑΣ" 10-2-2007

Γ Η Τ Ε Ι Ε Σ

Εγώ προσωπικά δεν παραδέχομαι ότι η γητειά μπορεί να έχει καμιά επίδραση στην κατάσταση του ασθενούς. Μπορεί μόνο σαν αποτέλεσμα αυτοϋποβολής να έχει ψυχολογικά επίδραση σε όσους τις πιστεύουν. Όμως χάριν της λογογραφίας εμάζωσα 46 γητειές και τις παραθέτω εδώ, γιατί όπως περιλαμβάνουνε λαογραφικά στοιχεία.

1) Γητειά της βαριασματές (για πληγές). Η γητειά πιάνει ένα κομματάκι από το είδος του αντικείμενου που προκάλεσε την πληγή και κάνει το σημείο του σταυρού στην πληγή και λέει:

Άγι Άννης κι Άγι Όργης κι Άησπαντελεήμονας εξεκινήσανε να πάνε κάτω στ' Άγεροσόλυμα εις του Χριστού τον τάφο για να μάθουν τη γηθειά του σιντέρου, του κοκκάλου και της πέτρας και του ξύλου. Στο δρόμο των απάντηξεν Αφέντης μας ο Χριστός και λέει τανε:

-πού πάτε,

-Αφέντη μας Χριστέ, τα χωστά κατέεις, και τα φονερά δεν κατέεις. Πάμε στ' Άγεροσόλυμα εις του Χριστού τον Τάφο για να μάθουμε τη γηθειά του σιντέρου, του κοκκάλου και της πέτρας και του ξύλου.

-Κάτσετε έπαγέ κι εγώ θα σας τη μάθω μόνο χωστά να μην τη λέτε και πλερωμή να μην παίρνετε, κι ως εσταυρώσαν τον Αφέντη μας και δεν όμπυασε και δεν εκακοσύνεψε, έτσα να μην όμπυάσει και να μην κακοσυνέψει ο δούλος του Θεού(.....) Στην παρένθεση το όνομα.

2) Δεύτερη γητειά της βαριασματές

Στα είκοστέσσερις του Δεκεμβριού αργά ο Χριστός γεννάται. Ετούτη η γι-ώρα κι εκείνη μια λογάται. Ο Άγι Άννης ο Πράδρομος έρχιαινε να βαφτίσει να μυρώσει και να γισαίρει. Στο δρόμο τ' απάντηξενε πολής λαός, πληγωμένος βαρυμμένος με υποχιά τραυματισμένος. Το Δεσπότη Χριστό εσταυρώσαν κι εμπρωκώσαν και δεν όμπυασεν και δεν εκακοσύνεψε. Έτσα να μην όμπυάσει και να μην κακοσυνέψει ο δούλος του Θεού(.....)

3) Τρίτη γητειά της βαριασματές

Στα είκοστέσσερις του Δεκεμβριού αργά ο Χριστός Γεννάται. Ετούτη η γι-ώρα κι εκείνη μια λογάται κι ως εσταυρώσαν το Χριστό στα πόδια και στα χέρια, στην καρδιά και στα πλευρόνια και δεν όμπυασε και δεν εκακοσύνεψε, έτσα να μην όμπυάσει και να μην κακοσυνέψει ο δούλος του Θεού(.....)

Θαρκός

Προληπτικά μέτρα για τον θαρκό είναι να κρεμάσει κανείς στο δέντρο ή στο κτήμα που κίνδυνεύει να το θαρκίσουνε μια γαϊδουροκεφαλή, ή μια σκελετούρα, ή ένα πέταλο. Αν πρόκειται για άνθρωπο μπορεί να κρατά μια σκορδοκεφαλή. Για τη γητειά η γητειά δένει λίγο αλάτι στη μία γωνιά ενός μαντηλιού και μ' αυτό κάνει το σημείο του σταυρού πάνω στο γητευόμενο αντικείμενο. Αν όμως δεν είναι κοντά το γητεύει «ερήμιν» μετά μέτρα με την πίθαμή της και τα δάχτυλά της το μαντήλι και το μετρά και μετά τη γητειά

ΤΟ ΞΕΜΑΤΙΑΣΜΑ

Η γυνακκούλα επήγε την κατσίκια της στη γητεύτρα η οποία έβαλε λίγο αλάτι στη μια ακρη του μαντηλιού, έκανε με αυτό το σημεία του σταυρού πάνω στην κατσίκια και μετά έλεγε τη γυτεία του θαρμού

Εάν η γητεύτρα θα χασμουρηθεί κατά την ώρα που γητεύει είναι «απόδειξη» ότι υπάρχει θαρμός στο γητευόμενο αντικείμενο. Μα πιο αναμφισβήτητη απόδειξη είναι το γεγονός ότι, ενώ το μαντήλι που είχε δεμένο το αλάτι το είχε μετρήσει πριν τη γητεία, το μετρώ και μετά και ,αν υπάρχει θαρμός, το βρίσκει λιγότερο. Καλό είναι να κουκίσει πάνω στον γητευόμενο το αλάτι που είχε δεμένο στην άκρα του μαντηλιού

και λέει αυτή ότι «άμα είναι θερμός το βρίσκει κοντότερο» και αρχίζει τη γητειά:

4) Γυτειά του θερμού

Στ' όνομά σου Θέ μου κι Αφέντη μου Χριστέ μου, κι Άγιε Παντε-
λεήμονα πρώτε γιατρέ του κόσμου, απού γιάτρεύεις ται πληγές ..
και διασκροπάς τσοι πόνους.

Στ' είκοστέσσερις του Δεκεμβριού αργά ο Χριστός γεννάται ε-
τούτη η γιώρα και κείνη μια λογάται.

Έβαλεν το δρόμο αμπρός του ο καημός, ο θερμός, τη κακή μάνας
αγιός, Στη στράτα ντου τ' απάντηξενε ο Μιχαήλης Αρχάγγελος. **και**
λέει του: Πού πάεις καημέ; Πού πάεις θερμέ; Πού πάεις καταποντι-
μέ; Δεν τ' όρπιζα, Μιχαήλη Αρχάγγελε πως θελα μ' υπαντήξεις, μα
σώντας και μ' απάντηξες θα σου τ' ομολοίω:
Εφτα λειβάδια πέρασα κι ούλα τα χόρτα ξέρανα. Εδώ πάω βουνά να
ξεπατώσω, δέντρά να ξεριζώσω, τη μάνας το μοναχουγιό θα πάω να
λαβώσω.

-Γιάειρε καημέ, γιάειρε θερμέ, γιάειρε καταποντιμέ τη κακή
μάνας υγιέ, να πάεις κάτω στο γιολά, κάτω στο περιγιόλι να βρεις
αρκούδι και κατσοχοίρι να τ' αρμέξεις να κύμεις τύρι κι αβοτύ-
ρι να φάεις. Όσοι τ' όδαν ετρομάξα κι όσοι εφάγαν εθαμάξα κι
αλάργα απού το δούλο του θεού (,,,,,.....)

5) Δεύτερη γηθειά του θερμού

Στ' 24 του Δεκεμβριού αργά ο Χριστός γενύται, ετούτη η γι-
ώρα κι εκείνη μια λογάται. Ο Χριστός επέραινε κ' είδεν κι αυτος
κι εθάμαξενε. Μάθχια πολλά σε θαμάξανε και μερικά σε θαρμίσανε
Τρεις δύναμες σε γιάτρεψανε: οπατέρας, ογιός και τ' άγίο πνέμα
πέντε δέκα δέκα πέντε, είκοσι είκοσι, πέντε, τριάντα τριάντα πέντε
Σαράντα Αγιοί να βοηθώνε του δούλου του θεού (.....) και να
τονε ξεμιστεύουνε απ' ούλα τα κακά κι απού τα πειρασμικά κι α-
πού το θερμό.

6) Τρίτη γηθειά του θερμού

Άγι Άννη πρωτοκουβαλητή. Σαράντα δέντρη εφήτεψα και μονημε-
ρίς αθίσανε και δέσανε κι εκαρπίσανε
Μαλλιάρος άντρας επέρασενε γη μαλλιάρη γυναίκα. Λόγο εΐχανε, λό-
γο δώκανε λόγο είπανε. Μα δεν ευρέθηκεν άνθρωπος βαφτισμένος μν-
ρωμένος του θεού παραδομένος να πχιάσει τρία κουκιά αλάτση
γητέψει και να γιάτρεψει απού το θερμό το δούλο του θεού (...)
Δέξου γης το βάρος του καδός του την υγειά ντου

7) Τετάρτη γηθειά του θερμού

Στ' είκοστέσσερις του Δεκεμβριού αργά ο χριστός γεννάται ετού-
τη η γιώρα κι εκείνη μια λογάται.
Από του Δαμή (δαβίδ) έρχομαι, από του Δαμή κατεβαίνω, τ' άρματα του
Δαμή βαυτώ κι όπου κταν γκίζω γάίω. Θε μου μεγαλοδύναμε και
Άγι Άννη μου βοηθήσετε του δούλου του θεού και γιάνετέτονε
απού το θερμό

8) Πέφτη γηθειά του θερμού.

Ο θερμός, οκαημός, οκατηπόντιμός, έβαλεν το δρόμο αμπρός του

Εβαλε ακοπή να βλάψει να ξερμάνει και να κύψει. Είς το δρόμο εμπόδιο βρίχνει, Αγι' Αννης τ' απαντήχνει.

-Γιόσεις θαρμέ, γιάειρε καημέ, γιάειρε καταποντιομέ τη κακής μάνας υγιέ. Πήγαινε στ' αγγριγιο βουνά, εκείά απού δε γροικούνται, οι καρμόνες των Αγίω, εκείά απού δε βγορίζουν εκκλησίες κι απού δεν κρῶζουνε κούκληδες κι αλάργο απού το δούλο του Θεού(...)

9) Γηθχειά τη μουννές

Στην αυλή τ' Αγιού Μανώλη αφυτέψανε περβόλη
Εβύλανε τριυ δεντρό, μουννέ και δῶφνη και μηλιό
Ημηλιό κ' η δασηνη σθεί μα η μουννέ να ξεραθεί
Κι αδούλος του Θεού(.....) να σωθεί

(ἄλλη παραλαγή αντί του ἁγίου Μανώλη λέει: στου Αδάμη τα πλευρόβγαίνουνε τρία δεντρά) #μουννέ=είδος καρκίνου

10) Γηθχειά τη ηλίιασης

Όταν ο άνθρωπος επάθαινε ηλίιαση τον κόβιζαν με τρόπο που να έχει το κεφάλι πρὸς τον ἥλιο. Εγέμιζαν ένα ποτήρι νερό και του βόζανε μέσα 2-3 πετραούκια και μετά το γυρίζανε ανάστροφα στο κοιφάλι του και μετά *ελέγανε τη γητεία*

Στάσου ἥλιε πραινέ, στασου μεσημεριανέ, ἔλα δα κι επιχιάσαμέ σε στο στομνί εβύλαμέσε. Ἦλιε μας χρυσοἥλιε μας που πάεις να βασιλέψεις, το δούλο του Θεού(.....) που λάβωσες γιάειρε να γιατρέψεις

11) Για τον πανόματο

Στ' εικοσιτέσσερις του Δεκεμβριού αργά ο Χριστός γεννάται ετών= τη η γι-ώρο κι εκείνη μια λογάται.

Θε μου απού σαι κρεμαστά κι ούλοι σε προσκυούνε ξεμύστεψε και γιάτρεψε τα μάθχια του δούλου του Θεού(.....) απού κλαίει και θρυνάται του Θεού παραπονάται κι ακάμης δεν ευρέθηκεν ἄθρωπος γεννημένος, βαφτισμένος μυρωμένος του Θεού παραδομένος να γητέψει και ναπει "Ὡς εκρόπησε το κύμα εις την ἄκρα του γι-αλού να εκροπήσουνε κ' οι πόνοι του σβρώπου του καλού

12) Για ξένο σώμα που μπήκε στο μάτι

Αν είσαι πέτρα γλίστηξε κι αν είσαι χώμα λυώσε κι αν είσαι ξυλαρόκι, ἔμε στο γυραλάκι (λέει ο ίδιος ο παθών)

13) Όταν αλλάζαμε τα δόντια

Όταν αλλάζαμε τα δόντια, αυτό το δόντι που βγάζαμε το βάζαμε σε μια τρύπα και λέγαμε:

Να μποντικέ τ' αντόντι μου και δώο μου σιντεράκι, να κοκαλιζω το κουκί και το παξιμαδύκι

14) Για τον φύτη

Ο φύτης είναι μια δερματοπάθεια για το βρέφη. Εκτείνεται στο μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού και κρατούσε και πάνω από ένα χρόνο. Ασφαλώς σφείλετο στον τότε τρόπο ζωής και στη μειωμένη τότε καθαριότητα. Τώρα και μισό αιώνα δεν παρουσιάστηκε σε κανένα παιδί. Του λέγανε τη γητεία:

Φύτη φύτη ψωροφύτη, λιακονιάρη και αφύτη. Νερουλιάρη, κατρουλι-

ἄρη και κακὲ πονεματοϊάρη.Την κεφάλυ σου θα κόψω και θα την πετάξω ὅξω να γιάνει ο δούλος του θεοῦ (.....)οποιῦναι ἄδο-λο παιδί την υγειᾶ ντου για να δει.

15) Για το λούζυγκα

Για να στα ματήσεί ο λούζυγκας μπορούμε να πούμε κάττι στον παθόντα που να τον συγκινησει έντονα,ευχάριστα ἢ δυσάρεστα και δεν εἶναι ανάγκη να εἶναι αλήθεια. Ὅμως υπάρχει και η γητειᾶ

Λούζυγκα,λουζυγκογένη πηγαινε στη βαρεμένη,πούχει γάλα,πόνχει μελι και σταφύλια αποῦ τ'αρπέλι και α δε σε διακονήσει να μη αώσει να γεννήσει (τη λέει ο παθών)

16) Για ται μυρμηγκιές (εκζέματα)

Θεγγαράκι του θεοῦ και τη γης και τ'ουρανοῦ.Προσκυνᾶ παρακαλώ σε ὅτι σου ζητώ μου δώσε.Γιάνε μου ται μυρμηγκιές μου απο εἶνιε στην προβῆ μου (Τη λέει ο παθών)

17) Για τσοι μαλαθράκουσ (δοθιήνες)

Ο κουφός κουφήν επήρε και κουφᾶ παιδιάν εκόμα.Κουφός παπάς τα βάφτισε,κουφοῖ εἶσαν κ'οῖ σαντούλοι.Κουφός και ο μαλάθρακας του δούλου του θεοῦ (.....)

18) Για το κόρνιασμα (κράμπα)

Εκκόρνια κόρνια πόδα μου(ἢ χέρα μου) κι αμε στη βαρεμένη κι α δε σε διακονήσει μη αώσει να γεννήσει.

19) Για το πετροπάτημα.

Τότε που ἤμασσε ζυπόλυτα παιδιᾶ μπορούσε να δημιουργηθεῖ εσωτερική πληγή στην πατοῦσα μας.Αυτὴ λέγαμε πετροπάτημα.

Θ θεός να μου τ'αξιώσει κ'οῖ γι-εφτά μου ουρανοῖ κι ε.Χριστός κ'ἡπαναγία κ'ἡαγιά Μαγδαλινή,να γιάνει ο δούλος του θεοῦ(.....) στο πετροπάτημά του,να ξαναβρεῖ το ζάλο ντου και την προπατη-ζιά του

20) Για την ευλογία

Ὅντεν εγεννήθην ο Χριστός μουδε μέρα ἤτονε,μουδε νύχτα,μονό φεγγεν ο κόσμος αποῦ τ'αστρα τ'ουρανοῦ κ'ἦσαν οι γι ὥρες ανοιχτές κ'οῖ πόρτες τη παράδεισος κι εδά'ναι η γι ὥρα η καλή για να γιάνει αποῦ την ευλογιά ὁ δούλος του θεοῦ (.....) Να ξαναγενεῖ καλά το θεό να προσκυνᾶ μα και να τονε δοξάζει και να μην ανα στενάζει.

21) Για τη σπλήνα

Κύρης και γιός εοτέκασιν απάνω στ' Ἄγιο Βήμα.οκΚύρης κάνει το σταυρό κι ο γιός γιᾶίνει τη σπλήνα του δούλου του θεοῦ(.....)

22) Για το κρυγιόρεμα

Το κρυγιόρεμα,ο πυρετός κι ούλες οἱ γι αρρώσχιες,οι γι-από ζω κ'οῖ γι-απομέσα κι ούλοι οι δαιμόνοι και τα πανηρά πνέματα διατόσσει ο κύριός μας ο Χριστός να πάνε στ'όγγριγια βουνά με τα ὄρνια.Εκειᾶ αποῦ δε φέγγει ο ἥλιος μουδε το φεγγάρι και να μη σημώνουνε στο δούλο τουθεοῦ (.....)

23) Για το σφιλιέκι (χρυσή)
Αγι Ἄννης κι ο Χριστός κι Ἄης Παντελεήμονας **μα κιθ** Αγιος

Νικόλαος να παρασταθούνε στο δούλο του Θεού (.....) στο ουρ-
λίκι απού'βγυλε νατνε λυπηθήτε γιατί μπορεί στην υτεριά και
ντίμπις να παθάνει κ'είναι καλός ο άνθρωπος κ'είναι μεγάλο κρί-
μας

24) Για τη γλωσσοφαγιά

Όποιος μασε θαμάζεται και μασε γλωσσοτρώνει, αν είναι φίλος
να διαβεί, κίαν είναι σκθρός να σκάσει, μσ αν είναι και περαστι-
κός να πάει στη δουλειά ντου μ'άθρωπο δεν πειράζομε, κίανιούς
κακό δεν κύναμε, κίανιούς κακό δεν θέχομε, κίανιούς κακό δε λέ-
με κι ότι κι αν αποχτήσαμε, άλλους δεν αδικίσαμε.

25) Για την κήλη

Άγι Άννης κι Άγι Όργης κι οι Άγιοι Ανάργυροι κ'η γι-Άγία
Πυραοκή κ'η γι-Άγία Πελαγιά νά'ρθετε να παρασταθήτε στο δούλο
του Θεού (.....) απού τον έπχισσε η κήλη και πανεί και υποφέρ-
νει κι ούλοι τονε λυπαούνται στα βάρανα απού σέρνει

26) Για το ρίγο (ελονοσία)

Άγι Άννη ριγαλόγο, κι Άγι Άννη Θεολόγο, κι ο Χριστός κ'η Πανα-
γιά κ'η Αγία Πελαγιά, ο δούλος του Θεού (.....) τραβά του ήλι-
ου κημού τα πάθη και τρέμει σαν το φύλλο στα δεντρά, γιατί
τον έπχισσεν ο ρίγος και τρέμει και δεν κάνει σίγος. Ούλοι βα-
ρηθήσατέ του την υγεία του δώσατέ του

27) Για τα αντερικά

Στα'εικοστέσσερις του Δεκεμβριού αργά ο Χριστός γεννάται ε-
τούτη η γι-ώρα κι εκείνη μια λογάται.

Άγιαντώνης απού πνίγει ούλα τα πειρασμικά και γιατρεύει και
τα'σθρώπους που'χουνε αντερικά. Παρακάλεση μεγάλη κάνομε τ'Άγι
Αντωνιού τα αντερικά να γιάνει εις το δούλο του Θεού (.....)

28) Για την αιμορραγία

Ο Χριστός κ'η Παναγιά κ'η Αγία Πελαγιά και οι γι-Ευαγγελιε-
στές και του Χριστού οι μαθητές κι ο Θεός να βοηθήσει άλλο αί-
μο να μη χύσει ο δούλος του Θεού (.....)

29) Για τσοι ορμίγκους (ασκαρίδες)

Ο ήλιος όντεν πρωτοβγεί κρατεί, αποθχιά κι αντόνικα, μοχαίριο
μαυρομόνικα, να κόψει να θερύσει, να πάει και να γυρίσει. Ο δούλος
του Θεού (.....) έχει ορμίγκους στην κοιλιά ντου και δεν έχει
την υγεία ντου. Εννιά βολές τσοι κόβει κι εννιά βολές τσοι βγα-
νει κι ύλλη δουλειά δεν κάνει. Θε μου βγάλε τσοι να γιάνει.

30) Όταν μας πειράζει ο καμνός λέμε:

Απόνω πήγαίνε καμνέ εις το βασίλειό σου κι εκείά θα βρεις
τον κύρη σου και το συγγένειό σου. Εκείά'νοι και η μάνα σου
και η κερύ κουνιάδα σου.

31) Για τον πονόματο

Έπιανε η γητεύτρα ένα κομμάτι ασήμι γη χρυσό γη ένα κάντυ-
λα σταριού με τρεις κόμπους κι έκανε το σταυρό στο πονεμένο

μότι και έλεγε τη γητειά:

Άγι Άννης κι Άγι Όργης κι Άης Παντελεήμονα, επχιοσίνανε εις του Χριστού τον τόφο. Στη στράτα εμάθασινε πως επανέσανε τα μάθχια του δούλου του Θεού(.....) και δεν ευρέθην άνθρωπος γεννημένος, βαφτισμένος, με την αγία κοινωνιά μεταλαβωμένος να πιλάσει ασήμι γη χρυσάφι γη ράπη σταριού να **γιατρέψει** τη μίγκρα και τη τζίγκρα απού ως εκρόπισε το κύμα τηθ θάλασσας, έτσα να ακροπήσει κάθε κακό απού τα μάθχια του καλού ανθρώπου.

32) Για το τσιλιό (ευκοιλιοτήτα)

Κάτω στον όμορφο γιυλό στ' όμορφο περιγιόλι εκάθουνταν κι εγεύγονταν οι 12 αποστόλοι. Ετρώσαν κι επίναν κι τα θεό εδοξάζα. Μα ένας δούλος του Θεού δεν τρώει και δεν πίνει γιατί έχει το τσιλιό ντου και δεν ευρέθην άνθρωπος γεννημένος, βαφτισμένος, σάμα και αίμα του Χριστού μεταλαβωμένος σε τρεις μεγάλες Πέφτες και σε τρία Πρωτοκύμακα να τωνα γητέψει και ως πύσει το ψωμί στο φούρνο, το γάλα στο λαβέτζι και το παιδί στην κοιλιά τηθ μάνας, έτσα να πύξει το τσιλιό του δούλου του Θεού (.....)

33) Για το ακάθι (σπυρί)

Τ' αστρο πρωτότρο τ' ουρανού κ' η γη και τα ουράνια, και το φεγγάρι τ' ουρανού κι ο ήλιος κ' οι γι-Αγίοι, ούλοι να βοηθήξετε εις του Θεού το δούλο(.....) απού ακάθι έβγαλε κι έχει μεγάλους πόνους

34) Για τη ρυζιπίλα (ερυσίπελας)

Η γυτεύτρα κάνει το σταυρό στο πονεμένο μέρος με ξυραφάκι γη με μαχαίρι και λέει:

Τέσσερα καλογεράκια ετρώγανε κι επίνανε μέσα σ' έναν αλώνι. Μα ένα μικρό καλογεράκι δεν τρώει και δεν πίνει, μούδε μιλεί μούδε λαλεί, μούδε τσι τρεις δεν πίνει, μω ως δε γίνεται ο μποντικός καματερό βούι, ως δε γίνεται η γ-ασφεντιλιά ζυγάλετρα και ως δε γίνεται η θάλασσα ~~περ~~βόλι, έτσα να φύγει η ρυζιπίλα απού το δούλο του Θεού (.....)

35) Για τη σφαή (πανόκοιλος)

Η γητεύτρα κάνει το σημείο του σταυρού με τα τρία δαχτύλια στην κοψιλιά του παθόντος και λέει τη γητειά.

Εσύ πόνε απού ήρθες στου ανθρώπου την αντέρα, ο Θεός να σε ζυγώξει με την αγιάν του χέρου κι ως εψύγειν κι εμαράθην τηθ καλοκυθές ο αθός, κι ως μαδιούν και πέφτουνε τηθ γλυκομηλιάς και τηθ στυφοκυθωνιάς τα φύλλα, έτσα να φύγει κ' η σφαή του δούλου του Θεού (.....)

36) Και ύλλη γητειά για το ρίγο (ελονοσία)

Η γητεύτρα κάνει το σημείο του σταυρού με τα τρία της δαχτύλια στο σώμα του αρρώστου και λέει:

Άι Γιάννη Ριγολόγο αφίζε κι έλα το ντελόγο, έλα πα να βοηθήσεις και το ρίγο να νικήσει κι ως έδεσεν ο Άης Δημήτρης τηθ μήτρα τηθ μούλας και δε γεννά, κι ως εχαλινάρωσεν ο Άης Χαράλαμπος τηθ ξορκισμένο έτσα δένω κι εγώ και χαλίναρώνω το ρίγο το σιστηρίγο απού το δούλο του Θεού (.....)

37) Για το βιστήρηγμα.

Όταν υπόφερνε κανείς και δεν μπορούσαμε να εξηγήσουμε την πάθησή επιστεύαμε ότι τον πλήξανε το κακό πνεύματα και αυτό το λέγαμε "βιστήρηγμα" και του λέγαμε την παρακάτω γητειά:

Η Παναγία κι ο Χριστός κι αγγέλοι κι αρχαγγέλοι να βλέπουνε το δούλο του Θεού (.....) Δέκα Αγκοί να τ'υκλουθούνε κι Εκατό να του βουηθούνε και να τονε ξεμουτέψουνε απού το κακό βιστήρηγμα.

38) Και άλλη για τη σπλήνα

Κάτω στο γιαλό στην άμμο κάνουν οι αγγέλοι γάμο και τρώσινε και πίνουνσι. Μο ένας μικρός άγγελος δεν τρώει και δεν πίνει και λέει του ο Χριστός: "Γιάντα του λόγου σου κάθεσε ξεχωριστά; Μάθε θωρείς Αφέντη μου Χριστέ πως έχω τη σπλήνα μου; Και εδίο ταξεν Αφέντη μας ο Χριστός να γιάνει ο δούλος του Θεού (...)

39) Για την άφτρα

Άφτρα, κλυφτρα, στραβορόφτρα. Αποσπέρας άφτρα κι όστρα, το πρωί μου ε'όστρα μου ε'άφτρα στο δούλο του Θεού (.....)

40) Για να μην αρρωστήσει το μωρό

Στα εικοσιτέσσερις του Δεκεμβριού αργά Χριστός γεννάται ετούτη η γι-ώμο κι εκείνη μια λογάται.

Απόψε αν έρθεις Γελού, Ξαντού, Θαντού, να μου πειράξεις το μωρό Να πεις σμπρός να μετρήσεις τ'άστρη τ'ουρανού Τα φύλλα του σπορμένου, τα φύλλα του δεντρού Και τα κουκιά τ'σμούτοας στην άκρη του γιαλού Κι αν προλάβεις με τη νύχτα έλα να μου το πειράξεις το δούλο του Θεού (.....)

41) Και άλλη για το τσιλιό (ευκοιλιότητα)

Αββάς σμπέλι εφύτεψε στ'Αγι Πργιού τα πλάγια μα κειά τον έπισσε τσιλιό κι εκοτραμαρέ ντονε. και δεν ευρέθην άνθρωπος γεννημένος, βαφτισμένος του Θεού παραδομένος να γητέψει το δούλο του Θεού (.....) να φύγει το τσιλιό ντου. Το τσιλιό φέγγαρο, το παρδοφέγγαρο κι ε'λό κλαίει και θρυνάται κ'ε'ως π'όσει τ'αλάται στην ολυκιά και τ'αβγό στη φωθχιά έτσα να πύξει το τσιλιό ντου

42) Και άλλη για τα μάτια

Ο δούλος του Θεού (.....) εις τα μάθχιά ντου πονεί και κλαίει και θρυνάται του Θεού παραπονάται. Η Αγία Παρασκή κι ο Άγιος Λουκάς, κ'η Αγία Πελαγιά και η Μεγάλη Παναγιά να πάνε τον πονάματο εις του γιαλού την άκρη Γιατί πονεί ο άνθρωπος και δε ντα νταγιαντίζει. Πάρε γηγ το βάρρος του και δώς του την υγειά ντου.

43) Και άλλη για τοι μυρμηγκές

Καλώς ήρθες νιο φεγγάρι, όποιος σ'είδενε εχάρη Κυλώς ήρθες να φωτίζεις και χαρά να μας χαρίζεις Ομορφιές και μυρωδιές και να χαθούν οι μυρμηγκές Απού το δούλο του Θεού (.....) του ανθρώπου του καλού

44) Και ἄλλη για την ευλογία

Ἄης Γιάννης κι Ἄης Γιώργης κι Ἄης Παντελεήμονας και ἡ Ἁγία, Βαρβάρα ἐπχιαίνανε στ' Ἀγεροσόλυμα κι σπόντηξέ ντωνε το βλοητό και λένε ντου:

-Πού πάεις βλοητό κι ἔχεις κακό σκοπό;

-Πάω στο δούλο του θεοῦ (.....) κι ἀπάνω ντου θα κύτω κι ο δε ντου πάρω τη ζωὴ καλά θα τονε βλάψω

- Δεν το δέχεται ο Χριστός, μονο να πάεις στα βουνά και στα φαράγγια ἀπού δεν κράζουνε κούκληδες και δε βγορίζουνε ἐκκλησιές και δε γροϊκούνται καμπάνες να τρώεις βόλους και τριβόλους να παχύνεις

45) Για το ταίμημα φιδιών και ἐντόμων

Ἡ Παπαγία κι ο Χριστός κι Ἄγιος Παντελεήμωνς ἐένουνε και χαλιναρώνουνε τη γης τα προπατούμενα, τον ὄφη και την ὄχεντρα, τη σκουλιόπετρα και το σκροπιό, τη μαύρη αραγαλού και τα φαρμακολιάκανο. Να τα πάνε υτον πάτο του γιαλού να μη μασε ξαναπει ράξουνε και να γιάνει ο δούλος του θεοῦ ἀπού τον ἔχουνε ταίμημένο. *Ο καλός δούλος του θεοῦ (.....)*

46) Για την καρδιά

Ἡ γητεύτρα πηγαίνει ἡ ίδια και παίρνει ἀπὸ ἓνα δίοτρατο τρία χαλικόκια και τα κρατά μαζεμένα και λέει:

Μεγάλος βρούχος ἐγίνηκε κι ἄκουσέν τονε ο Μιχαήλης κι ἐρώτηξε:

-Πράμα φροφανό ἐδείρανε; Πράμα χήρα ἐμαλώσανε; Ἡ ἐξεφρονίζονε ποθές και δεν ἐδώκισι ζεστό ψωμί;

-Πράμα δεν ἐγίνηκεν ἀπ οὔλα αὐτά, μα ἡ καρδιά τ' ἀθρώπου πονεῖ και τον ἐει να τονε τροζάνει, μα ως βασιτά ἡ πέτρα τα χιόνια και τα νερά και τς' ἡλίους, και ως δεν ξεχειλίζει ἡ θάλασσα ἀπού τα νερά ἔτσα να γερέψει και να κάρει τη πέτρας την ἀντοχή ἡ καρδιά του δούλου του θεοῦ (.....)

Ἡ τελευταία γητεια, της καρδιάς, δεν θεραπεύει τις πονεμένες καρδιές μα περιλαμβάνει λοογραφικά υτοιχεῖα που μπορούμε να τα σκολιάσαμε.

1) Τα ὀρφανό ἐκεῖνα τα χρόνια ἡ πολιτεία δεν τα φρόντιζε και ἡ κοινωνία δεν ἦτανε εἰς θέση να προσφέρει πολλά πράματα. Ὅμως τα "μοναστηρικά" (τις ἰδιοκτησίες των Ἀγίων) και τα δικαιώματα των ὀρφανῶν ἦτανε σεβαστό.

2) Ἀν συγκρίνομε τη ζωὴ και τη θέση της χήρας ἐκεῖνου του καιροῦ με τις σημερινές χήρες, οἱ σημερινές εἶναι «εὐθυμες χήρες». Στα μαύρα ἐφ ὄρου ζωῆς, ἀποκλεισμένα ἐφ ὄρου ζωῆς, ὑστερημένη ἐφ ὄρου ζωῆς γιατί εἰδικά τότε ἡ γυναίκα δεν ἦτανε παραγωγικό ἄτομο. «Αὐτός ἀδικίζει χήρες κι ὀρφανά» λέγανε για τους κακοῦς.

3) Τότε ὅταν βγάζανε το γάλα, ὅταν βγάζανε το μέλι και γενικά ὅταν βγάζανε το κάθε εἰσόδημα εδίνανε σε ὄσους δεν το εἶχανε. Τώρα μπορεῖ να μος λείπουνε πολλά μα κανεῖς δεν δυσκολεύετε να πάρει λίγα γάλα ἢ λίγο μέλι π.χ. Τότε και ἡ δραχμή ἐλλεῖπε. Μα εἰδικό ζεστό ψωμί εδίνανε και στη γειτονιά και στους ξένους.

Για να πιάνεται ἡ γητεια ἔπρεπε να τη μάθει ἀντρας ἀπὸ γυναίκα και γυναίκα ἀπὸ ἀντρα

«Χανιώτικα νέα»

151
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Σ' ΔΙΑΦΟΡΑ

ΨΩΜΙ ΔΟΥΛΕΙΑ... ΚΑΙ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΑ ΔΕΜΑΤΑ...

Στα δύσκολα χρόνια της κατοχής μου παρουσιάστηκε έλκος δωδεκαδαχτύλου. Επήγα στο γιατρό μας τον μακαρίτη Χατζή Γρηγόρη, γιατρό της επαρχίας μας, όπου μου έδωσε φάρμακα και ο πατέρας μου τον πλήρωσε με δέκα οκάδες πατότες. Τότε δεν κυκλοφορούσε η δραχμή, μα ούτε ως βύση δεν παίρναμε τη δραχμή. Ως βύση είχαμε το λάδι. Π.χ. δυό οκάδες λάδι, μια οκά κριθάρι, τρεις οκάδες λάδι μια οκά κρέας, τέσσερις οκάδες λάδι μια οκά τυρί όπου το παίρναμε ως βύση για τις συναλλαγές που γίνοντο αποκλειστικά είδος με είδος. Αυτή η συμβολική αξία των ειδών με βύση το λάδι ήτανε τυπική. Ουσιαστικά η συναλλαγή ήτανε ανάλογα με την ανάγκη του ενός ή του άλλου των συναλλασσομένων. Αρχές Ιουνίου του ήδη είχε φέρει οι Γερμανοί επήγα στα χανιά και πέρασα από τις ακτίνες στο Χαράλαμπο Μπλαζουδάκη. Συνέπεσε εκείνη την ημέρα να γίνεται ένα μεγάλο συλλαλητήριο. Ήτανε πολιτισμένο όμως δεν ήτανε σαν αυτά που γίνονται τώρα των Μάου-Μάου που καίουν και καταστρέφουν τα οχήματα και τα καταστήματα του δημοσίου και των σβών ανθρώπων. Ρυθμικά φώναζαν το συνθημά τους: "Ψωμί δουλειά και του... τα πετσιά". Ήμουνα παιδί ακόμα και δε ρώτησα για τα πετσιά που περιελάμβανε το σύνθημα τι σημαίνανε.

Σε λίγο καιρό ξανάπηγα στο Χανιά, πάλι για γιατρό, και πάλι συνέπεσε να γίνεται άλλο συλλαλητήριο όπου πάλι, όπως και το προηγούμενο, εκυτευθύνετο από την αγορά προς την τότε γενική Διοίκηση Κρήτης (τη σημερινή Νομορχία). Σύνθημα αυτή τη φορά είχανε: "Ενότητα... τα δέματά, ένότητα... τα δέματά". Μόλις φύγανε οι δολοφόνοι του Χίτλερ μας έφερε η εταιρεία ΕΜΕΛτρόφημα και άλλα εφόδια για ανακούφιση του πολυταλαιπωρημένου και βαρυντηγμένου λαού. Αυτή κράτισε λίγους μήνες μα μετά ανέλαβε η εταιρεία ΟΥΝΡΑ που συνέχισε χρόνια να μας ανακουφίζει. Πρόεδρος της ΟΥΝΡΑ ήτανε ο Λαγκουάρντια. Αυτή τη φορά γενεσίουργο αίτιο του συλλαλητηρίου ήτανε το γεγονός ότι ενώ μας είχανε στείλει χιλιάδες δέματα με διάφορα τρόφημα, η πάντα ελληνική γραφιοκρατική αδιαφορία, και από το γεγονός ότι οι χορτάτοι δεν θυμούνται τους νυστικούς εκλειδώσανε τα δέματα στις αποθήκες και χρειάστηκε να κάνει συλλαλητήρια ο λαός για να του δώσουνε ο δέματά του.

Πάντα ο' αυτό τον τόπο για να βρεις το δίκιο σου πρέπει να αγωνιστείς, διαφορετικά δε θα το βρεις ποτέ.

"ΚΗΡΥΞ" Χανίων 28-5-2005

Γ* τον 1945

ΕΦΤΑ ΑΣΚΗΜΙΕΣ ΧΩΝΕΙ Η ΑΣΠΡΙΑ ΚΑΙ 18 ΤΑ ΠΑΧΗ

Μια μικρή παρέα επήγαμε σε παραλιακό κέντρο για να φάμε φρέσκο ψάρι και να απολαύσουμε έστω λίγη δροσιά από αυτή που δίνει η θάλασσα στο γειτονικό της περιβάλλον.

Όπως επρόσεχα τον κόσμο των λουομένων με το παραλιακό του ντύσιμο έκαμα τη σκέψη ότι μεγάλο μέρος των ανδρών μοιάζει με ιπποπόταμους και μεγάλο μέρος των γυναικών μοιάζει με φώκιες. Το πολύ πάχος ποτέ δεν ήτανε ελκυστικό μα το μέτριο πάχος ήτανε πρωτόγνωμο να είναι η γυναίκα "διπλοδήμιτη" και "γεροδεμένη" μα στον καιρό μας πολλές νέες έχασανε τη ζωή τους στην προσπάθειά τους να αδυνατήσουνε. Επίσης πολλές γυναίκες ήτανε ξαπλωμένες με τις ώρες στον ανυπόφορο ήλιο για το επιθυμητό τώρα μελαχρινό χρώμα. Η ιδανική ομορφιά της γυναίκας ήτανε διαφορετική προ λίγες δεκαετίες. Μας το λένε και οι μοντινάδες της επαχθής:

Εφτά ασκημιές χώνει η ασπριά και δεκοχτώ τα πόχη
κ'είκοσι τα ξαθά μαλλιά χόραστην όποια τή'χει

Άσπρη είσαι σαν τα γάλατα παχιά σαν το τρυγόνι
χαρά στον όποιο σ'αγαπά και ο'αποκαμαρώνει

Μα "ουδε εν κακόν αμειγές καλού". Οι υστερήσεις και οι ανάγκες υποχρεώνανε τον κόσμο παλιότερα να εργάζεται σκληρά και να ζει σκληρά και αυτή η ζωή μας σκληραγωούσε ψυχικά και σωματικά και σκόμα μας διαμόρφωνε ένα γυμνασμένο σώμα και μας καθιστούσε ικανούς να αντιμετωπίσομε κάθε κατάσταση. Επίσης η πείνα και τα βόσωνα αποτελούσανε ένα φρένο που μας συγκρατούσε από τον ηθικό κατήφορο. Οι φροντίδες, η ανέχεια και τα βόσωνα δεν αφήνανε περιθώρια ούτε να σκεφτεί κανείς τις μπερμπατιές και τα ναρκωτικά. Μα αυτός ο τρόπος ζωής δεν ευνοούσε τον καρκίνο και τις καρδιακές παθήσεις.

Η αλλαγή του τρόπου ζωής, το γεγονός ότι οι νεότερες γενιές επροχώρησαν περισσότερο στα γράμματα και πολλοί από αυτούς πιστεύοντας ότι είναι μορφωμένοι εκατέληξαν "παρामορφωμένοι" και γινήκανε περιθωριακοί "αναρχικοί", "αντεξουσιαστές", "κουκουλοφόροι", "χαύλινγκανς" και ναρκωμανείς.

Τελικά εγώ πιστεύω ότι οι εξελίξεις καλύτερα ήτανε να μείνουν όπως ήτανε στις δεκαετίες 1980 περίπου. Από τότε ο τεχνικός πολιτισμός εσυνέχισε να κάνει άλματα **μα** αρχισε να **να** παρουσιάζει και παρενέργειες που απειλούνε την ζωή στον πλανήτη

"Χανιώτικα νέα" 7-9-2001

ΠΑΣΙΝ ΤΑ ΧΑΡΘΙΧΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΙ ΑΝΑΓΝΩΘΟΥΝ ΤΑ ΟΙ ΜΑΡΓΙΟΛΟΙ

Σαν μικρό παιδί, πολλές φορές ευρέθηκα κοντά σε μεγάλα κορίτσια της εποχής εκείνης και συχνά άκουγα στιχομυθίες μεταξύ τους, ενώ νομίζανε ότι μόνο αυτές άκουγαν, άκουγα και εγώ και όχι μόνο άκουγα τότε, μα πολλά από αυτό μείνανε ανεξίτηλα στη μνήμη μου μέχρι σήμερα και ενώ τότε δεν μπορούσα να βγάλω νόημα, βγάζω τώρα από κάποιες τέτοιες κοριτταίστικες εχεμύθειες

Εκείνο τα χρόνια η ζωή της γυναίκας ήτανε κλειστή. Ειδικά οι κοπέλες αισθανόντανε αυτή την καταπιεστική καταδίκη. Ήτανε προτέρημα να θεωρείται η κοπέλα "χαμηλαβλεπούσα" και λέγανε τη φράση: "από όπου λείπεις, λείπει κι η κουβέντα σου". Να μην ψυτρώνει όπου δεν είχε δουλειά με την παρουσία της, μα και να μη δίνει την ευκαιρία να μιλούνε δι' αυτήν, και «το δε σε γνοιάζει μη ρωτάς να βγαίνεις κερδισμένη»

Ήτανε όμως και είναι βιωτική ανάγκη και η ψυχαγωγία στον άνθρωπο και ένα περισσότερο στα νεαρά άτομα μα εκείνα τα χρόνια "Γάμος, τοκετός κηδεία ειν τα μόνα γεγονότα, στη μύκρη μας κοινωνία.....". Σ' ένα γάμο, σ' ένα πανηγύρι, σε μία βόλτη θα μπορούσε να βγεί και η κοπέλα να δει και να τη δούνε μα αυτά δε συμβαίνανε συχνά. Συχνά η κοπέλα πήγαινε πρόθυμα στο νερό για να συναντήσει άλλες κοπέλες, να δει τον κόσμο, να ξεδώσει λίγο.

Η τακτική, πρασιτή και άμεμπτη ψυχαγωγία ήτανε να συναντήσει άλλες κοπέλες να στείλουνε, να σαχλαμαρίσουνε, να κουτσομπολέψουνε, μακριά από τα αδιάκριτα βλέματα των μεγάλων. Εικόνες και στιχομυθίες από κοριτταίστικες συντροφίες μείνανε στη μνήμη μου αποθηκευμένες και τώρα τις εξηγώ και κάπου-κάπου τις αξιοποιώ. Εμένα, είπαμε, με θεωρούσανε αμελητέο και ανύπορκτο, μα μια φορά μια κοπέλα είπε στις άλλες: "Πασίν τα χαρτσια στην πόλη κι αναγνώθουν τα οι μαριόλοι"

Αμα ακρομεγύλωσα κατάφερα να αναλύσω το αλληγορικό μήνυμα και πρώτα πρώτα θα πρέπει να εξηγήσω ότι η λέξη μαριόλος σημαίνει πονηρός. Ήθελε λοιπόν να τους πει ότι ο μικρός δε νιώθει πολλά πράματα, μα μπορεί να τα μεταφέρει σε άλλους και πρέπει να προσέχομε τα λόγια μας.

Τότε, στο ντύσιμο, στα λόγια, στις συναναστροφές, στη συμπεριφορά ήτανε αυστηροί όροι και τα σύνορα των όρων έπρεπε να είναι σεβαστά

"Αγώνας της Κρήτης" 11-8-2004

ΕΠΟΘΑΝΕ ΜΩΡΕ ΤΟ ΣΥΓΓΕΛΗ ΤΟ ΜΑΝΟΥΣΙΟ
ΚΑΛΑ ΒΑΛΑΙ

Την εποχή που η Κρήτη ήτανε στα βάρβαρα χέρια του σουλτάνου η επαρχία Σφακίων δεν είχε ούτε κάτοικους Τούρκους, μα ούτε και αρχές κατοχής και τυπικά δεν ήτανε ελέφτερη μα ουσιαστικά ήτανε, διότι οι Σφακιανοί και τα όπλα τους είχανε και στη στεριά και στη θάλασσα εδραστηριοποιούνταν όπως θέλανε και όταν απαγορευότανε σε όλοι την Κρήτη να έχουνε ιδιότητα ελαιοτριβεία οι μη μαρσουλμάνοι, οι Σφακιανοί είχανε τα ελαιοτριβεία

τους και δεν "αζαγιάζανε" από τα 10, όπως οι Τούρκοι λαιώσαρτβεί μα 2 από τα 10. Η μικρή κωμόπολη της Χ.Σφακίων είχε τότε 52 διάφορα κατστήματα και όταν εξεργεί η επανάσταση του 1821 ευρέθηκε με 27 καρύβια, με όλον ότι πριν λίγες δεκαετίες είχε ισοπεδοθεί στην επανάσταση του Δασκαλογιάννη.

Τα εμπορεύματα ήρχοντα από το εξωτερικό ατελόνιστα στα Σφακιά, αφού δεν υπήρχε ούτε τελόνης εκεί. Στην άλλη Κρήτη ο μουσουλμάνος έμπορος επλήρωνε στο τελωνείο 25 τοις χιλίοις, ο χριστιανός υπήκος της Τουρκίας 50 τοις χιλίοις και ο μη υπήκος 100 τοις χιλίοις. Επίπλέον οι σφακιανοί έμποροι δεν είχανε παράπλευρα τζερεμιά και έσφερνε τον σφακιανό εμπορευόμενο να πουλά πιο φτηνά από τον χανιώτη ή τον ρεθυμιώτη συνάδελφό του και πάλι να κερδίζει αυτός περισσότερα. Ερχότανε λαιπόν από τον Αποκόρωνα και από τον Αγ.Βασίλειο και ψωνίζανε από τη Χ.Σφακίων γιατί βρίσκανε καλύτερες τιμές. Τα όκουσα αυτό από αξιόπιστους ανθρώπους που είχανε ζήσει αυτή την κατάσταση.

Σε περιόδους ηφμερίας είχανε συναλλαγές και με Τούρκους ακόμα και κατοίκους των πόλεων. Σε ένα έμπορο της Χ.Σφακίων εχρωσταύσε πολλά λεφτά ένας Τούρκος κάτοικος Ρεθύμνου. Όταν ο Τούρκος οφειλέτης έμαθε ότι ο Σύγγελος εποίθανε ευχαριστήθηκε γιατί δε θα πλήρωνε το χρέος του. Όταν εσουνάντησε ένα σφακιανό, θέλοντας να βεβαιωθεί ερώτησε:

-Εποθάνε μωρέ το Σύγγελο το Μανούσο; (το όνομα του Σφακιανού εμπορου)

-Εποθάνε ο κακομοίρης, του απάντησε ο σφακιανός

-Καλό, βολοτ, εΐπε ο Τούρκος αλαφρωμένος, σαν μονολογώντας.

Ήτανε γνήσιος Τούρκος και δεν ήξερε καλά τα ελληνικά

"Αγώνας της Κρήτης 1-7-2003

ΕΝΑΣ ΣΦΑΚΙΑΝΟΣ ΦΥΛΑΡΧΟΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Από ένα λεβεντόγερο άκουσα το ανέκδοτο που θα αναφέρω. Δεν ξέρω αν μπορεί να έχει δόση αλήθειας, εγώ θα το μεταδιηγηθώ ό πως το άκουσα.

Όταν ήτανε πατριάρχης Κων/πόλεως ο Γρηγόριος ο Ζ΄ Ζερβουδάκης που γεννήθηκε στη Σίφνο μα ο πατέρας του είχε γεννηθεί στο Μουρί Σφακίων, ένας Σφακιανός τον παρακάλεσε να τον βοηθήσει να πάει στην Αφρική. Ο καλός ιεράρχης έβγαλε ένα εισιτήριο και το έδωσε στον συμπατριώτη του για να πάει με το πλοιο στην Αίγυπτο αφού το επιθυμούσε. Ο Σφακιανός μας δεν κατάφερε να βολευτεί στην Αίγυπτο και «έδωσε των αματιών του» για τα ενδότερα της Αφρικής μα ήτανε αχαΐρευτος και κάποτε διέπραξε ένα έγκλημα, μα τον ουλλάβανε και τον καταδικάσανε σε θάνατο διά λιθοβολισμού. Συμφωνα με τους νόμους της φυλής, ο φύλαρχος πρέπει και να εγκρίνει την εκτέλεση μα και να την παρακολουθήσει. Όταν ήρθε η μέρα της εκτέλεσης εβάλανε στη θέση του δεμένο τον μελλοθάνατο. Εκάθησε στη θέση του ο φύλαρχος και το «εκτελεστικό απόσπασμα» άρχισε το έργο του. Από τους πρώτους λιθοβολισμούς ο Σφακιανός, σφακιανά άρχισε να βλαστημάει: «Ω διαλε τσάπο-θομένους σου. για γένοσ, κι εφάφτέ με » Ο φύλαρχος όταν υπέ-

Υποψε να γίνει η εκτέλεση, δεν ερώτησε από που είναι ο κατάδικος, όμως όταν άκουσε τη γνώμη του βλαστημιά εδίταζε να σταματήσει ο λιθοβολισμός και να του πәне μπροστά του τον κατάδικο, που άμα του τον πήγανε κοντα τον ρώτησε:

- Από πού είσαι εσύ και πως βρέθηκες στον τόπο μας;

- Από τα Σφακιά της Κρήτης είμαι, ήρθα για νακαλυτερέψω τη ζωή μου, μα ήρθα στην ανάγκη να παρανομήσω.

- Από τα Σφακιά της Κρήτης είμαι κι εγώ, μα εγώ δεν επαρονόμησα μα έκαμα καλό στον τόπο και με κάμανε φύλαρχο.

Στη συνέχεια όχι μόνο δεν άφησε να τον εκτελέσουνε, μα τον πήρε στο περιβάλλον του και υπό την προστασία του.

Τα ανέκδοτα δεν αναφέρονται κατ'ανάγκη σε πραγματικότητες συχνά όμως δεν είναι άσχετα με πραγματικότητες.

Το παραπάνω ανέκδοτο μας παρουσιάζει ένα Σφακιανό σε κορυφαία ειρηνική δραστηριότητα και ένα Σφακιανό σε κορυφαία εγκληματική δραστηριότητα. Τι μας λέει ο μύθος;

Ο Σφακιανός συχνά κινείται στην υπέρβωση, σε όποια λούκι θα βρεθεί. Τα Σφακιά εβγάλανε Αγίους. Δεν αρνούμαστε ότι εβγάλανε και διαόλους. Ακόμα σε παιδιά διακρίναμε συχνά ότι η μοίρα δεν τα προσρίζει για τη μετριότητα. Ο δάσκαλος του Θεμιστοκλή έλεγε: "Αυτό το παιδί διαφέρει από τα άλλα παιδιά. Η που θα κάνει πολύ καλό ή που θα κάνει πολύ κακό. Μα και Φελευτέριος Βενιζέλος όταν επήγαινε στο γυμνάσιο στη Σύρα, ήτανε από τότε επαυτότης και εδημιουργούσε προβλήματα και δεν τακ δώσανε διαγωγή κοσμιότητα, μα του δώσανε κοσμία. Ένας καθηγητής του Βενιζέλου είπε γιαυτόν ότι είπε και ο δάσκαλος για το Θεμιστοκλή.

"Χανιώτικα νέα" 15-6-2005

Ο ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΠΑ

Μεγάλη στενοχωρία τ'όχε ένας δεσπότης που δε μπορούσε να βρει παπά να δεχτεί να αναλάβει μια ενορία μικρού και φτωχού χωριουδάκιού. Ακόμα και στον ύπνο, στα όνειρά του τον απασχολούσε αυτή η ενορία, μα μια φορά ευρήκε τη λύση που ήτανε και πολύ απλή. Εθυμήθηκε και την παροιμία που λέει πως "όπου θέλει ο τσυκαλός κολλά τ'αυτί του τσυκαλιού". Λέει με το νού του "αφού δε μπορώ να βρω για παπά όπως τον θέλω, μπορώ όμως να κάνω παπά όπως τον βρίσκω".

Επήγε λοιπόν και βρήκε τον μάγερα της σχολής και του λέει "Εσκεφτηκα κύριε Γιάννη να σε κάνω παπά. Ο άνθρωπος, όπως ήταν φυσικό το θεώρησε αστείο και γελώντας του είπε:

"Εγώ Θεοφυλέστατε δεν είμαι ικανός να βγάλω τα μάτια μου, όχι και να μεταλαβαίνω τους ανθρώπους".

- Είσαι ικανός τέκνο μου, θαδεις, θασε βοηθήσω κι εγώ. Πολλές φορές τα μάτια φεβούνται τη δουλειά μα τα χέρια την καταφέρνουνε.

Έδωσε το θέλημα ο μάγερας και γίνηκε παπάς και να δείτε πως τα κατάφερε. Έβαψε ωραία τους ανθρώπους και κανείς δε γύρισε πίσω. Αν εξεχνούσε κάποιες περικοπές από το Έυαγγέλιο, όπως καλά το είχε προβλέψει ο δεσπότης, κανείς δεν το καταλάβαινε

Όλα πηγυίνανε καλά με κάποια φραγή «εξέδρανε κόμπο το άντερα τον εκ των μυγείρων ποπό» και πέευνε.

Οδωσπότης, που δεν εδιακρίνετο κι εκείνος για τη μόρφωση και την εξυπνόδα του το θεώρησε υποχρέωσή του να του βγάλει επι- κήδεια λόγια. Εστάθηκε λοιπόν μπροστά από το φέρετρο και γύρω- γύρω ήτανε οι συγγενείς και οι χωριανοί και λέει:

"Τον βλέπετε χωριανοί αυτό τον καλό άνθρωπο που κοιτάται νε- κρός μπροστάμας; Αυτός είναι που εψηνε τα φυσούλια και τα έκανε νόστιμα σαν το κρέας! Αυτός είναι που σας μαίρασε αντίδωρο την περασμένη Κυριακή. Τι σου είναι ο άνθρωπος; Μια φυσέ τον παίρνει. Ένα σακί είναι γεμάτο κακία και μίσος και ακ...."

Ο Ύψηστος να τον τοποθετήσει εν τυπω χλωερῶ και εν σκηναίς δικαίων, Αιωνία σου η μνήμη αξιομακάριστε και σεϊμνηστε αδελφ φέ ημών»

"Αγώνας της Κρήτης" 22-4-2004

ΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ ΤΣΙΝΑΡΗ

Στη Θουβά Σφακίων ήτανε η έδρα της κοινότητας Αωφένδου της ο- ποίας ήμουνα γραμματέας. Το γραφείο μου ήτανε στο έρῶμο και συχνῶ ο εκατοχρονίτης γέρος Ανδρέας Τσιναρης έμποινε ἄμα εφερ- νούσε και μου έλεγε ψύτοριες, και πολλά τα κατάγραφα. Από αυτόν εκατάγραφα και τα μακροσκελή παλιῶ κάλοντα. Είχε καλό νηρημονι- κό και ήτανε ομιλητικός. Εδώ γράφω μερικά ανέκδοτά του:

Το τραγούδι του Τσιτσιριδόπουλου

Μια φορά ήτανε ο Τσιτσιριδόπουλος στα Τσικυλιμιά και του εί- πανε να τραγουδήσει και είπε:

Ομαύρος τρώσκι ο κουρνός
κι ο λαμερύτος κι ο ζωνός
και ο ρούπης κι ο τζαγκάτος
κι ο ψαρός κι ο κερατσάτος
κι εμείς θέλομεν επῶ να πούμε την αλήθεια
Το κρέας τρώτε μερτικά χοντρά σαν τα ροβίθια
Μα στα Σφακιά το τρωσίνε μεγαλωπές κομμάτες
και δεν το ψήνουνε μαζί με μπάρμιες και ντομάτες

Ο Μιχαλεδογιάννης στο αυστριακό πλοίο

Επήγε μια φορά ένας Μιχαλεδογιάννης σ' ένα αυστριακό πλοίο μια μπουκάλα κρασί για να το πουλήσει και λέει στους Αυστρια- κούς:

Ταύρκο μπουκάλα βίνο κρασί
πάρε το και δῶς μου τέσσερις πιάστρες και μιαή
Πάρε το Αυστριακό μου, ανε θέλεις το καλό μου
Πάρε το, διάλε τροποβαμένους σου κερατά
κι η γυναίκα μου κοιλιοπανά, κι ορφανά παιδιῶ έχω
και θα μπούνε και τα βούγιά μου στου Τζαλομιχάλη τα σπαρ-
μένα στον Ακονιζέ κ' είναι κακός ἄθρωπος και θα με τζερεμίσει

Το δάνειο του Γαβαλοχωριανού

Μια φορά ένας Γαβαλαχωριανός εδανείστικε λεφτά από ένα σύντεκνό του. Πρι να επιστρέψει τα δανεικιά έφυγε για την Αμερική. Εγιάειρε με καμπόσα χρόνια από την Αμερική κι επήγεν ο σύντεκνός του να τονε δεί. Μόλις εμπήκε του λέει ο "Αμερκάνος"

-Συντόου, Σύντεκνε, στις μάικ κιαίρες

- Δε γκατέω σύντεκνε ίντα θέλεις να μου πεις

-Είπα σου να κάτσει σσι καρέκλες, στα αγγλικά

Σε λιγάκι εμπήκε μέσα ένας σκύλος και του λέει ο Αμερκάνος

-Γκιρούρ κοντέρι στο νέξ

-Έραβες Σύντεκνε πολλά αγγλικά; είπε του Αμερκάνου ο σύντεκνος

-Νοί σύντεκνε, σα γκαι τα ελληνικά τα κατέχω

- Και δε μου λέεις σύντεκνε, για τα λεφτά απού μου χρωστεις, πώς το λένε το χρέος;

-Αυτό σύντεκνε δεν έχει όνομα

Μοντρατζακας στη Στάζο

Μια φορά εβγήκε τούρκικο ασκέρι στη Στάζο. Ένα οροπεδιάκι βορειοανατολικά του Ασκύφου, που το είχε καταπατήσει ο Αληδάκης μέχρι που τον "φόγανε" οι οσφακιανοί. Εκεί οι Τούρκοι επετούσανε το βόλι μα το πετούσανε πιο μακριά από τους δικούς μας μα είπανε στους Τούρκους οι δικοί μας πως θα φωνάζουνε και του μοντρατζή να παΐξει, που ήτανε ο Μανούσος Ψαρός. Μα αυτός ήτανε πολύ χερσόδυναμος και ξεπέρασε όλους τους Τούρκους και οι Τούρκοι είπανε: "εμείς επεριμένουμε ένα μοντρατζή, μα ετούτος είναι μοντρατζακας»

Τα έχνη του Ανωγειανού

Ένας Ανωγειανός επήγε στην εκκλησία. Εκεί είδε ένα χωριανό του και τονε ρωτά:

- Είδες μωρέ Γιάννη την αίγα μου;

- Όι δεν την είδα, μωυδε πως έχεις αίγα δεν το κάτεχα

-Μια κουρναγάλανη αίγα έχουσα μαζί με τ'αναθροφάρή τζη

Ο παπάς απού ήθελε ηουχία του φωνάζει να σωπάσει μα αυτός εσυνέχιζε

-Είδες και τσοι χαίρους μου μωρέ Γιάννη;

-Είδα τσοι, στο κάτω σάχωρο ήσανιε

-Κι οθενε πού εξανοίγανε; πού θελα πάνε;

- Δε τζ'ερώτηξα να μου πούνε

Ο παπάς μανισμένος του φωνιάζει από το ιερό

-Σκαμός μπλιό. Δεν ήρθε ο κόσμος στην εκκλησία για να γροικιά για τσοι χαίρους σου και για την αίγα σου

-Να σκάσεις εσύ τραβημπά, μα εσύ ψαλιμουδίζεις ετουδά τόση ώρα και κιανείς δε σουλένε να σωπάσεις κι εγώ πως ερώτηξα για την αίγαμου και για τσοι χαίρους μου εγίνηκε τρύπα στον ουρανό

Το φάρμακο στο ψωμί των στρατιωτών

Δυο φίλοι ήσανε μαζί στον Βαλκανικό πόλεμο. Επεράσανε 50 χρόνια να σμίξουνε κι εκάτσανε κι εθυμίζουνταγ τα παλιά. Θυμάσαι στο Μπιζόνι; Θυμάσαι στο Σκρα; Θυμάσαι μωρέ και το φάρμακο που μας εβόνανε στο ψωμί για να μη θυμούμεστα τσι κοπελιες;

Ε, το παντέρμο αποτελεσματικό μόνο σργεί να πιώσει, εδύ με πιό-
νει εμένα

Ο χωρατομιχελής παπάς

Επέρνανε από μίαν εκκλησία μία φορά ο Χωρατομιχελής και εί-
δε γυναίκες απού είχανε παωμένα κόλυβα μα δεν ήτονε παωμένος
παπάς κι ερωτήζανε ντονε αν έχει ιδέα από ποπάς κι αυτός των
είπε πως ούλα τα κατέει. Είπανέ ντου ύστερα να μνημονέψει Ελέ-
νη Φουρφουδολένη και τη Μανταδίνα και τη γρε Γιώργαινα και το
γέρο Γιάννη απού επόθανε στον Ιταλώ τυ' φυλακές. Εδώκανε
ντου παλλά-πολλά κόλυβα κι απής έφυγε ελέγανε οι γυναίκες. "Εί-
δες μωρή; Καταθεόψυχά μου και δεσποτικιά λουτρουγιά έκαμε. Καλ-
λιά που δεν ήρθενε ο παπάς μας μα εταύτος κολλιιά τα κατάφερε.

Ο γάιδαρος του μπέη από τον Τσιβαρά

Ο μπέης απού τον Τσιβαρά έχασε το γάιδαρά ντου κι έβγαλε
μιαν αυστηρή διάταγή κι εκυκλοφόρησέ ντηνε μαντινάδα
Κόκκινο χωριό και πλάκα, Αρμυρίδα και Κερά
Δρόπανο, Γαβαλοχώρι, Θύμος και στου Τσιβαρά
Σαμονά και Νεροχώρι και Καλύβες και Σελιά
Δε μπορείτε με γαϊδάρους μπλειό να κάνετε δουλειά
'Αβρωπος το γάιδαρό ντου δεν αφήνω να πουλήσει
Μούδε άλλος ν' αγοράσει, μούδε άλλος να χυρίσει
Ούλοι σας να το κατέτε, αν δε βρω το γάιδαρό μου
δε θ' αφήσω να γκανίσει γάιδαρος εις το χωριό μου
Εγιαείρανέ ντονε το γάιδαρο μα επεράσανε 2-3 μέρες γιατί τον
είχανε οι κλέφτες σε αλάργο χωριό πουλημένο.

Τό 'να βούι' είχενε πέντε πόδια.

Ο Γλινιάς απού τ' Ασκύφου είχε κλεμένα δυο βούγιο. Υποψιαστή
κανε ντονε κι επέψανε το απόσπασμα κι έκαμε έρευνα στο σπίτι
ντου. Μα το απόσπασμα εύρηκε εννιά βουινά πόδια κι εμαγκανίζα
νέ ντονε να πει από που ητανε το τρίτο βούι' απού είχενε τον
ένατο πόδα, μα αυτός επέμενε πως το ένα βούι' είχε τέσσερα πόδια
μα το άλλο είχε πέντε.

Αυτός ο Γλινιάς, Γιώργης το μικρό του όνομα, εκότωσε ένα Τούρ-
κο με σπαθί σε μονομαχία. Μόλις εσταθήκανε απέναντι ο Τούρκος
έκανε κόλπα και διάφορες κινήσεις μα ο εντελώς αγύμναστος με
την πρώτη κίνηση επιτέθηκε ακάθεκτος και εκότωσε τον αντίπα-
λό του και ύστερα είπε: " Δεν εκάτεχα γω έτσι κι έτσι, μονο μια
κι εδέτσι»

ΔΥΟ ΤΡΟΠΟΙ ΔΕΝ ΑΦΤΟΥΝΕ ΤΟ ΛΥΧΝΟ

Κάποια χρόνια στις δεκαετίες 1930, 1940 και 1950 εργαζόμαστε σαντους γαϊδάρους και περνούσαμε σαν τους σκύλους. Ειδικά η δική μου γενιά, περάσαμε τα καλύτερα χρόνια της ηλικίας μας, τα δυσκολότερα χρόνια της ζωής μας. Εστω όμως, εμείς εφτάσαμε εποχή που μπορούμε να χορτάσουμε φάν και που μπορούμε να απολαμβάνουμε τις ανέσεις που έφερε η εξέλιξη. Λυπαύμαί όταν σκεφτομαί ότι η προηγούμενη γενιά επέρασε τις τελευταίες επαναστάσεις το 19ου αιώνα, τους βαλκανικούς πολέμους, τον Α' και τον Β' παγκόσμιο και την κατοχή, μα όμως ούτε ψωμί δε χόρτασε, ούτε ανέσεις δεν πρόλαβε να απολαύσει.

Σήμερα δεν πονέζουνε τα πόδια μας για να διασχίσουμε μεγάλες αποστάσεις, δεν πονέζουνε τα νεφρά μας για να κάνουμε χειρωναχτικές εργασίες. Μόνο τα δάχτυλά μας αγκίζουνε τα κομπιά των κομπιούτερς. Μα για το παρελθόν ας πάρουμε παράδειγμα πως ανάβανε τη φωτιά,

Ο παπούς μου μου έλεγε ότι χτυπούσανε μεταξύ τους "δρακανόπετρες" που παράγουνε σπυνηθές και είχανε κοντά θειάφι και ίσκα, ένα είδος μανιταριού που φυτρώνει παρασιτικά στις ρίζες ορισμένων δέντρων και που άμα ξυλοπονηθεί είναι παραπολύ ευφλεκτο και ανάβανε φωτιά, μα και στα δικά μου χρόνια ειδικά στην κατοχή δεν είχαμε σπύρτα και εκουκλώναμε στην αθάλη ένα ξύλο που ήτανε αναμένο από τη μια μεριά και την άλλη μεριά το ξεκουκλώναμε και ήτανε ακόμα αναμένο. Το φισούσαμε λοιπόν και έβγαζε φλόγα και αναβανε καινούρια φωτιά. Ετύχαινε όμως ή να ξεχάσουμε να κουκλώσουμε στην αθάλη αναμένο ξύλο ή και να το είχαμε κουκλωμένο μα δε διατηρήθηκε αναμένο και τότε ή που πηγαίναμε από την παραστία της γειτόνισσας να πάρουμε ένα αναμένο ξύλο να το φυσήσουμε να ανάψουμε φωτιά ή να πάρουμε το σβή στο μας λύχνο να πάμε να τον ανάψουμε από τον αναμένο λύχνο της. Τότε ακόμα ο κόσμος ήτανε προληπτικός και πιστεύανε πως είναι κακό να μπει ο λύχνος σβηστος στο ξένο σπίντι και έφερνε η γειτόνισσα τον αναμένο λύχνο της στο κατώφλι του σπιντιού από μέσα και εμείς τον δικό μας τον σβηστό λύχνο απ' έξω και ανάβανε λύχνο από λύχνο.

Από τη λαβή τώρα του κάθε λύχνου μεσαλαβούνε κερκέλια και καμιά φορά αργούσε να συμπέσουνε τα φετίλλα να μεταδοθεί η φωτιά και αυτό έδωσε λαβή να γίνει η παρανομία που μεταφορικά τη λένε όταν δε συνεργάζονται συντονισμένα δυο άτομα και δεν δρομολογούνε σωστά μια δουλειά που αρχισαν από κοινού

"Χανιώτικα νέα" 10-52003

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΥΤΗΡΙΑΣΕΙΣ (ΚΡΗΤΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ)

Ο ΘΑΛΗΣ.

Παράξενο σου φαίνεται εδώ αφού δεν κάνουνε σκολειό τα δασκάλια, ότι να δεις κιανένα να κρατεί χαρτί του σκολειού. Κι αντίμως σπρωχθές είδα γω ένα γκοπέλι κι εκράθχιενη τη σάκα ντου και τα χαρθχιά ντου κι εδιόβαζενη δυνατά. Πρέπει ζάβαλε πως έχει όρεξη στα γράμματα αυτό το κοπέλι: **σιγουρα θα προκόψει**, ανένταφήσει η μοίρα ντου, θα γενεί άνθρωπος μίαν ημέρα των ημερών. Έστεξα δα γω τούτ' για να δαίντα διάβαζενη μαθώς αυτό το καλό κοπελάκι, Γράϊκάτε το λοιπός ίντα διάβαζενη:

"Ο Θαλής ο Μηλίσσιος ήτανε ένας από τους εφτά σοφούς της αρχαίας Ελλάδας. Κάποτε είπε: "Είμαι υπερίφανος διότι εγεννήθηκα άνθρωπος και όχι ζώο, Έλληνας και όχι βάρβαρος, άντρας και όχι γυναίκα". Καλά αφού δεν ήτανε ετότες ο φεμινισμός για θελά του βγάλουνε τα μάθχια ντου οι φεμινίστριες. Τέλος πάντω εγώ εκηά αφού τα γροίκουνε ετούτα δα έκαμα ένα φύλλο ακάτι, γιατί κι εγώ, το ίδιο, σα γκαι το συχωρεμένο το θαλή, **εγεννήθηκα** άνθρωπος και όχι ζώο, έλληνας και όχι βάρβαρος, άντρας και όχι γυναίκα.

Εδώ οι γυναίκες γυρεύουσι ίσια δικαιώματα και δεν είναι άδικο, ότι κιαν είπενε ο σοφός θαλής. Όπου έχουνε ίσια αξία, **δικαιούνται** να 'χουνε και ίσια δικαιώματα. Ας γινούνε οι γυναίκες σα τζοι άντρες μαθη γι-άντρες να μη γινούνε σα τζοι γυναίκες.

Μία βολά υπάρχανε αντρίστικα ισούλια αφού εδώ **σιγα-σιγά** χάνουνται. Ότι νάχα σου πει ο άλλος «αντρίστικα» η «λόγο τιμής» αυτό ήτανε ασάλευτο συβόλαιο. Εδώ και το κούρεμα και το ντύσιμο και γενικά οι γι-άντρες εκατηντίσανε χειρότεροι αφού ται γυναίκες. Και σκολαρίκια βάνουνε, και φούστες **εβάλανε**. Η γι ανθρώπια στα χρόνια μας δεν είναι "πρώτης ανάγκης" **εξωπονηθήκαμεν**. Από ελληνικότητα **ανήκομε** στη δύση" **μαδεμ** **εξεφορτωθήκαμε** ται **κακομοιρίες** τση ανατολής, **Έχομε** **τέντυ-μπούδες**, **γεγέδες**, **χύπηδες** **ναρκωμανείς**, και οι ομοφυλόφιλοι το βάνουνε **καπέλο**.

Αν είχα μπορεί ο συχωρεμένος ο θαλής να ρίξει μίαν αματέ όβην τον πάνω κόσμο θελα πει: "Είμαι υπερίφανος αφού επόθανα 2500 χρόνια πρίχου κατηντίσουνε οι άνθρωποι σαν τα έχνη, οι άντρες σα τζοι γυναίκες και οι γι-Έλληνες να ανήκουνε στη δύση και στην **ανατολή** και όι στην Ελλάδα.

"Χανιώτικα νέα" 10-8-1980

ΑΣΤΥΦΙΛΙΑ

- Καλώς τονε το σύντεκνο τον οργιόθωρο, **μα να παθάνει** θέλει κι αμιά γρέ γη να κλωσιάσει θέλει η γι-ορθα μας. Πώς τόποθες σύντεκνε και μας εθυμήθηκες; **Κι έλα** δα εκάτεχά το γω πως θα δω **εδικό** μου **άνθρωπο** αφού τον αγαπώ καλά, γιατ' **σψές** ουλη μέρα **εξεπέτανε** τ' **αμάτι** μου **το σέξιο**.

- Δίκιο έεις σύντεκνε, **έχω** καιρό να **ρθω** μα ήθελα γω να **ρχομαι** μα δε μ' **αφήγουνε** τα λήτηγα, **μα γω** τσοι **συντέκνους** μου δε τζοι **ξεχνώ** ώστε να ζιώ και να **χω** τα λογικά μου. Σήμερα όμως ήρθα

Ξαργουταύ για να σασε πώ μια γκουβέντα: Εκείνος ο Μοντρατζακό-κόλης έχει μια γκαλή κοπελιά, όξια, όμορφη, καλοναθρεμένη, φρόνιμη, και τηνε σταφνίζω του φιλιότσα μου. Στη γκούρτα να του ταιβάλουνε τσι κοπελιές να διαλέξει δε θα βρει καλύτερη και κατέχω πως θα του τηνε δώσουνε"

- Νάσαι καλά σύντεκνε απού έεις την έγνοια μας, μα ο φιλιότσας σου το καλοφακιολιόστηκε να γενεί πρωτεουσσιάνος. Κείμαι να σκάσω. Πώς θα κουλαντρίσω τα έχνη μας, τα σουλούσια μας, τα λήτηγα του σπιθχιού; Θέτω και' δεν κοιμούμαι.

- Ας τονε σύντεκνε το φιλιότσα να πάει στη χώρα μα δε θα αρηγήσει να σου γίαιείρει, ότι να δει τα καλά τζη. Γροίκα να δεις ίντα γίνηκε με δυο άλλα κοπελούρια απου θέλανε χώρα. Εβόσκανε, γιατί απου λέεις, μαζί στη μοδάρια κι εβγόριζέ ντανε η χώρα και κάθε μέρα εκλαίγανε τη μοίρας τανε: "Ζωή είναι μωρέ απού ζιούμενε εμείς; Να πάμενε κι εμείς στη χώρα, μα χωρούνε θέλει εκεδά σκόμης δυο καλά κοπέλια σαν εμάς" Και μια νταύτερινή βάνουνε τα καλά σου κοπέλια δυο-τρείς ντάκουσ παξιμάδι και' καρπόσα δρόβιλα στα σακούλια ντανε και δρόμο για τη χώρα, σα ντο Μεγαλέξαντρο όντε θελα καταλάβει την Ασία. Μπαίνουνε στη χώρα κι εγυρίζανε σα ντα λελεκάρνια. Κι ανείς δεν των είπε να τα πάρει στη δουλειά ντου. Μα μια βολά τό'νοντανε ήθελε να κάμει χοντρά ντου. Ντρέπουνται να ρωτήξουνε, δε γκατένε που να πάνε και πάει πίσω από ένα αυτοκίνητο και' κάνει τη δουλειά ντου και βάνει τα σε μια χαρτσασκούλα ώστε να δει που θα μπαντιδώσει να τα πετάξει. Στο δρόμο των απαντήχουνε χωροφύλακες απού εκάνανε έλεχους.

- Τι φανίσετε παιδιά: Τανε λένε

- Μυζήθρα, λένε αυτά, μισή οκά μυζήθρα

- Για να τη ζυγίσουμε να δούμε αν ζυγίζει δίκαια ο μπακάλης σας. Μα εβγήκανε μόνο 450 γραμμάρια,

- Σας γέλασε στο ζύγι, να δούμε και την ποιότητα, τι λέει και' απής ανοίξανε και είδανε, του τα πετούνε στα μούτρα.

Απής επήγανε κι επλυθήκανε, παπούτσι για το χωριό. Μόλις επήγανε στο χωριό ήρθανε σι φίλοι ντανε κι ερωταύσανε, αν ευρήκανε δουλειά, πότες θα ξαναπάνε κι αν των αρέσει η χώρα.

- Ας τηνε να πάει σσοι δαιμόναυς για χώρα κι αν είναι κι σκόμης τόπος. Εκειά, ότι να κάμεις την αναγκη σου, σου τα ζυγιάζουνε κι, α δεν είναιε μισή οκά σου τα πετούνε στα μούτρα.

"Χανιώτικα νέα" 28-6-1985

ΓΑΜΟΙ ΤΣ' ΕΠΟΧΗΣ

- Ε, πώς τα πέρασες σύντεκνε στο γάμο του Γιαννάκου με τς Έρ-γηνούσας;

- Δε χρειάζεται ρώτημα σύντεκνε. Όντε γροικάς του λόγου σου πως ο γάμος εγίνηκε στη χώρα. Περνάς απού την ευκή κετές σε κερνούμε ένα γλυκό κ' ύστερα φεύγουνε αυτοί για τα γαμήλια τα ξίδι κι ο κόσμος για το σπίτι ντου και ζιούμε εμείς καλά κι αυτοί καλύτερα.

Πού ντε μωρέ σι γάμοι απου εγίνουντανε μία βολά; Απού εκρατούσανε σι μεγάλοι γάμοι μιαν εβδομάδα και' σι μικροί μπάρε μου τρείς ημέρες

Τη μΠαρασκή τη μίας εβδομάδας αρχίνανε κι ετελείωνε τη μΠεφτη τη αλληνης εβδομάδας. Τη μΠαρασκή ηρχουντανε απού το αλάργω χωριά οι συγγενείς και οι φίλοι με τα κανίοκια ντωνε. Το Σαββάτο ηρχουντανε οι λυρατζίδες. Το Σαββατο επιαιίνανα και μια δεκαρέ δικαί του γαμπρού με τα μουλάρια ντωνε κι εφέρνανε τα προυκιά. Πολές βολές επιίρνανε την Κυριακή "αύμπρουκη" τη νύφη. Σχεδόν πάντα οι γάμοι Κυριακή εγίνουντανε εξεκίνανε ο γάμος ώρα που υπολογίζανε πως θα γιαείρουνε με τη νύφη λίγω πρίχου βραδιάσει και στο ξεκίνημα ελέγανε του δρόμου το τραγούδι". "δώσε μας μάνα την ευκή. . . .". Οντεν εσημώνανε στη νύφης το σπίτι ελέγανε του δρόμου το τραγούδι; "μηνάς μου κόρη κι έρχομαί. . . .". Οξω απου την αυλή εγίνοντανε το κέρασμα τη υποδοχής. Οι κάμερες ήσανιε μικρές και έμπαινε ο κόσμος κι εχαιρέτανε τη νύφη κι έβγαινε αμέσως. Μόνο ο γαμπρός οι κουμπάροι και οι συνοπάρτουσες (οι λίγες γυναίκες που θα συνοπάρνανε τη νύφη εκαθίζανε μέσα) Ετραπεζώνανε στη νύφης το σπίτι ούλο το γάμο και τη πλιά βολές εγίνοντανε η βλάγα στο σπίτι τη νύφης και οντεν εξεκίνανε ο γάμος ελέγανε του δρόμου το τραγούδι: «Αποχαιρέτα νύφη μου ούλους τους συγγενείς σου. . . .». Στο δρόμο όπου επερνούσανε τα βουνά και τα φαρόγγια οι γάμοι ήσανιε ζωντονη ζωγραφιά. Ασπρα κόκκινα μαύρα μουλάρια. Ασπρα κόκκινα μαύρα τα στιβάνια των αντρών, τα χρωματίστα φουστάνια τω γυναικώ, τα μπέσαλιβάρια και να αντιλαλεί ο τόπος απού του δρόμου τα τραγούδια. Οντεν εσημώνε ο κόσμος στου γαμπρού το σπίτι ελέγανε πάλι του δρομου το τραγούδι: «προβαλε μάνα του γαμπρού. . . .». Τη θέση απού εκαθίζανε το αντρώνο τηνε λέγανε "πατό" και την είχανε στολισμένη με τριανταφυλλιές. Στην κάμερα απού ήτονε το αντρώνο εκαθίζανε οι κουμπάροι, οι συνοπάρτουσες και όσοι ακόμη εχωρούσανε, οι άλλοι, αν ήτονε ο καίρος καλός όξω, αλλιώς σε γειτονικά σπίθχια. Και οι μικρότεροι γάμοι ετότες δεν εδιάλυούσανε πρι τη Δευτέρα. **Πού γ' τα χρόνια κείνα;**
 "Χανιώτικα νέα" 27-9-1980

Ο ΑΧΑΡΙΣΤΟΣ ΜΥΛΩΝΑΣ

Μη γροικάτοι σεις. Διάλε το γεις απου είναι ευχαριστημένος γιατί ούλοι είμεστανε αχάριστοι. Καλά το λέει η παροιμία πως "όσα κι αν έχει ο βασιλιάς ήθελε νά'χει κι άλλα". Ετσά, γιατί απού λέτε ήτονε ένας μυλωνάς και ήτονε πρώτης τάξης βολεμένος. Είχε το μύλο ντου, απού εκείνα τα χρόνια το σάρι ήτονε σα γκαί το χρυσάφι και κάθε μέρα εμάζωνε αξάγια 100 ακάδες σάρι. Είχε περβόλια γύρου-γυρου απού το μύλο ντου και δεντρά για δράβιλα. Είχενε χοίρους και μαρθχιά και πουλερικά. Είχενε και καλή φαμέλια. Δεν ήτονε όμως ευχαριστημένος γιατί ο μύλος του, λε, εβγανε σκόνες κι όλο εκλαιίεντανε.

Μια βολά επέρνανε ένας μερακλής καλοντυμένος καθαλάρης στο μπειρί ντου. Ο μυλωνάς μας του ζήλεψενε κ' είπεντούτο κιόλας - Εσύ λεβέντη μου τηνε κάνεις τη ζωή σου. Τα καλά σου ρούχα, το μπειρί σου και τη βόλιτά σου. Αρόη εγώ απού βρίχνομαι ούλη μέρα βουτηγμένος στα σκόνες.
 -Καλλιά είσαι απατός σου απού έχεις σιγουριά. Ανε θέλεις σου

δίδω γω και το μπεγίρι μου και τα καλά μου ρούχα να κοβαλικέψεις να φύγεις και να μ' αφήσεις το μύλο σου.

-Πόημα και κάμωμα, λέει ο μυλωνάς και καθίζει το μπεγίρι κι εξαφανίζεται. Ο άλλος, τό'πενε για πλάκα, μα ο μυλωνάς όντεν έκατσε στο μπεγίρι εσκεφτεντονε πως αυτή ήτνε η καλύτερη μέρα τση ζωής του. Καθίζει το λοιπόσ ο μυλωνάξ μας στο μπεγίρι με τα καλά ντου ρούχα και δίδει του τα γιωργά ντου απού εβγάναν σπίθεσ τα πέταλά ντου. Τσι δυο πρώτες μέρες εγύρισεν ο μυλωνάξ 15 χωριά. Ύατερα δα αρχίνηξε απού την άλλη μεριά να κάμει δικό ντου ούλο το γκόσμο. Εσκεφτεντονε πως ετότεσιδά αρχίνανε αυτινού η ζωή ντου. Την άλλη μέρα όμως έπεσεν απού το μπεγίρι και εβάρικεν όρκημα στην κεφαλή. Εφέρασινε το λοιπόσ το γιατρό κι οπήσ τονε έδεσε τον ερωτούσανε αν υπόρχει ελπίδα να γιόνει ο τραματίαςκαι τωνε λέει: "Αν αιμάτωσεν ο μυαλόσ του δε γλιτώνει Α δεν αιμάτωσεν ο μυαλόσ του θα γενει καλά."

Ο τραματίας όμως άκουσενε ιντά'πεν ο γιατρόσ και λέει από κειά απού εκοί τεντονε: "Ε, δε μπαθαίνω πράμα τα λοιπόσ. Δεν αιμάτωσεν εμένα ο μυαλόσ μου γιατί δεν έχω γω μυαλό. Νάχαν έχω γω μυαλό, θελα κάθωμαι στο μύλο μου.

"Χανιώτικα νέα" 14-12-1997

ΜΑΚΑΒΡΙΟ ΜΠΙΜΠΕΛΟ

Μια βολά ήρουνε αρρωσάτορικο. Μεγαλωπό ήρουνε... ήρουνε απόρικο στο τα κακορίζικα και δεν εκάτεα να μοιράσω δυο βουγιώ άχερα. Πολλές μέρες ήρουνε στο κρεββάτι κι επεριμένανε να γιάνω, μα γω εχειροτέρευα. Μίαν σργαδινή ήρθενε ένας μπάρμπασ μου και λέει: "Ίντα το στέκετε το κοπέλι; Δε ντο θωρείται πως φυρά κάθα μέρα; Κιντυνεύει να το χάσετε και τα κοπέλια είναιε κακόβρωτο βρωτίκιο. Εμπέσασι με ατη χώρα σ' ένα μπάρμπασ μου για να με πάει στο γιατρό. Ένα χαρτάκι μου δώκανε απού έγγραφενε πως θα θρω το μπάρμπασ. Απήσ επήγα στη χώρα έβγαλα το χαρτάκι κι ερώτηηξο κι ευρέθην ένας καλόσ άθρωπος κι επήγε με στο μπάρμπασ. Μπάρμπασ, του λέω, πού να με πάεις στο γιατρό γιατί δε μπορώ. Επήγε με στο γιατρο απού ήταν καλόσ άθρωπος, μα είχενε μια νεκροκεφαλή στο γραφείο ντου και ο μπάρμπασ του πενε: «Μακάβριο μπιμπελό» κι εγώ εφοβήθηκα πως έχω κακή αρρώσγια και του τό'λεγε γαλλικά για να μην το νιώσω και λέω του μπάρμπασ: "Μπάρμπασ ίντα σουνονοηθήκετε με το "μακάβριο μπιμπελό"; αν είμαι πράμα βερεμιάρρησ πέ μου το να κατέω" μα είχε μου πως ήθελε να του πει για τη νεκροκεφαλή, και ότι θυμίζει θάνατο είναιε μακάβριο.

Απήσ με ξάνοιξεν ο γιατρόσ. Κ'είπεμου ίντα γιατρικό να πάρω επήγαμενε στο γραφείο του μπάρμπασ. Μόλις ερηκάμενε μέσα είδα ένα καναβό απού οι ανοιχτές του φτερούγεσ ήσανιε σα δυο μέτρα και λέω του: "Ο γιατρόσ μπάρμπασ είχενε για τη δουλειά ντου τη νεκροκεφαλή στο γραφείο ντου. Το μακάβριο μπιμπελό είναιε ο καναβός απού τον εκοτώσανε για να στολιζει το γραφείο σου, μα ήτνε κρίμα γιατί εστολιζενε τον ουρανό και τα βουνά τση Κρήτης. Έκεια απού τονε ξανοίγεισ σου φαίνεται πως κάνει παράπονα γιατί τον αδικοσκοτώσανε.

"Χανιώτικα νέα" 24-4-1991

Είπενε μια βολά ένας έξυπνος πως οι σιώνες αντιγράφουνε αλλήλους. Έτσι ήτανε κιόλας ετατεσιδά. Έτσι απού επέρασεν ο πατέρας μου επέρασενε κι ο παπούς μου κι ο μπροπάππος μου και ο μπροπάππος του μπροσπάππου μου. Κι εγώ, τα πρώτα μου χρόνια το πέρασα περίπου σα γκι αυτούς. Μα δα μουδ' ο ένας χρόνος δε μοιάζει τ' αλλού, μουδ' η μια μέρα τα' αλλή. Μα για να συγκρίνετε; Όντεν ήμεσαν εμείς μικρά ήμεσανε γδυμνά, ξυπόλυτα και πεινασμένα. Απού την ξυπολυσιά έκανε πολλές βολές εσωτερική πληγή η πατούχα μας χωρίς να ξαιματώσασμε και για να βγάλομενε τσοι όμπυους μόνο με χοντροβελόνα εμπορούσαμε να τρυπήσασμε την παχυπετοισασμένα πατούχα μας. Αυτό το λέγαμε πετροπάτημα. Δε μας αγοράζανε εμάς παιγνίδια. Εμείς εκάναμενε κι εβρίχναμενε τα παιγνίδια μας. Καρυδόκουπες, άγγουρα δράβιλα, κέρατα των αζώ είσανε τα ζα μας. Εσιάζασμε οπιτάκια, καραβάκια, αυτοκινητάκια. Γαϊδάρους εκάναμε με τα αγίνωτα σούκα απού τον εκαρφώνασμε 4 ξυλαράκια για πόδια. Απής ακρομεγαλώναμε, παιδιά ακόμη, μας επαίρνανε απού το παιγνίδι μα και απού το σκολειό για να βοηθούμενε στα βάσανα. Και μας αγαπούσανε κι εμάς οι συχωρεμένοι οι γονιοί μας όπως αγαπούνε πάντα οι γονιοί τα παιδιά ντανε μα ετέβοιες ήσανιε ετότες οι γι-ανάγκες και όποιος πνέγεται και τα μαλλιά ντου σέρνει. Σ' αυτά τα ζοριλίκια εδουλεύασνε και τα μικιά το γκαιρό απού έπρεπε να πχιαίνουνε στα σκολειά.

Απού τα τραπέζι δεν εσηκάνομεστάσε βουσκισμένοι μα εκάναμενε "αποδείπνι" με τα δράβιλα, το καλοκαίρι απού ήτανε ο καιρός τανε, γιατί μη θωρείτε δα απού σούλο ντο χρόνο βρίχνομε σούλα τα καλά. Ετότες ελέγαμενε "Κάθα πράμα στο γκαιρό ντου και τον Άγουστο σταφύλι». Ετότες ήτανε ο αγαπημένος μας μήνας ο Άγουστος και του το λέγαμενε: «Άγουστε καλέ μου μήνα, νάσσουν δυο βολές το χρόνο". Απής έφευγεν ο καλός καιρός με τα δράβιλα, πάλι εκάναμενε "αποδείπνι". Εβάνασμε στο τραπέζι ένα κόσκινο χαρούπια και μια πετροχρεϊγιά χοντρολιές κι εδακάνασμε λίγο χαρούπι και μια-δυο ελιές κι εταίριάζε η γέψη ντανε. Στα πιθάρια είχαμε τσοι χοντρολιές, στα πιθάρια και τα χαρούπια απού είχαμε για δικό μας φαγητό. Αυτό ήτανε ο κατοχικός μπουφές. (πετροχρεϊγιά = πηλένια μεγάλη λεκανίδα) Ετότες και όι μόνο στην κατοχή, μα και καμπόσα χρόνια πρι τον πόλεμο και καμπόσα μετά τον πόλεμο ήτανε φοβερή φτώχεια και όποιος είχε ψωμί και λάδι ελέγασνε πως δεν είναι φτωχός. Είχε να φάει μπάρεμου λαδόψωμο.

Δεν ήσανιε ετότες αυτοκίνητα. Εγώ έπήγα με τα πόδια απο τα Σφακιά στα Χανιά μια φορά, απο τα Σφακιά στσι Βρύσες πολλές φορές και απο τα Σφακιά στην Αργυρούπολη στο μύλο πολλές φορές. Απόσταση πάνω απο 40 χιλιομέτρα.

Τα βάσανα και οι υστερήσεις εκάνανε καλύτερους χαρακτήρες ετότες απο δα απού κάνομενε μαμόθρευτα τα παιδιά μας και δε δέχουνται μουδε να κουραστούνε, μουδε να σπαλαίψουνε τσοι δυσκολίες τση ζωής.

"Χανιώτικα νέα 15-8-1980

ΑΠΕΡΓΙΕΣ

Όντεν κι αν πιόσεις μιαν εφημερίδα θα διαβάσεις για ένα σωρό απεργίες. Όλο και μια πατούλια ανθρώποι ζορίζουνε το κράτος για να τωνε δώσει περισσότερα. Εμείς όμως τα χωριατάκια είμαστε στονε τα "αιώνια θύματα". Εμείς πλερώνομε και τσ' ακρίβειες, εμείς πλερώνομε και τσ' απεργίες και θα σασε πω, πως και γιάντα.

Η ρακή π.χ. όντεν είχενε 80 δρχ. το κιλό (πλερώνομε 3 δρχ. το πατηράκι. Εδώ ακρίβησεν η ρακή, στον παραγωγό ένα στα οχτώ μα το πατηράκι το πλερώνομε 7 δρχ δηλαδή πάνω από εκατό στα εκατό. Όντε θ' ακριβίσει το κιλό ο καφές 5-6 δρχ. ακριβίζει και το φλιτζάνι ο καφές 1-2 δρχ. Μα πόσα φλιτζάνια βγάνει το κιλό ο καφές; Ούλοι ζορίζουνε το κράτος και ούλοι όλο και κάτι ντίς κερδίζουνε. Ο κακομοιριασμένος ο αγρότης είναι όλο στα έλεος τω βασκισμένω. Εμάς οι γι απεργίες ουλωνώ, μόνο κακό μαςε κάνουνε. Πρώτα-πρώτα όντεν απεργούνε αυτῶι εμείς δε μπορούμε να κάνομε τσι δουλειές μας και δεύτερο μια είναι η πίτα και ότι να πάρουνε ούλοι μεγαλύτερες φέτες, δε μπορένει πράμα για το "αιώνιο θύμα".

Ίντα βγαίνει απού τσ' απεργίες; Πρώτο. Αυταί απεργούνε κάτι κερδίζουνε. Δεύτερο. Στα λαό δημιουργούνε προβλήματα. Τρίτο ζημιά γίνεται στα ταμεία του κράτους. Τέταρτο. Στην κυβέρνηση δημιουργούνται προβλήματα και γιαυτῶ η κάθε αντίπολιτεψη είναι ο προστάτης των υπεργῶ και πέφτο. όσο οι γι-άλοι καλύτερίζουν τη θέση ντωνα με τσ' απεργίες η θέση του αγρότη πομένει ένα σκαλάκι ακόμησ σε χειρότερη μοίρα απο ούλους τσ' άλλους.

"Χανιώτικα νέα" 14-9-1980

Σημ. Ήτανε τότε τελείως ανοργάνωτος ο αγρότης και αντιμετώπιζε τα πάντα παθητικά

ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ

Οψάργας, όντεν εγιάρνα απού τα ζα θωρώ στο Σελάκι 5-6 νομάτους κι εκόθουντανε κι αντίντηρα απού το πόδε αρμί για να δώ ίντα αέρας τσ' έφερεν όθεν επά.

-Ήρακαλή, τωνε λέω

-Καλώσ τον "καπετάνιο", μου λένε κι αυτοί

Έκατσα μια ουλιά, εφουμόραμενε ένα τζιγάρο και μια βολά μου ξεφουρνίζει ο γεις τώνε:

-Εσάς ο τόπος σας βγάζει παλικάρια.

Έβαλεν ο νους μου εμένα πως θά'χει διαβασμένη την ιστορία και γιαυτῶ είπενε αυτῆ τη γκουβέντα. και λέω του:

-Επανηγέ πάντα ντωνα εβγαίνανε και πάντα ντωνα θα βγαίνουνε παλικάρια, γιατί κι αυτάνα είναιε σα γκαι τσοι μανίτες απού βγαίνουνε πάντα στον ίδιο τόπο. Μα αυτῶσ αλλού το πήγαινε και ξανολέει μου.

-Εμείς μόλις εμπήκαμε στον τόπο σας βλέπομε όλες τις πινακίδες κόσκινο απού τις σφαίρες που τους ρίχνετε κι εκαταλάβαμε πως είναι (παλικαρότοπος). Οι παλιοί σας ήσανε παλικάρια. Κονείς δε

το αρνείται, μα μη μας πείτε δα πως κάνετε παλικουριά την ώρα που καταστρέφεται τις πινακίδες. Οι πινακίδες είναι πληρωμένες από τον ιδρώτα μας και είναι φυτεμένες εκεί για την ασφάλειά μας και όμως εσείς τις καταστρέφετε.

Εμετάγνωσά το πως αντίτηρα να δω αυτούς τσοι κυνηγούς για τί σα ντο γκατηγορούμενο εγραίικουνε αυτάνα απού μου λέγανεμα είπατωνα κι εγώ:

- Θωρούμε ντο κι ερείς και νιώθαμέ ντο πως αυτό είναι και ντροπή κι εζημιά, μα μη χαντάτε πως είναι πολλοί οι φταίχτες, ένα δυο ανεμοκόπελατνε κάνουνε αυτή την εζημιά.

"Χανιώτικα νέα" 30-6-1985

ΚΙΑΕΙΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΔΑ ΚΑΛΑ

- Όρα καλή σύντεκνε Μανούσο, ίντα κάνεις; Καλά είσας υπατός σου;

- Καλώς τονε το σύντεκνό μου τοβαρδή, σαν την καλήν ημέρα. Χαιρέτώ σε κι αγαπώ σε. Απατόί σας, ίντα κάνετε; Καλά είστε ούλοι σας;

- Καλά θα λέμενε σύντεκνε για το χαιρετισμό, μα η γι-αλήθεια είναι πως κιαείς δεν είναι δα καλά.

Το καλαμπόκι ήτωνα 5 δρχ κι εδά είναι 65, το τζουβάλι το λίπαμα ήτωνα 120 δρχ. κι εδά επήγε δυο και τρεις χιλιάδες. Το ντελέφωνο, το ρέμα, τορούχα, τα παπούτσια, τα φασιμάτα, ούλα ακριβήσανε και μόνο το παντερμόλαδο εφτήνισανε και το κρέυς όπως και το γάλα λίγα-λίγα ακριβίσανε. Αυτό απού λέσινε "τιμάριθμο" γλακά δυο λογιώ. Αλλιώς γλακά ότι αγοράζομενε κι αλλιώς ότι πουλούμενε. Ζοριλίκια καημένε σύντεκνε. Θυμούμαι γω κι ελέγανε μια βολάπως "κάθα πέρυσις καλλιό' τονε" Ετότες ήτωνα ψόματα μα εδά είναι αλήθεια. Οι δαιμόνοι στην κεφαλή ντωνε απού μας εκατηνίσανε ο' αυτά τα χάλια. Την Ελλάδα δεν την έκαμε ο θεός φτωχή. Ούλα τα καλά τη φύσης μας τ' άμπεφνε. μα δε μας έμπεφνε καλούς πολιτικούς και την εκάμανε "ψωροκάστανα".

- Φταίμενε κι εμείς σύντεκνε μια ουλιά. Η γι-αλήθεια είναι πως μας εκάμανε και νερά και δρόμους και μασε δίδουνε κι επιδοτήσεις, μα εμείς νερό και τόπο έχομε, μα δε βάνομενε μουδ' ένα βλάτο, μουδε μια κολοκύθα, μουδε το χειμώνα δε βάνομενε σπανάκι γη μαρούλια, μονο ούλα τ' αγοράζομενε. Δε μαζώνομενε τα μαζούλια μας μονό βάνομε τα Άλβανούς και τα δουλεύουνε κι αυτοί τα τρώνε κιόλας. Μασε δίδουνε την "εξισωτική επιδότηση" και τηνε λένε εξισωτική γιατί μας τηνε δίδουσι για να εξισωθούμε με τσοι ευρωπαϊούς αγρότες, για να διαθέτομε αυτά τα ποσά στα έχνη μας να τωνα κάμομε ευκολίες, μα εμείς με τα λεφτά αυτά αγοράζομενε μπισοτόλια, φασέκια, Ι.Χ. αυτοκίνητα κ.α. Και το σπίτι και το κρέτος ότι να πετό τα λεφτά ντου εκειά απού δεν πρέπει, από κειά απού πρέπει θα τα λειφτεί.

"Χανιώτικα νέα" 27-6-1992

ΟΙ ΧΟΥΛΙΓΚΑΔΕΣ

Μια βολά μ' άρεσενε κι εμένα νο θωρώ εκειά απού επαίζανε το ποδόσφαιρο. Δεν είχα γω κιαμιά ιδιαίτερη συγγένεια με κιαμιά ομάδα. Μόνο όντεν έπαιζε ελληνική ομάδα με ξένη ήθελα να κερδίσει η δική μας. Ήρθαι όμως τω χιλίω διαάλωσι χουλιγκάδες κι εραγαρίσαν το κι αυτό κ'ήταμε μέγα κρύο. Ήρθενε μι βολά νικημένη η γι-αμούδα ντανε κιεκάφανε τα μαγατζιά του κόσμου. Ήρθενε την άλλη φροά η ομάδα ντανε νικητρια και, απού τον αιθουσιασμό ντανε πάλι εκάφανε τα μαγατζιά του κόσμου. Ούλοι οι δαιμόνοι τ'έμπεψανε τσοι παράουρους. Μα μια και το κράτος είναι ανίκανο να τσοι φέρει στη θέση ντανε ,τ'ανε βγαίνει να κάνουνε τα κέφι ντανε όπωσ αυτοί το νιώθουνε. Έχουνε όμως το βράσοσ να λένε πως είναι φίλοσθλοι αυτοί οι φονιάδες του ποδόσφαιρου απού εκόμανε τον αθλητισμό, αλητιμό κι *εξυχώζανε ζωικόσμο από τα γήπεδα.*

"Αγώνας της Κρήτης" 12-6-1998

ΤΑ ΔΑΝΕΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΒΕΡΕΣΕΔΙΑ

Μια βολά δεν ήτανε ευκολο να πάρεις ένα δάνειο. Σημερο μπορεί να μην έχεις φράγκο μα, ανε θέλεις μπορείς να πάρεις ένα δάνειο και σε δυο μήνες να κάμεις ένα σπίτι κι σε μην είχες φράγκο. Ελέγανε όμως μια παροιμία: "Όποιος θέλει να πηδήξει πρέπει όμπρός να συντηρήξει" δηλαδή δεν πρέπει να πηδήξει κιανείς σε κενό. Πρέπει να ελέγξει το ύψος και το μέρος απού θα πατήσει. Εταά και το δάνειο πρέπει πρίχου το πάρει να λογαριάσει από πού θα βρίχνει να πλερώνει τσι δώσεσ του, γιατί τα δάνεια είναι άπανα και πολλοί εσηκώσανε δάνεια, ασήκωτα για τσοι νόμουσ τ'ανε και οδηγηθήκανε στην αυτοκτονία.

Παλιότερα δεν επαίρναμε δάνεια απού τσι τράπεζεσ μα επαίρναμε δανεικά απού τη γειτονιά.

Όύλο το χρόνο βερεσέ εμπουσουνίζαμε και, όντεν εβγάναμε τα μαζούλια επλερώναμε και πάλι εξαναρχίζαμε τα βερεσέ. Βερεσέ επίναμε τον καφέ μας και βερεσέ εκερνούσαμε μια ρακή το φίλο μας απού μας έβρίχνε στο καφενείο. Δε μας εμπόδιζε η άδεια τσέπη μας να κάμωμε και το παρεάκι μας και στην ταβέρνα του χωριού. Μόνο πως όντεν, εδιαλουούσαμε την παρέα, κιανείς δεν εβάστανε λεφτά και κιανείς δεν έβγανε να πλερώσει, μα σουνορίζουμέστανε σε πιο να τα γράψει ο καφετζής. Πολλές βολές δεν είχαμε μια δραχμή για να άψομε κερι στην εκκλησία κι ελέγαμε του καφετζή: "δώσε μου μια δραχμή και γράψε τηνε με τ'άλλα βερεσεδία»

Εμπόριε να αποκάμει απού το σπίτι το ρύζι και θελα πάει από τη γειτονισσα να πάρει ένα ποτήρι ρύζι δανεικό. Εμπόριε να κρυγιάνει κιανείς και να μην έχουνε ζάχαρη να του κάμουμε βραστόρι και θελα πάρουνε ένα ποτήρι δανεική ζάχαρη. Σε άδειεσ χρονιές του λιόλαδου δεν εύριχνε γη δεν είχε ν'αγοράσει ο άλλος λάδι μα απού τσοι λίγουσ που είχανε λάδι στην κρίσιμη χρονιά, εμπόριε να πάρει «τρικούρουπο» **Να** πάρει δηλαδή ένα κουρούπι τον Άγουστο και να δώσει τρία κουρούπια το Νοέμρη (ένα κουρούπι πέντε οκάδεσ) Αυτά σε πολύ κρίσιμεσ χρονιές.

"Αγώνας της Κρήτης" 30-10-2004

ΟΝΤΕ ΜΑΛΩΝΟΥΝΕ ΤΑ ΒΟΥΓΙΑ ΤΗΝΦ. ΠΛΕΡΩΝΟΥΝΕ ΟΙ ΒΟΡΘΑΚΟΙ

Μια βολά είχαμενε στο χωριό μου βούγια. Εδώ δενέχομε διάλε τόνα. Ήσανιε πραγμαί και φρόνιμα. Λένε ντα παλαβά μα δεν είνιε παλαβά μα είνιε καλοσουνάτα. Είνιε και καλοσούβαστα γιατί με το γκόπο ντανε γίνουνται τα μαζούλια και τρώνε αυτά τ'άχερα και οι γιαβρώποι τρώνε τον καρπό. Ίντα να κόμουμε τα κακαρίζικα απόυ το δίκιο τό'χει ο ισχυρός. *Κι ο άνθρωπος με λίγη δύναμη είναι ισχυρός*

Μερικές βολές και στα βούγια υπάρχει «ασουφωνία χαρα χτήρα» και αρχινούνε φάτι κουτουλές και τα τραφαπαλαίματα. Μια αυλιά ώρα μαλώνουμε μα δεν κρατούνε κακία. Ετού απόυ λένε «των ατζιγκά» νω η κακιά αποσπέρασ ως ταχυά». Όμως όντεν εμαλώνανε στον τόπο τω βορθακά ετύχαινε να πατήσουνε κι ένα και δυο βορθακαύς και ίντα τα'έγναπαιζεν αυτούς τσοι κακομοίρηδες για τον καβγά τω βουγιώ. Ετού, σα γκαι τσοι βορθακαύς τονε θωρούνε αυτοί απου ορίζετνε *και το χαμηλό λαό. Οι έξυπνοι τρώνε τσοι καρπούς απόυ τον κάπο ντου μα αυτός τρώει το «άχερα»*. Ότι πουλεί του το τρώνε μυριάφτινα κι ότι αγοράζει του το πασέρνουμε μυριάκριβο. Όντεν έρχουνται και του γυρεύουνε ψήφους τονε λένε «κυρίαρχο λαοό» μα αυτός πράμα δεν ορίζει. Και ο ψήφος του χαράμι πάει και ούλοι οι καιροί τονε δέρνουμε. Ούλοι απου τον ιδρο ντου ζιούνε. Όντε γίνουνται εκλογές ένα κόσμο λεφτά ξοδεύουνε απου τον ιδρο ντου και συνορίζουνται αυτοί ποιός θα καθολικέψει μα του χαμηλού λαοό η μοίρα ντου δεν αλλάσει κι αν αλλύξει αυτός απου κάθεταί στον καφά ντου..

"Χανιώτικα νέα" 31-3-2008

Σ' ΟΠΟΙΟ ΛΟΥΚΙ ΜΑΣΕ ΒΑΛΟΥΝΕ ΤΡΕΧΟΜΕ

Μια βολά δεν ήσανιε λάσπηχα και ευκολίες κι όπου ήσανιε νερό έποτίζανε τα περβόλια με τα αυλάκια και το νερό σ' όποιο αυλάκι το βάνανε έτρεχε και δεν είχε αντίρρηση.

Ετσα είνιε σε μεγάλο βαθμό και τα παιδιά και προχωρούνε σε όποιο λούκι τα βάλουμε οι γονείς τανε.

Γρωκάτε μου μιαν ιστορία απου την ακουσα από μια γρε:

Δυο σιόκαιρα γειτονάκια μαζί εμεγαλώνανε, μαζί επαίζανε και μαζί επχισάινανε στο σκολειό. Μαζί επήγανε και μια βολά σε ένα κοτέτσι κι έκλεψενε καθ' ένα ντανε μιαν όρθα. Του νιούς του λέει η μάνα ντου: "Στην ώρα σου την έφερες κακορίζικο και με βραστά χόρτα θελα περάσαμε. Τάλλουνού όμως του την επήρε η μάνα ντου κι επιασειρέ ντηνε του αβρώπου απου την εΐχενε κι αυτό τό'δειρε και λέει του: "αν είναι να μπεις στον κακό δρόμο καλλιό να μη μεγαλώσεις". Απαγόρεψέ ντου κιόλας να κάνει παρέα το άλλο κοπελάκι. Το άλλα όσο εμεγάλωνε έκανε και μεγαλύτερες κλεψιές. Μια βολά το πιάσανε για ληστεία μετα φάνου και το καταδικάσανε εις θάνατο. Όντεν το πηγαίνανε να το κρεμάσουνε εζήτηξε τη μάνα ντου. κιόπως τόχανε δεμένο τη λέει: "θέλω να σου πω στα αυτί *κασημώνει αυτή και δακάνει τη τ'αυτί τζη και λέει τση*" Εσύ με σκοτώνεις που μ'έβαλες στον κακό δρόμο". Ετούτσι οι που με πόνε να με κρεμάσουνε κάνουνε το καθήκν ντανε. Εσύ ξεν εκανες το κύβη κο σου όντε μ'ανάθρεςες κι εσύ με σκοτώνεις

"Αγώναξ της Κρήτης" 21-4-2000

"ΜΑ ΕΧΟΜΕ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ"

Όλοι οι πλιά εδὸ κατένε να γράφουνε και να διαβάζουνε. Όλοι θέλουνε και να δούνε τελιόραση και να διαβάσουνε εφημερίδα. εἶνι εδὰ πολλοί αποὺ δε γκατένε να σου πούνε ἰντ' ακούσανε γη ἰντα διαβάσανε μα απο μέσα ὅτνε επήρανε μια ιδέα κι ας μη γκατένε να τηνε δηγηθούνε. Μα ὅμως, εμάς τσοι λιγογράμματος, αποὺ ο πατέρας μας δεν εἶχε λεφτά να μασε μπέψει στο γυμνάσιο, μασε φέρνουνε σε δύσκολη θέση ὄντε μας οραδιόζουνε ξένες λέξεις τα Μ.Μ.Ε. (μπαράζ, πᾶζλ, λίφτιγκ, μόνιτζερ, μάρκετιγκ, φῶρουμ κλπ) Οι δαιμόνοι τα' εμπέψανε τάξε τσοι παράουρους. Αυτοἶνοι πάνε να μαγαρίσουνε την καλύτερη γλώσσα του κόσμου.

Ήτανε λε μια βολά ένας καλός Έλληνας αποὺ τον ἔλέγανε Γούναρη. Εκάτεχεν αυτός και ξένες γλώσσες, μα ὄντεν εκουβέδιαζε με Έλληνες δεν ἠθέλε ξένες λέξεις. Ὅντε ντούη μηλούσανε με ξένη λέξη οι Έλληνες του κακοφαίνεντονε κι ἔλεγε: (Μαέχομε ελληνι - κές λέξεις).

Στο θεὸ και στα χέρια ντανε τω μπνεματικῶ ανθρώπω. Πολύ τσοι παρακαλούμενε να μιλούνε ελληνικά να τσοι νιώθουμενε κι εμεῖς: οι λιγογράμματοι μα και οι ντίμπις αγράμματοι. Εμένα του χωριᾶτη, του αγραμματου φτάνει ο νους μου πως αμαρδεύουνε τη γλώσσα μας, αυτοινῶ δεν το φτάνει το νιωνιῶ ντανε;

"Χανιώτικα νέα" 26-2900.

ΠΟΘΑΙΝΟΥΝΕ ΤΑ ΠΑΛΙΑ

Επήρε με ο μικρός μου αποὺ δουλεύει στα παῦοια κι επήγε με στην Αθήνα για να με βολιτάρει. Στην αρχή με πήγε σ' ένα μεγάλο σπίτι αποὺ τα λένε μουσεῖο. Εκειά εἶναι αποὺ χαντάς πως αναπνέουνε τα μάρμαρα και πως θ' ανοίξουνε το στόμα ντανε να σου μιλήσουνε. Ἐ, τσοι μόνος οι γιοῖ αποὺ τα μπελεκούσανε μα χαλάλι ντανε ἤτονε πομῖλα.

Επήγαμε ὕστερα σ' ένα ἄλλο σπίτι αποὺ τα λένε στου Μπενάκη τα μουσεῖο. Εκειά εἶδα ὄμορφες αγουραφιές και πολὰ ὄμορφα πράματα. Εκειά εἶδαμενε και τα ἄρματα του καντοχωριανού μου του Δασκαλογιάννη. Εκειά εἶδαμε και αγουραφιές του Θεοτοκόπουλου.

Υστερα δα μου λέει: "Εδὸ θα σε πᾶω να δεις μιαν ἔκθεση μοντέρνας ζωγραφικῆς και μοντέρνας γλυφτικῆς. Ἰντά' οσανι αυτές. οι γελοιογραφίες; Εκειά αποὺ τσι θῶρουνε ανακερώνουμενε.

Και τελευταῖα με πήγε ν' ακούσω, λε, και μοντέρνα μουσική. Καλλιὰ εἶχα να μη με πάει μουδε στη μοντέρνα εχθεση, μουδε στη μοντέρνα μουσική. Ησανι κι εκειά μεσόγδυμες κοπελιές και κοπέλια παρόξενα ντυμένα και παρόξενα στραγουδούσανε και λέω του μικιού μου: "Εμένα δε μ' ἀρέσουνε μουδε οι μοντέρνες μουσικές μουδε οι μοντέρνες ἔκθεσες, μουδε οι μοντέρνοι ἄνθρωποι, γιατί δεν εἶναι στον ἴδιο τόπο ο μοντερνισμός με την ἄνθρωπιᾶ. Εγὼ θέλω χωριᾶτικα ἔθιμα, χωριᾶτικα φαῖτά, χωριᾶτες ἄνθρωπος γιατί μόνο στα χωριᾶ αποκρατεῖ ἀκόμη μια ουλιᾶ ἄνθρωπιᾶ.

"Χανιώτικα νέα" 16-7-1980

ΕΓΙΝΗΚΑΜΕΝΕ ΖΥΜΟΠΟΥΛΙΤΙΚΟΙ

Μια βολά, όντεν εθέλαμε να σιάζομενε κεινούρια στιβάνια επη-
γαίνομενε στου τζαγκάρη κι έπαιρνέ μας ξαμάρι. Επατούσαμενε ξυ-
πόλυτοι ο' ένα' χαρτί κι εζωγράφιζέ μας την πατούχα μας κι εμέ-
τρανε και το πάχος του πόδα μας με μια κορδέλα απού την έλεγε
μεζούρα κι έσιαζέ μας τα στιβάνια και τα λέγαμενε "παραγγελί-
στικά" γιατί των έβανε καλοús κρεσετέδες. Όντε δεν είχενε πα-
ραγγελιές να σιάξει στιβάνια, έσιαζενε χωρίς ξαμάρια μα σ' αυτα
έβανε δευτερότερους κρεσετέδες και αυτά τα λέγαμενε "ζυμοπουλί-
τικά"

Επειδής εδά τα παραγγελίστικα στιβάνια, μας τάλσιαζενε ο τσα-
γκάρης όπως τα θέλαμε (στο χρώμα, στο σκέδιο, στον κρεσετέ) κάθε
πράμα απού μας έρχεται όπως θα το θέλαμε λέμενε: "Ήρθε(μας πα-
ραγγελίστικα". Μα και ότι ήτονε σωστό ελέγαμενε πως είναι' παρα-
γγελίστικα, κι ότι ήτονε κακροιασμένο ελέγαμενε πως είναι' ζυμο-
πουλίτικο.

Εδά όμως εγινήκαμενε απού τη μιαν άκρα ως την άλλη, ούλοι
μας ζυμοπουλίτικοι. Ούλα τα αγοράζομενε έτοιμα και' ούλα είνιτε
ζυμοπουλίτικα. Ζυμοπουλίτικα παπούτσι'α, ζυμοπουλίτικα ρούχα, ζυ-
μοπουλίτικο ψωμί' μα και' τα φαητά μας πολλές φορές τα παίρνου-
με απού τα εστιατορί'δ'ό'κα κι' είνιτε κι' αυτάνα ζυμοπουλίτικά. Μα
επειδής το καλεϊ η μόδα και' είνιτε ούλα ζυμοπουλίτικα, εγίνηκε
νε και' η γί'αθρωπιά και' το φιλότιμο ζυμοπουλίτικα γιατί και
αυτάνα δεν επομείνανε όπως ήσανιτε μια φορά. Ζυμοπουλίτικοι' εγι-
νήκανε και' πολλοί' απού τσοι νέους μας. Μια βολά οι νέσι' αφήνα-
νε τσ' άδουλειές τωνε κι' επχιαίνανε εθελοντές στον πόλεμο. Εδά
πολλοί' νέσι' βάνουνε μια κουκούλα και' πάνε και' κείνε των αθρώ-
πω τσ' πρι'ουσιές. Χαράμι' ντωνε νά' να' το χώμα απού πατούνε.

"Αγώνας της Κρήτης" 1-11-2008

Η ΜΟΥΖΙΚΑ ΚΑΙ Η ΠΑΝΤΟΥΡΑ

Οι ταχυδρόμοι είχανε μία βολά μια μουζικά κι επαίζανε ντηνε μολίς ερπαίνανε στο κάθε χωριό κι έπχαινε όποιος ήθελε να δώσει γράμμα,γι όποιος επερίμενε γράμμα.Θυμούμαι δα όντεν ήτονε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος κι εστέκανε ώρες πρωτύτερα οι κακομαίρες οι μανάδες απού είχανε παιδιά στο μέτωπο κι επεριμένα νε γράμμα ντωνε.Μουζικά είχενε κι ο αγροφύλακας κι επαίζε ντηνε ότ' νάχα δει πράμα έχνη στην εζυμιά.

Εμείς τα κοπελάκια εκείνού του καιρού είμεστανε οι ξδημου γοίγγια τα παιγνιδάκια μας.Εσιάζαμενε καρβάκια,σπιτάκια,αυτοκινητάκια,μακα' παντούρες με αγγελάμους,με λιανά καλάμια και με κλήματα και δώστου κι εσφυρίζαμεν ουλημέρα.

Μα γροϊκάτε σείς,αν εκατάπιετε και'νανιά ήντα γήνηκενε μία βολά με μια παιδική παντούρα:

Εμπέσασί μας γιατί' που λέτε οι μανάδες μας να πάμε να τωνα φέρομενε ξύλα,για θελα ψήσουνε σσαι φούρνους,εμένα,το συχωρεμένα το Σταύρα και το συχωρεμένο το θόδωρο.Όπως επχ'αίναμε άθεν το δάσος είδαμενε πετρωμένα κατασπρίνια στου "Γουρνάρη" κι εμπήκαμενε κι εκάμαμενε κ'οι τρεις μας τα γομαράκια μας.Τα ξύλα ήσαντε ξένα μα εμείς δεν ενιώθαμενε πως αυτό που κάναμενε ήτονε κλεψιά,μόνο ευρήκαμενε εκειά αγγελάμους καλούς κι εσιάζαμε μια παντούρα με το σουγιά του θοδώρου κι αρχινήξαμενε κι εσφυρίζαμενε.Μ'αυτή η παντέρμη επήζενε σα ντη μουζικά του αγροφύλακα και γροϊκούντηνε από απέναντι,απού του Χατζή το μαγατζή κι εχαντούσανε πως ήτονε ο αγροφύλακας και στην αρχή μασε φωνιάζουνε:ήντα θωρείς μαρέ στην εζυμιά;"Μα απής εκαταλάβαμε πως επαίρναμε τα ξένα ξύλα μας εσιχτηρίσανε κι ελύσαμενε τα ξύλα κι αφήκαμέ ντα κι επήραμε ντα σκοινάκια μας κι επήγαμεν από του "Φούσκι" και επήραμεν άλλα ξύλα.

"Αγώνας της Κρήτης"29-3-1999

ΕΝΑΣ ΓΑΙΔΑΡΟΣ ΣΤΟΥ ΓΕΡΟ ΚΟΚΟΛΗΣ ΤΟ ΘΡΑΧΤΟ

Μια βολά είχενε ο γερο-Κοκόλης ένα σώχωρο περιφραμένο.Είχενε μέσα πολλές ελιές,βιάφορα άλλα δεντρά,μα έσπερνε και κηπικά και ήτονε η αγαπημένη του περιουσία κι όποια μέρα δε θελα πάει το λιγώνεντανε αυτό το χωράφι.Ήτονε δα και κοντά στο σπίτι ντου κι επχ'αίνε και δυο και τρεις βολές την ημέρα.Εκείνη δα τη βολά,μόλις εμπήκενε στο χωράφι εθυμήθηκενε πως πρέπει να κόψει ένα κλαδίκι εγιάειρενε να πάρει το μαναράκι,μα όντεν επόρτισε εσκέφτηκεπως θα γ'αείρει' ογλήγορα και δεν εκλεψε την πόρτα.Μα τη λήγη ώρα απού εκάμεν αυτός ώστε να πάει και να ρθει πάει ο γαίδαρος τ' Αντρούλη και μπαίνει στο σώχωρο κι ώστε να ρθει ο γερο Κοκόλης αυτός ήτονε κάτω-κάτω και δεν βγόριζε και σα λήγη ώρα φεύγει και κλει το γαίδαρο στο σώχωρο χωρίς να το κατέει.Χάνει ο Ακέρουλης το γαίδαρο ντου.Ρωτά από πα,ρωτά από κει,ανακατεύει τα κατω κέρκελα τη γης,φανιά του γαίδαρου Βέβαιος ήτονε το λαίπος πως του τον είχανε κλεμένο.Εκακαφωράθηκενε πως του τον εκλεψε το Κακοντοκαλιό.Πάει γιατί'απου λέτε και βρήχνει το σύντεκνό χτου ζον Παναγιούλη απού ήτονε μπάρ-

μπας του Κακονικόλιού και λέει του: "Εκείνονι γέ τ' ανήψιο σου το Κακονικόλιο, μωρέ σύντεκνε, είναι χειρότερος γρουσουζοκλέφτης σταί μπάντες μας. Εμένα για το γάιδαρό μου ούλους τσοί κλέφτες μου τσοί ξεκαθαρίζουνε και το δίχως άλλο αυτό μου τον έει κλέμνο. Δεν έχει ο θεός αφέντη. Πήγαγε σύντεκνε να το βρεις να μου ξεσκουδάρεις το γάιδαρα κι αφού το θεός δεν το χάνεις. Στο θεό και στα χέρια σου σύντεκνε και η ζωή μου είναι αυτό το χτήμα. Πάει ο Παναγιούλης και βρίχνει το Κακονικόλιο, μα για έρνε και λέει του: "Σύντεκνε, επίστεψα του κοπελιού. Σίγουρα δε σου φταίει. Αλλού να γυρεύεις το γάιδαρό σου. Μα κι ο γέρο Κακόλης εθώρινε όλο χλωρές καβαλίνες στο σάχωρο κι ο γάιδαρος ή- τονε αφού την όλη μπάντα και δε ντονε θώριε. Αφοράθηκενε πως πάει κάθα βράδυ το Μανουσιό και φράσει έκεδά το δικό ντου γάιδαρο και πάθε αυγή πάει και τονε παίρνει. Πάει και βρίχνει το και λέει του: "Μωρέ διαφάκι Μανουσιό, κάθα βράδυ πάεις και βάνεις το γάιδαρό σου στο σάχωρό μου και κατέεις πως μου χρειάζουνται τα χόρτα για τα μαρτιά μου και να μην τονε ξαναπάεις. Επά είνιτε μετρημένα κουκκιά. Γι εσύ βάνεις το γάιδαρό σου γη ο Κω σταρός βάνει τον εδικό ντου.

Μίαν ημέρα των ημερώ θωρεί ο γέρο Κακόλης κι επεφτανε κοράκοι στο χωράφι ντου και πάει και θωρεί ψοφημένο το γάιδαρο τ' Αντρουλή. Εύριχνεν αυτός ο παντέρμος φαητά μα εψόφησεν αφού τη δίψα.

Αυτά για να κατέε πως ο διάολος δε σπέρνει, δε θερίζει κι άνεργο δε γκαθίζει, κιόλο εσα δουλειές σκαρώνει.

"νέος ΚΗΡΥΚΑ" 14-15/2/2009

ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟ

Εγώ έβουκα μια πατούλια οζά και εψοφόζουνε, μα να δείτε πως ήμουνε ευχαρίστημένος γιατί δεν εκάτα γω πως υπάρχει καλύτερη ζωή, μα μια βολά μου λένε πως με θέλουνε να πάω στο στρατό. Είπα γω πως δεν πάω ποθές, κι α με θέλουνιν αυτοί, εγώ δε τζον θέλω, μα ούλοι μου'πανε πως α θέλω, κι α δε θέλω θα πάω. Για θα με πάρουνε με τα τσελέκια οι χωροφύλακες. Επούλησα ο μαυροκακομοίρης τα έχνη μου κι εγίνηκα στρατιώτης. Με μια παπούρα αφού έγραφεν απόξω πως τη λέγανε ΑΛΙΑΚΜΟΝΑ μας επήγανε στο μπειραϊά και εβάλασι μας σε βαγόνια αφού εγράφανε στο καβένα απ'όξω "ΙΠΠΟΙ Θ ΑΝΔΡΕΣ 40" κι επήγασί μας στα Μέγαρα στο πυροβολικό. Σε 2-3 μέρες με πήγανε στο 401 στρατιώτικό νοσοκομείο για εξετάσεις. Απής έκαμα τ'εξετάσεις μου εχάζεσα στην Αθήνα. Μια βολά μου σημώνει ένας κ'είπε μου πως τον εβαλεν ο στρατός ναπροστατεύει τα χωριάτάκια. Κ'είπε μου να πάμε μαζί κάπου μα απής είδε πως δε ντου πίστεψα έφυγε. Πιλιό κάτω την ώρα αφού εχάζεσα σε μια βιτρίνα απ'όξω μου σημώνει μια ομορφοκοπελιά και λέει μου: "Από πού είσαι λεβεντοφανταράκι;" Ή κι απής τ'είπα από πού είμαι μουπνε πως απου τα χωριά μας ήτανε, λε, ο παππούς τση με καλοχαίρέτωζε και μου λέει: "Είσαι τυχερός που με βρίκεις. Θα σου γνωρίσω όλη την Αθήνα. Επήγαμε σ'ένα ζαχαροπλαστείο για ένα γλυκό μα εγώ τ'έλεγα πως ένα ντροπή να μασε θωρούνε μαζί", ένα γκοπέλι με μια γκοπελιά.

Μα αυτή μου λέει: " Χαζούλης είσαι καημένε. Σε λυπάμαι. Ποιος μας ξέρει σε μια Αθήνα. Έλα πάμε σ' ένα ξενοδοχείο, θα σου μάθω εγώ πολλά πράγματα" Επήγαμε και στο ξενοδοχείο κι αρχίνηξε αυτή κι έκανε μου θεωρίες και μαθήματα. Κι άπλωνέ μου τα χέρια τζη κι εγώ εκοκκίνιζα. Μία γκοπανιά εμπήκα γω στη ντουσαλέτα, ,μα απής επόρσισα έλειπεν αυτή, και δε με γνοιάζει: γι'αυτή, μα ελείπανε και τα λεφτά μου οπού τη τζέπη του σακακιού μου.

"Χανιώτικα νέα" 24-8-1980

Ε ΜΗΝ ΠΑΕΙ ΤΟ ΛΟΙΠΟΣ

Στο μαζωχτό, όπου εμάζωνε φαμελιά εγροϊκούντανε από ούλο το λιόφυτο τα κοπέλια τη μια ετρακώνουντανε, την άλλη εκλέγανε και την άλλη ετραγουδούσανε. Όποιος όμως εμάζωνε μοναχός δεν έκανε καθόλου τσάλαχο και κινεϊς δε ντον έπαιρνε χαμπάρι.

Μοναχός μου εμάζωνα μια ελιά μια βολά. Μοναχό ντου εμάζωνε κι ένα γεροντάκι κοντά μου λιγότερο από 10 μέτρα τη δική ντου ελιά. Εγώ δεν έκανα τσάλαχο κι ο άλλος εχάντανε πως ήτονε μοναχός του σ' ούλο το λιόφυτο. Δεν έκανε τσάλαχο μούδ' ο άλλος μα αυτός εκουβέδριαζε μοναχός του μεγαλόφωνα κι εγροϊκουνε ίντα λεγενε. Έλεγενε γι'αυτ' οπου λέτε τα παρακάτω:

Το πρώτο μου κοπέλι είναι καλός μαθητής και θα το πάω στα γράμματα ανε μπουλήσω και περιουσία. Το δεύτερο θα το μπέσω να μάθη μία ντέχνη και το τρίτο θα το κρατήξω στο χωριό, μα στα στεκάμενα μου μπορεί να ζήσει μια φαμελιά, έτσα οπού έζησα κι εγώ τη φαμελιά μου. Τσι κοπελιές θα ξανοίξω να τσι προυκίσω με λεφτά για να μη γκουτσαμίσω τα στεκάμενα του κοπελιού.

Υστερα δε εθυμήθηκενε πως είχε διαφορές με κ' ανένα "Κακομανουσιό" γι'αυτ' τον άκουσα κι έλεγενε: "Κακή ώρα να του λάει του Κακομανουσιού, απ' όπου δε με γνοιάζει (δηλαδή χωρίς να μπλέξει το δικό ντου σπίτι) Αυτόνο εδέτσι οπού διαρμίζεται, στο διάολο ξαρμώνει και στο διάολο θα πάει, μα ο θεός να δώσει να το βρει απ' αλλού εκείνο οπού γυρεύει"

Σε μια αυλιά έσπαζεν το κλαδί οπού ήτονε και πεφτεί (άκουσα γω το τρίξιμο του κλαδιού). Δεν είπενε δε εκείνη την ώρα "βούθηξέ μου Παναγία μου" μονό τονε γροϊκό και λέει: "στο διασλο να πάει ο θεός" μα πρέπει πως το μεταγνώσενε κι απής εσηκώθηκενε και δεν ήτονε μισερωμένος τονε γροϊκό και λέει: "Ε, μη μπάει το λοιπό"

"Χανιώτικα νέα" 20-12-2005

Ο ΚΑΠΕΤΑ ΜΑΝΟΥΣΟΣ ΚΙ Ο ΜΕΜΕΤ ΑΓΑΣ

"Ένας δάσκαλος οπού τη Μακεδονία υπηρέτανε τα τελευταία χρόνια στο χωριό μου το Βουβά Σφακίων όπου εγνωριστήκαμε και απής τον εμεταθέκανε στο Γεράνι Κυδωνίας μου ζήτηξε να του γράψω ένα σύνταμο σκετσάκι για να το παίξουνε τα δασκάλια ντου στην εθνική εορτή στο σχολείο. Εκράτηξα αντίγραφο και είναι αυτό:

Ο καπετά μανούσος από τα Σφακιά ήτονε πρώτο νούμερο στον τόπο του. Μα καμάρι και θάρρος τον είχανε και οι κατωμερίτες, γι'αυτ' πολλές βολές εκατέβαινε στα κατωμέρια, όντε είχε αιτία

κι εσκώτανε όποιο Τούρκο ευνηθίζε κι εταπειώνανε, κι εφορούσανε κι εσκώτανε κι ερασανίζε τσοι ράγιόδες, Εκαπεύενε μταν' αργαδινή κι εσφαζέν τονε σαν ταντί κιαπόης έφευγε στα Σακιά απού δεν επιάνανε τα ράβια τω νΤουρκώ.

Τη μπρώτη ντου κοπελιά, την Εργηνούσα, την είχενε παντρεμένη στο κατώμερι με το Μετοχογιάννη. Άρχοντας ήτανε ο Μετοχογιάννης κι αρχόντισσα την είχε τη θυγατέρα του καπετά-Μανούσα. Ευχαριστημένος ήτανε αυτός για την αποκατάσταση τη κοπελιάς τω μ' αυτό το διαλεχτό γαμπρό, μα είχενε και τ' αποχτύπι, γιατί στο χωριό απού επήγεν η θυγατέρα ντου ήσανιε πολλοί Τούρκοι και προ πάντω ανηούχανε γιατί ήσανιε γεϊτόνοι με τον σίμβόρο το Μερέτ αγά. Η Εργηνούσα είχενε μια θυγατέρα, τη Νικολέτα απού ήτανε ολόπλουμη. Μα αυτό το θηλυκό ήτανε όι μόνο πεντάμορφο, μα και έξυπνο κι ευγενικό κι ο καπετά-Μανούσας την αγάπανε καλλιό από ούλα ντου τα πεδόγγονα. Από μικρή την αρραβωνιάσανε μ' ένα καλό παληκάρη, τον Παλικαροκοκόλη απού τα Σακιά.

Μια φορά απού ήρχεντονε από το σεργιάνι ο Μερέτ αγάς την είδε στο δρόμο κι ερώτηξενε κι έμαθε τίνας είναι αυτό το λουλουδάκι. Σε κομπόση ώρα επήγεν ο Μερέτ αγάς στο άπαθήκες του απού του πχαιίνανε τσοι φόρους. Ότι έβγανεν ο καθ' ένας έπχαινε από εφτά ένα στον αγά. Έρχεται πρώτος ο Ζευγονικολής και εβάστανε ένα τσουβάλι σάρι' μα εφάνηκενε λίγο του αγά και λέει του: "Ακόμη δεν εκαταλάβετε μωρέ γκιασούρηδες πού βρίχνεστε; θέλω να το χωνέψετε πως όποιος από σας μου κάνει νερά, εγώ δε θα τον αφήσω ζωντάρη. Άνε θέλετε να κάμετε καλά το λογαριασμό σας για να μην έχομενε μπλεξίματα κι αμπερδέματα.

Έρχεται η σειρά του Παναγιούλη και εβάστανε ένα τυρί, μα ο αγάς ήθελενε 4 και τονε σίχτηρίζε κι αυτόνο.

- "Πολυχρονεμένη μου αγά, απού να σε φυλάει ο Αλάχ. θέλω να σκεγτείς πως έχω 5 παιδιά και πεινούμενε ούλοι", επεν ο Παναγιούλης

- "Δε με γνωιάζει' για τα κοπέλια σου και μην είχω τα κάμεις. Εγώ θέλω τα δικαϊώματά μου. Ούλοι' σας εΐστε το ίδία ντελμπίσηδες

Όντεν ήρθενε η σειρά του Μετοχογιάννη, αυτό δεν τον εμάλωσε μα του λέει με καλασύνη: "Ίντα μού' φερες του λόγου σου Μετοχογιάννη;

- Εγώ Αγά μου σου' φερα δυο τυριά. Εκακοχρονίσανε οφέτος τα παντέρμα τα ζα κι' ο Θεός κι' η ψυχή μου και' δε βγάνουνε μούδε τα μισά μαζούλια, απ' ότι' βγάνανε τ' άλλα χρόνια.

- Από σένα δε θέλω γω πράμα γιατί' θα γίνούμενε συγγενείς. Άύριο θα πάω στο Μεγάλο Κάστρο και μόλις γναείρω θα πάρω τη Νικολέτα στο χαρέμι μου.

Ο Μετοχογιάννης τα δέχτηκενε αυτά τα λόγια σαν νά'σανιε αστροπελέκι, μα επήρενε το θάρρος και' λέει του αγά:

- Όι πολυχρονεμένη μου αγά αυτό δε γίνεται απού λέει η γι-α φεδιά σου. Η κοπελιά είναι αρραβωνιασμένη με τον Παλικαροκοκόλη απού τα Σακιά και' περιμένομε να ακραμεγαλώσει για να τη στεφανώσομε.

- Όντε θα πω γω μια κουβέντα Μετοχογιάννη δεν επιτρέπω σε κανένα να έχει αντίθετη γνώμη. Πράμα δε γίνεται στο βιλαέτι δίχως τη θέλησή μου

Ο μετοχογιάννης έφευγε σαν τον αποσβολωμένο και δίχως να πει άλλη εμιλιά μα ο αγάς του φανιάζει: "Ε, πού πάεις; Γιάειρε να ;

πάρεις τα τυριά σου μα γω από σένα δε θέλω χαράτζια. Θα δεις εσύ πως από δα κ'ύστερα εμεις οι δυο θα τα πάμενε μια χαρά Α δε σ'αρέσει, να το συνηθίσεις θέλει.

Πάει ο κακομοίρης ο Μετοχογιάννης στο σπίτι ντου και πέφτει μπρούμυτα στην πεζούλα κι αρχίνηξε κ'έκλαιγε. Θωρεί τονε κ'η γυναίκα ντου η Γι-Αργυρένια κι αρχινά κιαυτή τα κλάματα πρίχου τη πεί την αιτία γιατί'εκατάλαβεν αυτή πως μεγάλο κακό των εγίνηκενε.

-Παναγίτρου, Παναγίτρου μου, λέγε μου άντρα μου, ίντα μας εχρώσχι-νε πάλι η μοίρα μας; Ίντα μας εκατέβηκενε πάλι;

-Μαυροκακομοίρα Αργυρένια, Το πιλιτά χειρότρο κακό αφού εμπόρι-νε να βάλει ο νούς σου. Ο Μεμέτ αγάς θα μασε πάρει τη Νικολέ-τα μας

-Εγώγίτρου μας ίντά'τ'ώπε γραφτό μας. Όφου, όφου παιδί μου και χέ-νω σε με το χειρότερο τρόπο. Όφου κι εχάλασενε το σπίτι μας θέ μου Μεγαλοδύναμε, βοήθηξέ μας. Παναγίτρου μου αφού κατέεις από τη μάνας τον πόνο, λυπήσου μας και βοήθηξέ μας. Εσύ μόνο μπο-ρείς να μασε σώσεις απ αυτή τη μεγάλη φουρτίνα.

Κατέεις άντρα μου. Λέω να το πούμενε του πατέρα μου. Αυτός μό-νο μπορεί να βρει μια λύση. Να σηκωθείς την ιδιαιμένη ώρα να πάεις να τονε βρεις. Έγραψε και γραμματσάκι η Αργυρένια και δίδει το τ'αντρός τη να το δώσει του πατέρα τζη:

"Άχτις αγαπημένο μου πατέρα και χάνομενε το σπίτι μας. Ο σκυλοτανυσμένος ο Μεμέτ αγάς είναι δα στο Μεγάλο Κάστρο και μόλις έρθει θα μασε πάρει τη Νικολέτα στο χαρέμι ντου. Επέ ντο τ'αντρός μου και δε δέχεται κριατά αντίρρηση. Έχει και το χω-ριό μας παλικάρια μα δεν αφήνει ο κακοθάνατος μούδε μαχαίράκι στα σπύθκια τω χριστιανώ. Διάλε τα'αποθαμένους τονε για γένος και δε μας αφήνουνε να ορίζομενε μούδε τα σπύθκια μας μούδε τα παιδιά μας. Πέτο και του αρραβωνιαστικού τη κοπελιάς και, α θέλετε, να κατεβήτε να δούμενε ίνα μπορεί να γενει σ'αυτή τη μεγάλη φουρτίνα.

Σου φιλώ τη χέρα με μεγάλο πόνο και με φασχιά
στα σκώθκια μου

Η θυγατέρα σου Αργυρένια

Μόλις άκουσενε ο κοπετό Μανούσος πως είναι τα πράματα κι ε-διάβασε γκαι το γραμματσάκι τ'Αργυρένιας πάει και βρίχνει τον αρραβωνιαστικό τη κοπελιάς και παίρνει και τα κοπέλια ντου, και παίρνει και τ'ανήψια ντου και πάνε στο χωριό τη θυ-γατέρας του τ'Εργηνούσας. Άφηκέ τζοι ούλους τ'άλλους όξω α-πού το χωριό σ'ένα σπήλιο και πάει μοναχός του και βρίχνει την Αργυρένια ντου κι έκλαιγε και λέει τη: "Μην κλαίεις και μη σκάς. Το Μεμέτ αγά θα τονε σκοτώσομενε κι εσάς θα σασε πάρομενε στα Σφακιά μα η Νικολέτα μας αξίζεις πλια πολύ απ ού-λα σας τα νοϊκοκυριά. Ύστερα δα ένας -ένας και χωστά-χωστά ήρ-θανε ούλοι κι εχωστήκανε στο σπίτι του Μετοχογιάννη.

Μόλις ήρθενε ο Μεμέτ αγάς αφού τ'εκάστρο έμπεσενε τρεις επέ-χηδες να του φέρουνε τη Νικολέτα μα η μόνα τζη, αφού ήτανε δα-σκαλεμένη, μόλις τ'είδενε τονε λέει: "Μα σε πολυχρονεμένος μας, ο Μεμέτ αγάς, είπενε πως θα την έχει σε υπόληψη και πως θα την έχει πρώτη στο χαρέμι ντου. Άς έρθει ο ίδιος να τηνε πάρει με

τη βουλή μας και με την ευχή μας. Δε θέλουμε να τηνε πάρει μού-
δε σαν τη κλεψιά, μούδε σαν τη ληστεία. Ας έρθει με τσ' ανθρώπου
του να τηνε πάρουνε κι εμείς θα τον αποδεχτούμενε σαν το παι-
δί μας"

Πάνε και λέει ντο του αγά σι' επέχηδες ,κι αυτός λέει :

"Βαλαί-βιλαί, μωρέ κοπέλια σκόταμα θέλει αυτός ο Μετοχογιάν-
νης, απού θέλει να με ταπεινώσει, μα για το χατήρι τση Νικολέ-
τας, απού δε θέλω να κλάψουνε τα όμορφα τζη ματάκια, θα γενεί
και έτσα απού λέει αυτός ο γκισούρης"

Παίρνει ο αγάς τσοι τρεις επέχηδες και πάνε στου Μετοχογι-
άννη, μα μόλις εμπήκανε στην αυλή τσ' αρχινούνε στα μπαλίδια.
Άλλοι απού τα παραθύρια κι άλλοι απού την αυλή απού ήσαντε
χωσμένοι στα ξύλα από πίσω κι ώστε να πεις κύμινο τσ' είχανε
ούλους ξεπλωμένους χάμες

Αμέσως εφορτώσανε στα μουλαρογάιδουρα του Μετοχογιάννη όσα
πράματα εσηκώνουντανε. Παίρνουνε και τα βούγια και τα κουράδι-
α ντου κι απού φύγει- φύγει για τα Σφακιά. Οι Τουρκαλάδες δεν εί-
χανε το κουράγιο να τσοι πάρουνε από πίσω.

Ο καπετά-Μανούσος, εκείνά απού άφηκενε τσοι σκοταμένους Τούρ-
κους άφηκενε κι ένα γραμματσάκι :

"Μην κακοφωτίσει η μοίρα ντου κιάνένα, Τούρκο γη Χριστιανό, να
βλάψει γη να κλέψει πράμα απού το νοικοκυριό του Μετοχογιάν-
νη γιατί εγώ ούλα τα μαθαίνω και πράμα δε χαρίζω. Δεν είναιε αλάρ-
γο τα Σφακιά και το δρόμο τονε κατέχω κι αν το καλέσει η ανα-
γκη θα ξανακατευώ κι όποιος χρωστεί θα πλερώσει"

Καπετα-Μανούσος

Σε καμπόσο κατρό εστεφανώθηκε η Νικολέτα με τον Παλικαροκο-
κόλη κι εκάμανε μια καλή οίκογένεια μα ο Μεμέτ αγάς απού την
ήθελε τη Νικολέτα στο χαρέμι ντου (στην πλούσια εχθρική φυλα-
κη) δεν ενοχλεί μπλεϊό τσοι χρυσθιναούς. Τη Νικολέτα την έσωσε
ο παπούς τση και φαίνεται τση εδά πως είναι μια μικρή βασί-
λισσα.

"Αγώνας της Κρήτης" 19-5-2005

ΜΕ ΤΑ ΕΧΝΗ ΣΑΝ ΤΑ ΕΧΝΗ

Πολλές βολές μωρέ κοπέλια σκεφτομαι πως όσο άλλαξαν ο κόσμος από τα μικράτα μου ως εδώ, δεν άλλαξε άλλο τσα, χιλιάδες χρόνια πρωτύτερα. Ετότεσιδα εζιούσαμενε εμείς από τα έχνη. Εζιούσαμενε με τα έχνη και εζιούσαμενε σαν τα έχνη.

Οι κουραδάρηδες εζιούσανε από τα ζα ντωνε μα και οι ζευγάδες εζιούσανε από τα βούγια ντωνε. Μα και την πιλιά μέρα ήμαστε με τα έχνη μας και μούδε δεν εμπορούσαμενε να ζήσουμε δίχως τωνε, 'Οντεν ήτονε η κλεφτουριά, μέρα νύχτα έπρεπε να θωρείς τα έχνη σου γιατί' ετότες μόλις δεν τα θώριες, δεν τα ξαναθώριες. Μέσα στο σπίτι από εκοιρούμεστανε εβάνανε και τα βούγια μας και τσοι χοίρους μας και τσι μαρταρές μας. Είχαμεν εδώ μαθημένες τσι γουρούνες και τσι μαρταρές και την ώρα από θελα πάμε να κοιμηθούμε τα σηκώναμε και τα πορίζαμε όζω κι ετσιροκατουρούσανε κετές τα ξαναβάνανε μεσα και το πρωί ήτονε στέγνη εκειά από εκοϊτούντανε. Στα καμαράτα σπίνχια, στσι σπάλες σπάνω στο σαφά εκοιμούντανε οι γι-αθρώποι και από κάτω τα βούγια. Αυτάνα μέσα ετσιροκατουρούσανε μα του βουγιού η βουτσέ δεν παλιοβρωμεί.

Από εκείνα τα χρόνια όμως ως την εποχή μας ούλα αλλάξανε. Και οι γι-αθρώποι εγινήκανε διαφορετικοί. Και τη φύση αλλάξανε οι γι-αθρώποι. Και τον τρόπο τση ζωής τση δικής τωνε αλλάξανε, μα και στα ζούμπερά ντωνε αλλάξανε τον τρόπο ζωής, μα κι ακόμα τσι ράτσες τωνε. Οι χοίροι από είχαμενε ετότες εμοιάζανε με τσοι σγκριγιόχοιρους. Είχανε κοντά και ίσια αφχιά. Είχανε μεγάλες τρίχες. Ήσανιε πιλιά χοντροί στην ομπρός μεριά του κορμιού ντωνε και ήσανιε μακρυμύτηδες. Και ήσανιε οι πιλιά παλλοί μαύροι κι αδρομιάζαμέ τζοι στα βουνά και στα φαράγκια κι εβόσκουντανε κι εμείς των εδίδανε μόνο βελάνια, χαρούπια και πυρίνα. Εδώ εξεγεννήθηκεν αυτή η ράτσα.

Οι σκύλοι είχανε κοντά και ίσια αφχιά και η γι-αρό ντωνε ήτονε πιλιά σηκατή από τω ~~σημερνά~~ σκυλώ. Τσι είχαμενε λυτούς και πολλές βολές εβγαίνανε στο κυνήγι μοναχοί ντωνε κι αν είχαν πιάσουνε λαγό, οι περισσότεροι τον εφέρνανε στο αφεντικό.

Οι γι-αθρώδες άλλες ράτσες και μόνο στο κοτέτσι να τσι ταίζομε μπορούνε να ζήσουνε. Ήθι ελευτερες και ατάγστες όπως ήσανιε μια βολά

Βούγια δε δεν έχομε καθόλου, μα και ηράτσα τω βουγιώ από είχαμενε ετοτεσιδά εξαφανιστήκανε από προσώπου γής

Εσυνηθήσαμενε και τα έχνη μας στο νέο τρόπο ζωής τωνε και, α δε ντωνε δώσομε από μέσα φαί' δε θέσουνε να φοφήσουνε.

Μα και οι γι-αθρώποι εσυνηθήσανε στο νέο τρόπο ζωής και δε μπορούμε, μούδε εμείς τα γεροντάκια από μας ελλείπανε τα πάντα στα νιάτα μας να ξαναζήσομε αυτή τη ζωή, δε θα την αντέξομε. Και μόνο να το σκεφτούμενε θα μας έρθει ντελήρια.

"Χανιώτικα νέα" 17-4-1991

ΜΟΛΙΣ ΕΤΕΛΕΙΩΣΑ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Όντεν ήμουνε μικρό ήσαντε δυσκολα τα χρόνια. Ήμουνε άριστος μαθητής κι άριστος στη χειροτεχνία, μα ετότε ήσαντε κλειστές οι πόρτες σε όλα τα γυμνάσια και σε όλες τσι σκολές για τα φτωχαδάκια. Το σκολικό έτος 1937-1938 ετελείωσα το δημοτικό Ισούνια εκλείσαμε. Τον Ιούλιο ανάλαβε ο πατέρας μου μαζί με άλλον ένα χωριανό να «χωματίσουνε» ένα ξένο σπίτι (που είχε χωματόστεγή και που χρειάζοντανε και άλλο χώμα). Εγώ 12 χρονώ κοπέλι Έβγαξα κι εγώ το χώμα στις σκάλες με ένα κοφίνι. Ως το μεσημέρι επληγώθηκε από τα κοφίνια το τρυφερό μου ψωμαλάκι. Επόνεσε το τρυφερό μου μεσαλάκι. Δεν εμπόρουνε να συνεχίσω και "αλεμποτάχτησα". Δε με μαλώσανε όμως μουδε δε με δείρανε. Πρέπει πως μου "αναγνωρίσανε αλαφρητικά". Έπχαινα όμως σε άλλα βάσανα μαζωχτό, στο θέρος, έσκαφα μπέλια και ελιές, έμπαινα μαντρατζάκι σε μητάτα και απήρηνε κρημνά μεγάλας αλετριγουδιάρης στις φάμπρικες. Αγάπουνε το δρόβασμα, είχα καλο θυμητικό και στα 35 μου ευρέθηκα ήκανός και ανάλαβα γραμματέας στην κοινότητα Ασγέντου, κι ας ήμουνε του δημοτικού.

Μερικοί "εξεληγμένοι" νέοι τ' εποχής μας μασε θεωρούνε καθυστερημένους εμάς τσι γερόντους γιατί δεν εμάθαμε τη λέξη "μ...κας", δεν εβγάλαμε κουκουλοφόρους, αντεξουσιαστές και αναρχικούς και χουλγκάδες. Αγαπούμεντα εμείς τα καλά κοπέλια και στα σπύθχια μας και στην κοινωνία κι ο θεός να τα βλέπει, μα αυτά να απού καινε και καταστρέφουνε, καλλιά τονε να μη γεννηθουνε

"Χανιώτικα νέα" 22-5-2007

ΟΙ ΓΑΜΒΛΙΩΤΕΣ ΜΕ ΤΣΙ ΝΑΥΛΟΣΑΚΚΟΥΛΕΣ

Όσα θυμούντα οι μεγαλύτεροι ας τα ξεχάσουνε. Εδά «άλλοι πάδες ήρθαν κι άλλα χαρθχιά βαστούσι» θυμάστε δε μέσα στη φτώχεια και στη γκακομορηιά με ήντα τάξη και με ήντα αθροπιά εγίνοντανε οι γάμοι. Όμορφα και αθροπηνά γλέντια. Εμονομερνούσανε 200-300 αθροποι και τσι πολλούς τ' εγνώριζες. Τα όργανα δεν ήσαντε κακοποιημένα με τα μεγάφωνα και τα γροϊκάς «φιλικά» Εδά σου τρυπούνε τ' αυχιά σου, πελαγώνεις σε 1.000-2.000 κόσμο και καθίζεις 3-4 ώρες και τελειώνεις ο γάμος με μια βολά οι μικροί γάμοι εκρατούσανε τρεις μέρες με οι μεγάλοι μιν εβδομάδα. Επχαινανε οι γη-αθροποι με τα κανίσκια ντωνε. Ένα κασάπικο, μια νταμετζανά τσικουδιά, μια ντουζίνα πατητά κ.α. Εδά δε φέρνουνε κανίσκια με μερικοί κρατούνε ναύλοσακκούλες και τσι γεμίζουνε φαητά και τα πέρνουνε στα σπύθχια ντωνε. Μα δεν είναι αναβάστηξη ότι αρπάξει κινεϊς με τη ναύλοσακκούλα. Είναι κακή αναθροφή και τσαρπαλίκι. Και ανείχα γκρατούνε ούλορ ναύλοσακκούλες να τσι γεμίζουνε, ήντα θελα γίνεται!

"Χανιώτικα νέα" 15-1-1993

ΟΙ ΓΙ'ΑΘΙΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΡΟΖΟΝΑΡΙΣΜΑΤΑ ΒΤΟ ΝΤΟΥΚΙΑΝΙ

Είπαμε ντο δα πολλές βολές πως ο κόσμος άλλαζενε ντιμπίς και μονιτόρου και δε χρειγάζεται να το ξαναπούμε μα δε μπορώ να μη μιλήσω ότι να τα θωρώ τα παράξενα.

Πάεις εις το ντουκιάνι για να πχεις ένα γκαβέ και να μάβεις τα νέα του χωριού μα γροϊκάς και πολεμούνε να λύσουνε το πρόβλημα για το «βασικό μέτοχο» και για το «ευρωπαϊκό σύνταγμα» και για άλλα ετέθχοια, πράματα. Μα εμείς απού δε γκατέμενε ν'αρμέζομενε τη μαρταρέ μας, ίντα γυρεύομενε να καταπιάνομεστονε με πράματα απού μούδε ο ΟΗΕ δε μπορεί να τα διαρμίστει!

Θυμούμαι το 1981 απού θελα μπούμενε στην Ε.Ε. απού ετότες ήτουμε Ε.Ο.Κ. και ελέγασινε πως αυτοί απού θελα πάνε νατα συμφωνήσουνε έπρεπε να διαβάσουνε 25.000 σελίδες και όμως εμείς απού δεν είχαμενε μούδε εφημερίδα διαβασμένη ετσακόνομεστονε αν πρέπει γή α δεν πρέπει να μπούμενε στην ΕΟΚ. Όσοι είσαντε δα καραμαλική ελέγανε πως εκείά θα σωθούμενε μα όσοι ήσαντε παπαντρεϊκό/ετραγουδαύσανε πως «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ ίδιο συνδικάτο» Ο συχωρεμένος ο Καραμαλής επίμενε πως ανήκομενε στη δύση και πρέπει να πάμενε στην ΕΟΚ, μα ο συχωρεμένος ο Αντρέας Παπαντρέου έλεγενε πως μόλις γίνεϊ αυτός πρωθυπουργός θα κάμει δημοψηφίσματα και θελα τηνε βγάλει την Ελλάδακι απού το ΝΑΤΟ κι απού την ΕΟΚ μα θελα ζυγώξει και το'αμερικάνικες βάσεις απού τον τόπο μας, μα βγήκενε αυτός πρωθυπουργός κι εξαναβγήκενε μα δεν έκαμε πράμα απού όσα έλεγε/γιατί τα ξανασκέφτηκε κι εκατάλαβε πως «κακόπιαστα είννε τα βαρέ»

Είννε μερτικό και ότι να μάθουμε λίγα-λίγα πράματα χαντούνε πως τα κατένε ούλα και μπαίνουσινε στη συζήτηση μα δε γκατένε να βγούνε. Μαράζουνε εκείνου απού μπαίνει στη θάλασσα να κολυμπήσει, μα δεν κατέει κολύμπι. Καλλιό είμεσαν εμείς απού το κατέμενε πως είμεσαν ακάτεχοι και μόνο για το'ελιές μας, για τα έχνη μας και για τα λήτηγά μας έχομενε αθίβολές.

"ΚΗΡΥΞ" των Χαφίων 21-8-2005

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η γι-αλήθεια είναι πως ο γέρο Μάνολας είναι ξεσερμένος απού το χωριό πλιιά απού κ'ανέναν άλλο κι έχουνε πολλά θωρεμένα τα, μάβχια ντου, κι έχουνε πολλά ακουστά τ'αφχιά ντου. Όντε θ'ανοίξει αυτός τη μπούκα ντου να μιλήσει στο γκαφενέ μόνο αφχιά έχουσινε ούλοι οι γι-άλλοι.

Εγώ δεν εκάτεα ίντα θα πει περιβάλλον μα έμαθα εδά στα γερωθχειά μου. Έμαθα απούτο Μάνολα πως περιβάλλα μας είναι γύρου-γύρου ο τόπος μας, τα βουνά οι κάμποι και οι θάλασσες και αθρωπινα περιβάλλον μας, οι κοντινοί μας αθρώποι. Ο αθρωπος μερικέσ βολές/γαμαρίζει το περιβάλλον, όπως έλεγεν ο Μάνολας, και τη γή και τον αέρα και τη θάλασσα τα μολύναμενε. Μα μερικά ζούμπερα το σέβουνται. Αν έχεις ένα γαϊδάρο σε ένα φραχτό κάνει τσι'καβαλίνες του όλο σταν ίδιο τόπο. Ο κάτης όπου κάνει την ανάγκη ντου σκαλίζει και τα κουκλώνει. Το, ίδιο κάνει κι ο άρκαλος.

Οι περισσότεροι αβρήτσι είναι κακαναθρεμένοι και πετούνε όπου λάχει τα σκουπίδια ντωνα, ρίχνουνε τσοι κατσιγάρους τωνα και τσοι χουμάδες τωνα στσοι δρόμους, φτχυσούνε ομπρός των αλλωνά αβρώπω, πετούνε χάμες τ'αποτσιγαρά ντωνα και τσι μυζοχαρτσπε-τσέτες τωνα, και πού να σας τα λέω. Έτσι για τ'απού λέτε το μα-γαρίζομενε και το κατασρέφομενε το περιβάλλον μα: "Μοναχί τζη το μελέκαν η γαΰδουρα, το σομάρικαι, καλό, κακό το κάνει, η γαΰδουρα θα το βάνει".

"Χανιώτικα νέα" 5-6-1992

ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

— Απατός σου μπάρμπα Στελή θα κατέεις να μασε περς ίντα πά-
ει να πει «φεμινισμός», γιατί αφάργας επολεμούσαμε στο γκαφε-
νε τ' Αντρουλή να την εξηγήσομενε, μα είπα τώντο γαΰμόνο ο μπάρ-
μπα Στελής απου ν'αγ'α θα μας την εξηγήσει»

— Αφουρκού ναδεεις: Οι γυναίκες, οι κακομοίρες είσαντε αδίκημέ-
νες χιλιάδες χρόνια γιατί λένε πως «το δίκιο τό εί ο ισχυρός»
Οι άντρες ευρεθήκασινε π'αλλά ισχυροί κι' αδικίζοσι τσι γυναί-
κες. μα δα καμ'όσα χρόνια εσηκώσα γκεφαλή κι' αυτένες και θέλου-
σι ίση δικάϊώματα. Μα δεν τα γυρεύουνε όπου τα δικαιοούντα
μόνα τα θέλουνε παντού. Δε λέω γω να αδικίζονται οι κακομοίρες
οι γυναίκες. Όποια δουλειά καταφέρνουνε κι' αυτές σα γκαί τ'
άντρες πρέπει νά'χουνε κι' αυτές τα ίδια δικαιώματα, μα σε μια
δουλειά απού ο άντρας βγάνει διπλή δουλειά απο τη γυναίκα, δε
είναι δίκιο να παίρνουνε ίση λεφτά. Δεν αξίζουνε λιγότερο οι
γυναίκες μούδε δεν προσφέρουνε λιγότερο, γιατί αυτές γεννούνε
κι' αναθρέφουνε τα παιδιά, Μα άλλο διορθισμό έχει ο άντρας απού
τη φύση και άλλο η γυναίκα. Μπορείς να κόψεις ξύλα και με το
σκεπέρνι, μα αυτό δεν είναι σιασμένο για να κόβει, είναι για να
μπελεκά. Και με το μανάρι μπορείς να μπελεκήσεις μα αυτό είναι
για να κόβει. Άλλη είναι η καμωσιά τ'αντρός κι' άλλη τση γυ-
ναίκα και γροϊκάτε σεεις πως έχει σημασία η καμωσιά:

Εξεκίνησανε, γιατί απου λέτε μια συντροφιά να πάει στο νησί
με μια βάρκα. Στα μεσοπέλαγα, ένας άντρας ήθελενε να κάμει ψιλό
ντου νερό. Εσφ'γγεντονε αυτός καμ'όση ώρα μα δεν άντεχε π'αλλά
πολύ κι' επήγε στην άκρα τση βάρκας κι' εγύρισε τη ράχη ντου κι
έκαμε τη δουλειά ντου. Δεν επέρασε μουδε παλλή ώρα, μουδε λιγη
απού ευρέθηκενε στην ίδια ανάγκη και μια κοπελουσιά τση πα-
ρέας μα αυτηνής δε τζ'εβοήθανε η καμωσιά τζη να το κάμει σα
γκαί τον άντρα κι' έβαλε τη μπαρέα κι' εγιάε'ρεν οπίσω, κ' ύστε-
ρα δε τζ'επαίρνεν η ώρα και δ'επ'επήγανε. Γροϊκάτε: "Γροϊκούμε" να
λέτε.

"Χανιώτικα νέα" 10-7-1985

Ο Ι Γ Ε Ν Ν Ε Σ Τ Ω Γ Υ Ν Α Ι Κ Ω

Όλη την ώρα μ'αρέσει' εμένα να αναλυαδιαζώ τα παλιά κι' αφορούμε πως θα με βαρεθούνε αφοί'νοι' αφού μ'ε-γροικούνε, μα να τα λέω θέλει' εγώ κι' ό'τινος δεν αρέσουνε ας μην τα γροικά. Εγώ θέλω να δηγούμαι' ίντά δανε τα μάβχ'ια μου κ' ίντα'κούσανε τ' αυχιά μου από' κείνους αφού ήσαν'ιε γερόντοι' όντεν ήμουνε εγώ κοπελάκι' γ'ια να τα γροικούνε τα σημερνά κοπελάκια να τα δηγούνται' κι' αυτάνα όντε θά'νιε γερόντοι' σ' αυτούς αφού θά'νιε κοπελάκια έτοτεσιδά.

Γροικάτε σεις να δείτε πως εδ'ιαρμίζουντανε στα' γέννες τα γυναικώ: ήτονε μια γυναίκα καπάτσα και' ε'ίχενε το θάρρος και' έπ'ηνε τα κοπέλια όντεν εγεννούντανε. Μούδε γράμματα δεν εκάτεχενε, μούδε κ'ιανεί'ς δε τζ' ε'ίχενε ορμ'νεμένα μα ήτονε "αυτοδ'ήδαχτη". Δεν ε'ίχενε κ'ιανένα εργαλειό τση δουλειά'ς τση, ε'ίχενε όμως «φάρμακα», γ'ιατί' όπου κ'ιαν ε'ίχαν πάει να "πιάσει" κ'ιανένα παιδί' εβάστανε χαμηλή, γλυκάνισα και' άπήγανο. Μα γροικάτε, σεις αν εκατόπιετε και'ωνιά' πώς το μάθανε πως ο απήγανος ε'ίνα' ή'ιατρίκώ γ'ια τσι' γέννες: Ε'ίχανε πιασμένη, γ'ιατ' αφού λέτε, μια γυναίκα σ'ι νεράγδες και' την ε'ίχανε αιχμάλωτη. Μια δική ντανε ήτονε γ'ια γέννα και' λέσινε τση αιχμάλωτης: "ανε γεννηθεί' κοπέλι' θα σ'ε'ιε-φτερώσομενε". Γ'ια κακή τζη τύχη ε'ίγηκενε κοπελιά, μ' αυτήνη, ο κατσουνοκέρης δι'άολοζεύρηκενε κερ'ί' κι' επαρουσι'ασέ ντο γ'ια κοπελάκι' κι' εμασκάρεψέ τζ' κι' εφυγέ ντανε κι' ακόμης τη γυρεύουνε και' λένε: "Κερά μαμή, κερά μαμή, κοπέλι' τ'ό'καμες με το κε'ερ'ο". Μα μ'π'ρε μου κερδισμένη έφυγεν η γ'ι'-αιχμάλωτη γ'ιατί' τ'άκουσενε κι' ελέγανε: "Να κατέχαν ο'ι' μαμήδες το καλύτερο βοτάνι' τ' απηγάνου το κουκάκι' κι' άλλον ένα χορταράκι". Μα ας ε'ίνα' δα' όντεν ήτονε κ'ιαμιά βαρεμένη τ'εβγάνανε μερίδα σ'ι γε'ιτόνι'σες όντεν εψήνανε καλό φαητό κι' ελέγανε "γ'ια την ξένη "ψυ". Και αν ετύχαι'νε να τ'ηνε βλαστημήζουνε ελέγανε, "όξω αφού την ξένη ψυ". Τσι' μέρες αφού εγδέχεντανε η βαρεμένη επαράγγερνε τση "μαστόρ'ισσας (τση μαμή'ς) να μη λείψει' αφού το χωριό' κι' όντε θελά'ορ-χιν'ήξει' να κοιλ'ιοπονά τη φέρνανε τη «μαστόρ'ισσα» Αν ε'ίχα γεννηθεί' κοπέλι' επαίζανε και' μπαλωτές και' πού και' βολά εκάνανε και' γλέντια, μα ό'ι' ό'τι' νάχα γεννηθεί' κοπελιά.

Ετοιμες τροφές δεν ήσαν'ιε ετοτεσιδά γ'ια τα μικρά μονο των εδ'ίδανε γάλα αφού τσι' μαρταρές κ'ιόντεν τ' αρχιμούσανε στα μεγαλί'στικα φαητά των εδ'ίδανε πατάτες καρβουνισστές και' κουκόζουμο. Πολλά παιδιά εγεννούντανε ποθαμένα κι' εθάφταντα στοβουνό. Στα βάσανα επχάινανε ο'ι' βαρεμένες ως τσι' τελευταίες μέρες τση γέννας τωνε. Πολλές μ'όλ'ις εγασέρνανε αφού τ'ε'λκές γ'η' απαύ το θέρος εγεννούσανε, την ίδια μέρα, γ'ιατ' ε'ίχανε ανόγιες γα δου'έψουγε.

"Χανιότ'ικα νέα" 7-6-1991

ΑΛΛΑΞΑΣΙΝΕ ΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

Από τότεσι δὲ ἀπὸ ἄρχινηξα να νιώθω το γκόσμο ως τα σήμερα οὐλα ἀλλάξανε και πρῶμα δεν ἐπόμεινε ὅπως ἦτανε. Σήμερα θα πούμενε για τα παιδιὰ.

Εδῶ, πολὺ γκατρώ πρίχου γεννηθεῖ το παιδί, κατένε αν εἶναι κοπέλι γῆ κοπελιά. Ἐτότες μᾶνο η χάρη του θεοῦ ἐκάτεχενε ἰντᾶ ναι στη γκολιά τση γυναίκας. Την ὥρα ἀπὸ ἐφανερῶνετνε το παιδί, αν ἦτανε κοπελάκι ἐπαίζανε μπαλωτές κι ἐκάνανε γλέντια. Αν ἦτανε και κοπελάκι και πρωτόπαιδο ἦσανιε οἱ χαρές πλιτᾶ μεγάλες και ἐπχαίρνανε οὐλοι οἱ συγγενεῖς και οἱ φίλοι κι ἐκάνανε τα συχαρίκια κι ἐβάνανε και "χαρίσματα". Μα η προτίμηση ἀπὸ ἐδείχνανε για τα κοπέλια ἐτότεσι δὲ ἦτανε μια οὐλιά δικαιολογημένη.

Τα κοπέλια ἐμπόριε να γινούνε πολεμάρχοι να προηβάσουνε το σῶν. Ἐμπορούσανε να στηρίζουνε το σπῆτι, αν εἶχα κοντραριστεῖ με ἄλλο σῶν. Τα κοπέλια κι ὅτι να παμτρευτοῦνε θα πλεισιάνουνε τη συσιλέ, μα οἱ κοπελιές ἄλλη συσιλέ θελα πλεισιάνουνε. Τα κοπέλια ἐμπορούσανε να κάμουνε κουράδια τα ἔχνη και να ζευγαρίζουνε μα οἱ κοπελιές μῶνο στο ἔλιές και στο θέρος ὅτι κάμουνε. Τα κοπέλια ἐμπορούσανε ν πάνε γαμποῖ σε καλές πόρτες, μα οἱ κοπελιές ἐμπόριε να γινούνε κα γερνοτοκάρες, γιατί ἐτότες οἱ γι-άντρες ἐσκοτάνουντανε οἱ πολέμους, ἐσκοτάνουντανε μεταξύ ντανε, ἐπαίρνανε οἱ φυλακές και ἦσαν ἔτσα ἀπὸ λένε ἐδᾶ "εἶδος εν ανεπαρκεία". Για κείνοδα ἐδίδανε τση μαυροκακομοῖρες τση κοπελιές "ψηλά-χαμηλά", γιατί ἐφοβούντανε το ῥᾶφι. Ἐβέλατζι για γυναίκες τῶνε και μᾶνες τῶνε, μα οἱ κοπελιές τῶνε γη ἀβερωήδες τῶνε.

Εδῶ, γιατί ἀπὸ λέτε, μάλις γεννηθεῖ το παιδί μονοφυλίζουνε τα ρο χαλάκια, τα παιγνιδάκια, οἱ παιδικές τροφές και η φροντίδα οὐλωνᾶ να μην το δει μουδ' ἄ ἡλίος μουδ' ἀέρας. Ἐτότες οὐλες οἱ μανάδες τα βυζάνανε τα παιδιὰ και ἐτρώγανε τα φατᾶ ἀπου κατεβάζουνε γάλα. Οὔτεν τα πρωτοσυνηθίζανε στα μεγαλιτῆρικα φατᾶ τῶνε δίδανε γάλα, πα τᾶτες πουρέ, ρυζάκι και κουκόζουμο. Τῶν ἐβάνανε ἓνα ποκαμισάκι και μετὰ το τυλῆσανε με το "φασκιόνι", μῆτα ἰντᾶ πλάτους γύρω στο 10 πόντους και μῆκος γύρω στο 1,5 μέτρο ἀπὸ διπλό κάμποτ που εἶχε σπαγάκια ἀπὸ τη μῆα μεριά και το βάζανε κοντᾶ στα μασκαλόκια. Στη συνῆεια του βάζανε φουστανάκι και μετὰ του βάζανε τα "κωλόπανα" και ὕστερα τα τυλῆσανε με τη φασκιά. Τη φασκιά τη φαῖνανε με ἄσπρο μαλί και τα μαύρα σπῆτῆτα που τῶν κάνανε τα κάνανε με μαλλί μαύρου προβάτου ἔχι με βαμένε μαλλί. Τα χεράκια τα κράτανε η φασκιά παρᾶ ληλα με το κερμάκι. *Ἀπὸς ἐγίνεντνε το παιδί 4-5 μηνᾶ τᾶφήνανε ὀξια τα χεράκια ντου. Για τα μεσόρρουχα για μικρούς και για μεγάλους, ἐβάνανε το κάμποτ που το παίρνανε ἀλάκληρα τῶπια οἱ φαμελιές. Για οξῶρρουχα παίρνανε τῶπια για τση κοπελιές και ρεσιρνόπανα για τα κοπέλια για χεῖμωνικά και για καλοκαίρινᾶ. Ος τα 12-15 μας χρόνια ἐβάνανε κοντᾶ πατελωνάκια κ' ὕστερα ἐβάνανε γκυλοτάκια. Τα κοπέλια τση προηγούμενης ἀπὸ μας γενιάς ἐφορεύσανε βρακάκια. *Ἀπο τση πρώτα μέρες τα παίρναμε και τα μωρά στα ὀξια μας βάσανα. ἀπου τα 5-6 ντῶνε χρόνια ἀγωνίζοντανε κι αὐτᾶ. Να πάνε να λύσουνε το γάιδαρο. Να κάθουνται στην παραβολή του σπαρμένου να μιν ἀφήσουνε τα ἔχνη να το φάνε και στα 7-8 χρόνια ντανε ἐμαζῆνανε ἐλιές και ἐθερίζανε στάχυα. Ὅμως ἀπὸ πολὺ μικρᾶ ἐγνοιάζοντανε για το σπῆτι. Ἀς πούμενε πως ἤρχοντανε-**

νε απού το 'ελιές ένα κοπελάκι. Αγγελικούσανε χοχλιοί θελα τσοι μαζώνει. Αν είχα δει ένα ξυλαράκι γη ένα θυμαράκι θελα το πάρεη για τη φωχιά. Όντε θελα πάει στο σκολειό το παίρνανε μερικές βολές στα βάσανα και έκανε απουσίες. Για το σκολειό, ένα αλφαβητάρι, μια πλάκα, ένα κοντήλι, ένα μοιρίβι και ένα τετράδιο. Στοι μεγαλύτερες τάξεις ένα αναγνωστικό, ένα τετράδιο γραφής, ένα ορθογραφίας και ένα για κάθε μάθημα, για σημειώσεις, επειδή βοηθητικά βιβλία δεν είχαμενε. Στο σκολειό ετότες ο κακός μαθητής έκανε και δυο και τρεις χρονιές στην ίδια τάξη, μα πολλοί δεν το τελειώνανε το δημοτικό. Από τα 19 μας χρώ για μπρίναμε μαντρατζάκια στα μητάτα, εδουλεύαμε στα ζα και στα ζευγάρια και σε κάθε βάσανο. Από 15 χρονώ μας άρεσε να καθίζομε με τσοι γερόντους να γροικούμενε τ' ιστορίες απού δηγούντανε. Εδά, οί μόνο οί ηλικίες δε συμπλήρουνε, μα μούδετα άτομα στην ίδια φανελιά δε συμπλήρουνε. Μαζωμένη η φανελιά έπχια'νε στην εκκλησία, μαζωμένη έπχια'νε να βεγγερίσεν, μαζωμένη έπχια'νε στη δουλειά και μαζή ούλοη εκάθίζανε για να φάνε και μαζωμένοη επχια'νανε για να κομηθούνε. Στογ κόσμη εδειχναμε σεβασμό. Στο μεγαλύτερο μας ελέγαμε: "απατός σου" "απατή σου" γη ελέγαμε "μπάρμπα" και "θεία" και ας ήσανε ξένοι. Τη λέξη απού λένε εδά, και φιλικά και εχθρικά "μ." εμείς ελέγαμε πως αυτή είναι "κακά λόγια".

Εμείς, η δική μου γενιά, υστερηθήκαμε το ψωμί και τα ρούχα και το παπούτσι. Εμείς εβασανιστήκαμε σκληρά από μικρά παιδιά. Μα αυτή η υποχρεωτική σκληραγωγία, μας έκαμε ικανούς να απαλαίψομε κάθε κατάσταση απού θα μας απαντήσει!

"Αγώνας της Κρήτης" 28-2-2004

ΟΙ ΜΗΧΑΝΕΣ

Μια ταχυνή επερνούσανε βούγια με τ' αυτοκίνητα κείνδε ντα το κοπέλ μου και ερώτηξέ με ήντάνηε αυτά τα πράματα και λέω του, ετούτα δε παιδί μου μ' αναβρέψανε εμένα. Απής εγίνηκα 12 χρονώ εζευγάρηξα και αλάνευα 'και εφοφόζιουνε.

Εδά δεν έουνε ανάγκη οί γη-αθρώποη μούδε να ζευγαρήζουνε, μούδε να σέρνουνε νερό με το σίγκλη, μούδε να πχιαίνουνε με τα πόδια στα χανιά. Ούλα τα κάνουνε οί μηχανές μα λέει μια παροιμία πως απής οργιστεί ο θεός του μελίντακα του δ' δεξί φτερά και πετά. Εφάγανε οί μηχανές τα βούγια, εφάγανε τσοη γαϊδάρους, μα αρχηνήξανε αυτές να τράνε και τον άνθρωπο. Τα φαητά απού τρώμενε είνηε μολεμένα. Ο αέρας απού αναπνέομενε είναι μολεμένος. Η θάλασσα είναι μολεμένη και ψοφούνε τα ψάρια. Ούλα αυτά λένε πως αρχηνήξανε οί μηχανές να βρύνε την άκρα μας και θα τη βρύνε.

Ο παλιός λόγος δεν παράρχετα. Λένε πως το κακό ότη να πλεψήανεν, κόβεταη και το καλό ότη να παραπλεψήανεν, βλάφτεη δ' πάλε το ψόμο. Οί μηχανές απού ήσανηε ο καλύτερος μας υπηρέτης, στην υστεριά, αυτές θα βρύνε την άκρα μας.

"Χανιώτικα νέα" 13-8-1980

ΠΟΛΛΑ ΚΑΝΕΙ ΜΑ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑ ΠΛΕΡΩΝΕΙ Ο ΑΘΡΩΠΟΣ

Σιγά-σιγά δίνω να το καταλάβει ο άζουδος ο άνθρωπος ευρέθηκε να αλάργο απο το θεό ντου μα αρχήν'ξενε κα' να καταστρέφει τη φύση. Για κείνονιδά γίνονται σεισμοί, λήμοι, καταποντισμοί. Εφυτρώσανε και νούριες αρρώστιες, επλεσχιάσανε οι παλιές αρρώστιες, επλεισιάνανε οι κακίες, επλεισχίανε το αίμα απού χύνεται στη γη. Όσοι ανθρώποι εσκοτώθηκασινε από άλλους ανθρώπους στα τελευταία 100 χρόνια μπορεί να μην εσκοτώθηκασινε από στάσης κόσμου. Στα τελευταία 50 χρόνια τσοι πλια πολλούς τα'έφαεν η Αμερική, μα στα 50 πλια προηγούμενα τα πλια πολούς τα'έφαγανε οι Ναζίδες. Με τη δικαιολογία πως θέλουμε να προστατέψουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα οι μεγάλοι διαόλοι, με μπροστά ρη την Αμερική, δεν αφήνουμε κινάνα κράτος να κυβερνάται, οξω μόνο στα μέτρα τα δικά ντανε. Σήμερα δε μπορείς μούδε να αναπνέεις α δε ντο εγκρίνει ο "αμερικανικός παράγοντας". Αφαρμή είναι απού εμάχενταν ο Μπους του Σαντάμ Χουσεΐν κι επήγε ντο βαρέλι το πετρέλαιο 70 δολάρια, μ'αυτό θελά'να' δα 30-35 δολάρια. Εμείς χάνουμε λεφτά μα οι Αμερικάνες και οι Ιρακινές μάνες χάνουμε τα παιδιά ντανε. Και δε γκ τέμενε εδά ανε ντελετώσει κ'ναμιά βολά το παιγνίδι στο Ιράκ, που θα ανοίξουνε "δουλειά".

Όντεν ήσαντε δυο οι μεγάλες δύναμες ελέγαμενε πως ήσαντε δυο οι μεγάλοι δαιμόνα, μα καλλιρά ήτανε ετότες γιατί ήτανε μια ουλιά φρενο η μια για την άλλη. Ήτανε όπως ελέγανε "κροροπία του τρόμου". Εδά όμως όπως θέλει αλωνέει η Αμερική και σε κινάνα δε διδεν λογαριασμό. Έχει και καρπόσες χώρες κολλητήρια και κάνουνε ότι πείθη μα μ' Αμερική".

Μα και η κοινωνία πάει ξανάστροφα. Θέλουμε δα να παντρεύονται σε νικώς με σερνικό και θηλυκιά με θηλυκιά και να κάνουνε επίσημα γάμους. Μα πως θα κάμουνε αυτοί το "αυξανεστε και πληθύνεστε"; Πώς θα πλεσιάνουνε δυο σερνικόι γη δυο θηλυκοί. Μα θα παίρνουνε, λε, ψυχοπαδια. Μα τα παιδί το κακορίζικο δε φταίει σε πράμα και δεν πρέπει να το κάμουνε να ντρέπεται μια ζωή για πράματα απού αυτοί δε ντρέπουνται.

Άλλοι λένε να βγάλομενε τα κονίσματα απού τα σκολειά για να μη στενοχωρούμε τσοι αλλοδαπούς. Να βγάλομενε το σταυρό απού το κοντάρτη σημαίας για να τηνε κρατούνε πλια εύκολα οι αλλόθρησκοι. Εγώ δε είμαι καθόλου θρησκόληπτος, μα είδαμενε ίντα κάνουνε οι μουσουλμάνο για το μурχαμέτη ντανε. Εμείς γνάντα να θυσιάσομενε τη δική μας θροσκεία για τσοι λαθρομετανάστες;

Μα και τη σημαία μας, απού είναι το σύμβολο της πατρίδας μας και της θρησκείας μας δεν είναι μούδε σωστό, μούδε δικαιο να τηνε δίδομε χέρια αλλόθρησκα και αλλόφυλα. Στσοι λαθρομετανάστες να αναγνωρίζου ανθρώπινα δικαιώματα μα οι να τσοι "ελληνοπορούμε".

Ακόμης, εδά απού είναι καιρός πρέπει να σκεφτούμε ωσε ποιά αριθμό μπορούμε να αντέχομε τσοι λαθρομετανάστες. Μη γινούνε πάρα πολλοί να μασε "παγκοσμιοποιήσουνε" χωρίς να το νιώσομενε. Εγέμισεν ο τόπος μα μαφίες και κλεψιές απού δεν είχαμενε ετόσεσινδα πρίχου μας έρθουνε ξένοι και φταίει απού επολιτοπλεσιάνανε και δε βρίχνουνε δουλειά και ο μόνος τρόπος για να ζήσουνε είναι η κλεψιά και η ληστεία.

"Αγώνας της Κρήτης" 22-2-2006

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Κι αν ειπείς δεν αρέσει μούδε η λέξη θάνατος, μα όντεν έστωζεν ο θεός τον κόσμω είπενε πως όσες γέννες γίνονται να γίνονται κι άλλοι τόσοι θανάτοι, δίχως άλλο κ'είνιε δια τόσα χρόνια περασμένα μα δεν άλλαζενε γνώμη και πρέπει να το καταλάβομενε πως όπου είναι η ζωή είναι κι ο θάνατος.

Δεν άλλαζενε ο θάνατος το ίδιο είναι πάντα απού την αρχή ντου, μα ο τρόπος απού τον απαλεύουνε οι χαρακαημένοι άλλαζενε και γιαυτόνο θα σασε πω μερικά πράματα.

Ότι νάχα μποβάνει κιαείς και νά'ναι μια ουλιτά νέος, προ μισό αιώνα εκόβανε οι συγγενικές του γυναίκες τσι πλεξούδες τανε και τσ'εβάνανε στ'αμπέτι του νεκρού κι εθώριες ανακατεμένες πλεξούδες, ξαθές, μαύρες, ψαρές και μεσόψαρες. Οι συγγενικές του γυναίκες εκκαθίζανε γύρου-γύρου απού το "καδελέτο" και εμοιρολογούντανε, και ετραβούσανε τα μαλλιά απού των είχανε μίνει. Εχτυπούσανε με τσοι χρόθους τανε στ'αμπέβχια ντανε και με τ'ανύχια ντανε εξαματώνανε τα μάγουλά ντανε. Οι γι-άντρες εβάνανε τα ράσα ντανε με τσε κουκούλες βαθέ-βαθέ και με τσι μάν'κες απού μέσα, αν ήτονε και ζέστη. Δεν ήσανιε μαραγκοί σε ούλα τα χωριά και δεήσανιε κι αυτοκίνητα για να μεταφέρουνε απ'αλάργω κάσσα για τον πόθαμενο και ήσανιε λίγα και τα λεφτά. Είχενε το λοιπόσ κάθε ενορία ένα "καδελέτο" κιαεβάνανε τσοι ποθαμένους κι επχιαίνανέ τσοι ως το μνήμα και τυλιγμένους μ'ένα σεντόνι τσ'εβάνανε κατευθεία στο χώμα. Και για μνήματα εσκάφτανε ένα λάκκο, τον εχτίζανε με πέτρες και τον εσκεπάζανε με φυσικές πλάκες. Τσ'αμνέντο δεν ήτονε ακόμη κυκλοφορημένα στα αλάργω χωριά. Μετά εβάφανε μαύρα τα πάντα. Τα ρούχα απού εφορούσανε, τα καναπελίκια, τα τραπεζομάντηλα, τα μαζελάροκυλίμα, τσε πόρτες και τα παραθύρια, ακόμη και το ραβδί ντανε. Οι παρόξω συγγενείς γυναίκες εβάνανε μαύρο τσεμπερί για καμπόσο καιρό και οι παρόξω συγγενείς άντρες μαύρο ποκάμισο για καμπόσο καιρό. Στον ποθαμένο εβάνανε στ'αχειλί ντου ένα σταυρό απού κερι. Γιαυτό ελέγανε για όποιο ήτονε για θάνατο: "μόνο ο σταυρός λεπει απού ταχειλί ντου". Σαράντα μέρες άφτενε καντήλι απού πάνω απού το κρεβάτι του νεκρού. Σαράντα μέρες εκάνανε "θυματό". Εψήνανε καλό φαί και το πηγαίνανε σε φτωχά σπιβχια για να συχωρέσουνε του νεκρού. Τα ρούχα και τα σπιβάνια του ποθαμένου τα δίδανε σε φτωχούς. Καλλιό σε ζένα χωριά για να μην τα θωρούνε. Τα κόλυβα τα ψήνανε στο σπιτι του νεκρού και το σαββάτο επηγαίνανε προ πάντων γυναίκες και τα βεγγερίζανε. Οι συγγενικές γυναίκες τα ξενοχτούσανε. Αν ήτονε νέος ελέγανε και μοιρολόγια, αν ήτονε γεροντάκι το κάνανε και μια ουλιτά "μογατζάκι". Οντεκ εκάνανε τσε θυματό τσ'εβάνανε στο τραπέζι απού είχανε κι ένα αφτούμενο κερι και το σταυρώνανε και το θυμιάζανε και στο θυματήρι εβάνανε ένα ψαχαλάκι κρέα και μια σταγόνα κρεσί.

"Χανιώτικα νέα" 29-5-1991

ΣΤΟ ΛΕΙΨΑΝΟ

1) Όταν δεν είχαν φέρετρα είχε η ενορία ένα ειδικό φορείο για τη μεταφορά των νεκρών που το λέγανε "καβελέτο" 2) Όταν πολύ διέκοι του νεκρού, κόβανε τα μαλλιά τους και του τα βάνανε στο στήθος και μετά μοιραλογαύσανε και τραβούσανε τα μαλλιά που τους έμειναν 3) Ξεοκίζανε μετά νύχια το πρόσωπό τους 4) χτυπούσανε με τους γρόνθους τους στο στήθος τους 5) Οι άντρες έβαζαν βαθιά το ρόσο τους, μετην ανάποδη 6) Οι παρόξω γυναίκες έβαζαν μαύρο τυμπέρι

ΦΟΒΕΡΑ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ

Ήταν ένας βραστός από αγάπες τα ζα ντου σα γκαί τη φαρμακία ντου. Πρα πάντω δα σε μερικά οζά από εθώριενε πως τον εσολυαγαπούσανε κι αυτά, όντεν εκατέβαινε στο σπίτι ντου τα λιγόνε ντανε ώστε να ξαναβγει να τα ξαναδει. Μα ακόμη μια μαυροπόδα προβατίνα τ' ακλούθχαινε σα ντο παιδί ντου όση ώρα ήτανε στο βουνό «Χαδιάρé» την έλεγε κι αυτήνη εκάτεχενε τ' όνομά τζη και ότι νάχα τζη πει "χαδιάρé μου" έκανε κι αυτή "μπεεε" σα να τού λεγενε "έπαε είμαι", μα μιαν ταύτερινή την εύρηκενε ψοφημένη εκρούστισε ντου σα ναχα χάσει άνθρωπο. Τη άλλη μέρα του ψόφησενε πάλι το πλια αγαπημένο ντου οζά και πάει στον Άι Γιώργη και κάνει τάσιμο: «Άγιε μου Γιώργη μου, εού απου κάνεις τα θαμάσματα κι απου εσκότωσης το θεριό, ξεμίστεψέ μου τα ζά μου να μη μου ψοφούνε κι εγώ το πρώτο αρνάκι απου θα μου γεννήσουνε θα σου το κάμω τασιμάρι να το πάω ταχυά να το μοιράσω στο πανηγύρι σου. Εψόφησε ντω όμως κι άλλο οζώ κ' ήρχεντό ντου στο νου ζαράρι. Εθυρήθηκεν αυτός του γέρο Μανούσο απου έλεγε πως όντε μπορείς να υποχρεώνεις να μην παρακαλείς κι εθυρήθηκεν ακόμη του γέρο Πάλο απου έλεγενε πως «κι ο Άγιος φοβέρα θέλει» και πάει πάλι στον Άι Γιώργη και λέει του: "Άι Γιώργη μου, μπορεί του λόγου σου, σα γκαί το μεγαλογιατρό, να μη συμβάζεσαι με τα λίγα και σου φάνηκε λίγο το τάξιμο, μα ξεμίστεψέ μου τα έχνη μου κι εγώ βασου τάξω δυό αρνιά, πάλι και δε, θάρθω επανιγέ με το γκάτσουνο και θα κύμω τράχαλο ούλες σου ται κόνες". Δεν έφρε αποτέλεσμα και η φοβέρα και πάλι του ψοφούσανε τα ζα. Μα όντεν επήγε κι εφοβέρισε τον Άγιο ήτανε ο παπάς στα νερό κι άκουσε ντανε μα δεν τούπε πράμα μα απής έφυγεν αυτός εσκέφτηκε ο παπάς: "δε ντανε γνοιάζει τον τροζό νάρθει να μασε κάμει εζημιά" και βγάνει απου τη θέση τζη την καλή εικόνα και βάνει ένα μικρό κονισματάκι. Απής εξαναψόφησεν οζό του φίλου μας πάει μανισμένους στον Άγι Όργη και θωρεί στη θέση τση καλής εικόνας ένα μικρό κονισματάκι τ' Αγί Όργιού και λέει του: "Πού είναι ^{μωρέ} τσιργιό ο πατέρας σου; Όντε θάρθει να του περς πως ήρθα με κακό σκοπό επαγέ, μα: η καλή" ντου τύχη κι έλλειπενε"

"ΚΗΡΥΞΕ" Χανίων 8-3-2005

ΤΟ ΔΙΑΔΟΛΟΚΑΒΑΛΙΚΕΜΑ

Όποιος πιστεύει γυναϊκά να τονε πιάσει γιότσα
κι ευτά βολές εβάλανε το διάδολο στη μπότσα

Ήτανε μια βολά μια γυναϊκα απου είχενε ψημένο το ψάρι στ' αχείλι του μαυροκακομοίρη τ' αντρούς τση. Ότι τσ' έλεγεν αυτός αυτήνη έκανε το αντίθετο. Μια βολά γιατί απου λετε βάνει ο άντρας τση το ράσο ντου στα μποτζάλια τση στέρνας και σκεπάζει τον πόρο και λέι τση: "Μη μου πατήσεις, μπρε γυναϊκα, το ράσο μου" Μα αυτή για να μη χαλάσει το χούι τζη παζει ένα μνήδο για να το πατήσει και με τα δυο τζη πόδια, μα υποχωρεί το ράσο κι επεφτενε στη σπέρνα, μα ο διάδολος απου δε κείπει από παθές, ευρέθηκενε μέσα στη στέρνα και καθίζει αυτή στον καπό ντου. Έσφιγέ γκέ ντανε αυτή κ' είχε ντανε να τονε κρούσει κι εύρηκεν ο διάδολος το μεγαλύτερο ντου. Ίερνει ται σκληρές ο μαυροκακομοίρης

ο διάολος κι εγροίκα ντανε από πάνω ο άντρας τση κακής γυναί-
 κας κι έκανε χάζι,μα ο διάολος από κεια κάτω του λέει:"Σ'ούλη
 μου τη διαυλική ζωή δε μου'τυχεν έτσα μπροσβολή-Βούηθηξέ μου
 στην ανάγκη μου να γλιτώσω κι εγώ θα εσπαρεώσω. το βασιλιά να
 σου κάμει άποια χάρη του ζητήξεις . Έχω τον τρόπο μου.Επέσανε
 δα και ο διάολος και η γυναίκα ντου στα δίχτυα ντου και έκα-
 μενε χαριστή συμφωνία με τον καθένα ντανε.Λέει τση γυναίκας
 του:"Ανε θέλεις να σε γλιτώσω θα κάνεις από δα κι συμπρός ότι
 σου λέω"και κάνει του κι αυτή φριχτούς άρκους πως θα του γρο-
 κά από δα κ'ύστερα.Λέει και του διαόλου ,με τρόπο πως ότι τση
 πεις κάνει το αντίθετο.Ο διάολος επήρε χαμπάρι και λέει τση:
 "Εκειά απού σε γροικώ στον καφά μου ευχαριστούμαι γιατί σε
 νιώθω ερωντικά.Σφήξε με πλιά δυνατά απού μ'άρεσεε." Κι αυτήνη
 για να κάμει και το χού' τζη τονε λασκέρνει και γληστρά τση
 και φεύγει τση.Γυρίζει το λοιπόσ και λέει τ'αντρούς τση:"Λέγε
 μου εδά,θέλεις να τηνε γλιτώσω ,γη θέλεις να την αφήσω να πάει
 στο δαίμονο.Ώα πρίχου απαντήσεη ο άντρας τση πετάτε αυτή και
 λέει:"Αυπήσου με άντρα μου κι από δα και πέρα τον ένα σου λό-
 γο δε θα κάνω δυο".Εβγήκανε απού τη στέρνα και ο διάολος και
 η "διάολα".

Η πρώτη δουλειά του διαόλου και πάει και φουκαρώνει στου βα-
 σιλιά την κοιλιά.Φέρνει ο βασιλιάς γιατρούς,φέρνει μάγους,φέρ-
 νει παπάδες,κιανείς δεν εμπόρ'ένε να τον ωφελήσει.Πάει ο άθρω-
 πός μας και λέει του:"Μεγαλειότατε,εγώ θα σε γλιτώσω,μα ίντα
 θα μου δώσεεις;"

"Χρυσέ μου άθρωπε,σώσε με και το τάδε νησί είναι δικό σου"

Ο διάολος επήγε σσαι διαόλους,ο βασιλιάς εγλίτωσε,το αντρο-
 ύνο εξιούσανε σα τζοι αγάδες,μα ο διάολος απού ήτανε γλυκαμέ-
 νος στη βασιλική κοιλιά εξαναγιάειρε και καλεί τον άθρωπό ο
 βασιλιάς και του λέει πως,γη θα μου βάλεις παλι το διάολο,γη
 σου παίρνω,πύσω το νησί.Φωνιάζει του το λοιπόσ να πορίσει' με
 αυτός του λέει πως δεν ήτανε στη συμφωνία ντανε να μην ξαναγι-
 αείρει,μα ξανάλεε και ο άντρας:"Γη θα ξεκουμπιστείνα πάεις
 σσαι διαόλους ,γη θα πάω να φέρω τη γυναίκα μου και κατέεις
 πως αυτή είναι πλιά διάολος από σένα"

Μόλις άκουσεν αυτός για τη διαολογυναίκα εγίνηκενε Λούης.

"Χανιώτικα νέα"20-10-1985

ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΟΚΛΕΨΙΑ

Ο Μάνωλας ήτανε τίμνος ο κακομοίρης και δουλευταράς,μα το
 κακό ντου ήτανε απού δεν ήτανε καθόλου σπυρτάδος και ήτανε κι
 ασκημάθρωπος.. "Στράβελο" τον ελέγασι για την αλλοιθωριά ντου
 και "αποκάουδο" τον ελέγασι' για τη μαυράδα ντου.

Η μάνα ντου η Μαργατή τον είχενε αναθρεμένο ορφανό,γιατί οι
 Γερμανοί είχανε σκοτωμένο το μπατέρα ντου στην κατοχή.Με την
 όρθα τζη,με το μαρτί τζη,με τσο' χοχλιούς και με τα χόρτα εκ-
 ταφέρανε να ζήσουνε.Εστεναχωρούντανε η Μαργατή πως δεν ήτανε
 τση προκοπής το μοναχοπαίδι τζη."Ένα τό'χω η κακομοίρα,απού

να νίε στ' διαόλοι' στη σάρτε μου· κι' αυτόνο μου τὸ μπεφεν ο θεός κακορίζικο", ἔλεγε.

Εμεγάλωσεν τ' ὄρφανό κι' ἐγένηκεναι και μεγαλο κουραδάρης, μα ὄντεν ἤθελε να παντρευτεί, ὅπου εγύρευε γυναίκα του δίδωμε τενεκέ (δεν τον εδέχουντανε). Απογοητεμένος ἦτονε πως δε βρίχνετ γυναίκα.

Δυο-τρεις τροζοί' ἀπού ἐκάνανε το φίλο του Μάνωλα πάνε και' τονε βρίχουνε και' λέσι' ντου, «δεν αφήνετ' μωρέ ο θεός κιανένα να χαθεί. Επάε εἴμεσταν εμεῖς στ' φίλοι' σου. Στο δειλινό χωρὶς ο Λαμεροτογιάννης ἔχει' ἕνα κοπελιδάκι' και' εἶνετ' ὅτι' πρέπει για τη δουλειά σου και' θα πάμενε μίαν αργαδινή να το κλέψομε να βολευτήσ κι' εσύ καψούρη»

Επήγανε κι' ευρήκανε ἕνα κοπέλι' αμούστακο κι' εσυνονοηθήκασί ντο πως θα το ντύσουνε κοπελιά να κάνει τη νύφη. Εκάμανε τα σκέδια τση "κλεψιάς". Ορίσανε την ὥρα και' την ημέρα και' ποιοί' θά' νίε στην παρέα. Εἶπανε του Μάνωλα πως κάθα βράδυ, την ἴδια ὥρα ὅλο, πάει' το κοπελιδάκι' στο νερό κι' ἀπό κεδὰ θα τ' ἀρπάξουνε.

Το κοπέλι' την ὥρα ἀπού του ἔπανε εφόριε γυναικίστικα κι' εβάστανε ἕνα σταμνί' και' «ἐπχαινε στο νερό» και' χυνοβολοῦνε και' "το αρπύνη" και' λέσι' ντου: "Εμεῖς δεν ἤρθαμενε επαγέ για κακό μα θέλομε νὰ ἴσαι' αφουρκαστερή. Ανε φωνιάξειτ' θα σε σφάζομε." Καθίζουνο το λοιπὸς σ' ἕνα γάιδαρο ἀπού τον εφέρανε ξαργουτού και' δρόμο για το μητάτο. Εἶπανε δα τση "νύφης" πως στα χέρια ἀπού ἐπεσενε θα περάσει' ἀρχόντισσα και' πως δεν ὑπάρχει' μεταγνωμός μονὸ να δώσει' το θέλημα κι' οὐλα θα πάνε καλά (ελέγασί' ντα τση νύφης για να τα γροϊκά ο γαμπρός) ἕνας ἀπού εἶχενε μεγάλα αγένια ἔκανε τον παπά. Ο πάλος ἦτονε κουμπάρος. Στεφάνια ἔκάμανε με κλήματα. Τράους και' κρασιά εἶχανε ἔτοιμα.

Την ὥρα ἀπού ἔλεγε ο "παπάς" "Στέφεται' ο δούλος του θεοῦ Ἐμμανουήλ τη δούλη του θεοῦ Μαρί'α" ἦσανε στ' καλύτερες στ' ἡμέρες τση ζωῆς του Μάνωλα.

Εφάγασί' τζοί' κρι' γιούους, ἤπχ'ασί' ντα κρασιά. Ετραγουδοῦσανε κι' εχορευάνε ουληνύχτι'ως τση νύχτας. ὄντε θελα ξημερώσει' εἶπενε η "νύφη" πως θέλει' να τσι'ρήσει' κι' ἐπὶρίσεν ἄξω. Ακόμητ' τηνε τ' περιμένει' ο Μάνωλας.

"Χανιώτικα νέα" 3-9-1980

ΑΝΤΡΑΣ ΚΙ ΑΣ ΚΟΛΛΑ ΣΤΟΝ ΤΟΙΧΟ

Απού τον άντρα ως τη γυναίκα ὑπάρχει' μί'α διάφορά στην καμωσινά ντωνε. Μα ἀπό ξαρχής ἔχουσι' διάφορετικὸ προορισμό ο άντρας και' διάφορετικὸ η γυναίκα. Η γυναίκα δε μπορεί' να σκάφει' το ἴδιο βάρος σαν τον άντρα και' μούδε δε μπορεί' να σκάφει' αὐτῆ σαν τον άντρα. Στα γράμματα και' στ' τέχνες δεν ἔχουσι' κί'αμιά διάφορά. Στα νοσοκομεία, στα νηπιαγωγεία και' σε πολλές ἄλλες δουλειές εἶνετ' πιλιγά καλλιτά η γυναίκα ἀπού τον άντρα. Ὅμως τὸ δίκιο τὸ ἔχει' ο ἰσχυρός και' τσι' γυναίκες τὸ εἶχανε ἀδίκημένες χιλιάδες χρόνια. Εδὰ μί'α πενηνταρέ χρόνια, σιγά-σιγά καλύτερίζε η θέση ντωνε. Πρωτύτερα μούδε να ψηφίζουνε δε τζ' ἀφήνανε μα μούδε να ψηφιστοῦνε, μα και' στο σπῆτι' η γυναίκα δεν εἶχενε παλ-

λά δικαιώματα. Ανύπαντρη ήτανε στην εξουσία τω γωνιά και των αδερφών, και παντρεμένη ήτανε στην εξουσία του άντρα ζζη. Εμπό-
 ριστες ν' ακούσεις μια μάνα να λέει στα παιδιά τζη για το μπατέ-
 ρα ντανε και θελα τανε περ: "ο αφέντης μας". Αν είχα γκάτσιει
 στο ποδήλατο η γυναίκα θελα τινε πούνε "ξεταίποτη". Για το τι-
 μόνι είχενε γραμμένο ένα τραγουδάκι ο Μιτσάκης στα μέσα του
 περασμένου αιώνα: "Βαλεντίνα, Βαλεντίνα, έγίνες και σφερίνα, κι
 όπως πας, σε λίγα χρόνια θα φοράς και πατελόνια...". Ήτανε δη-
 λαδή τόλμημα απού έκατσενε στο τιμόνι η γυναίκα και δεν απο-
 κλείεντανε να τολμήσει "να φορέσει και πατελόνια". Πλια άμπρός
 εκάτσενε στο τιμόνι κι αργότερα εβάλανε και πατελόνια, όπως
 επρόβλεπενε ο Μιτσάκης. Μα όντεν ετολμήσανε και εκόβανε ται
 πλεξούδες τανε ελέγανε τη μαντινάδα: (ετότες ετολμούσανε και
 μερικάί άντρες κι εξυρίζανε τα μουστάκια ντανε)

Εδά' ναί' μόδα και' σερμός και' κόβου ται' πλεξούδες
 κ' οί' γι-άντρες τα μουστάκια ντων και γίνου ται' μαί-
 μουδες

Στα σπίτι' απου ήσαντε 2-3 αδερφήδες. Κατα τη σειρά απού γεννηθ
 θήκανε, η μεγαλύτερη ήτανε "υποψήφια" για παντρειά και' μόνο αυ-
 τή έκανε κότσο. Οι άλλες αφήνανε ριχτές ται' πλεξούδες. Στο ντύ-
 σιμο, οι πιλιά παλιές εβάνανε φουστάνια απου εφτάνανε ως τη γη
 μακρέ μάνικες, φραχτά ως το λαιμό και' φαρδιά-φαρδιά για να μη
 φαίνεται απ' άξω πως ήτανε το κορμί ντανε. Μα οι καινούργες εκεί-
 νου του καιρού, απού τα δικά μου τα μικρά χρόνια, αρχινήσανε και
 εβάνανε ζαπονέ μάνικες, ντεκαλτέ, μια ουλιά ζώπλατα και να κονταί-
 νου ται' φούστες. Τα γρεδάκια εγαούζιουντανε κι ελέγανε: "Πάει,
 εχάλασεν ο κόσμος. Φαντήχριστος επροπάτηξενε".

Μα το πιλιά βάρβαρο ήτανε απού τσ' επαντρεύανε χαρίς να ται
 ρωτούνε, όπως επαζαρεύανε όντεν επουλούσανε τα οζά. Απής τα βρι-
 χνανε με τσοι' προξενητάδες κι εκόβανε την κλωστή ελέγανε και
 τση κοπελιάς: "Αποφασίσαμε να σε δώσομε του τάδε". Γροϊκάτε σεις
 ένα τρόπο απού είπενε ένας αδερφός τσ' αδερφής του πως τινε
 παντρεύουτε: "Τέσσαρα και' πέντε εννιά, άδε μαζέ μας τη γωνιά" και
 στη συνέχεια τσ' είπενε και' τίνος θα τινε δώσουνε. Οι γι-άντρες
 και' ατο σπίτι' και' στην κοινωνία είχανε πολύ καλύτερη παρουσία
 και' το σπίτι' απου δεν είχενε άντρες τα θεωρούσανε "ορφανό"
 Λέσινε δα πως και απο την εποχή του Μίνωα ήσαντε η γυναίκες
 αδικημένες στην κοινωνία απού τσοι' νόμους, μα πάλι' λένε πως εις
 το κράτος του Μίνωα είχανε πιλιά δικαιώματα παρά αλλού ποθές
 Και' σσοι' νόμος ται' βόρτυνας τσ' αδικίζανε ται' γυναίκες κι ακό-
 μής το γκαρρό τση τουρκοκρατίας απού δεν είχανε υπηρεσίες στα
 Σφακιά και' είχανε δικούς τανε νόμους, ένας νόμος σφακιανός απού
 ευρέθηκενε στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης δεν αναγνωρίζει ίσα
 δικαιώματα στα σερνικά και στα θηλυκά παιδιά *τω Σφακιανώ.*

Χιλιάδες χρόνια ήτανε αδικημένη η γυναίκα και' απού τσοι'
 νόμους απού εκάνανε οι άντρες μα και' απο την κοινωνία και' απού
 τη φανελιά. Άντρας κι' ας κολλά στον τοίχο, ελέγανε

"Χανιώτικα νέα 20-4-2004

ΤΟ ΝΤΕΛΕΦΩΝΟ

Πραγιά άνθρωπο τον εκάτευ το γέρον Αντρουλή μα αφάργας μ' απαντηξενε και είδα τονε ντίμπις και μονιτάρου αλλοφυλισμένο κι εκατάλαβα πως έχει μεγάλο ντουςουλέμ.

- Ίντα, Στενοχωρεμένο σε θωρώ μπάρμπα Αντρουλή γη φαίνεταιί μουξ
- Δεν είναι που σου φαίνεται. Επαίξανε τα νεύρα μου σήμερα και να δεις εσύ ίντα φταίει: Ήθελα να μιλήσω στο δηπλανό χωριό με το ντελέφωνα για μια βιαστική και σοβαρή δουλειά. Καθίζω, γιατί απού λέεις και βγάνω τον αριθμό, κιαπής τον εχτύπησα μια δεκαπενταρέ φορές μου απαντά μια άγνωστη φωνή και τη λέω: "Το Μανούσο θέλω" μα αυτός μου λέει πιάσε τον κατάλογο να βρεις το Μανούσο σου και να μην ενοχλείς τον κόσμο. Εγώ καλό εβγαλα τον αριθμό μα το παντερμοντελέφωνα μου τον έβγαλε λάθος. Ξαναχτυπώ μια δεκαπενταρέ φορές και με τα πολλά γροϊκώ του Μανούσο την εριλιά κι έλεγέ μου "εμπρός, εμπρός, εμπρός" Εγώ τον εγροϊκουμε μα αυτός λα δε με γροϊκανε. Κλειώ το και ξαναχτυπώ πολλές βολές και τελικώ γροϊκώ μια κοπελιδίστικη φωνή και λέω τη πως θέλω το Μανούσο μα αυτό μου λέει: "Μανούσο έχομε εδώ μόνο το μικρό μου αδερφάκι μα ακόμα δεν ξέρει να μιλά"

Ξανακλειώ το και ξαναχτυπώ και σε μία ουλιά αρχινηξε να χτυπά ένα ατελείωτο τούούούούούού κι α δε μ' είχανε πιασμένο τα νεύρα μου να του κατεβάσω ένα γροβίδι θελα κάνει τούούού ως τον άλλο αιώινα. Μα μπορείς εσύ να μη νευριάζεις έτσα ώρα;
"Χανιώτικα νέα" 10-11991

ΣΤΡΑΒΟΣ ΣΕ ΠΕΤΡΑ ΕΚΑΤΣΕ ΚΙ ΕΚΕΙΞ ΕΙΝΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ ΟΥΛΟΣ

Εγώ μωρέ κοπέλια είμαι προπολεμικός και θυμούμαι πολλά πράματα απού τα λήτηγα απού απαλεύσαμε ετότεσιδά μα θυμούμαι και όσα εγροϊκουμε απού τσοι πιλιά παλιούς και μπορώ να συγκρίνω τσι διαφορές τη ζωής απού ετότες ως εδώ.

Πρίχου να φέξει καλά η μέρα εφτόναμε στο χωράφι κι έκεδά εδουλεύσαμε αστ' απού αρχίνανε να σκοτεινιάζει. Σται φάμπρι - κες εδουλεύαμε και δεκάξε και δεκοχτώ ώρες σκληρή δουλειά. Ογδαήντα ακάδες τσουβάλια εσηκώναμε (100 κιλά) και τσι κουβαλούσαμε απού τα σπίνχια του χωριού στο εργοστάσιο γη παλιό - τερα στη φάμπρικα απού με τα χέρια εσφίγκαμε τσ' ελιές, με τα χέρια εντορμπαδιάζαμε και με τα χέρια εξεντορμπαδιάζαμε. Για τη ζωή απού εκάναμε δικά να σσε πω πως εζευγαρίζαμε το 1942 με το μπάρμπα Μανώλη και δεν εκρατούσαμε φαί για μασημέρι. Μόνο χαρούπια και νερό επαίρναμε μαζί μας. Οι γέροι εκείνου του καιρού δε μπορούσανε να μασούνε τα χαρούπια, μα δε μπορούσανε και να μην τα τρώνε και εβώριες το βοσκό στο βουνό γη το ζευγά στον κόμπα και κοπανίζανε καλά, καλά τα χαρούπια με μια πέτρα σε μία άλλη πέτρα και ύστερα τα βάνανε στο στόμα ντανε, τα στριφογυρίζανε με τη γλώσσα ντανε δυο-τρεις βολες, και τα καταπίνανε. Μα ακόμης και πράσινα τα τρώγαμε τα χαρούπια απού ει- νιε πάρα πολύ στυφό, μα ετότες, ότι δεν εφαρμάκευε το τρώγαμε και ασ μην ήτανε υποφερτή η γέψη ντου.

Μα ετότες, πολής κόσμος δεν ένιωθε πως υπάρχει καλύτερη ζωή
"Νέοι ορίζοντες Κισάμου" φύλλο 118

ΤΑ ΥΣΤΕΡΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Πρέπει μωρέ πως ήρθανε τα ύστερα του κόσμου. Θωρώ γω και αρχινήσανε και ξεκάνουνε μερικά μισρά μα θάρθει η σειρά και για τ' αποδέλοιπα και μη χαντάτε πως ο άνθρωπος, αυτός ο μεγάλος εκκληματίας θα ξεφύγει.

Εγώ θυμούμαι και ήσανιε φώκιες στη θάλασσα του Βουβά. Εδά πολλά χρόνια κιανείς δε τζ' είδενε. Πρέπει πως εξεκάμανε. Οι ψαράδες τ' εσκοτώνανε γιατί των ετρώγανε τα ψάρια κι εχαλούσαντανε και τα δίχτυα ντωνε. (τελευταία φαίνονται πάλι φώκιες στη θέση αυτή)

Πέρδικες ήτονε γεμάτος ο κόσμος. Τα πλαγιά, τα φαράγγια, οι κάμποι. Απού τη χώρα τα Σφακιά να πάει ως του Τζιέρη ήσανιε σαμάρια-σαμάρια γεμάτοι οι κάμποι. Εδά σε ούλο αυτό τον τόπο μούδε μιὰ δεν υπάρχει. Στο Ασφιδιώτικο φαράγγι ήσανιε μπόλικες. Μόνο στου Κυνηγού τα Χάλαρα εμπόριες να δεις 150 πέρδικες. Εδά δεν είνιε τ' οσσειδά σε ούλη την επαρχία.

Λαγούς εμπόριες να πάεις νύχτα στα Χανιά από τα Σφακιά και να δεις στο δρόμο σου 5, 6, 7 λαγούς. Εδά πάεις και ξανφάεις νύχτα μα μουδ' ένα λαγό δε θωρείς

Καναβοί, ότι νάχαν ηπάρχει ψαφήμια, τ' ανεμίζανε αυτοί σπ' αλάργω κι εγέμιζεν ο ουρανός. Εδά περνά καιρός να ειδείς κιανένα μα και οι κοράκοι εκαταλιγοστήσανε και ψαφά το έχνος και λυώννει στο βουνό και δεν υπάρχουνε μιὰ να το φάνε. Μα μια βολά τα συνορίζουντανε σκύλοι, κοράκοι και καναβοί. Του κόρακα δα, σα γκαί του όφη του οργίζοντανε. Μουδε όμορφος δεν είναι μούδε δεν κελαΐδει, άρπανε κι αμιὰ βολά κ' αμιὰ όρβα και δε νταν εθέλαμε, μα σπροχθές είδα γω ένα γκόρακα κ' είχα χρόνια να δω κ' εκαλοφάνηκέ μου σα νάχα δω παλιό μου γνώριμο.

Μα οι κοτσυφοί, σι ταιχλες κι άλλα μιὰ καντεύουνε να ξεγεληθούνε, από ήσανιε εκατομμύρια χρόνια στη γή

Εμένα μου φαίνεται πως σιγά-σιγά αρχινήσεν ο κόσμος και ρη μάσει και μπορεί νά'νιε τα ύστερα του κόσμου.

"Χανιώτικα νέα" 28-4-1991

ΔΕ ΜΑΣΕ ΦΤΑΕΙ ΟΥΛΕΣ ΤΣΙ ΒΟΛΕΣ ΤΟ ΓΟΥΒΕΡΝΟ

Όντεν εκπεδευοουμεν στο πυροβολικό στα Μέγαρα, σαν εξήντα χρόνια δα, ήτανε βροχεράδα ένα από γεμα και δε μας επήγανε σσι άσκησες μονο εφάγαμενε ούλο τ' απόγεμα για να μας εξηγήσει ο λοχαγός Γκλαβάνης για την παροιμία "Ηαργία είναι μήτηρ πάσης κακίας" είπε μας και πως ο απόστολος Παύλος έλεγε "Ο μη εργαζόμενος μηδε/εσθηέτω" Δηλαδή όποιος δεν εργάζεται δε δικαιάτε μουδε να τρώει. Μα όποιος δε δουλεύει ούλα τα λείπεται και αναγκάζεται να γίνει και κλεφτης και ψεύτης και απατεώνας μα και δε μπορεί να βρήκει νόημα στη ζωή ντου. Είπε μας ακόμης ο λοχαγός μας πως ο αρχαίος Έλληνας σοφός απου τον ελέγανε Ερατοσθένη Απής εστραβώθηκενε έκοψενε το φαητό και το νερό κι αυτοκτόνησε μ' αυτό τον τρόπο γιατί δεν εμπόριενε να προσφέρνει. Μπλειό μούδε στην οικογένειά ντου μούδε στην κοινωνία. Οι κουμμουνιστές λένε πως ο καθένος πρέπει να προσφέρνει όσα μπορεί, και να παίρνει όσα του είνιε απαραίτητα.

Μα είπε μας ακόμη πως ότι μπορεί κι ανείς να προσφέρει αν δε το προσφέρει, το υστερεί.

Ότι να τ'ου γράφει κι ανιούς η μάρα ντου να γενεί μισερός είναι και δικαιολογημένος και αξιολύπητος απού δε δουλεύει, μα ότι νά'χει τα γερόδια ντου είναι υποχρεωμένος να δουλεύει, Προ πάντων εδώ ότι νά'χει και φανελιά. Είς τα παιδιά δα η υποχρέωσή μας είναι απεριόριστη. Όσο καλό κι αν των έκαμες «έτι εν ου λείπει» (απού είπενε ο Χριστός στο νεαρό απού ήθελε να κερδίσει τη βασιλεία των ουρανών). Μα πρέπει νά μην ξεχνούμε πως έχομε υποχρέωση και στον πατό μας.

Μα ερείς απού εδουλεύομενε σα τζοι γοΐδάρους, κι εζιούσαμενε σα τζοι ακύλους, απής οπαχτήσαμε δεύτερο ζευγάρι παπούτσια και δεύτερο πατελόνι εγινήκαμενε "υστερόπλουτοι" και δε σπέρνομε τον κήπο μας, και δε μαζώνομε το'ελιές μας και δε θέλομε μούδε δε γκαταδέχομεύτανε να δουλέψομε σε δουλειά απού γίνεται με κόπο, και ξεδεύομε περισσότερα από όσα κερδίζομε και ύστερα λέμε πως μισε φταίει "το γουβέρνο". Ότι να μισε πάει κακά μια δουλειά φταίει "του κερατά το γουβέρνο" ~~μα~~ πολλές βολές φταίει "του κερατά η κεφαλή"

"Χανιώτικα νέα" 30-9-2005

ΑΠΟΥ ΤΟ ΝΤΥΣΙΜΟ ΩΣ ΤΟ ΓΔΥΣΙΜΟ

Μια βολά οι γι-σβρώποι εκατέχανε πως ο θεός το'έκαμενε χατηρικώς να ειαφέρουνε απού τα έχνη κι έδωκε ντωνε τη γλώσσα και τη λογική, κι εκρατούσανε τη θέση ντωνε και στα φερσίματά ντωνε και στο λόγια ντωγε, και στο ντύσιμό ντωνε και παντού. Αλήθεια είναι όμως πως μερικά πράματα εκαταπιέζανε τον άνθρωπο και εχρειάζουντανε μια ουλιά διόρθωση, μα δεν εχρειοιάζουντανε όμως να περάσομε τα όρια και να πάμε στην άλλη άκρη.

Όντεν ήρουνε μικιά κοπελάκι εφορούσανε οι γυναίκες μακρές φουστάνια απού μόνο απού δεν επαρασέρνανε τον πάσπαλο. Μακρές μάνικες, φραχτά στο λαιμό και φαρδιά-φαρδιά μα όντεν αρχινήσανε να κονταίνουνε ται φούστες και ται μάνικες και ν' αφήνουνε μια ουλιά ντεκολτέ, άκουσα μια βολά δυο γρεδάκια εκείνου του καιρού κι εκλαιγούντανε για ται εξελίξεις:

- Εγώγια μας κοκορίζικα μα εμάς ήτανε γραφτό μας να τα δούμενε αυτά τα φοβερά πράματα. Είδες; Είδες; Εγώγια μου ίντα φτάσαμε Αρχινήσανε μερικές κοπελιές κι αφήνουνε και βγορίζε τα μιυά ντωνε ατζί, εκοντίνανε ται, μάνικές τωνε και βγορίζουνε τα μπράτσα ντωνε, αφήνουνε και βγορίζε μια ουλιά απού τ'αμπέτι ντωνε. Κάνουνε στενά φουστάνια και φαίνεται όπως είναι το κορμί ντωνε. Και λέει και η γι-άλλη:

- Δεν τονε θωρείς κακορίμαλη τον κόσμο πως αρχινήσανε και χαλά; κάθε δουλειά, καλή γη κακή, μοιάζει με τη φωθχιά απού όπου πιάσει όλο και πλεισισίνει. Να μου το θυμάσαι πως δε θα περόσου

μούδε πολλά χρόνια μούδε λίγα αφού θα δείχνουμε και τα γόνατά ντωνε οι κοπελιές»

Ε,τσι πεντακακομοίρες εκεινεσιδὰ τσι γυναίκες και νάχα μπουρουνε να ρίξουνε μιαν αματέ στον απάνω κόσμο να δούνε ίντα γίνεται και στην κοινωνία μα προ πάντω στσι παραλίεσ και στα νυχτερινά κέντρα.

Καλά θελά'ναι ναρίζει ο κόσμος μιαν αματέ ίσια πίσω για να συνέρθει,μα πρέπει πως ο κόσμος θέλει να γισαίρει ντίμπις οπίσω όθε ττσι λιο μπαλιούσ ανθρώπουσ αφού μούδε ρούχα δεν εβάνασι και υπού δεν εκατέχασι ακόμησ πως ο θεός τα'έκαμενε για να διαφέρουμε αφού τα έχνη

"Αγώνας της Κρήτης"

Ο ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ ΕΠΡΟΠΑΤΗΣΕΝΕ

Πρίχου αρχινήζουμε το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο εγώ ήμουμε μικρό κοπελάκι μα το θυμητικό μου ήτονε μεγάλο και πιλιά μεγάλο από όσο είναι εδώ.Θυμούμαι το λοιπόσ πως είχανε μια μεγάλη αφίσσα και επουρουσίαζενε ένα ακρίγιό άνθρωπο,απού με μια μανόρα έκοβε ένα μεγάλο σταυρό και από κάτω έγραφενε:«Ο ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ ΕΠΕΡΠΑΤΗΣΕ»Πρέπει πως επροβλέπανε τσι φοβερές φουρτίνες αφού ήρχουντανε.Μη γροικάτε εσείεσ.Και όπχοι πιστεύουνε σε άλλα θεοσ,μα και όπχοι δεν πιστεύουνε καθόλου σε θεό πρέπει να ποραδεχτούνε πως η αθρωπινότερη θεωρία στον κόσμο είναι η χριστιανική θρησκεία και αν είχαν κάνουμε ούλοι οι γι-αθρώποι ότι είπε ο Χριστός ούλος ο κόσμος θελά πχιαίνει καλά

Πρί του χριστού ο κόσμος επίστευε στα είδωλα και στσι 12 θεούσ.Μετά επίστευε στο χριστό και εδώ πιστεύει στα λευτά.Πισ τα λευτά σκοτώνει και σκοτώνεται,για τα λεφτά γίνεται ληστής και απατεώνας,για τα λεφτά πουλεί και την υπόληψή ντου λογιώ-λογιώ.Εδώ πραματικά ο αντίχριστος επροπάτηξε στο γκόσμο.

"Αγώνας της Κρήτης" 8-3-2000

ΜΕ ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΣΟΙ ΖΥΓΩΣΑΜΕ ΜΕ ΤΑ ΛΕΦΤΑ ΕΓΙΑΕΪΡΑΝΕ

Εγώ δεν έμαθα γράμματα γιατί είμουμε φτωχαδάκι και τα χρόνια δύσκολα. Άρεσέ μου όμως να γροικώ τσοι γερόντους και τσοι μορφωμένους κι άρεσέ μου και το διάβασμα απής έμαθα λίγα-λίγα να συλλαβίζω και ότι εγροίκουνε και ότι εδιάβαζα τά'γραφα στο θυμητικό μου. Έμαθα το λοιπόσ πως η Κρήτη ήτονε σκλάβο 700 χρόνους.Πρώτασ στσι Βενετούσ κι από αυτούσ στσι Τούρκουσ.Με ούλα τα μέσα επολεμήσανε και οι Βενετοί να κάνουνε τσοι Κρητικούς να αρνηθούνε την ορθοδοξία και τον Ελληνισμό μα δεν τα καταφέρανε μα και 27 βολές επαναστατήσανέ οι κρητικοί μα δεν τα καταφέρανε να τσοι ζυγώξουνε.Απού τσοί Βενετούσ επέρασανε η Κρήτη σε ακόμησ πλιά βάρβαρα χέρια,στσι Τουρκαλάδες.Εκάμανε κι αυτοί στρούσια τω γΚρητικώ όσα δεν εκάμανε οι γ-Ογγυδαίοι του Χριστού ,μα πάλι αυτοί εσυνεχίσανε κι εκάνανε επανάστα-

σες και στο γκοινοούριο χθρά και τελικά με παταμούς από αίματα εκαταφέραμε και ελευτερωθήκαμε κι επήγανε στα εκατό δαιμόνους και οι Βενετοί και οι Τούρκοι. Ηρθανε και οι νεοθάρβαροι Ναζί ~~μα~~ επήγανε κτίαντοι στο γέρο ντο εϊόλο

Ελέγανε οι Ρωμαίοι πως ενηκήσανε με τα όπλα τσοι Έλληνες μα οι Έλληνες τα ενηκήσανε με τα γράμματα, μα με τσοι Κρητικούς αλλιώς εγίνηκενε. Με τα όπλα και με το αίμα εξεσκαλαβωθήκαμε ~~με~~ με δολάρια και με μάρκα θα ξανασκαλαβωθούμενε. Γκαργκάδα παυλούμενε τη γη τη Κρήτης στσοι ξένους, αρχίνηξε και να γεμίσει ο τόπος λαβρομετανάστες κι σπού την άλλη μεριά τα Ελληνικά αντρούνα δε γκόνουνε παρά μόνο ένα γη δυο παιδιά και οι Έλληνες δεν πλεισιαίνουνε στην Ελλάδα μα πλεισιαίνουνε οι ξένοι και μιαν ημέρα των ημερώ θα γινούνε πιλιό οι ξένοι από μας στον τόπο μας και σε 50-100 χρόνια θά'ναι στο όνομα Ελλάδα μα θα κατοικούνε ξένοι

"Χανιώτικα νέα"

ΑΥΤΟ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚ

Πρι πενήντα χρόνια δεν επουλούσανε το γάλα οι βοσκοί στα τυροκομεία μανο ερνομεριούσανε 4-5 και εκάνανε ένα μητάτο στο βουνό συνεταιρικό τυροκομείο και το'ελέγουμε "μαλισαπήδες". Άλλος έβουκε τα έγγολα οζά, άλλος τυ'εγγαλόγες, άλλος έκανε το τυρί κ'είχανε κι ένα κοπελάκι για να κάνει διάφορες δουλειές στα μητάτα και το λέγανε "μαντρατζή". Το 1943 ήμουνε εγώ μαντρατζάκι στη Χιονίστρα, πολύ κοντά στον Ακονέ σπού είχανε φρούριο οι Γερμανοί. Υστερες του Μάρτη αρχίξαμε το μητάτο κα στσοι 26 του Δευτερογούλη (Ιουλίου) με μπέψανε να γιαείρω το ζά να πάρει καθένας τα δικά ντου να διαλύσσουνε το μητάτο την ώρα σπού τα λάλουνε από πίσω από το μητάτο επρόβαλεν ένα αεροπλάνο από τη μεριά του Αποκάρωνα. Επέτανε πολύ χαμηλά μα εγώ το ξάνοιγα ξέγνωτος. Όμως όντεν ήτονε από πάνω μου εχτύπησε τσοι Γερμανούς με μυδράλλιο. Πολύ αργότερα εμάθαμε πως εσκότωσε ένα και ετραμάτησε άλλον ένα.

Οι Γερμανοί ήρχουτανε συχνά και επαίρνανε γάλα με μια πολύ μεγάλη κανάτα κοκκινη εμαγιέ. Ηρθανε και την επομένη, απής τσ'εχτυπήσανε να πάρουνε γάλα γιατί και αν εδιάλησε το μητάτο και δεν εκάνανε τυρί, εκειά ~~αργεγεν~~ ο Γιάννης τα δικά ντου οζά. Ηρθανε ο Ερίκος και ο Αντόν και μας εκρατούσανε και ένα ψωμάκι για πλερωμή για το γάλα.

Την ώρα σπού ήσανε στο μητάτο των ειπε ο Γιάννης: «Ιχ λούκι -λούκι αεροπλάνο κρρρρ». Ετότες ο Ερίκος μας ειπε «αυτό γυμναστικό». Εμείς όμως είδαμε πως οι κουβέρτες σπού είχανε απλωμένες στη στέρνα επήρανε σφαίρες και φαίνουνηνε. σπού τσ μητάτο οι τρύπες. Τσ'είχε χτυπημένους ο Μανόλης Κελαϊδής ο αργότερα αρχηγός τση πολ. Αεροπορίας

"Αγώνας της Κρήτης"

Γαπού τσοι Ναζίδες

ΟΤΙ ΕΓΙΝΕΝΤΩΝΕ ΜΕ ΚΟΠΗ

Απού τη δική μου γενιά λίγοι τα κατέχανε τα γράμματα. Όποιος είχε βγαρμένο το γυμνάσιο ετότες ήτονε καλλιό απού τσοι σημερνούς απού έχουνε δυό και τρία τα πανεπιστημικά δηπλώματα. Μα ακόμης, ότινος έπαιρνε δυό απρωφές το μυαλό ντου εμπόριε να γενει υπάλληλος, εμπόριε να γενει αξιωματικός, ηη κληρικός, κι αρ μην είχε τελειωμένο το δημοτικό. Μα ετότες ούλα ήσανιε δύσκολα και προ πάντω ήτονε δύσκολο να πχιάσεις λεφτό/γιατί δεν ήσανιε δουλιές ήπτι ήθελενε κόπο δεν επόμενε ακάωτο, ότι ήθελε όμως λεφτά δεν εμπόριε να γενει. Π.χ. όντεν εσφάζαμε τσοι χοίρους, απο τη ράτσα απου είχαμεν ετότες είχε μεγάλες τρίχες, το έμαζώναμε απού τη σκήνα τη ράχης απού ήσανιε οι μεγαλύτερες, κι εμπελεκούσαμε σσφεναρόξυλο, α δεν ευρίχναμε γ. τολόκι, κι εκάναμε ντου τρύπες κι επερνούσαμε τσι τρίχες κι εκάναμε φρούτσες. Δυο δραμές είχε η βρούτσα μα δεν είχαμε τσι δυο δραχμές, είχαμε όμως το χρόνο κι εκάναμε κοντά μια μέρα για να τη σιάζαμε. Τον και ρό του θέρους για να δένει τα στάχυα ο ζευγάς εμπ-όριε να πάρει δυό τριώ δραχμώ σύρμα γη οποσ να τα δένει μα για ναμη δώσει τσι δυο δραχμές απού αλλού του κάναγε: αν ανάγκη, εκανε μισή μέρα να πάει ναβρει βέργες απού,φελώνανε δίχως να σπούνεκι έδενε τη μια με την άλλη κι εμάτιζε τζη κι εκανε τα "δεματικά". Μα κι απής ήρθανε τα τσιμέντα δεν έπαιρνε ο ζευγάς δυο τζουβάλια/τσιμέντο να κάμει πάτο του αλωνιού νά ναι σισσμένος κάθα χρόνο, μα επχιαίνε εκειά απού εβόσκουντανε τα βούγια κι εμάζωνε τσι φρέσκες τανε βουτοές, κι έπαινε κι έφερνε κι απού το χώμα απού σιάζανε τσι παρασιές κι εμάλασε ντο κ' ήθελενε κάθα χρόνω μια μέρα για τον πάτο του αλωνιού ντου.

"Νέοι ορίζοντες της Κρήτης" φύλλο 117

Η ΣΤΡΑΒΗ ΘΕΑ ΕΚΑΜΕ ΠΟΝΗΡΑ ΜΑΘΧΙΑ

Έλεγέ μας ο δάσκαλος όντεν επχιαίνα στο σκολειό πως είχανε σι παλιοί μας μια θεά απού ήτονε στραβή και την ελέγασι δικαιοσύνη και καλλιό την είχανε στραβή για να μη θεωρεί κιανένα και να κρίνει δίκαια. Εδά η Δικαιοσύνη εκαμε αμάθχια μα είνιε πονηρά και ξανοίγουνε όθεν εκειά απού είνιε τα μεγαλύτερα φακελόκια. Εξεφτιλίσανε ντηνε αυτοί απού την αντιπροσωπεύουνε (Καλούσιδες, Μπουρμπούλιες, Αντωνίες Ηλία κ.α.)

Είνιε όμως επίορκοι και πολλοί απού αντιπροσωπεύουνε το θεό. Εχομε Γιοσάκηδες, έχομε Παντελεήμονες κ.α. Μα και ο αρχιεπίσκοπος κάνει την τιμή στον Ασημάκη Κατσούλα, το σατανιστή και στο μεγαλοπατεώνα Αδόστρωλο Βαβύλη και τσοι καλεί στο γραφείο ντου. Δε ντο κατέει πως όποιος ανακατεύεται με τα πύτερα τανε τζιμπούνε οι γι-όρβες.

Μέσα στη χωροφυλακή έχομενε κακούργους και ληστές και εμπόρους ναρκωτικών.

Επαέ θωρώ γω πως έχομενε κοιμησμένη πολιτεία. Δε θα βρεθεί κιαείς να την αναταράξει μια ουλιά να αλαφροκοιμάται μπάρε μου απού να γνώθει με τσοί μεγάλουθ βρούχους.

"Χανιώτικα νέα" 8-2-2006

ΓΗ ΘΡΥΒΕ ΓΗ ΑΝΑΚΑΤΩΝΕ ΓΗ ΛΕΙΠΕ ΑΠΟΥ ΤΗΝ ΤΑΒΛΑ

Όντεν ήμουνε γα κοπελάκι,μα κιαπής εγίνηκα κοπελιάρης ήτονε μεγάλη φτώχεια κι' ακόμησ απής εφύγανε οι σκυλοτανουσμένοι οι Ναζήδες,επεράσανε χρόνια ώσπε να δρομολοήσει μια ουλιά ο κόσμος και να αναντρανίσει λίγα-λίγα η τσέπη μας.Δεν είχαμενε οι μαυρο κακομοίρηδες τη δύναμη να αγοράζομενε μούδε συχέρια μούδε κουζινικά.Είχαμενε πηλένια λεκανιδάκια και πιάτα αλουμινένια και λεκανίδες πηλένιες μεγάλες απού το'ελέγαμενε πετροχρενγές, στα μητάτα ειδικά είχαμενε και πινακάκια για τηρμυζήθρα μπλε-κκτά από ξύλο του σφεντόμου.Τα αριστοκρατικά μας πιάτα τα λέγαμενε "εμαγιέ" μα αυτάνα ότι νάχα χτυπήσουνε εκασιδιάζανε και σε λίγο γκαηρό ετρυπούσανε,μα δε ντα πετούσσανε κι' αν ετρυπούσανε μόνο των εβάναμενε ένα μπερτσι'νι από μολύβι και δεν εχύνανε τα ζουμί'κι'είχαμε ντα για πολύ καιρό κι' ας ήσαννε και κασιδιρασμένα.

Είπαμεν εδά πως είχαμενε λίγα λεκανιδάκια ,μα το κάθε σπίτι είχανε πολλά παιδία,γιατ'ετότες εγεννούσανε οι γυναίκες ωστ' απού'θελεν ο θεός. και πολλές βολές ετρώγανε "συνεταίρικά"δωο και τρία κοπέλια απού το ίδιο λεκανιδάκι κι' ότι νάχαν είνα' ζουμερό το φαΐ,γη βραστόγαλο,των εδίδανε κι' ένα κομμάτι ψωμί και το ένα έθρυβε το ψωμί και τ'άλλο τ'ανακάτσειε κ'ύατερα το καθένα το κου τάλι ντου και είχανε γούστο να τα θωρείς απού εσυναρίζουντανε και τα μαστούσανε γλήγορα για ναπρολάβουνε πριχου το φάνε οι "συνεταίροι"

Τα λέγανε για παρομιμία,δηλαδηόπου έχεις δικαιώματα να κάνεις και τσι' υποχρεώσεις σου.

"νέος ΚΗΡΥΚΑΣ"Χανίων 30-1-2007

ΕΒΥΖΑΝΑΝΕ ΤΟΥ ΚΟΠΕΛΙΟΥ ΤΣΙ ΜΑΡΤΑΡΕΣ

Εγώ έρχομε από άλλη εποχή και σ'εκείνη την εποχή ήτονε ένας άλλος κόσμος αλλιότικος απού το σημερνό,και κιαμιά βολά αξίζει να δηγάτε κιαείς και τα μικροπράματα γιατί κι απούφτά βγαίνει συμπέρασμα.

Τα χρόνια ήσαννε ντίμπις δύσκολα.Ελλείπανέ μας τα παπούτσι,τα ρούχα,το φαΐ και ούλα τ'άλλα.Εμείς τα παιδία εκείνου του καιρού μούδε παιγνίδια δεν είχαμενε,μα μούδε καιρό δεν είχαμενε για παιγνίδι,γιατ'ήσαννε βάσανα και για τα ντίμπις μικρά.

Ένα κοπελάκι γιατ' απού λέτε ,έβλεπενε μια δεκαρέ μαρταρές και εβγάνανε μια ουλιά γάλα κι' εψευτοπερνούσανε στο σπίτι ντωνε Μια σκοπανέ πάνε 4-5 μεγαλύτερα κοπελάκια και πιάνουνε και εβυζάνανε τσι' μαρταρές του κοπελιού. Ίντα να κάμει το κακορίζικο απού το καταπονούσανε γιατ'ήσαννε και μεγαλύτερα και πολή λά;Πιάνει το λοιπόσ κι' αυτόνα κι' εβύζανε μια αίγα.Το καλύτερο απού εμπόριε να κάμει.Έτσά ήσαννε εκείνα τα χρόνια.

"Χανιώτικα νέα" 2-7-2007

ΧΑΝΤΩ ΠΩΣ ΗΡΘΑ ΟΨΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Ο θεός κ' ή ψυχή μου και φαίνεται μου πως ήρθα αψές στον κόσμο κ' ένιε καλά πολλά τα καλοκαίρια απού κουβαλά στη ράχη μου. Ξαν πως έκατσα μίαν αργαδινή στην τελιόραση και είδα σε μια ταινία και είδα ούλα όσα επέρασα στην πολυτάραχη εποχή που έζησα Ντουςουετίζω πόσους ανθρώπους εγνώρισα και ένιε δα φευγάτοι. Τα ορτακλίκια απού έκαμα στα μητάτα, στ' ή φάμπρικες, στα καμίνια το' ανθρώπους απού έκαμα παρέα στα γλέντια και πού τζοι εδά; Ντουςουντίζω τα βάσανα, τσι λαχτάρες τσι πείνες και τσι κακομοιριές απού απαλαίψαμεν εμείς και φαίνεται μου πως ήσανιε ασήκωτα, μα θαμάζομαι την αντοχή μας απού τα βαστάξαμε. Ήμεστανε όμως καλοσύβαστοι, γιατί, στραβός σε πέτραν έκατσε κι εκεί άγ' ο κόσμος ούλος. Δεν εθωρούσαμεν και δεν εκατέχαμενε πως υπάρχει και καλύτερη ζωή. Ετότες ελέγασιν πως όποια σπίτι έχει ψωμί και λάδι δεν είναι φτωχό. Δεν είχαμε ρούχα, δεν είχαμε παπούτσια, δεν εχορταίναμε φαί. Εδά δε λείπει το ψωμί, δε λείπουνε τα ρούχα και τα παπούτσια, μα η ζωή εγένηκεν απαιτητική και πάλι έχομενε ελείψεις μεγαλύτερες και περτσόττες. Η καταναλωτική κοινωνία είναι' αχόρταγη. Όσα κι αν έχομε ένιε λίγα μας. Εγίνήκαμε πλιτά σπάταλοι' και λιγότερο εργατικοί, από ότ' ήτανε ο κόσμος μια βολά

"Αγώνας της Κρήτης" 20-5-2004

Ο ΑΧΟΡΤΑΓΟΣ ΑΘΡΩΠΟΣ

Τον άνθρωπο μωρε σείς κοπέλια τον έκαμεν ο Πλάστης νταμακιά ρη και αχόρταγο. Ούλοι μας θωρούμενε πόσα πράματα μασε λείπουνε και τα θέλαμε. Ούλοι μας το καταλαβαίνομε πως έπρεπε να' μεστανε καλύτερα. Εμείς πλερώνομε και δικά μας λάθη μα πλερώνομε και τα λάθη των κυβερνήσεώ μας. Μα πλερώνομε και τη στάση τη κάθε αντιπολίτεψης απού τροπ' λίζει την κυβέρνηση και δεν τη αφήνει να κάμει ένα ζάλο ομπρός. Ηκάθε αντιπολίτεψη επά τροπ' λίζει την κυβέρνηση κι ασ κάνει ζυμιά και στο κράτος. Πολλές βολές εδάμενε την αντιπολίτεψη να βάνει τα δυνατά τζη για να μην αφήσει την κυβέρνηση να κάμει ένα καλό, απού αυτό το ίδιο πράμα θα το κάμει αυτή, ανε γινεί κιαμιά βολά κυβέρνηση. Έπρεπε νε λέω νά' μεστανε καλύτερα, μα πάλι καλά είρεστανε. Εμείς οι μεγάλοι θυμούμεστανε τσι πείνες, τα' εγδυμιές, τα πάθη και τα βάλθη; απού έχομενε απαλαιμένα. Εδά μασε λείπουνε συχνά πολλά λεφτά. Δε μασε λείπουνε όμως τα λίγα και κινανείς δε δυσκολεύεται να πάρει του κοπελιού ντου παπουτσάκια. Εμείς μια βολά επέριεστανε πολλές βολές καιρός να δούμε μια δραχμή. Βερεσέ επίναμε καφέ, βερεσέ επαίρναμε μιάς δραχμής τσιγάρα. Βερεσέ στο μπακάλη βερεσέ στο τσαγκάρη, βερεσέ παντού. Όποτε να βγει το εισόδημα να πάμε να κάμομε λογαριασμό με ούλους και να ξαναρχίξομε το βερεσέ. Αλήθεια είναι πως το κράτος υστερεί δικαιώματα του πολίτη, μα αλήθεια είναι πως και ο πολίτης γυρεύει πράματα απού δεν τα μπορεί το κράτος, πολλές φορές. Μα και από ευκολίες εδά έχει πλιτά ένας φτωχός απ' όσες είχενε ένας ρωμαίος αυτοκράτορας

"Αγώνας της Κρήτης" 8-8-2003

ΟΝΤΕΝ ΗΜΟΥΝΕ ΜΙΤΣΟ ΚΟΠΕΛΑΚΙ

Όντεν ήμουνε μιτσό κοπελάκι έπχιαγνα πού και βολά στο σκολεϊό. Οι όμως αύχες τσι μέρες, γιατί μ' εμπέμπανε τη μια στα βούγια, την άλλη στα μαρθχιά και την άλλη σε άλλες εμπασάδες. Ετέθχοιες ήσανιε ετότες οι γι'ανάγκες του κόσμου. Ο πατέρας μου είχενε μουστερή τσι μ'πρωτοπαπαδάκη απού είχενε μακαλίκο στη χώρα τω Σφακιώ. Εδίδασί μου το λαίπος ένα χαρτάκι κι εκάθριζα στο γάρδαρο κι επήγαγνα κι εδιδά του αθρώπου κι εδιδάβαζέ ντε κραπόης κι εγιόερνα πεζός γιατί εδά ο γάρδαρος ήτονε φορτωμένος. Δεν είχεμενε λεφτά και δεν τα πλερώνανε τα πράματα απού έπαίρνα, μα εγράφανε ντα κι ο Πρωτοπαπαδάκης κι ο πατέρας μου και μάλι εβγάναμενε τα λάδι τον επλερώνανε και ήφτου κι απού την άκρα πάλι σταθερεσέ.

Ας μη χαντούνε τα παιδιά απου μεγαλώνουνε εδά πως ήτονε ο κόσμος πάντα όπως τον ευρήκανε και όπως τονε θωραύνε. Πάρε διάολε το βοηθητικό βιβλίο απού έπιασα στα χέρια μου κι έβγαλα τα σκολεϊό. Απής τα τελείωσα δεν επήρα το απολυτήριο, γιατί ήθελενε 60 δραχμώ χαρτόσημο, μα και δεν επεριίμενε κανείς πως μπορεί να μου χρειαστεί ποτές. Πάρε διάολε το αγοραστέ παιγνιδάκι απού έβαλα στα χέρια μου, μουδέ ένα τοπάκι. Πιλιά βολές ήμουνε ζυπολυτάκι παρά τσι βολές απού είχα στ'ιβανάκια. Όντεν είχαμε θέρος γη μαζωχτό, νύχτα επεύγαμε απού το σπύτ' και νυχτωμένα εγιόερναμε. Ακόμης και τα νησιάκια τα παίρναμε μαζί μας, μα για κείνο δε εποθαίνανε πολλά παιδιά στη νηπιακή ηλικία εκείνο το γκαϊρό. Κάκοπωρεμένα ήσανιε, γιατίρό δεν είχαμε, φάρμακα δεν είχαμε, ύπανο δεν εχορταίνανε. Εδά οι βλαστοί μας και οι ασκελαμίδες μας έχουνε ζευγάρια τα παπούτσια, κουστούμια τα ρούχα, σωρό τα παιγνιδία, σωρό τα βιβλία και, όποια μέρα δεν είναι σκολεϊό και ήμουνται ως το μεσημέρι, μα γιαυτέ γίνουνται και "παχύσαρκα". Εμείς εβάνανε κοντά πατελονάκια από ρετσινόπανο ως τα 15 μας χείμώνα καλακαίρι. Μα μουδέ εμείς οι μεγάλοι δεν τραβούμε δε ότι ετραβούσανε ετότες οι μεγάλοι εκείνου του καιρού. Και, οι μόνο δεν τα τραβούμε, μα επροσαρμοστήκαμε κι εμείς στα καινούρια τρόπο τση ζωής και δε θελά νταγ'αντίσωμε, μουδέ ψυχικά μουδέ σωματικά να ξαναζήσουμε τέθχοια ζωή. Όμως πάλι θα πω πως εκείνα τα βόσανα και οι στερήσεις ψυχικά και σωματικά μας εσκλησραγωγίσαμε και μας εκάμανε αντεχτικούς "παντός καιρού".

Σήμερα οι γονιοί ένα στόχο έχουνε: Να μάθουνε γράμματα τα παιδιά ντανε και, α δεν είναι για γράμματα ένα παιδί, δεν είναι ικανό να ζήσει και με άλλο τρόπο. Με τα χέρια δε μπορεί να κάμει πράμα γιατί το βάλανε σε άλλα όνειρα.

Παλιότερα η μάνα εσυνήθριζε το κοπελιδάκι τζη να κλώθει, να πλέκει, να φαίνει, να ζυμώνει κλπ. Ο πατέρας έσερνε το κοπέλι ντου στα ζά και στα άλλες αγροτικές δουλειές για να μαθαίνει τη ντέχνη "θυμούμα" που όντε μ' έσαίρνε ο πατέρας μου στη Χ. Σφακιώ "για να μαθαίνω" και είχενε με αγκαθωτό σύρμα περιφραμένα τα καινούρια σφυτεμένα ετότες πευκάκια, κρέλεγιέ μου ο πατέρας μου: "όντε θα λαλείς το γάρδαρο φορτωμένο λάδι σε ασκιά, να βλέπεις επά να μην τριφτεί στο συρματοπλεμα και σου τα σκίσει και σου χυθεί το λάδι".

ΣΤΣΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΣΤΕΚΕΙ ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ, ΣΤΣΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΚΙ Ο ΛΑΟΣ

Οπροχθές είδα ένα δέντρο ξεριζωμένο. Σε χύτη ήτανε κι επήγανε πάνω οι ρίζες του και κάτω η φούντα ντου.

Ερηκήκα ύστερα σ' ένα χωριό κι έκατσα στο μαγαζί να πιά μια γαζόζα. Απ' όξω στο μαγαζί ήτανε πλατεία κι επαίζανε παιδιά κι εγροίκουνε ίντα λέγανε. Πρέπει πως ήσανιε ούλα απού το ίδιο σόι γιατί ελέγανε: «ναί μωρέ Μαλάκα Γιάννη» «όν μωρέ Μαλάκα Γιάννη» «δεν είναι' εσά μωρέ μαλάκα Μανώλη» Ούλα ντανε Μαλάκες ήσανιε εμείς όντεν είμεστανε μικρά δεν την εκατέχαμενε αυτή τη λέξη, μα κι απής την εμάθαμε δεν την ελέγαμε γιατί ελέγαμε πως αυτά είναιε "κακά λόγια"

Σε μια ουλιά ώρα ήρθανε μια παρέα, ανακάτερα κοπέλια και κοπελιές. Τα πολλά κοπέλια είχανε πλεζούδες. Οι πολλές κοπελιές κουρεμένες κοπελίστικα και μια με ζυρισμένη κεφαλή. Τα κοπέλια σκολαρίκια στ' αφριά ντανε. Οι κοπελιές σκολαρίκια στη μύτη ντανε στον σφαλό ντανε και στα αχείλια ντανε. Οι κοπελιές εφορούσανε μίαν είκοσιγάρε πόντους πανί και το λέγανε φούστα. Εφορούσανε κι όθεν τ' αμπέτι ντανε μίαν είκοσιγάρε πόντους πανί και το λέγανε μπλούζα, μα οι μουσταρές τωνδεν επολιοχώνουντανε. Μια κοπανιά επάτησεν η μια κοπελιά την άλλη από λάθος μα η δεύτερη πρέπει πως επόνεσενε γιατί έσυρε ται φωνές και λέει τ' αλλής: " Γαμώ την Παναγία σου μαλακισμένη. Στραβή είσαι; Μια Κρήτη είναι γύρω-γύρω, δε βρήκες αλλού μα πατήσεις; »

Την ώρα απού ήμουνε στο μαγαζί ήρθενε ο ταχυδρόμος κι εβάστανε εφημερίδες και εγράφανε πως γίνεται λόγος για να κάνουμε "αντρόύνο" άντρας με άντρα, και γυναίκα με γυναίκα. Δε μπορούμε να εμποδίσουμε τον καθένα και την κάθε μια πως να χρησιμοποιά το κορμί ντου κάθε άνθρωπος γιατί αυτό είναι προσωπικό ζήτημα του κάθε νιούς. Δε μπορούμε όμως και δεν πρέπει να δέχομέστανε δυο άντρες γη δυο γυναίκες να καθίζουμε ανάμεσά μας και να μας λένε πως εινιε, λε, "αντρόύνο". Ας είναιε χαστά ότι θέλουνε. Δε μπορούνε αυτοί να παρουσιάζουνται σα ντα σωστά αντρόύνα, γιατί, ότι να ανακατευτούνε σε μία ουντροφιά δε θα αιστάνουνται καλά τα σωστά αντρόύνα..

Ότι είδα γω και ότι άκουσα σε κείνο το μαγαζί μου θυμίσανε το δέντρο απού είδα πρωτύτερα κ' ήσανιε απάνω οι ρίζες του και κάτω οι φούντες του. *Χάνομε κι εμείς ται ρίζες μας*

Μα άλλη μια αντίθεση και αδίκια στην κοινωνία είναι απού για να βολεύουνται καλά οι λίγοι περνούνε οι πολλοί. Αν υπάρχει θεός, πώς το δέχεται; Να παίρνουνε μερικοί καρχαρίες 1.000 ευρώ την ημέρα και πολλοί άλλοι να παίρνουνε 400 ευρώ το μήνα;

"Χανιώτικα νέα" 27-8-2008;

Για κείνο δα' μαι εγώ κακός, για κείνο δα' μονίζω γιατί θωρώ παράξενα και δεν τα νταγα αντίζω

ΤΕΣΣΕΡΑ ΠΟΔΙΑ ΧΕΙ Ο ΛΑΓΟΣ ΚΑΙ ΔΥΟ ΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ

Όντεν εχώνανε τα κρέατά ντανε οι γυναίκες τη λέξη "βυζιά" την ελογαριάζαμε "κακά λόγια" και δεν έπρεπε να τηνε λέμε, εδά όμως απού τα βγάλανε ούλα στη φόρα, σα δε ντρέπονται αυτηνώ μερικές τώνε και τα δείχνουνε τα βυζιά ντανε δεν είναι μπλειό κακά λόγια η λέξη "βυζιά". Μα ετότες απού τα χώνανε ελέγασσι τη παρακάτω μαντινάδα:

Τέσσερα πόδια χει ο λαγός και δυο το χελιδόνι
 Κ' η κοπελιά χει δυο βυζιά κι από μικρή τα χώνει

Μια βολά μια μικρή γεροντόπαρρα επήγαμνε σε παραλιακό κέντρο γιατί, μη γροικάτε σεϊς, ούλα τα μάθχια θέλουνε να θωρούνε τα «αξιοθέατα». Η διαφορά είναι πώς το γεροντάκια θέλουνε και να θωρούνε, μα θέλουνε και να κατακρίνουνε.

Σε μια ουλιά το λοιπό έρχουνται πατούλιες-πατούλιες κι εκάνανε το μπάνιο ντανε. Οι πολλές κακόνες εφορούσανε μόνο χαμηλά λίγο-λίγο πανάκι, μα τα πάνω "κακά λόγια" δε ντα χώνανε. Ένα απού τα γεροντάκια μας, εθυμήθηκενε τη μαντινάδα τη μπαλιά και την είπενε στα καινούρια Ισούλια:

Η κοπελιά χει δυο βυζιά κι από μικρή τα δείχνει
 γιατί τα κάνει δόλωμα και τα κοπέλια ρίχνει

Εναν άλλο γεροντάκι εκούνιενε τη γκεφαλή ντου και λέει:

"Α, χα εχάλασε μαρέ παιδιά ο κόσμος κι επήγε σσσι δαιμόνους»
 Μα ένα τρίτο γεροντάκι λέει:

"Δεν εχάλασεν ο κόσμος. Εμάς κακομοίρη Γιάννη μας εχάλασανε τα χρόνια"

Ακόμης στα μικράτα μου εβάνανε οι γυναίκες φουστάνια απού μόνο απού δεν ετρίβουντανε στη γη. Είχανε μικρές μάνικες. Ήσανε φραχτά στο λαιμό και ήσανε φαρδιά για να μη φαίνεται το σχήμα του κορμιού ντανε. Εδά επεράσανε στην άλλη άκρα.

Μιάν απιθαμή πάνω απού το γόνατο η φούστα. Μιάν απιθαμή η κοιλιιά στη φόρα, πάνω και κάτω απού τον σφαλό. Απού τα βυζιά μόνοντσι ρόγες χώνουνε. Η ράχη, μόνο όντεν είναι κρύο είναι ντυμένη, γη όντε βάνουνε διαφορετική μόδα. Οι άντρες με ούλη ντανε την ευχαρίστηση τσι ρουφούνε με τα μάθχια, μα και με ούλη ντανε τη δύναμη κατηγορούνε την εγδυμιά.

Μερικές κοπελιές ακλουθούνε τη μόδα για να μη φαίνονται καθυστερημένες μα δεν των αρέσει ούλες τσι βολές. Ήμεστανε μια βολά στο ΚΤΕΛ κι επεριμέναμε το αυτοκίνητο. Μια κοπελουτσιιά ήτανε εκεία και εφόριενε μια πολλά κοντή φούστα. Δεν ήθελε πρέπει να κατένε ούλοι ίντα χρώμα ήτανε το μεσάρρουχό τζη και ούλη την ώρα ετράβανε τη φούστα όθε ντο γόνατο. Μα ένας γέρος απού τη θώριενε κι εκατάλαβε την ανησυχία τζη, τση λέει: Πανί θέλει η φούστα κοπελιά, πανί θέλει, δε θέλει τράβηγμα.

"Χανιώτικα νέα" 5-11-2008

ΕΡΧΟΜΑΙ ΑΠΟ ΕΝΑ ΑΛΛΟ ΚΟΣΜΟ

Γροϊκάτε μου μωρέ κοπέλια να σασε πω μερικά πράματα, εγώ απού ήρθα απού έναν άλλο κόσμο. εσείς μπορεί να πότε στο φεγγάρι να το δείτε μα το γκόσμο απού ήμουνε εγώ, μούδε τον είδετε, μούδε θα τονε δείτε, μα μούδε θα πιστέψετε σε όσα θα σασε πώ μα αν αλλάξω λόγο απού την αλήθεια ν' αλλάξει ο νους μου

Εδά μόλις γεννηθεί το μωροπαίδι έρχονται τα παιγνίδια οι παιδικές τροφές οι στρατόρες τα παρκάκια. Εκείνατα χρόνια ήρχεντανε μόνο το μωροπαίδι. Αν ήτονε πρωτόπαιδο του βρίχνανε φασκιά, φασκιόνι, κωλόπανα, κούνια κ.α. Απού κειά κ' ύστερα όσα κι αν είχαν κάμουνε τα μεγαλώνανε με τα ίδια σύνεργα απού είχανε για το πρώτο κι απής αποπαίδιωνε αυτή η φαρελιά τα δίδανε κι αναθρέφουντανε κι άλλες φαρελιές με τα ίδια. Ένα καρεκλάκι π.χ. απού κάμουνε τα κακάκια ντωνε τα μωρά εμπόργε να το χρησιμοποιήσουνε κατ σε 20 παιδά. Παιγνιδάκια δεν των επαίρνανε Απής αρχινούσανε κι επχιάνανε, τα καθίζανε χάμαις σ' ένα πανί και των εδίδανε για παιγνίδια κύπελα, καυτάλια και προ πάντων πανάκια με ζωηρά χρώματα (του τροζού τ' αμάτ' στο κόκκινο πανάκι) ελέγανε. Για μένα δεν εδώθηκε μούδε μια δραχμή για δικό μου παιγνίδι, όπως μούδε για τ' άλλα παιδάκια απού εμεγαλώνανε μαζί. Μούδε ένα τοπάκι, μούδε ένα σφυρίχτράκι. Απής αρχίνανε το μικρό να το κρατούνε λίγα-λίγα τα ποδαράκια ντου, εβάνανε μια καρέκλα κάτω με τα πλευρά στη γη και επετρώνανε τα πλευρά με μια βαρέ πέτρα για να μη γυρίσει κ' αποής εβάνανε ορθά το μωρό. Αν δεν είχε αρκετή αντοχή για ναστέκει, το δένανε απού τα αμασκαλάκια στην όξω περόνα τη καρέκλας. Μα μούδε φαητό δεν εχορταίνανε, μούδε τα μωρά. Θυμούμαι φορά απού όντεν ετάζανε το μικρότερο κοπελάκι, το μεγαλύτερο εγρύλωνε και εζήλευε και έλεγε «Αν μπομείνει, ίντα σα το κάμετε;». Γη να τελειώσει το φαγάκι ντου το παιδί, μα να μην είναι βροσκιωμένο και να λέει: "Ζεν έχει άλλο το λετανιζάκι μου" και να βγάνει ο γονιός απού το δικό του λεκανιδάκι μερικές κουταλιές και να τσι βάνει στο "λετανιζάκι" του παιδιού. Δεν εγνωρίζανε εμείς τσι σοκολάτες και τα μπέσκότα. Θυμούμαι μια φορά που ήρθε ένας παππούς απού το χειμρινό μας χωριό στο θερινό για να δεί τα εγγονάκια του. Ήθελε κάτι να κρατεί μα δεν είχε κάτι καλύτερο και εκράτξεε πράσινα αγίνωτα χαρούπια απού είννε πάρα πολύ στυφά, μα όμως όλα τα φάγαμε. Θυμούμαι φορά στην κατοχή, απού έκλαργε το κοπελάκι και εγύρευε με ψωμί μα δεν είχανε να του δώσουνε. Ήτονε ζυπόλυτο και τσουλιάρικο, μα δεν εγύρευε παπούτσι μα μούδε ρούχα, μούδε και παιγνιδια. Ψωμί εγύρευε μα δεν είχανε να του δώσουνε. Ελάστε μια ουλιά στη θέση αυτηνού του γονιού. Απού το τραπέζι, μικροί και μεγάλοι πεινασμένοι εσηκάνομεστανε ετότε μα τα δρόβιλα μπάρε μου όσο γκαήρό ησανε μας αβαντέρνανε.

Απής ακρομεγαλώνανε εσηάζανε σπιτάκια, καραβάκια, γαΐδουράκια με αγίνωτα δρόβιλα απού των εκαρφώνανε ζυλαράκια για πόδια και ακόμησ επαίζανε καριδάκουλες, τσιγαρόκουτα, σπιρτόκουτα, κέρατα απού τα έχνη κ.α. Δεν είχανε παιγνίδια να παίζομε μα δεν είχανε μούδε καιρά γιατί μας εμπέμπανε σε μικροεμπασάδες. Οι γονέοι μας μας αγαπούσανε όπωσ αγαπούνε πάντα οι γονιόι, μα ετέβηρες ησανε οι ανάγκες ετότεσ

Γ Λ Ο Σ Σ Α Ρ Ι

- Άβια=άτεκνη **A**
 Αβίζιοίρνω=παραγγέλλω επόμενα
 Άγαρμπα=άτακτα
 Αγγέλαμος=αργιοταγή
 Αγγρίζω=(σε πατόγιά) τακάνω να κλαίει
 Αγέτητος=αντεχτήκός, αέτητος
 Αγίδα=βοήθεια
 Αγκαλέ=δεμάτι στάχυα
 Αγκανάδο=παραγεμμάμενο
 Αγκανάρω=καταπιέζω
 Αγκιμιάζω=εγκοιμιάζω
 Άγκουρος=νεαρός, κούρος
 Αγκυνάρη=μεταλλικό σκουφάκι στο αρδάχτη
 Αδραμιάζω=δίνω όδρομο για βοσκή σε ζώα
 Άζουδος=άτυχος, δεν έχει ζώδιο
 Αθάλη=καρβουνισιά
 Αθβολή=κουβέντα για ένα άτομο
 Άθος=στάχτη
 Αθός=άνθος
 Ακάτεχος=ανήξευρος
 Ακούει μου=αντέχω
 Αλάι=δόση
 Αλεκατρίσιά=μαλλί για σπύρονι
 Αλέτι=αλάργο, μακριά
 Αλυταγάδα=αρατάδα εδάσους
 Αμέντες=προσοχή
 Αλουσιά=νερό που έβρασε με στάχτη
 Αμολέρνω=απελευθερώνω, μα και φεύγω
 Αμπάσος=αργός
 Αμπελωνέ=λίγη κλωστή
 Αμπέρδουκλο=εμπόδιο
 Αμπέτι=στηθος
 Αμπολιάζω=καπαρνώνω για δικό μου
 Αμπόθω=απωθώ
 Αναβόλεμα=ανήφορος
 Αναγαλιιάζω=αισθάνομαι ευχαρίστηση
 Αναγελώ=περίπαίζω
 Ανάδοση=υγρασία
 Αναθιβάλω=υπενθυμίζω
 Ανάκαρα ανταχή
 Ανακερώνομαι=μου έρχεται εμετός
 Αναλυγαδιιάζω=αραδιιάζω για γεγονότα
 Αναμαλάδος=θ καίρος είναι για νερό
 Αναμούρβουλος=άβουλος
 Αναμουταλέ=απότομη σπροξιά
 Αναντρανίζω=ανασήκωνομαι
 Αναχουρδισμένος=αναμαλλισμένος
 Αναστεναμένος=ανίκανος, άχριστος
 Ανατζούμπαλος=αταχτοποιήτος
 Ανατασρώνω=αντίστατοκομαι
 Ανεριιάζομαι=άρχισα να συχνάζω
 Ανηφορός=καπνοδόχος
 Αντέτι=συνήθιο
 Αντίντειρα=επέρασα υπέναντι
 Αντροκαλιούμαι=προκαλώ
 Απαλλαγή=προβατίνα με αρνί
 Απατός σου=προσφώνηση σε μεμνήμερο
 Αποδέλοϊπα=υπόλοιπα
 Αποζέουρο=πολύ σκάρτο
 Απόρι=αγιάζι
 Αποκοτώ=ταλμό
 Αποκολώνω=προχωρώ πολύ που δε φείνομαι
 Απολυταρώ=πετώ με μανία
 Απομονάρτα=απομετάρτα
 Απονούμαι=οργίζομαι
 Αποπαθίρω=επίπληττω
 Αποστάθηκα=δεν αντέχω άλλο
 Απαταχιιάς=πραχίγιου
 Απού=αντωνυμία (απού χείρ...)
 Απού=Σύνδεσμος (απού σου λέγα)
 Απού=πρόθεση (απού το πρωί)
 Αραλίκι=βόλεψη
 Άρβαλος=θόρυβος
 Άρκαλος=ασβός
 Αροδαμώε=τριφερό βλαστάκι
 Αράχθος=λακάκι στην πέτρα φυσικί
 Ασκελαμιάδα=παραφυσάδα
 Ασμαντάβλα=γούβας από δέσμα βύου
 Ασπενταυρώ=εκαφεύδωνίζω
 Ατάρος=τβαπατόουλης
 Ατζεμα=άραγε
 Ατζη=γάρμπα
 Ατονίασμένος=καχεκτικός
 Ατσαλος=ανεπίτειδευτος
 Ατσετέρνω=καταδέχομαι
 Ατζίποδία=κακοτυχία
 Αφορούμαι=υποψιάζομαι
 Αφουρκάζομαι=ακούω, υπακούω
 Αχαμνός=λάθος
B
 Βαγέστα=απογοητεύομαι
 Βάλη=βάσηνα
 Βαρβάτος=επιβήτορας
 Βαρμενη=έγκυος
 Βαρωνιά=σπλαγωγία
 Βασμός=συνήθεια
 Βαταλαλώ=φλιάρω
 Βεντέμα=πλούσια παραγωγή
 Βήσαλο=κομμάτι από κεραμικό
 Βιάτζε=σαιζόν
 Βιστήριγμα=πλήγμα από κακά πνεύμα
 Βλασερό=νερουλό

Βολά=φορά
 Βορθακός=βάτραχος
 Βορόσκι=οκιάζει ο αέρας
 Βοσκισμένος=χορτάτος
 Βουλοπλέω=είμαι σε δίημμα
 Βούρτζα=μεγάλο σακκούλι της πλάτης
 Βουτσές=περιττώματα ζώων
 Βρόχι=παγίδα
 Βρούχος=θόρυβος
 Βώλακας=μεγάλη πέτρα
 Βωλόσυρος=αλωνιστικό εργαλείο

Γαλόπετρα=χάντρα για τις εγκύους
 για να βγάζουνε πολύ γάλα
 Γαργισμένος=λερωμένος
 Γαμπός=ράσο, κέπα
 Γάστρα=σπασμένο πιάτο
 Γαργερός=λερωμένος
 Γδέχεται=περιμένει
 Γδούρης ρακένδυτος
 Γεμίτζης=ναυτικός
 Γέμη=τροφή των ζώων
 Γγαλονόμος=βλέπει τα έγγαλα πρόβατα
 Γερά=δυνάτια
 Γερά-γερά=γρήγορα
 Γέρα=γεράματα
 Γγαλιά=παραλία
 Γήουρουντώ=εφορμή
 Γκάρδας=φάρυγγας
 Γκάνω=με πειράζει το φαί
 Γλυκοσάλιση=ευχαρίστηση
 Γλιτέρα=σωσμός
 Γνώθω=ξυπνώ
 Γομάρι=φορτίο
 Γουμανός=καλοθρεμένος
 Γούργουθας=φυσικός λάβος του εδάφους
 Γρατζουνέ=ξύσιμο
 Γρε=γρήια
 Γροϊκό=ακούω
 Γρουλάνω=κοιτάζω επίμονα

Δακάνω=παγίδα
 Δαχτυλιόδεση=αρραβόνιση
 Δεματαρέ=εκεί που δένομε τα ζώα
 Δέτης=πεζούλασμα εδάφους
 Δεταγουμτζω=δημιουργώ σύγχυση
 Διανταλλάσσω=κίνομαι
 Διαρμτζομαί=μεταχειρίζομαι
 Δίτσάκ=απαγόρευση
 Διόχνο=μεταχειρίζομαι
 Διολογία=σύγγενεϊα

Διόμα=προτέρημα
 Δοκίδα=λιάνο δοκίμα

Εβγοράδα=ορατότητα
 Εγώ μου=αλιμένο μου
 Εδά=τόρα
 Είκασι=σαν πως
 Είντα και ήνω=την ερωτηματικό
 Εκρύψανα=εκρηολόγισα
 Έλεθρα=πολύ ζημιά
 Ερπασάδα=μικροεξυπηρέτηση
 Εξεμπουπουλώθηκε=αποκαλύφθηκε
 Επά=εδώ
 Επεά=άργε
 Επλάνταξα=εζορβίστηκε
 Εργά=κρυώνω
 Έχνος=ζέω

Ζ
 Ζάβαλε=δυστυχώς
 Ζαβήδω=σηρήτη
 Ζαβός=παλαβός
 Ζαβάρη=φθορά
 Ζάρετ=τυχαίνει
 Ζαρτφίκος=ορατός
 Ζαρούκλες=ρυτίδες
 Ζερβός=αριστερός
 Ζευτικά=βάδισα
 Ζογλός=κουτσοχέρης
 Ζούπερα=οϊκόσιτα ζώα
 Ζουρτζάδα=κουνάβι της Κρήτης
 Ζυγάνω=διώχνω

Η
 Ήμπα να=μήπως

Θ
 Θαμάζωμαί=θαυμάζω
 Θαράπιτα=ψυχική ευχαρίστηση
 Θρινάκι=λιχνάκι, για λίχνισμα
 Θρύψω=κομματίζω
 Θυμτζετ το ζώο=θέλει ζευγάρι
 Ίγίτοτας=διόξειδο του χαλκού
 Ισοβλία=συνήθεια

Κ
 Καβάλιασμα=συμμετρικό μέγεθος
 Πατελοφίτου
 Καβαλίνες=περιττώματα γαϊδάρου
 Βαδελέτο=φορείο μεταφοράς νεκρών
 Καδένα=αλουίδα
 Καζός=συμφορά
 Καθάρτη=καθαρό
 Καβέ=κάβισμα
 Καίτες=κι έπειτα
 Κακοβάνω=έχω κακό προαίσθημα.

Κα κοπεθίζομαι = εκφρόζω ανυπαχία
 Κα κοπωρεμένος = καχεκτικός
 Καλλιμέντο = προσευτικό έργο
 Καλλιό = καλύτερα
 Καλωνή = καλοσύνη
 Καλοπίτογος = καλόβολος
 Καλοσκιολίζομαι = το κολασκεφτομαι
 Καματερή = εργάσιμη
 Καμινάδα = κουζίνα
 Καμπανός = καντάρι, ζυγός
 Καμπούλι = αναγνώριση
 Κανιός = μη αναπτυγμένος
 Κανίσι = έβρο
 Καντηλίζει = λάμπει
 Καπαντίζω = υπερτερώ
 Καρακοντές = μισογκρεμισμένο σπίτι
 Κάργα = ζόρε
 Καρνιέρα = πάνγνη σκουλίτσα
 Κάρτο = δοχείο 2,5 οκάδων υγρών
 Κάσες = ακοβαρσίες
 Κατακοίλι = φαρτίο ζώου χωρίς σσμάρι
 Κατακοντίς = πρόσφατα
 Κατάλυμα = ερείπιο
 Κατατόπι = τοποθεσία
 Κατοχανάς = βρυκόλακας
 Κατεριάζομαι = βρίζομαι λύση
 Κατηγορημένος = αδυνατισμένος
 Κεϊτομάι = εϊμαί ξαπλωμένος
 Κεντινάρι = εκατοντάδα
 Κερεμέ = ομοιότητα
 Κερεστές = υλικά για κατεργασία
 Κηδεύω = φυλάω
 Κίρας = τουλάχιστον
 Κηόντες = κτ όμας
 Κίρατζής = αγωγιάτης
 Κλητούργια = μακαρία
 Κνισάρι = περτιόνιο
 Κοιμητέ = κρεβάτι
 Κοκορέξια = προσποιητή επιφύλαξη
 Κόντυλα = χοντρά άχυρα
 Κόξίζω = παύω να συχνάζω
 Κρεμαστά = ψηλά
 Κατσάκια = πειραχτικά λόγια
 Κουζουλός = τρελός
 Κούκλης = πετεινός
 Κουλαντίζω = εξουσιάζω, φροντίζω
 Κουλούκι = κουτάβι
 Κουλουκουτίζω = ψαχουλεύω
 Κουνάλι = πολύ ώριμο φρούτο
 Κουράδι = κοπάδι
 Κουρέτο = θάρρος

Κουραυντίζω = προστατεύω
 Κραύσιμα = σπυγχανισμός

Λ

Λαβέτζι = καζάνι
 Λαγουτάρω = δ'ευθύνα
 Λαβρακιάσμενο = σαπιμένο
 Λακριντί = δ'ήγημα
 Λαμνί = σωρός
 Λαμπουρδανίζω = καίγομαι
 Λάφα = ακρίδα
 Λέρι = κουδούνι
 Λήτηγα = καθημερινά βόσανα
 Λογαστεμένος = προξενεμένος
 Λούμακας = παραφυάδα
 Λουσόθηρα = πολλή καταστροφή

Μ

Μαγλαβίζω = ασκώ πίεση
 Μαβώς = πραγματι
 Μάλαμα = αλωνεμένα στάχυα
 Μάλι = θυσσαυρός
 Μαλίσσπήδες = συνεταιίροι στα μητάτα
 Μανάρι = τοεκούρι
 Μανίζω = θυμώνω
 Μόντακας = τοιμπούρι
 Μαντραμπόζης = έμπορος χοντρών ζώων
 Μαζούλι = εϊσάδημα
 Μαριάλογ = πογιρες
 Μαργώνω = κρυώνω πολύ
 Μαρτί = σικκόσιτο ζώο
 Μάρτσο = πύο
 Μαστέλο = δοχείο με νερό στο ρακιδίο
 Ματζιάδούρα = Εκεί που τρώει ο γάϊδαρος
 Ματσιπέτια = οί πιο πάνω πέτρες στον τώρο
 Μελίζω = κομματιάζω
 Μεραμπούτης = αταχτοποίησης
 Μητάτο = τυροκομείο στο βουνό
 Μήστατο = δέκα οκάδες υγρά
 Μοιράσι = μερίδιο
 Μονιάρου = μαζεμένα
 Μονοκόρδι = χωρίς διακοπή
 Μουρίδα = φίματρο
 Μουστερης = πελάτης
 Μουχριάσματα = σκοτεινιάσματα
 Μόφωτα = όταν αρχίζει να φέγγει το πρωί
 Μπάρεμου = τουλάχιστον
 Μπασαλντίζω = καταφέρνω
 Μπεγεντίζω = ομαθαβώ
 Μπελί είναι = φανερό είναι
 Μπιζικάρο = πιέζω
 Μπατάρω = αναγνωρίζω
 Μάρω = υποφέρνω, δεν μαρώνω = είμαι άρρωστος
 Μπιλάθα = απώχμω

Μπάρμπαση=αποβολή της εγκύου
 Μπαρτζάλια=το στόμιο της στέρνας
 Μπαρζίκος=όγκος
 Μπρατάδο=γεμάτο

N

Νάμιτ=φήμη
 Νήλες=βάσανα
 Νούριτ=σπούδαία ομορφιά
 Νταγίαντό=αντέχε
 Νταμακιάρης=πλεονέκτης
 Νταμάχτ=πλεονεξία
 Ντελόγο=αμέσως
 Ντιλικάτου=εὐδραυστο
 Ντρακέρνο=αρχινέ
 Νυγώ=γιάθε

Ξ

Ξαβέρτ=εκλεκτό
 Ξαργουτού=επίτηδες
 Ξεϊκάζω=έχω ιδέα
 Ξέμπουρξέρνω=ξαλαφρώνω
 Ξέφλημα=ξαηολήτση; καταστροφή

O

Ομπλή=φίχνης
 Όμπυος=πύο
 Ουλιγιά=δόση μικρή

P

Παγανέ=το μέρος που βόσκειτε το ζώο
 Παρακατσεύω=κρυφακούω
 Πούριτ=πράγματι
 Πώδε=προς τα εδώ

P

Ρεβαφίτ=φυλάει
 Ρεμέδ'το=λύση
 Ριζ'τ'κάρε'τ=τυχαίνει
 Ροζονόρ'ισμα=ευχάριστη συζήτηση

Σ

Σάτκα=δίχως άλλο
 Σαμά=σημάδεμα των ζώων
 Σανάδο=θηλυκό αγρίμι
 Σάντουλος=νερός
 Σ'ργουλεύω=καλοπιάνω
 Σκαμπάζω=έχω ιδέα από τέτοια
 Σκραφνί=κλήρωση
 Σκύβαλα=χοντρά άχυρα
 Σμαρδεμένο=νοθευμένο
 Σουλούσια=περιουσίες
 Σουσαύμια=εξωτερικά γνωρίσματα
 Σταμαρίζω=επιθυμώ κάτι που μου λείπει
 Στέργω=συμβάζομαι
 Συναλλίκι=συναλλαγή
 Συσιλέ=όλο το σόι

Σύσιλο=πολλή ζέση
 Σώντας=αφού είναι έτσι
 Σώρτε=καταντία

T

Τάνιο=πολύ καχεκτικό
 Ταυτέρου=αύριο
 Τζέλομαί=επιθυμώ
 Τζιρίτι=τρέξιμο
 Τόμου=μόλις
 Τοπώνω=εντοπίζω
 Τραύτοριά=απάτη
 Τραχτώνω=ξεπαγιάζω
 Τριμιντίνω=τρομάρα
 Τσαίφρα=ξερά χάρτα
 Τσάχνα=ξερά χάρτα

Y

Υατεριά=στο τέλος

Φ

Φαλιότσος=βαφτιστήριο

X

Χάβρα=πολύς θόρυβος
 Χαζ'τ'ρικο=έτσι
 Χαλιμπουρδίζω=μ'λώ σκαταλαβίστικά
 Χιλές=απάτη
 Χυνοβολώ=εφορμά

Ψ

Ψαλιμουδίζω=μουρμουρίζω
 Ψτάκο=πύκρο
 Ψιμίθι=καλλιτέχνημα

O

Όφου=επιφώνημα πόνου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Αφιέρωση.....σελ.	1
Πρόλογος....."	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' Αγροτική Ζωή	
Τα σιτηρά στα Σφακιά....."	3
Ο ζευγάς πάει στο ζευγάρι (σκίτσο)....."	4
Οι ουζευτάδες....."	7
Ο ζευγάς που ζευγυρίζει (σκίτσο)....."	8
Το θέρος (σκίτσο)....."	9
Το αλώνισμα σκίτσο....."	10
Η κτηνοτροφία (σκίτσο σαμάς)....."	13
Από τη ζωή του μητάτου....."	16
Γεύμα στο μητάτο σκίτσο....."	18
Ο γιδάρης τσαγκαρεύεται στο βουνό σκίτσο	19
Αγριμοκόκκιλο στον τράγο σκίτσο....."	20
Η συμπεριφορά των ζώων....."	21
Η ελαφοκομία....."	24
Το λιτομάζεμα σκίτσο....."	25
Το πρωτόγαλο ελαφο τριβείο σκίτσο....."	26
Η φάμπρικα σκίτσο....."	27
Η αρπελουργία σκίτσο....."	28
Θ τρύγος σκίτσο....."	29
Το ρακακάζανο σκίτσο....."	30
Τα ρούπια στο ασβεστοκάμινο....."	31
Το ασβεστοκάμινο σκίτσο....."	32
Η ύδρευση σκίτσο γεράνι....."	33
Το βίγτσι σκίτσο....."	34
Το καρβουνοκάμινο (ξυλοκόποι) σκίτσο....."	35
Το καρβουνοκάμινο σκίτσο....."	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' ΓΙΟΡΤΕΣ	
Σφακιανό έθιμο των εορτών του Πάσχα....."	37
Το κάψιμο του Ιούδα σκίτσο....."	42
Ο θροφέρης για τα Χριστούγεννα.....»..	
Το 12ήμερο των εορτών των Χριστουγέννων»	44
Τ'Αγί Ωργιού του μεβυστή.....»..	46
Τα βρηνητικά κόλαντα της Η.Παρσκευής.....»....	47
Τα κόλαντα σκίτσο.....».	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ	
Η συγκοινωνία σκίτσο....."	50
Συγκοινωνία με γαϊδουράκια σκίτσο....."	51
Φορτία κατακόλι σκίτσο....."	52
Θδικά έργα σκίτσο κάνουνε σκύρα....."	53
Κρεμασμένοι μινιδόροι σκίτσο....."	54
Μέτρο και στοθμα....."	55
Το κοντάρι και η αυτοσχέδια ζυγαριά σκίτσο	57
Οι ζυγιστάδες σκίτσο....."	58
Η οικοδεσφή σκίτσο....."	59
Το ρίζιμο της τανάρας σκίτσο....."	60
Παλιά σπίτια σκίτσο....."	61
Ο κηροποιός σκίτσο....."	62
Ο σαμαράς σκίτσο....."	62
Ο καφινάς σκίτσο....."	64

Σε μία κουρά το 1936	σελ.	65
Η κουρά σκίτσου	σελ.	65α'
Οι κολόσειροι των Σφακίων	"	66
Το πόθημα του μοντρατζή	"	68
Μύτη και ψηλό ντακούνι	"	69
Μία συντεκνιά στα Κεραμειά	"	70
Συντεκνιές και κουμπιές πριν 50 χρόνια	"	72
Περίστατικό της 10ετίας του 1930	"	75
Σφακιανά πανηγύρια	" "	74
Σφακιανά θυμσοφικά	"	75
Σφακιανά μοιραλόγια	"	78
Σφακιανή τοπολαλιά	"	82
Τα τρέχοντα μίγας εποχής	"	85
Το 24ωρο της αγροτικής οικογένειας	"	86
Οικογενειακό γεύμα σε δύσκολα χρόνια σκίτσου	"	88
Κατοχικός μπούφες σκίτσου	"	89
αντρες στο κάρρο σκίτσου	"	90
Οικειότητα μεταξύ αγνώστων σκίτσου	"	91
Η διατήρηση των τροφίμων	"	92
Τιμές αγαθών αρχές 20 αιώνα	"	93
Το σπουναριό σκίτσου	"	94
Το "βαφείο" σκίτσου	"	94
Η ενδυμασία σκίτσου	"	95
Ο γυρολόγος σκίτσου	"	96
Πώς έραβαν το σοκί σκίτσου	"	97
Ο κουβαλητής των πιθαριών σκίτσου	"	98
Άλλο ζαναέτι	"	99
Μυλόφτες, πλακόφτες, μυζηθρόφτες	"	99
Ο χυλός στον παραστάτη η χυλόφτα στο χωράφι	"	100
Από το προξενιό στο γάμο	"	101
Ο γάμος σκίτσου	"	104
Σφακιές-ρίμες	"	106
Η βεντέτα στη δυτική Κρήτη	"	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Η θέση της γυναίκας σκίτσου	"	115
Οι νεροφόριτσες σκίτσου	"	116
Επεξεργασία μαλλτού σκίτσου	"	117
Το διάσπυμο για το φασόδι σκίτσου	"	118
Το νυχτερίτων γυναικών σκίτσου	"	119
Οι μωρομάνες σκίτσου	"	120
Η γυναίκα στον αργαλειό σκίτσου	"	121
Το ζυματό σκίτσου	"	122
Η μπουγάδα σκίτσου	"	122
Βράζουν θαλάσσα να βγάλουν αλάτι σκίτσου	"	124

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' ΥΓΕΙΑ

Η αντιμετώπιση των ασθενειών	"	125
Ο αυτοδίδαχτος οδοντογιάτρος σκίτσου	"	130
Ο συλλέκτης του βαματικού δίκταμου σκίτσου	"	131

Οι γέροντες και οι μαιές.....	σελ	132
Το σφραγισμένο....."		133
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ' ΠΑΡΑΤΗΡΗΜΑΤΑ ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΕΘΡΟΚΙΑ		134
Ονειρά και προφητεύματα....."		137
Ο αδερφοδωχτής. ΣΚΙΤΣΟ"		138
Η κατόρη του παπύ Νικηλάκη....."		139
Ευχές....."		140
Κατόρες....."		141
Το εφταπόδαο....."		142
Οι όρκοι....."		142
Αγοροπωλησία παιδιού....."		143
Κουταλομαντεία. ΣΚΙΤΣΟ"		143
Χειρομαντεία....."		144
Καφεσομαντεία....."		144
Δερματικά....."		144
Το πετρανόθερα σκίτσο....."		145
Αδερφοχωτοί σκίτσο....."		146
Αγοροπωλησία ποιείου σκίτσο....."		146
Τα λαογραφικά των <i>μηρών</i>"		147
Γητεύες....."		152
Το ζεμότισμα σκίτσο....."		153
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ' ΔΙΑΦΟΡΑ		
Ψωμί δουλειά και <i>ενωτίτα</i> . <i>Τα δέματα</i>"		152
Εφτά ασκησιές χώνει η ασπριά....."		159
Πόσιν τα χαρτιά στην πάλη....."		163
Ενας σφακιανός φίλορχος....."		164
Ο επικήδειος του δεσπότη για τον παπά....."		165
Τα ανέκδοτα του γέρο Τσινόρη....."		165
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ (κρητική διάλεκτος)		
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'		
Ο θαλής....."		170
Αστυφιλία....."		170
Γόμοι τα εποχής....."		171
Ο αχάριστος μυλωνάς....."		172
Μοκάβριο μπιμπελό....."		172
Στροβός σε πέτρα έκατσε....."		173
Αλλαγές....."		174
Απεργίες....."		175
Κισαίς δεν είναι έα καλά....."		176
Οι χουλιγκάδες....."		177
Τα δανεικά και τα δάνεια και τα βερσεύδια....."		177
Όντε μαλώνουνε τα βούγια πατούνε τσσι βορβακούς....."		178
Σ' όποια λούκι μαςε βάλαυνε τρέχουφ....."		179
Μο έχομε ελληνικές λέξεις....."		179
Ποθαίνουνε τα παλιά....."		179
Εγίνήκαμενε ζυμπουλήτικαί....."		180
Η μουζικά και η παντούρα....."		182
Ο γαΐδαρος στου κοκόλη το φραχτό....."		182

Κατάταξη στο στρατό.....	σελ.	182
Ε μην πέει το λοιπό.....	"	183
Οκοπετά Μανούσος Κίο Μεμέτ' αγός.....	"	183
Με τα έχνη, σαν τα έχνη.....	"	187
Μόλις ετελείωσα το σκολεϊό.....	"	188
Οι γαμηλιώτες με τσι ναύλοσακούλες.....	"	188
Οι γι-σθιβολές και τα ραζοναρίσματα.....	"	189
Περιβάλλον.....	"	189
Φεμινισμός.....	"	190
Οι γέννες τω γυναικώ.....	"	191
Αλλάξανε οι καιροί.....	"	192
Οι ρηχανές.....	"	193
Πολλά κάνει και πολλό πλερώνει ο άνθρωπος	"	194
Ο θάνατος.....	"	195
Το λείψανο ακίτσο.....	"	196
Φοβέρα θέλει και ο άγιος.....	"	197
Το δισολοκυβαλίκερμ.....	"	197
Η γυναικοκλεψιύ.....	"	198
Αντρας κι ως κολλά στον τοίχο.....	"	198
Το ντελεφωνα.....	"	201
Τα ύστερα του κόσμου.....	"	202
Δε μασε φταίει ούτε τσι βολές το γουβέρνο	"	202
Από το ντύσιμο στα γεύσιμα.....	"	203
Ο αντίχριστος επραπύτηξενε.....	"	204
Με το όπλο ταέζυγώξαμε, με τᾶ λεφτά ήρθανε.	"	204
Αυτᾶ γυμναστικ.....	"	205
Οτι εγίνεντονε με κόπο.....	"	206
Η στραβή θεά έκομε πονηρά μάθχια.....	"	206
Γη θρύβε γη ανακάτευε.....	"	207
Εβυζάνανε τση μαρταρές του κοπελγού.....	"	207
Χαντά πως ήρθα σφές στον κόσμο.....	"	208
Θ' αχόρταγος άνθρωπος.....	"	208
Όντεν ήρουνε μίτσό κοπέλακι.....	"	209
Στσι ρίζες του στέκει το δεντρό στσι ρίζες κι ο λαός	"	210
Τέσσερα πόδια 'χει ο λυγός.....	"	211
Έρχομαι από έναν άλλο κόσμο.....	"	212
Γλασσάρι.....	"	213
Πίνακας περιεχομένων.....	"	217

